

**KORDOS
SZABOLCS**

HUSZÁR DÁVID FOTÓIVAL

EGY

BUDAPESTI LEGENDÁK

VÁROS

LEGENDÁS BUDAPESTIEK

TITKAI

X 343 665

KORDOS SZABOLCS

EGY VÁROS TITKAI

**A LEGENDÁRIUM SZERINT A HÁZBAN
EGYTITKOS MAGÁNLABORATÓRIUM MŰ-
KÖDÖTT, AHOL A CSALÁDFŐ AZ ÖRÖK
ÉLET TITKÁT KUTATTA.**

A városi mendemon-
dák szerint egyszer sikerült is átütő eredményt
elérnie, és örömeiben meghívta magához gazdag
és befolyásos barátait, hogy megossza velük a fel-
fedezését. Mielőtt a közönség odaért volna a fo-
gadásra, Gschwindt György szívinfarktust kapott,
és elhunyt az otthonában.

Copyright © Kordos Szabolcs, 2022, 2023

© XXI. Század Kiadó, 2022, 2023

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA AZ E.ON

e-on

Borítófotó és belvívfotók © Huszár Dávid

Archív fotók

© Arcanum Digitális Tudománytár

© Adobe Stock

© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

© BTM – Aquincumi Múzeum és Régészeti Park

© bpk / RMN – Grand Palais

© Budapest Főváros Levéltára

© BDPST Group

© CULTiRis Kulturális Képügynökség

© Déri Múzeum – Debrecen

© Fortepan

© Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

© Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár

© Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

© Magyar Nemzeti Filmarchívum

© Magyar Nemzeti Múzeum – Történeti Fényképtár

© MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Adattár

© MTI Fotó

© Országos Széchényi Könyvtár

© Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

© Petőfi Irodalmi Múzeum

© Scribner Library

© Shutterstock

© Szabó Balázs

© Szegedy-Masák Marianne

© taban-anno.blogspot.com

© Tufts Digital Library

© Wellcome Collection

© cryptomuseum.com

© Ybl Digitális Archívum

© Völgyi Péterné dr. Reich Márta

© Zempléni Múzeum

Szerző portréja © Möricz-Sabján Simon

ISBN 978-963-568-320-8

21. Század Kiadó – XXI. Század Kiadó Kft., Budapest

Felelős kiadó Bárdos András és Rényi Ádám

Kiadványfelelős Kovács-Rényi Anna

Projektvezető Bohus Csaba

Szerkesztő Szekeres Dóra

Előkészítő Takács Andrea

Korrektúra Bérci Ágnes

Archív képek Szalai Teréz

Képfeldolgozás: Colorcom Media

Terv és tördelés Váraljai Nóra

Nyomás és kötés Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető György Géza vezérigazgató

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001426605

X 343665

EGY

BUDAPESTI LEGENDÁK

VÁROS

LEGENDÁS BUDAPESTIEK

TITKAI

KORDOS SZABOLCS

21.
21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
Ahol Hofi is lehorgonyzott Az Anker-palota és kupolájának titkai	50
A Titanic magyar orvosának lakása Egy csendes, huszadik századi hős élete	55
Budapest Atlantisza Az eltűnt Fürdő-sziget	61
Cicák, a walesi herceg és Mikszáth A Király utca legendás Kék macska kuplerája	67
Lóháton a szalonban Az ördöglovas a Sándor-palotában	71
A hármas számú asztal Antal Imre „otthona” a Piroska Vendéglőben	74
Egy polcnyra az anyóstól Így élt a Fővám téren Móricz Zsigmond	78
Boszorkányok találkozóhelye? A Gellért-hegy bizzar hiedelmei	83
A befalazott laboratórium és az élet vize A Gschwindt-ház legendája	89
Ahol tisztára mosták politikusok és Gobbi Hilda szennyest is Hetven éve működik ugyanott a Tichy tisztító	92
A dúsgazdag pasa, a nimfomán hűg és a díva Kőbe faragott nőimádat a Palotanegyedben	50
Macskafogók és Antall József in da house 0036 MARK, a város rejtőzködő művésze	55
Ahol lelőtték a volt miniszterelnököt Gyilkosság a Róheim-villa étkezőjében	61
Kádári kéjnők a budai lankákon A Mambo Bár, ahol még a hamutálnak is füle volt	67
Elátkozott telek a város szívében Kivégzőhely a Rákóczi úton	71
Egy városrész, amely nincs többé A Tabán tragikus története	74
Tizenegy emeletes bunker a Vár alatt Ahol az aranykincset őrizték	78
Hollywood, magyar tengerészet és bankrablók Az Adria-palota több élete	83
A japánakác, amelyben Sisi is gyönyörködhetett Így kell Budán gyökeret eresztetni	89
Egy mágnás kastélya Budafokon Mélységek és magasságok a Törley-birodalomban	92

Kardnyelők, fakírok, és Ady Endre két nővel A legendás Meteor Szálló	100	Bizarr szekta Óbudán A Pogánytorony az építőire is bajt hozott	177
A brutalitás fából tákoltszövege Állatviadalmak a mai bazilika helyén	103	Liszt Ferenc otthonában hajnali háromkor kezdődött a nap Ahol a világsztár Erkelrel verte a blattot	180
Fény az éjszakában Az Arizona mulató tündöklése és bukása	106	Szendrey Júlia utolsó órái Végnapok a Horánszky utcában	186
A 205-ös lakosztályban minden lehetséges Luxus a Gresham-palotában	112	Óriásgyíkok nyomában a pályaudvaron A Délből kétszázhatvanmillió évet repít vissza a <i>Dimetrodon</i> expressz	189
A konzervkirály fegyvergyáros birodalmának köz- pontja Weiss Manfréd villája az Andrássy úton	123	Egy különös kapcsolat és egy világhírű kanca A Kincsem-palota falainak titkai	193
Gyilkosság, és luxus a köbön Az egykor volt Haris-bazár	131	Forradalom az erkélyen, szocialista erkölcsök a lobbiban, buli a pincében Az Astoria Szálló maga a történelem	199
A hely a húszszázról Mikszáth munkahelye, a régi Képviselőház	136	Egy orvos, aki nőket és gyerekeket mentett Saját betegségével sem akart másokat terhelni Tauffer Vilmos	207
Műkincs műkincs hátán A Hatvány-villa tragikus sorsa	140	Egy korrupt rendőr és Gábor Zsazsa „találkozása” Különös összefonódások a Kígyó utcában	210
Ahova fegyver nélkül nem volt ajánlott betérni Pest legzüllöttebb kocsmája, a Két Pisztoly	149	Az első filmszínész rejtőzködő élete Karády Katalin puritán belvárosi otthona	214
Rendőrfőnök monogramja és Krúdy Gyula szerelmi fészke A Pekárty-ház sztorija	152	Egy budai titkos társaság fellelője A Margit körüli szabadkőműves székház	220
Egy zaklatott zseni agyának végső nyughelye Csáth Géza és a pszichiátria kertje	156	Találkozó a történetek hőseivel a Fiumei úti temetőben	225
A lovagkirály és a szentek csontjai Ereklyék a belvárosi templomban	160	Köszönetnyilvánítás	234
Lakások, titkos átjárók és denevérek Élet a budavári alagútban	166	Források	235
Mór stílus és magyar nyelvű ima Pesten A Dohány utcai zsinagóga története	172		

ELŐSZÓ

Korábbi könyveimben izgalmas szakmák gyakorlóit kérdeztem a hivatásuk kulisszatitkairól. Ezúttal egy teljes várost faggatok. Minden épület őrzi a falai között élő hús-vér emberek, hírességek, hősök és antihősök, tudósok és bűnözők, mágusok és szobalányaik történetét. A régi bordélyok, bunkerek és paloták többségükben ma is állnak, régi lakóik emlékezete máig velünk él, leszármazottaik pedig köztünk.

Könyvem nem történelmi vagy építészeti kalauz, inkább megtörtént városi históriák színes csokra. Ellátogatunk az egykori kivégzőhelyre éppúgy, mint Budapest legelegánsabb szállodai lakosztályába, a Deák tér kupolalakásába, és a filmes világ kedvelt forgatási helyszínére, az Adria-palotába. Megismerkedünk Móricz Zsigmond, Szendrey Júlia, Karády Katalin lakásának történetével, és kiderítjük, ki volt a Sándor-palota első lakója. A könyv hasábjain negyvenöt különböző helyszínt mutatok be, és mesélem el a hozzájuk tartozó legendákat Óbudától a Várig, az Andrássy úttól a Palotanegyedig.

Ahhoz, hogy ez a könyv ne csak szórakoztató, de pontos, és tudományosan is alátámasztott legyen, beszélgetőpartnereim között szerepelt mérnök, történész, író, muzeológus, művészettörténész, jelenlegi bérlők és a hajdani tulajdonosok örökösei. Nyomoztam, bűjtam a régi újság-cikkeket, könyveket, dokumentumokat, régi és új fotókat hasonlítottam össze.

Sokat tanultam a könyv írása közben a városról, az országról, az emberek életéről, épületek sötét és vidám titkairól. Ezt a tudást szeretném most megosztani mindenkivel, aki a kezébe veszi ezt a könyvet, és úgy dönt, velem tart ezen a kalandos és tanulságos úton.

Jó felfedezést kívánok!

AHOL HOFI IS LEHORGONYZOTT

AZ ANKER-PALOTA ÉS KUPOLÁJÁNAK TITKAI

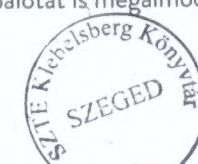
Az Anker épület régen: A budapestiek imádták utálni az 1910-ben elkészült, valóban kissé ormótlan épületet. Reklámhordozó felületnek szánták a székházat, annak pedig – mi tagadás –, kellően feltűnő

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Vajon mi lehet Budapest palotáinak vaskupolái alatt? Milyen tereket rejtenek ezek az elegáns és grandiózus szerkezetek, amelyek a századfordulós épületek tetejét díszítik? Fotós kollégámmal, Huszár Dáviddal, a város legismertebb és leghellentmondásosabb fémpiramisába kaptunk bebocsátást: kiderült, hogy a kupola egy elképesztő lakást rejt, amely egy kis családnak ad otthont.

Nincs olyan budapesti, aki ne toporgott volna már az okkersárga monstrum, az Anker-palota előtt, vagy az épülettel szemben, a Deák-téren egy találkozóra várva. Bulituristák százezrei veszik meg első üveg italukat a ház aljában lévő élelmiszerboltban, hogy aztán feloldódjanak a Király utca forgatagában. A város méhkasa fölé magasodó Anker-palota Budapest egyik legemblemikusabb épülete, amelyet mindig is divat volt utálni.

A város három, a századfordulón épült impozáns palotáját – Gresham, New York, Anker – is dúsgazdag biztosítótársaságok húzták fel. Az Anker már évek óta a mai Deák téren működtette irodáit, amikor a bécsi központban úgy döntöttek, hogy kell egy saját székház Budapesten. Legyen nagy, sziklaszilárd és gazdag – olyan, mint maga a cég –, pusztá jelenlétével is hirdesse a vállalat erejét! A Szabadság téri Tőzsdepalotát is megálmodó Alpár Ignác nyerte a tervezési pá-

lyázatot. (A Tőzsdepalota később a Magyar Televízió székháza lett.) A tapasztalt építész komolyan vette a kiírást. 1910-re megépítette a mai korban is hatalmasnak, abban az időben pedig robusztusnak számító Anker-palotát három toronnyal, óriási szobrokkal, gazdag díszekkel. Alpár Irodájának munkatársai állítólag Egyiptomba utaztak ötleteket meríteni, talán az ókori építmények látványa ihlette meg őket annyira, hogy az Anker tetejére egy piramisnak is beillő vaskupolát helyezzenek, amelynek csúcsán kitárt szárnyú sasok egy földgömböt tartanak a vállukon.

A sasok természetesen az erőt és a biztonságot hivatottak jelképezni, a női alakot formázó hatalmas szobrok pedig azért tartanak homokórákat, mert az élet – akárcsak a homokszem – gyorsan leperog, érdemes hát életbiztosítást kötni. A homlokzaton is feltűnnek a hölgyek, füzért tartanak, amelyek alatt megjelenik a cég jelképe, a horgony is (az Anker szó németül horgonyt jelent).

Alighogy felavatták, a monstrum azonnal támadások kereszttüzébe került: a pestiek imádták utálni új épületüket. Alpár Ignác felesége, Orth Antónia, egy anekdota szerint e szavakkal kelt ki magából, amikor meglátta férje munkáját: „Na de Ignác! Nem szégyelli magát? Mit csinált ön itt?” A sajtó évekkal később is az épület ízléstelen gúlájának leborotválását követelte a városvezetéstől, a közvélemény pedig túlzónak és giccsesnek találta a székházat. Illyés Gyula költő – amúgy a konkurens Phönix Biztosító Társaság munkatársa – örült, hogy nem ide kellett járnia dolgozni. „Asszír-babiloni stílusban épült kolosszus gyakorlott állandó merényletet az ártatlanul kalandozó tekintetek ellen” – jegyezte fel az épületről.

A tornyok elbontásáról hivatalos szándéknyilatkozat is született, ám a terveket elsodorta a második világháború, a palota pedig maradt úgy, ahogyan volt.

Alpár Ignác építész és felesége, Orth Antónia. Amikor a feleség meglátta a szerinte csúf épületet, a legenda szerint ráförmedt férjére: Na de Ignác! Nem szégyelli magát? Mit csinált ön itt?

Forrás: Holnap Kiadó

A tetőre az oldalsó ablakon keresztül másztunk ki. Mesebeli világ fogadott itt a szomszéd kupolával és egy méretes szoborral

Régi bútordarab. A legendás Hofi Géza 1968-tól egészen haláláig több mint három évtizeden át ebből az épületből figyelte az ország életét. Itt születtek a poénok – sokszor pizsamában

Forrás: MTI Fotó / Illosky Béla

Az Anker vállalatáról már nem mondható el mindez: a céget a szocializmusban felszámolták, ingatlanjait államosították. Bár az épület homlokzatán a mai napig kiolvasható az *Élet és Járadék – Az Anker Biztosító Társaság* felirat, nem volt életbiztosítás itt életbiztosítást kötni.

Az Anker-palota volt Hofi Géza és felesége otthona 1968-tól a művész 2002-ben bekövetkezett haláláig. A humorista három perc alatt beért a „munkahelyére”, a Madách Kamaraszínházba, és az előadás után sem kellett taxit fognia, egyszerűen hazasétált. Szenvedélyes vadászként a lakás falát temérdek trófea díszítette, és ma már legenda, hogy az első, egyben legsikeresebb magyar stand-upos gyakran pizsamában dolgozott odahaza. Később ezt a viseletet a színpadon is bevetette.

E könyv munkálatai kapcsán fotós kollégámmal meghívást kaptunk a ma már viharvert, mégis büszke Anker-palotába, hogy megnézzük Magyarország legkülönlegesebb kupolalakását. A fő vaspiramisban – amelynek elbontását egykor oly hevesen követelték – 2000 óta Boris Kalnoky író,

A házigazdával, Kalnoky Borisszal a nappaliban beszélgettünk. Felettünk a 12 méteres belmagasság tátongott

újságíró, a *Die Welt* egykori tudósítója él feleségével és kislányával. Aligha van hasonló ingatlan az országban.

A legfelső emeletről lépcsőkön és egy lezárt folyosón keresztül vezet az utunk a kupola felé, majd belépünk a lakásba, és elámulunk. „2000-ben eladó lakást kerestem magamnak. Ekkor pillantottam meg az újságban egy hirdetést, amiben ár nélkül csak ennyi állt: tetőtér a belvárosban. Felhívtam az eladót – egy festőművész volt –, aki azt mondta, hogy ha elárulja az árat, akkor biztosan nem megyek el megnézni, pedig ezt látni kell” – meséli a hetvenöt négyzetméteres lakás „nappalijában” Kalnoky. Fejünk fölé magasodik a tizenkét méteres belmagasságú kupola, amelynek tetejéhez lépcsők visznek fel. A lépcső végében nyílik még egy csapóajtó, amelyet ki lehet nyitni ugyan, a tetőre azonban már nem ildomos rálépni.

A galéria alatti rész a kislány rózsaszín birodalma, mellette a konyha és az aprócska fürdő kapott helyet, a galéria felső részén pedig a háló, a nappali és a dolgozósoba osztozik egy térben. A felső ablakok egyenesen a Deák térre néznek, ám olyan elérhetetlen magasságban vannak, hogy valószínűleg évtizedek óta senki nem tekintett ki rajtuk. A két oldalsó ablak a szomszédos két kisebb kupolára néz, amelyek látogatásunk idején üresen tátongtak.

Kalnoky fantáziáját megmozgatta a festőművész denevérekkel és galambokkal zsúfolt, város feletti kupolaműterme, azonban akkor még nem tudta megvenni az ingatlant. Hat hónappal később visszament a festőhöz, aki csak annyit mondott, hogy „már vártam magára”, és nyélbe ütötték az üzletet.

„Amíg Isztambulban dolgoztam, üresen állt a lakás, aztán beköltöztünk. Azt szerettem benne, hogy egyedi, varázslatos hely. Itt ülünk a belváros felett,

Fából készült meredek lépcső visz fel a kupola kupolájába, innen látható be leginkább a lakás. Odafenn csak egy kis padlás van, ahova a család sem jár fel

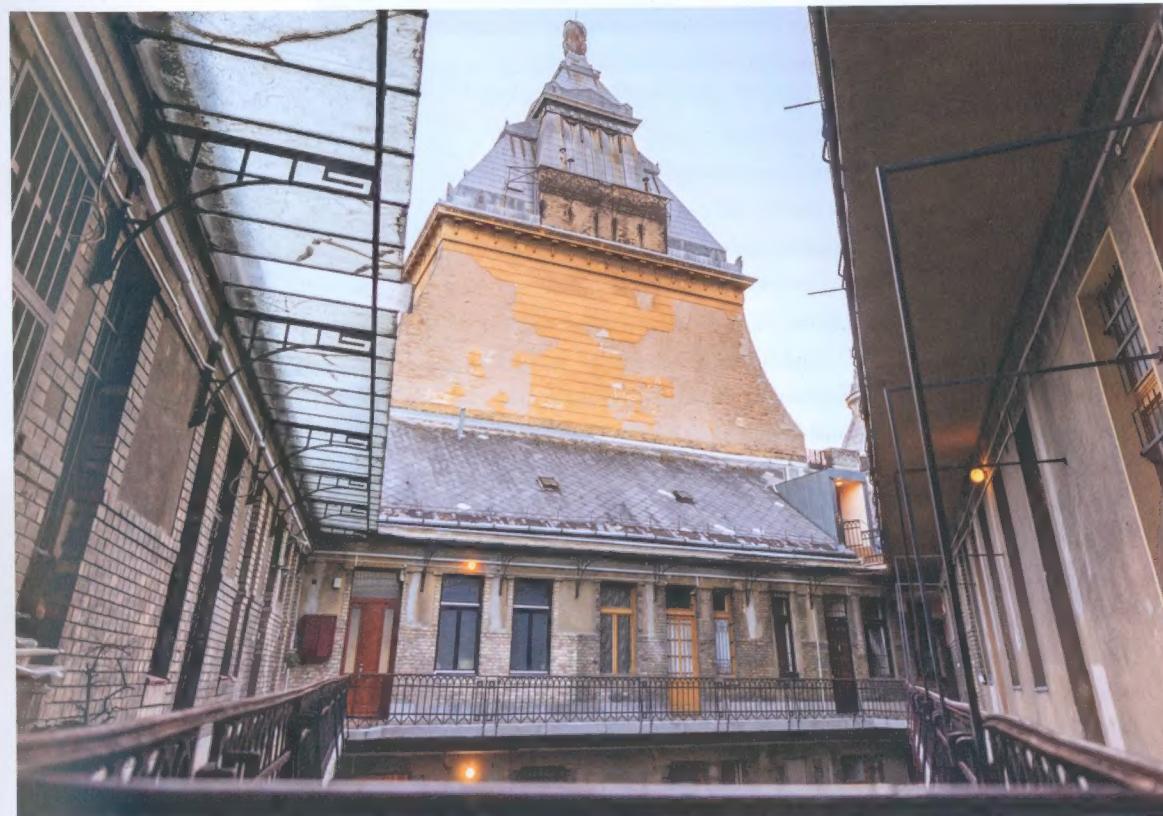
A megfelelő fényviszonyok mellett a tetőn tett látogatás már-már spirituális élmény

mégis úgy érezhetjük magunkat, mintha egy erdő közepén, vagy egy vár tornyában lennénk – meséli Kalnoky, aki nehezen tudja feledni az ide betérő futárok és vendégek arcát. – A férfiak jellemzően megbabonázva tekintgetnek felfelé, hatással van rájuk a látvány. A nőket általában jobban foglalkoztatják a gyakorlati kérdések: hogyan lehet itt takarítani, fűteni” – mondja nevetve a tulajdonos.

Ekkora légteret kifűteni valóban nem lehet, a gázfűtés és a hőszugárzók arra alkalmasak, hogy tizenkilenc-húsz fokra melegítsék a levegőt a lakók körül a téli hidegben. „A hideget meg lehet szokni, a nyári hőség sokkal rosszabb. Minden oldalról süt ránk a nap, a vasszerkezet is felmelegedik. Ha nem lenne légkondicionálónk, akkor harmincnolc fok fölé is

A kupola a szebb napokat látott gangos körfolyosó fölé magasodik. Lépcsőn és egy kis folyosón lehet eljutni a különleges lakás bejáratáig

A tetőről nézve lábunk alatt hever a város. A Deák tér nyüzsgő hangyabolynak tűnik, a távolban pedig ott magasodnak a bazilika tornyai, a budai hegyek és a Parlament is

melegedne a kánikulában idebenn a levegő” – veszi át a szót Boris felesége, Zsanett.

A kupola alatti élet tagadhatatlan hátránya, hogy – mivel az ereszcsona a lakáson fut keresztül – az esővíz hatalmas robajjal zúdul lefelé, de Kalnokyék már megszokták ezt is, csak akkor ébrednek fel, ha abbamarad az esőzés. Az egyik oldalsó ablakon kimászva a tetőn találjuk magunkat, óvatosan lépünk párat, és közben hitetlenkedve mosolygunk, mint aki nincs teljesen magánál. Egy másik kupola és a tetőt díszítő hatalmas, női alakot ábrázoló szobor vet ránk árnyékot. Az egyik oldalon kinézve a Deák tér zsi-bong a lábunk alatt, a távolban látható a Citadella, a másik oldalon pedig a Parlament és a bazilika szintén nem éppen visszafogott méretű kupolái magasodnak.

A kupolalakók köszönik, jól vannak, nem szeretnék „normális” lakásba költözni, kislányuk is a legnagyobb természetességgel közlekedik a lépcsőkön, és tekint végig a város felett. Aligha érzi még át, hogy mennyire különleges helyen nőhet fel.

A család kislánya teljes természetességgel mozog a kupolalakásban. Hamarosan ráeszmél, milyen különleges helyen nőhet fel

A TITANIC MAGYAR ORVOSÁNAK LAKÁSA

EGY CSENDES, HUSZADIK SZÁZADI HŐS ÉLETE

A Carpathia ezeregyszáz utassal már Európába tartott, amikor vette a Titanic vészjelzéseit, és a katasztrófa helyszíne felé fordult. Végül hét-százöt embert mentettek ki a vízből, mindegyiküket a magyar mentőorvos fogadta a fedélzeten

Forrás: Völgyi Péterné dr. Reich Márta

Mi köze a Titanic tragédiájának a VIII. kerülethez? Nagyon is sok. A Rákóczi út 11. számú bérházban élte le utolsó éveit, és itt is hunyt el álmában dr. Lengyel Árpád, a hajókatasztrófa magyar hőse, aki soha nem tudta feldolgozni az 1912. április 15. és 18. között történeteket. Az orvos unokájával, a magyar–francia szakos tanár Völgyi Péterné dr. Reich Mártával beszélgettem a Titanic, a családja és a Palotanegyed kapcsolatáról.

Dr. Lengyel Árpád 1912-ben fül-orr-gégész szakorvos és kalandvágyó legényember volt, amikor megpályázta a Cunard Line Hajótársaság állásajánlatát. A társaság angolul jól beszélő magyar orvost keresett Carpathia nevű hajójára. A fiatalember elnyerte az állást, és március 9-én hajózott ki Fiuméből New York felé. Az első hajóútja egyben az utolsó is lett.

A Carpathia európai kivándorlókat – köztük négyszáz magyart – szállított New Yorkba, és már visszafelé tartott ezeregyszáz emberrel a fedélzetén, amikor egy tisztjára április 15-én azzal a hírral ébresztette Lengyel doktort, hogy nagy a baj, süllyed a Titanic. Három orvos volt ekkor a Carpathia fedélzetén, ám mindössze egyiküknek volt közülük többéves mentős tapasztalata, így pontosan tudta, hogyan kell elsősegélyben részesíteni

Mostani kép a házról: A Rákóczi út 11. az Astoria és a Blaha Lujza tér között. Az első emeleten balról jobbra az első három ablak tartozott dr. Lengyel Árpád és családja lakásához, a negyedik ablak és az erkély pedig az orvos rendelőjéhez

a sérülteket. Ez az ember Lengyel Árpád volt. Míg az orvos előkészítette felszereléseit, a hajó a tragédia helyszínéhez közelített.

A magyar doktor várta a mentőcsónakokból felhúzott túlélőket, Henry Rostron kapitány parancsára, hétszázöt embert, és pillanatok alatt döntött az elhelyezésükről, kezelésükről.

„A nagy hideg dacára egyetlen meghűlést sem rögzítettek, de volt negyvenkét csonttöréses eset, és mindegyik kimentett ember kivétel nélkül sokkos állapotban volt” – meséli Völgyi Márta.

Pokolian hosszúnak tűnt az a három és fél nap, mire a Carpathia befutott New York kikötőjébe. A doktor alig pár órát aludt ez idő alatt, kabinját átengedte a túlélőknek, ő maga pedig folyamatosan azért küzdött, hogy mind mentálisan, mind fizikailag tűrhető állapotban adja át őket az amerikai kórházaknak.

Völgyi Péterné dr. Reich Márta a nagyapja, Lengyel Árpád képével. Márta is a Rákóczi úti lakásban nőtt fel, és mindent megtesz, hogy a híres nagypapa emléke fennmaradjon

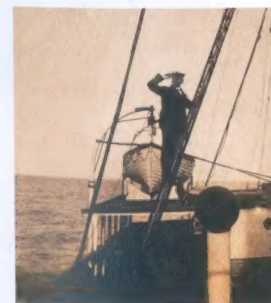
A Rákóczi úti rendelő – mint az a képen is látszik – jól felszerelt egészségügyi intézménynek számított a korában. Mindig sokan várakoztak, Lengyel doktor népszerű szakember volt

Forrás: Völgyi Péterné dr. Reich Márta

A jó doktor élete végéig nem tudta feldolgozni imádott kisfia elvesztését, mindössze 7 éves korában

Forrás: Völgyi Péterné dr. Reich Márta

Lengyel Árpád a Carpathia fedélzetéről kémleli az óceánt. A képen látható távcsövet ma az unokája őrzi

Forrás: Völgyi Péterné dr. Reich Márta

Erre így emlékezett a családjának írt levelében: „Könnyekre fakasztott mindenkit a menekültek jajgatása. Ki a gyermekeit, ki a szüleit, ki pedig az élete párját kereste. Mindannyian sokkos állapotban voltak. Sokan csak órák múltán találták meg hozzátartozójukat, legtöbbször azonban azok eltűnése felett keseregtek... Különösen vigasztalhatatlan volt három fiatal aszszonyka, akik – nászúton lévén – férjüket veszítették el. Ezek között volt egy feltűnően szép francia hölgy, aki valahányszor engem meglátott, ismét jajgatásban tört ki, mert – mint másoktól hallottam – alakom emlékeztette őt mindössze 19 éves, hullámsírba vesztett férjére.”

Az orvost annyira megrázták a történetek, hogy a Carpathia visszatérése után felmondta hajóorvosi állását, és soha többé nem lépett egy hajó fedélzetére sem. „Nagyapám a Palotanegyedben élt, sokáig a Baross utca 4.-ben lakott, itt született az édesanyám is, majd 1933-ban kapott egy levelet, hogy évi kétezernyolcszáz aranypengőért kibérelheti a Rákóczi út 11. számú épület 1. emelet 1. számú lakását, egy évvel később pedig be is költöztek ide. Az épület 1901-ben épült, és a második emeletig kókuszszőnyeg fedte a lépcsőket” – meséli Völgyi Márta. Ha az épülettel szemben állunk, az első emelet bal szélén látható ablakok tartoztak a Lengyel-lakáshoz, egészen az erkélyig, mert az már a rendelőé volt.

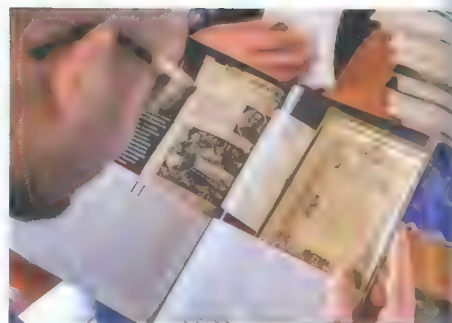
„Az öt szobából háromban a nagyszüleim és édesanyám lakott, kettő pedig nagyapám rendelőjéhez tartozott, ott fogadta a betegeket.”

Lengyel Árpádnak munkával teli, küzdelmes élet jutott. Az első világháborúban katonaeorvosként ápolta a fronton megsebesült katonákat. Leszerelése után fül-orr-gégész főorvosként és üzemorvosként is dolgozott, magánpraxist folytatott, és 1905-től haláláig mentőtisztként is részt vett a betegek ápolásában. Unokája szerint a túlzásba vitt munka és a feldolgozatlan traumák is hozzájárultak ahhoz, hogy Lengyel Árpád 1940-ben fájdalmasan fiatalon, ötvennégy évesen a Rákóczi út 11. számú épület falai között örökre lehunyta a szemét. „Egy szeptemberi reggelen nem ébredt fel, álmában érte a halál. Soha nem beszélt élete két nagy tragédiájáról, de a Titanic katasztrófája és kisfia elvesztése mázsás teherként nehezedett a lelkére. Egyedül a munkában talált megnyugvást. Kisfia hétévesen, torokgyíkban halt meg” – mondja Völgyi Márta.

Lengyel Árpád nem érte meg a következő évek borzalmait: a családot először kitelepítették a lakásukból, majd 1944 novemberében egy razzia során elhurcolták az özvegyét, aki csak kenyérért merészkedett ki az ut-

cára. Sorsa máig ismeretlen, minden bizonnyal meggyilkolták. A százharmincöt négyzetméteres otthont egy időre a román nagykövetség foglalta el, majd a háború után visszatérhettek eredeti lakói. 1956 októberében egy tank a Síp utca sarkáról sorozta folyamatosan a házat. A család tagjai – Márta, a szülei és apai nagyszülei – a lakás legvédebb zugában, a fürdőszobában kerestek menedéket, majd egy szomszéd fogadta be őket, az ő lakásának ablakai a biztonságosabb Puskin utcai oldalra néztek. „Biztos voltam benne, hogy meghalunk” – emlékezett vissza a gyerekkori traumára.

„Tizenhét évesen ismertem meg nagyapám Titanickal kapcsolatos történetét. Huszonhat évig éltem abban a lakásban, amelyben ő az utolsó éveit töltötte, édesanyám pedig 1934-től egészen 1995-ig élt itt. 2015-ben felavatták nagyapám emléktábláját a ház kapuja mellett, és ekkor egy rövid időre belátogathattunk a régi lakásba, ahol felidézhettem gyerekkorom családi emlékeit” – mondja Völgyi Márta, akinek élete összefonódik a Rákóczi úti ház történetével.

Lengyel Árpád került a feltűnést.

A tragédia utáni években kapott ugyan hálálkodó üzeneteket a túlélőktől, valamint ezt az oklevelet is egy brit szervezettől, amely a katasztrófa kapcsán tanúsított emberi és szakmai teljesítménye előtt tisztelgett, később azonban feledésbe merültek a tettei

A *Tolnai Világlapja* című újság is beszámolt 1942 májusában arról a jótékonyági meccsről, amelyet a Carpathia legénységének tagjai játszottak a Magyar Testgyakorlók Köre, vagyis az MTK tagjaival. A fotón (és a lelátón) balra az első a Carpathia első tisztje, majd Rostron kapitány, Lengyel Árpád és Bárczy István fővárosi polgármester következik

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Dr. Lengyel Árpád fájdalmasan fiatalon, 1940-ben hunyta le örökre a szemét, a második világháború borzalmaival már nem érte meg. A temetésén készült ez az eredeti fotó

Forrás: Völgyi Péterné dr. Reich Márta

BUDAPEST ATLANTISZA

AZ ELTÜNT FÜRDŐ-SZIGET

Budapestnek is van Atlantisza, kicsi, de a miénk! A Margit-sziget kistestvérét, a Fürdő-szigetet sajnos örökre elnyelte a hullámsír, pedig apró mérete ellenére minden megtalálható volt rajta, ami egy rejtélyes szigethez kell: régi civilizációk nyomait őrizte, és különleges természeti adottságok jellemezték.

A Fürdő-sziget évszázadokon keresztül a budapesti látkép teljesen természetes része volt, itt állt, amikor megjöttek a rómaiak, majd amikor elvonultak a törökök, sőt még a reformkor nagyjai is rá vethették tekintetüket pipázás közben. Ma a szigetet az Árpád hídról nézve, a Margit-szigettől északra, a Dagály stranddal szemben pillanthatnánk meg. A régi térképek szerint egykor fák borították, és már az ókorban is jártak erre emberek, Rómer Flóris régészpápa az 1850-es években tárta fel a római korból származó romokat.

Szabó József geológus 1854 és 1857 között három ízben is partra szállt a szigeten, hogy tudományos térképet készítsen róla, ekkor a saját szemével is látta régi építmények nyomait. Minden bizonnyal a derék rómaiak fürdőkben főztek itt puhára magukat, az 1857-ben kelt *Fürdősziget Pest és Buda között* című írásából tudjuk, hogy az 1800-as évek derekán a sziget ötszáznegyven méter hosszú és száznyolc méter széles lehetett.

Rupp Jakab 1868-ban íródott *Buda-Pest és környékének helyrajzi története* című könyvének térképén még megtalálható a Fürdő-sziget. A térképen Római fürdő néven fedezhető fel az apró földdarab a Duna közepén a Radvan sziget, vagyis a mai Óbudai-sziget és Transaquincum, a mai Dagály fürdő között

tett, és területén nem kevesebb mint ötven-hatvan meleg vízű forrás tört a felszínre. Ezek közül a legforróbb 58,8 fokos volt, a leghidegebb pedig 23. Nem csoda hát, hogy ideszoktak a római polgárok! Maga Szabó is elragadtatással ír tanulmányában a növényekben, gyógyvizekben gazdag területről: „A fürdősziget valódi tünemény.”

Bár évezredekken át állta a történelem viszontagságait, a tizenyolcadik és a tizenkilencedik század megviselte a kis földdarabot. Az 1800-as években legalább két árvíz is letarolta. Előkerestem a polcra Rupp Jakab 1868-ban íródott *Buda-Pest és környékének helyrajzi története* című könyvét, a térképén megtalálható a sziget. Majd pár esztendővel később, 1873–1874-ben került sor a Duna szabályozására, és a hajózás megkönnyítése érdekében az egész szigetet elkoztarták. A munkát végző gőzgépeket a korabeli források szerint rendszeren megdolgoztatták a római kori falak maradványai. Legalább ezerhét száz éves emlékek semmisültek meg, egyet kivéve: a Dunához mint istenséghez emelt egy méter magas ol-tárkő megmaradt az utókornak, mert azt kihalászták a kotrógépek „karmai” közül. A Fürdő-sziget másféleképpen is velünk él: földjét tapossuk hétvégente, amikor a Margit-szigeten sétálunk, mivel az elkotort talajjal a szomszédos szigetet töltötték fel.

Néhány éve az Interspect kutatói hőradarokkal felszerelt repülőgéppel repültek a Fürdő-sziget egykori területe fölé, hogy feltérképezzék a folyó alján megbúvó, az emberi szemnek láthatatlan szökevényforrásokat. Akciójuk sikerrel járt, a források még most is ott bugyognak a meder alján. Ha a Fürdő-sziget ma is állna, alighanem védettséget élvezne.

Alaposan megmosni – hirdeti ez a kő, amely egykor egy tunéziai római fürdő bejáratánál állt. Szinte biztos, hogy a Fürdő-sziget is egy jól felszerelt ókori wellnessközpont volt

Forrás: reddit.com

A hajdani sziget hült helye az Árpád hídról fotózva. Évezredes római emlékek tűntek el örökre

Birkózókat ábrázoló mozaik a közeli aquincumi fürdőből

Forrás: BTM - Aquincumi Múzeum és Régészeti Park, Fotó: Komjáthy Péter

CICÁK, A WALESI HERCEG ÉS MIKSZÁTH

A KIRÁLY UTCA LEGENDÁS KÉK MACSKA KUPLERÁJA

A Kék macskába nem dorombolni, dorbézolni jártak az emberek. Még a karikatúra is visszaadja valamennyire a hely alpári hangulatát

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A Király utca legmenőbb mulatója egykor Európa bujálkodási hotspotja volt: ide járt táncolni és szórakozni az osztrák főherceg, a Bismarck fiú, az angol trónörökös, és a hazai honatyák színe-java. Merüljünk hát el a korabeli éjszakai forgatagban, és kössünk ki végül a hírhedt Kék macskában!

A tizenkilencedik század közepén a Király utcára igazán ráillett a „fertő” elnevezés. Egyrészt Terézváros (akkor még a jelenlegi Erzsébetváros is idetartozott) mai szemmel nézve mérhetetlenül túlszűfolt, bűdös, piszkos és tetves volt, másrészt egymást érték itt a dalcsarnokok, kuplék, varieték, revük, amelyek hátsó traktusában dübörgött a szexipar. Olyan kuplerájok működtek errefelé, amelyektől még egy szadomazo szvingerpartikhoz szokott huszonegyedik századi szexturista is elpirulna.

Az utcában felgyűltek a macskák: létezett Fehér macska, Tarka macska, Vörös macska és Fekete macska nevű mulató is. A cicusok dorombolása francia hatásra történt, Párizsban kezdtek el kétértelmű macskaneveket adni azoknak a revüszínházaknak, amelyekben egyéb cicázási lehetőségeket is választhattak a vendégek. A témáról gyakran publikáló Jambrik Rudolf írása szerint a Király utca 19.-ben működött a Fogazó Kacsa, a 21. szám alatt pedig a Jó Pásztor nevű, pásztorórákra szakosodott műintézmény. Az üres telek, amely most játszótér a Kazinczy és a Király utca sarkán, régen is játszótér volt, csak éppen felnőtteknek, mert ott is bordély üzemelt.

Mi most az igazi nagymacskára, a cicusok alfahímjére, a Kék macskára összpontosítunk. Európa egyik leghíresebb, hírhedtebb mulatóját ma is megtekinthetjük, ha elsétálunk a Király és a Holló utca sarkára, a mai bulinyegyed szívébe.

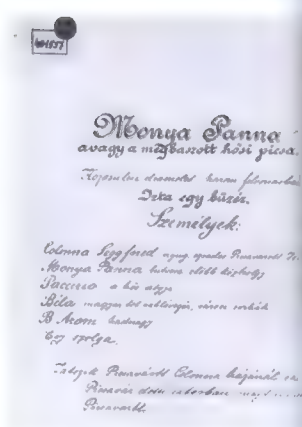
A palotát Pollack Ágoston, a Nemzeti Múzeumot megálmodó Pollack Mihály fia tervezte. Az épületet 1852-ben adták át, és három évvel később már vidáman szállt az ének a Feistinger-dalcsarnokból, amelyet a tulajdonosáról, Feistinger János színésztől neveztek el. A lokál a hatvanas években vette fel a Blaue Katze, vagyis a Kék macska nevet.

Igazi multikulti hangulatot árasztott ekkoriban a város. A polgárság németül beszélt, ám egyre több volt a magyar szó is az utcákon. Terézváros zsidó kiskereskedői, a balkáni rácok és a birodalom különböző szegleteiből érkező bevándorlók is hozzájárultak a Király utca bábeli zűrzavarához. A Kék macskában kezdetben főként német és jiddis nyelven, majd a legendás Baumann Károly énekes színre lépése után magyarul is szóltak a sikamlós kuplék, burleszkek, szonok, amelyeket ledér táncosnők, bűvészek, artisták és komikusok tettek még pikánsabbá. A mulató akkor vált a felső tízezer kedvenc pénzköltő helyévé, amikor Oroszi Antal lett az intézmény házi szerzője – róla még esik szó e könyv lapjain.

Arra, hogy mennyire volt obszcén a hangulat a dalárdában, álljon itt egy részlet Ágai Adolf újságíró *Utazás Pestről Budapestre* című írásából: „Ami a dalcsarnokban hangzott, az nem volt nyávogás, az rőfögés volt: mégpedig olyan, hogy a dragonyos káplár is belepirulhatott.”

A Kék macska a mai Las Vegas-i show-színházak módszerével működött: néhány roppant látványos darabot ismételték újra és újra. „Mindennap ugyanazok a chansonettek, az előre ismert több mint kétértelműségekkel, ugyanazok az énekesnők, hol szőke hamis hajjal, hol barnával, az a vi-sítozás, kiabálás, ser, bor, puncs...” – fogalmazta meg lesújtó véleményét a Kék macskáról Az aszszony kísér – az Isten kísért című írásában Jókai Mór.

Mikszáth Kálmán sem volt túl lelkes a lokállal kapcsolatban, ő főleg az itt szép számban mulató képviselőket és mágánásokat tűzte a tolla hegyére,

Az előadott darabok nyelvezete nyers volt. Nincs arról tudomásunk, hogy az amúgy akadémikus Réthy László Löwy Árpád álneven írt „Monya Panna avagy a megb. szott hősi pí...a” című művét játszották-e a macskák valamelyikében, az viszont biztos, hogy már a műfaj is vulgáris: „közösülési dramolet három felvonásban”

Forrás: Országos Széchenyi Könyvtár

A legenda szerint a lépcsőházban ma megtalálható kallantyúk voltak a „kurtizánkapaszkodók”, akik ezekbe fogódzkodtak, miközben megpróbálták a legvagykeltőbb pozícióban kelteni magukat a betérő férfiaknak -

nyak hogy csupasz feneküket az elesés veszélye nélkül a betérő vendégekhez dörgölhessék.

A Kék macskában stílszerűen kékvérűek is mulattak. A nemzetközi vendégek névsora igen díszes. Állítólag megfordult itt Habsburg–Lotaringiai Rudolf, a birodalom lelkileg instabil trónörököse, valamint a walesi herceg is, aki aztán VII. Eduárd néven koronáztak Nagy-Britannia királyává és Indonéziászárává. A trónörökös a *Verlobung am turf* (Eljegyzés a lóversenyen) című bohózatot tekintette meg, ám valószínűleg csak a szép énekesnőt,

A Király utca 15. számú, meglehetősen viseltes épület bejárata. A Kék macska egykori pontos címét olyan diszkrét homály fedi, mint azt, hogy mi is történt a sötét szobáiban. A legvalószínűbb elmélet szerint ebben az épületben működött a sikeres, de sekélyes mulató

Ma kárpótlási hangulatot áraszt a gangos ház belseje. A Kék macska idején az udvart üvegtető borította, tehát a rész beltérnek számított. A tágas helyen zajlott az élet, lehetett inni, enni, élvezni a műsort. A folyosókon álltak a nagyobb diszkréciót kínáló szobák. Nehezen érthető, hogy az üvegtető miért ment ki teljesen a divatból, miközben a tizenkilencedik századi Pesten széles körben elterjedt volt

Waldan Jeanette-et látta benne. A herceg olyannyira belehabarodott a művésznőbe, hogy viszonyt kezdeményezett vele. A románcnak a szigorú édesanya, Viktória királynő vetett véget. Eduárdból király lett, a művésznőből pedig kávéáros a Tekeli téren, ám ekkor már művésznevétől megfosztva Jankaként ismerték a vevők. A walesi herceg a legendárium szerint másnap meglátogatta Oroszi Antalt annak irodájában, hogy folytassák az előző éjszaka félbehagyott beszélgetést.

Otto von Bismarck kancellár legidősebb fia, Herbert is emlékeztet mulatott a Kék macskában. Az elfogyasztott alkohol hatására Bismarck jó ötletnek tartotta, hogy a nyílt színen megmutassa ő császári durungját, jókora felháborodást okozva. Bár a vendégek igényelték a meztelenkedést, a legkevésbé sem tőle várták ezt az attrakciót. A csavar az ügyben a volt, hogy a rendőrség diplomáciai okokból nem Bismarckot, hanem a közönséget távolította el a helyszínről. A nemesi vendégkörhöz tartozott még I. Milán szerb király is, aki több száz fős kíséretével országa GDP-jének jelentős részét hagyta ott a Király utcában, majd egy hónapig ivott és ostromolta a gyengébbik nemet az államkassza terhére.

Oroszi Antal 1889-ben – mai HR-es kifejezéssel élve – új feladatokat keresett magának, a mulató színvonala pedig a távozásával egy időben hanyatlani kezdett. Négy évvel később a Kék macska végleg bezárta kapuit, ódon, kopott falai megannyi kéjes sóhaj és gáláns kaland emlékét őrzik.

A házban egykor lakások és rövid, de intenzív együttlétekre szakosodott szobák is voltak, így a karikatúra vicce akkoriban könnyedén valóssággá is válhatott

Forrás: kiskincs

– Oppardon, elnéztem az emeletet!
– Kár... épp nincs itthon a férjem...

A walesi herceg, a későbbi VII. Eduárd király is szerzett kellemesen pikáns tapasztalatokat a műintézményben. A trónörökös két alkalommal, 1873-ban és 1885-ben is járt Budapesten. Nem sokat változott a világ: honfitársai ma is a Király utcában buliznak

Forrás: Tufts Digital Library

LÓHÁTON A SZALONBAN

AZ ÖRDÖGLOVAS A SÁNDOR-PALOTÁBAN

Nyeregben ma már csak a hagyományörző huszárok járnak a palotánál, ám a dísztermekbe ők is szigorúan ló nélkül lépnek be. Pedig ha igazán tisztelnék a ház tradícióit, akkor a nappaliba is benyargalnának – az eredeti tulajdonos ezt tette

lyiségéről sokat elárul, hogy privát átjárót – egyes források szerint hidat, mások alagutat említenek – építtetett otthona és a szomszédos Várszínház közé, hogy a pórnéppel való érintkezés nélkül járhasson előadásokra a családjaival.

Egykor maga az ördög szállta meg a mai Köztársasági Elnöki Hivatalt, az ördög lovasa! A budai Vár ikonikus épületét a Sándor család tagjai emelték, közülük is a különc Sándor Móric, a dinasztia utolsó tagja volt az, aki furcsa szokásaival két évtizeden át tartotta ámulatban Pest és Buda népét.

A Sándor-palotát megrendelő dúsgazdag Sándor Vince gróf sem lehetett egyszerű személyiség, Móric azonban devianciában töltött apján. Sándor Vince 1806-ban húzta fel a családi otthont a Várban, amikor fia, Móric még csak egyéves volt. A gróf szemé-

Gróf Széchenyi István. A politikus és Sándor Móric élete sokban különbözött, ám a lovak és a Lánchíd iránt érzett szenvedélyük összekapcsolta őket. Közös pont az is, hogy életük végén mindketten a döblingi elme-gyógyintézet lakói voltak

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A Sándor-palota épülete távolabbról. Ma a köztársasági elnök irodájaként működik az épület, és ajtó kapcsolja össze a szomszédos miniszterelnöki hivattal. A Sándor család korszakában a Karmelita kolostor még Várszínházként funkcionált, akkor híd kötötte össze a palotával, hogy az arisztokrata família könnyedén átsétálhasson az előadásokra

A másodszülött Mórict – bár vasfegyellemmel nevelték – csenevész testalkata miatt tiltották minden veszélyes sporttól, így a lovaglástól is. Bátyja váratlan halála után mégis Móric lépett elő első számú örökössé, és sürgetővé vált a testi, szellemi képzése. A fiú villámgyorsan megtanult több nyelvet is, lóháton tizenhat éves korában ült először. Mágikus erő szorította a nyeregbe, ezt minden korabeli forrás elismeri. A bajnai Sándor–Metternich-kastély hivatalos oldala szerint Móric ezt mondta: „Akinak tanulnia kell a lovaglást, az soha nem fogja megtanulni.” Nos, neki nem kellett semmit tanulnia, vérében volt a lovaglás művészete és az adrenalinfüggés is.

A reformkorban szinte minden arisztokrata lovagolt, ám Sándor Móric még a saját palotájában sem szállt le a magas lóról. Paripája nyergében járt be a báltermeket, szalonokat és az elegáns dolgozószobákat. A várbeliek megszokott látványossága, mondhatni, a város képének része volt a flúgos gróf, amint palotája erkélyéről, lóhátról pipázva figyelte a forgalmat.

Sándor Móric nem mindig használta rendeltetésszerűen a vár lépcsősorait, egy ilyen négylovas akciót örökített meg ez a rajz is

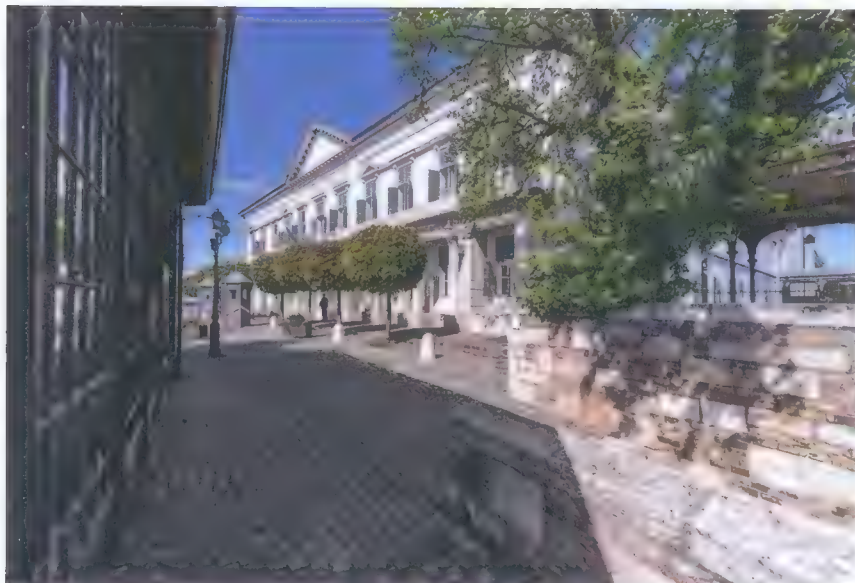
Forrás: közkinccs

Móric vendégségben sem sokat bajlódott a kapunyitással, ő szó szerint beugrott vendéglátóihoz. Az emberek pedig elképedve figyelték, ahogyan még a puccos bálókra is lóval kaptatott fel a lépcsősorokon. Megegett, hogy saját gyengélkedő inasának betegszobájába is lóval nézett be. A Várba vezető meredek lépcsőkön óvatosan kellett közlekedni a harmincas–negyvenes években, mert bármikor felbukkanhatott a hazafelé vágtaázó nemes, aki senki kedvéért nem lassított.

Az ördöglovas név Angliában ragadt a Sándor-palota urára, ahol egy életveszélyesnek ítélt állatot tört be, majd versenyt is nyert vele, odahaza, a Várban pedig hajmeresztő akrobatikus mutatványaival szórakoztatta az embereket. Kocsikat, szakadékokat, tűzgömböket ugratott át, közben hétszer törte el a karját, háromszor a lábát és tucatnyi alkalommal más egyéb csontját. Rengeteg ló kimúlt a nyaktörő mutatványai miatt. Móric megszállottan üzte a rekordokat is: váltott paripákkal nyolc óra kilenc perc alatt vágatott Budáról Bécsbe. A mutatványok nemzetközi hírnevet hoztak neki, számos német, angol és francia nyelvű újság címlapján is szerepelt.

A lóbolond gróf szerette a figyelmet, a források érző szívű embernek írják le, ám a Sándor-palotában az ő idejében sem lehetett egyszerű a szolgálat. A személyzetnek olykor dobálnia is kellett az urát: a férfi egy lepedőre feküdt, ők pedig jó magasra felrepíteték, majd igyekeztek elkapni, mielőtt földet érne. A gróf, akár egy középkori király, udvari bolondot is alkalmazott, és a legendárium szerint az orvosa fejéről – Tell Vilmos módjára – egy almát lőtt le. Móric a gyerekeit és szolgálóit is bátorságra „nevelte”: a lányára olykor ráküldte hatalmas vadászutyáját, szakácsának és komornyikjának büntetésből lóháton, mogyorópálcával kellett vívnia egymással, a személyzet egyik, lovaktól rettegő tagján pedig vagy tucatszor átugratott – persze lóval. A nevelési szándék visszafelé sült el. Lánya, Paulina, úgy emlékezett, hogy nem a bátorságot, hanem a félelmet táplálta bennük apjuk viselkedése.

Móric Klemens von Metternich rettegett osztrák kancellárnak, a birodalom örének lányát vette el. Talán mondani sem kell, hogy a leánykérés lóháton történt. A birodalomba való beházaso-

A Sándor-palota épülete a Sikló állomásától fotózva. A helyszín történelmi, a rekonstrukció hiteles, ám amit most látunk, az voltaképpen egy újraépített épület. Az eredeti Sándor-palota teljesen megsemmisült a háborúban

Sándor Mór hajmeresztő lovas mutatványait az egész városban, sőt Európa-szerte szájtaátva figyelték

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

dás is bizonyítja, hogy Mór a hazai politikai viszonyok és a forradalom iránt csekély érdeklődést mutatott. Széchenyi Istvánnal azonban számos ellentétük ellenére összekapcsolta őket a lovak szeretete és a hídépítés szenvedélye. A gróf állítólag a Sándor-palota télikertjéből figyelte, ahogyan lába – és lova patái – alatt épül a Lánchíd, amelyet részben ő finanszírozott.

Sándor Mór sorsát rögeszméje pecsételte meg: negyvenöt éves korában súlyos balesetet szenvedett fogatával, fejsérüléséből pedig soha nem gyógyult fel igazán. Közel harminc évig élt elmebetegként különböző intézményekben.

Ahogy Mór koponyáját szétzúzta a korlát, úgy rombolták porrá a második világháborús bombák egykori palotáját. Amit ma látunk, az az eredeti épület korhű másolata. Egy-két részletét talán még az ördöglovas is felismerné, ám a ház egykori ura valószínűleg gyorsan megunná az itt zajló politikai tárgyalásokat, és siklóra szállna. Természetesen lóval.

A HÁRMAS SZÁMÚ ASZTAL

ANTAL IMRE „OTTHONA” A PIROSKA VENDÉGLŐBEN

Antal Imre az otthonában pózol az MTI fotósának ezen az 1989 májusában készült felvételen. Az ország Imrusa gyakran használta a lemezjátszót, hiszen eredetileg zongoraművész volt, bejárta a világot, csak izületi gyulladás lépett fel a jobb kezében, azért hagyta abba. A Damjanich utcai lakást is szerette: 55 éven keresztül lakott ugyanott, 17 éves korától egészen a haláláig

Forrás: MTI Fotó / Záray Péter

Damjanich utca 40. A pesti „Csikágó”, vagyis a hetedik kerület kalandosabb részének szélén járunk, pár percnnyire a Városligettől, a Hősök terétől és a Benczúr utca, valamint a Városligeti fasor diplomatavilláitól. Ebben az 1927-ben épült lakóházban élt Magyarország talán legnépszerűbb embere, Antal Imre. E sorok írása előtt néhány nappal egy retró kiállításon jártam, ahol harminctől hetvenéves korig viszonylagos csendben nézegették az érdeklődők az úttörőemléktárgyakat, traubisodás üvegeket, ám amikor a képernyőn hirtelen megjelent Antal Imre és a *Szeszélyes évszakok*, egyszerre futott végig a kellemes moraj a termen. Imrust mindenki szerette, hangja több generáció lelkét melengette meg. Ő a mi közös, szép emlékün.

Antal Imre úgy kötődött a Damjanich utcához, mint a *Szeszélyes évszakokhoz*: elválaszthatatlanul. *Pami* című könyvében arról ír, hogy családjával 1951-ben költöztek Hódmezővásárhelyről Budapestre, hogy ő a fővárosban járhasson zeneiskolába. Egy évig barátoknál húzta meg magát az Antal család, míg az

Bogár Imre, a Piroška tulajdonosa és az a bizonyos hármasszámú asztal, amely Antal Imre törzshelye volt. A művész már a nyitás előtt beköszöntött a helyre, aztán évekig állandó, megbecsült bútor darab volt itt

ővönő édesanya egy borítékot nem kapott a felettesétől azzal a meghagyással, hogy azt csakis karácsonykor bonthatják fel. Lakáskulcs esett ki a borítékból, a kétszobás Damjanich utcai otthoné. Antal Imre soha többé nem mozdult innen: tizenhét éves korától hetvenkét éves korában bekövetkezett haláláig itt élt: először a családjával, majd az édesanyjával, végül pedig egyedül. Imádott édesanyjának hamvait is e falak között tartotta, miután az asszony 1988-ban elhunyt. A zenész-színész-műsorvezető soha nem heverte ki az elvesztését.

Antal Imre a közel hatvan év alatt a Damjanich utca részévé vált, a környékeliek büszkék voltak szeretett szomszédjukra. De természetesen nem „Imrus” volt a Damjanich utca első híres lakója: itt élt egykor Faludy György, Örkény István, Kibédi Ervin és Csurka István is. Az épület „iker-testvére” a sarkon túl, a 42. szám alatt található, mert Reiss Zoltán tervező két, egymással szembenéző lakóépületet álmodott ide. A kétszobás lakáson túl Antal Imrének volt egy második otthona is, a ház aljában működő Piroška Vendéglő. A hagyományos fogásokat kínáló kockás terítés Piroška volt a művész dolgozószobája, fogadósalonja, étkezője – a személyzet pedig gyakran a családja is. Ma tábla emlékezik meg a törzsvendégről, aki mindig a harmadik asztalnál ült. A hangulat és a környezet amúgy sem változott sokat a megnyitó óta: a dekoráció ugyanaz, mint egykor volt. A tulajdonos szerint az egyszer jól megálmodott koncepción nincs értelme változtatni.

Nem sok változott a Damjanich utcai étteremben azóta, hogy Antal Imrét a törzsvendégei között tudhatta

„Imre talált meg bennünket. Még a nyitás előtt bekopogott, hogy megkérdezze, mi épül itt, és amikor elmondtuk, hogy étterem, akkor rögtön rávágta, hogy ő itt törzsvendég lesz – meséli Bogár Imre, a Piroška üzletvezetője, aki 2001. november 5-én, Antal Imrével együtt éppen Imre-napon nyitotta meg a helyet. – Azt is Imrétől tudtam meg, hogy ezen a helyen már a hatvanas évek elején is kiskocsmá működött, aztán meg étterem különböző neveken, volt például Piroška is. A megnyitó után nem volt olyan nap, hogy Imre ne lett volna velünk, gyakran nyitástól zárásig itt volt” – emlékezik vissza a tapasztalt vendéglátós.

Imrus törzshelyénél egy dedikált poszter és több kis relikvia díszel, sokan kimondottan ezt az asztalt kérik. A világ minden tájáról jönnek hívások magyartól, hogy érezni akarják kicsit Antal Imre szellemét, így lefoglalnák a hármast.

„Bejött egyszer egy nagy olasz csapat, a saját nyelvükön kívül egy szót sem ismertek, a pincér kicsit meg volt löve. Imre hét nyelven beszélt, köztük olaszul is. Amint meghallotta, hogy mi történik az asztalnál,

Rengeteg relikvia, fotó, tárgy emlékeztet a Piroskában a Szeszélyes évszakok műsorvezetőjére. A tulajdonos még az aláírt számlák tömegeit is megőrizte az utóknak. Antal Imre akkor fizetett, amikor pénzhez jutott, ilyenkor azonban minden fillért törlesztett

máris odapenderült, tökéletesen felvette tőlük a rendelést, és mire a kolléga visszatért az ételekkel, ő már ott ült közepén, és sztorizott a fiataloknak. Ilyen volt Imre: nyílt, kedves, szerette az embereket” – meséli Bogár Imre.

Menedzser hiányában Antal Imre egy füzetbe jegyezte fel a fontos időpontokat. Egyetlenegyszer fordult elő, hogy a rendszerbe hiba csúszott: Charlie és a néhai Cserhádi Zsuzsa toporgott a ház előtt, hogy fellépésre vigyék a művészt, aki hálóköntösben vizslatta a mindentudó füzetét, majd egy gyors borotválkozás után beugrott a stábautóba. Egy óra elteltével a következő csapat érdeklődött a Piroskában, hogy hol lehet a Tanár úr, mert vinniük kellene a haknira.

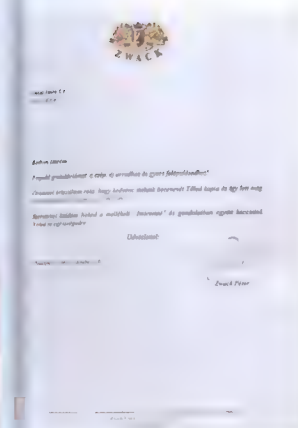
„Mindenki Tanár úrnak nevezte. Ma már nagynevű, akkor szinte ismeretlen humoristák jártak hozzá, kész szemináriumot kaptak tőle, persze ingyen. Itt adta Imre az interjúkat is, amikor pedig végre egyedül maradt, akkor nagyon szerette a marhapörköltet és az erőlevest, de nem tojással, hanem két cent kenyakkal. Az Unicum persze fogyott, csakhogy ő Imicumnak nevezte. Szerintem nálunk volt akkoriban a legnagyobb készlet a városban, még maga Zwack Péter is küldött egy oklevelet” – mondja az üzletvezető.

A személyzet tudta, hogy az ország Imrusa magányos, és karácsonykor különösen védtelen volt. Ilyenkor előre megfőztek neki, kis ajándékot is kapott, szomorúságát, gondjait azonban soha nem erőltette másokra. Legnehezebb napjain is inkább ő adott erőt másoknak. „Sokan elfelejtik, hogy a kiváló humora mellett kivételes intelligenciájú ember is volt, akivel szinte bármiről lehetett tartalmas beszélgetést folytatni. A tudományok mellett a kétkezi munkához is értett, gyakran büszkélkedett vele, hogy a könyvespolcát ő maga építette” – mondja a vendéglátós.

Fiatal újságíróként abban a kivételes szerencsében volt részem, hogy több alkalommal is találkozhattam Antal Imrével, láttam munka közben, és több interjút is készítettem vele – többek között a Piroska Vendéglőben is. Az utolsó éveiben ragyogó elméje már hanyatlásnak indult. Stílusát és

Antal Imre évtizedeket töltött ebben a VII. kerületi épületben. Hiába volt az ország egyik legismertebb és legszeretettebb embere, nem élt luxusban, egy átlagos bérház kényelmes lakása volt az otthona

Zwack Péter is értesült róla, hogy a művész rajong a cége italáért, és „Imicumnak” hívja. Egyik kórházi látogatása után a gyáros ezt a levelet küldte Imrének egy kis ajándék kíséretében

kedvességét soha nem veszítette el, sok szempontból azonban már nem volt a régi.

„A pénzhez soha nem értett. Amikor véget ért a *Szeszélyes évszakok* a Magyar Televízióban, az rosszul érintette, ám szerencsére egy magánprodukcióban folytatták a felvételeket, és így bizonyos időközönként pénzéhez jutott. Mi felírtuk a fogyasztását, ő aláírta a számlát, amikor pedig tudta, beadta a pénzt. Máig őrzöm az aláírt számlák tömkelegét. Soha nem maradt adósunk, az első útja a bankból hozzánk vezetett, és bármilyen állapotban is volt, a tartozását mindig törlesztette” – mondja Bogár Imre.

A leépülés éveiben sokan megpróbálták kihasználni az egyedül élő, az emberek jóhiszeműségében a végsőkig bízó művészt. Önjelölt menedzserek, barátok, bűnözők kezdték kerülgetni. Előfordult, hogy kifosztották a lakását, nagy szomorúságára ekkor – ahogy ő mondta – „a Bandi képét” is elvitték. Jó barátja, Szász Endre festményét lovasították meg azok, akiket beengedett a lakásába, tárgyainak egy része még évekkel később is felbukkant különböző vásárokon, árveréseken.

„Ennyi év vendéglátózás után az embernek jó szeme van ahhoz, hogy kinek mik a szándékai. Volt egy csapat az utcában. Kértük Imrét, hogy ne fogadja őket a bizalmába, de hiába. Amikor éjszaka zártam, láttam, hogy a sarkon gyülekeznek a rosszarcúak, másnap pedig érkezett Imre, és mondta, hogy kirabolták. Tudtam, hogy ők voltak. Nem sokkal később megint meglópták, akkor egy pincér kollégámmal utánuk eredtünk, egyiküket el is kaptuk, de sajnos engem vettek elő. Mindegy, többet nem jöttek vissza” – idézi fel a kellemetlen emlékeket az éttermes.

Antal Imréhez a Piroska munkatársai hívták ki a mentőt, amikor trombózis gyanújával először kórházba került. Akkor még visszakapták kedvenc törzsvendégüket. A művész aztán imádott édesanyja mellett lelt örök nyugalomra, a lakása pedig már régen új lakókhoz került. Az étterem berendezése, az emléktáblák és a kedvenc marhapörköltje azonban emlékeztet a hármasszobás örökös tulajdonosára.

„A Bors-sorozatot nem tudom megunni, újra és újra megnézem. Mindig ad valami pluszt” – mondja nosztalgiaiával a hangjában a két évtizede a Piroskában szolgáló Bogár Imre.

EGY POLCNYIRA AZ ANYÓSTÓL

ÍGY ÉLT A FÖVÁM TÉREN MÓRICZ ZSIGMOND

Helyszínünk a Fővám tér sok palotája közül az egyik legszebb, a 2–3. szám alatt álló, az 1860-as években felhúzott épület, amelynek negyedik emeleti erkélyéről egykor Móricz Zsigmond szemlélte reggelenként az ébredő várost. Bár Móricz nevének említésére talán nem Budapest és nem is a nők jutnak eszünkbe először, az író életében fontos szerepet kapott a főváros, és saját, drámákban bővelkedő magánélete is. A várost soha sem kedvelte meg igazán, asszonyt pedig hármat is tragikusan szeretett. A Fővám téri lakás falai egy egészen másfajta Móriczot láthattak, mint amilyet a közvélemény megismert.

Az író 1926-ban költözött be a Fővám téri épület negyedik emeletén található ötszobás lakásba. Az ingatlan második felesége, Simonyi Mária színésznő tulajdona volt. Két évvel korábban, a *Búzakalász* című darab próbái alatt szerettek egymásba, pontosabban a negyvenöt éves Móricz volt az, aki szerelmével üldözőbe vette az akkor harmincöt éves, gyönyörű dívát. Hamar egymáséi is lettek, és az akkor már húsz éve házasságban élő íróra mágikus erővel hatott a testiség újszerű varázsa. Móricz felesége, első számú rajongója, műzsája és lektora, Holics Eugénia (Janka) is értesült a románcról. Az asszony több esetben öngyilkossággal fenyegetőzött, és búcsúleveleket hagyott hátra. Mária megrémült, próbált kikerülni a szerelmi háromszögből, ám az események végül mégis drámába torkollottak: 1925-ben Janka megmérgezte magát.

Móricz első felesége, Holics Janka 1925-ben mérgezte meg magát, az író egy évvel később költözött össze második nejével, Máriával

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Móricz Zsigmond egykori otthona a Fővám tér 2–3. szám alatt. Az író sohasem tudta igazán a szívébe zárni Pestet, a Duna másik oldalára, Budára vándorolt, de legszívesebben az egész várost elhagyta volna

A közös otthonba Móricz nemcsak öngyilkos felesége tragédiáját hozta magával, hanem a Jankával közös három gyermekét, Virágot, Gyöngyit és Lilit is. Közülük a legkisebb, Lili így emlékezett vissza arra a pillanatra, amikor először belépett a Fővám téri lakásba: „És akkor [Mária] elvitt a Fővám térre, ami egy álmopalota volt. Én még álmomban sem tudtam volna olyant elképzelni a mi kis puritán, egyszerű Üllői utunk után” – emlékezett vissza immáron felnőttként. Külön kiemelte, hogy az egyik szoba olyan volt, mint-ha királykisasszonyokra szabták volna, és lenyűgözte az üveges tolóajtó is.

Hiába volt tágas a színésznő lakása, hirtelen olyan sokan lettek benne, hogy az öt szoba is kevésnek bizonyult. Az első szobán Mária édesanyja és nővére osztozott, a legnagyobb és legimpozánsabb erkélyes helyiséget pedig az írólegenda vette birtokába, íróasztala és vendégváró díványa is itt állt. A pletykák szerint egy jókora könyvespolc is a szoba része volt, amelyet Móricz – taktikai okból – az anyósa szobájába nyíló ajtó elé helyezett. Felesége a következő szobában kapott helyet, a kisháló és a gardrób pedig a három lánynak és a kétfős, egy szobalányból és egy szakácsnőből álló személyzetnek adott otthont.

Az élet eleinte kellemes mederben csordogált a negyedik emeleten, Mária édes mostohaként mindent megtett a gyerekekért: szép ruhába öltöztette, taníttatta őket, idővel az udvarlóikat is méltó módon fogadta. Férjére nemigen számíthatott a háztartásban: Móricz éjjel-nappal dolgozott, gyakran már a hajnalhasadás is az íróasztalánál érte. Olykor kiment az erkélyre, ahonnan gyönyörű panoráma tárult elé, a Duna a lába alatt folyt, a Vásárcsarnok és a Fővám-palota méltóságteljes épületei pedig emlékeztették arra, hogy Budapest gyönyörű város. A látványt maga is értékelte, szerette nézni a hajókat és az alant sürgő-forgó forgalmat, egyedül a téren árusító kofák sátrait nem állhatta. Móricz és Budapest kapcsolata azonban soha nem volt szerelmi viszony, erről az író két mondata is árulkodik. „Az a fantasztikus gondolat jutott az eszembe, hogy Budapest is Magyarországon van” – vetette papírra egyszer. Talán arra gondolt, hogy a fővárosi életstílus teljesen különbözik az általa megszokott vidéki létől, vagy talán éppen arra, hogy a vidékközpontú politika elidegeníti a pestieket. Egy másik alkalommal

Simonyi Mária nagy sztár volt, közel akkora, mint Móricz. Ez a kép nem újságba készült a színésznőről, hanem postai képeslapra! A rajongók többfajta verzióban is megvásárolhatták a művésznő fotóját, aki a házasságkötés után már hanyagolta a színpadot, és inkább a családra koncentrált

Forrás: Zempléni Múzeum

Tíz éven keresztül osztotta meg Simonyi Mária a saját lakását az íróval és lányával. A képen is látszik, hogy az ünnepelt színésznő jó körülmények, polgári bútorok között élte minden napjait, azonban ennyi ember számára az amúgy tágas lakás sem volt elég nagy

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Móricz ezen a képen az Athenaeum Kiadó sátránál dedikálja *Rab oroszlán* című regényét az 1937-es könyvhéten. Az írónak folyamatosan dolgoznia kellett, hogy fedezni tudja a család anyagi igényeit. Ebben a regényben vallott először a Janka-házasság belső pokláról

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Az író szülőháza Tiszacsécsén – nagyon távol attól a világtól, amelyben befutott szerzőként a fővárosban élt

Forrás: kozmics

ennyit írt: „Harmincöt éve lakom Pesten, és harmincöt éve vágyom Budára.”

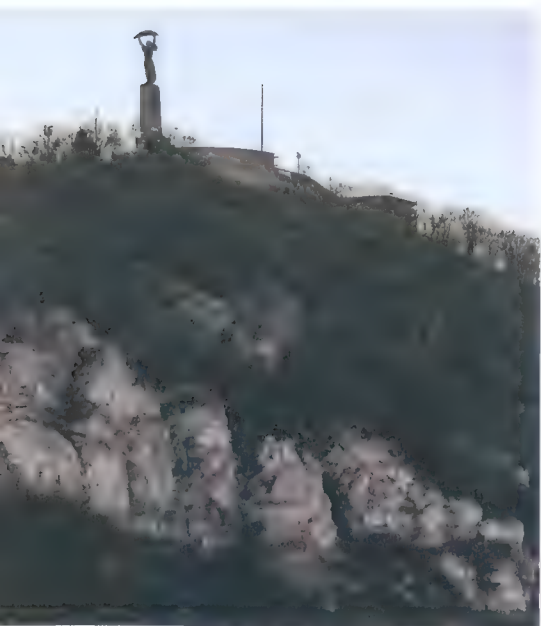
Móricz munkamániáját táplálta, hogy rengeteg pénzre volt szüksége a lakás fenntartásához. Büntudat mardosta a lányok miatt, édesanyjuk elvesztése feletti fájdalmukat azzal próbálta meg enyhíteni, hogy mindent megadott nekik. Két testvére is az író apanázsából élt, így közvetetten tíz-tizenöt ember eltartása nyomta Móricz vállát. Íróként ez súlyos teher, még akkor is, ha abban az időben Móricz Zsigmond már az országosan elismert szerzők közé tartozott. Teljesítménykényszeréről Móricz így vallott a naplójában: „Ha pénzem lesz, nem fogok írni. Félek, hogy sosem lesz pénzem. Nekem az a sor-som, hogy örökké írjak.”

És tényleg írt. A Fővám téri dolgozószobájában született meg többek között a *Rokonok*, a *Tündérvilla*, a *Légy jó mindhalálig* és a *Nem élhetek muzikaszó nélkül*. Móricz 1926-tól 1936-ig élt és alkotott a Fővám téren, kapcsolata azonban idővel második feleségével is megromlott. Jankával ellentétben Mária nem lelkesedett Móricz művészetéért, nem érdekelte a munkája. Az asszony minden lehetőséget megadott férjének a kibontakozásra, de a férfinak szüksége volt az újra, az elérhetetlenre és a rajongásra is. Zsigmond és Mária levelezését Lili rendezte nyomda alá. Az írófejedelem ezekben sebezhető, önmarcangoló, gyakran melankolikus ember benyomását kelti. Házasságuk pedig menthetetlennek bizonyult. „Leszoktunk arról, hogy beszéljünk. Ő szép és ezzel el van intézve minden kettőnk között” – írta naplójába Móricz.

Az irodalomtörténészek máig vitatkoznak arról, hogy az akkor már a hatvanadik életéve felé közelítő Móricz Zsigmond pontosan mikor találkozott a tízes éveivel végén járó, szegény sorsú Litkei Erzsébettel, azaz Csibével, Árvácskával, és hogy a később jelentős karriert befutó, az író nevét szeretettel ápoló dr. Móricz Imre biológiai értelemben is közös gyermekük volt-e. Erre a kérdésre itt nem tudunk válaszolni, az azonban biztos, hogy az írónak ismét költöznie kellett. Teljesült az álma, életének következő megállója már Buda volt, majd végérvényesen kiszabadult a fővárosból, és Leányfalun halt meg.

BOSZORKÁNYOK TALÁLKOZÓHELYE?

A GELLÉRT-HEGY BIZARR HIEDELMEI

A Gellért-hegy Pestről nézve, sötétedés idején. A sziklás, baljósan magasodó hegy a mai napig rejtélyes az átlagember számára. A belseje valóban titkokat rejt: barlangrendszerek, járatok, meleg víző forrás, víztározó és kormányzati objektumok lapulnak a gyomrában

Van valami rejtélyes és misztikus a Gellért-hegyben. Különösen a vad és sziklás oldalában, amely fenyegetően tornyosul a város fölé a maga kétszázharmincöt méteres, nem éppen Mount Everest-i magasságával. Míg ma elsősorban kirándulóhely és villanegyed, a Gellért-hegyről a régi budaiak fejében egy sokkal kevésbé barátságos kép élt. Babonáik, félelmeik és fantáziájuk olyan boszorkányjárta vidékké változtatta a hegyet, ahol csupa természetfeletti és rémisztő dolog történik.

Először egy Mediomontanus János nevű pap írt 1656-ban arról, hogy a boszorkányok éjjelente a Szent Gellért-hegy borospincéiben „és nevető rétjein” jönnek össze. A következő évtizedekben a boszorkányperek iratai hemzsegek a Gellért-hegyre tett utalásokról. Ezek az iratok mind szomorú mementói annak, hogy a tudatlanság, a hiszékenységek és a barbárság miként juttatta kínhalálra ártatlan emberek tízezreit. A felsoroláshoz még hozzávehetjük a féltékenységek és a bosszú kifejezéseket is, hiszen az áldozatok többsége csak rosszkor volt rossz helyen, elszerezte valaki férjét, konkurenciát jelentett egy mesterembernek,

Német eredetű kép seprűn utazó boszorkányokról. Mai fejjel felfoghatatlan, ám a korabeli vallatok tényleg azt akarták hallani az eljárás alá vont szerencsétlenektől, hogy ilyen módon jutottak el a magyar vidék legtávolabbi pontjairól is a Gellért-hegyre

Forrás: CULTIRIS Kulturális Képügynökség

haragosokat szerzett, vagy egyszerűen csak kilógott a sorból.

Felettébb különös, hogy a feltárt boszorkányperek egyike sem budai vagy pesti. Olykor a várostól több száz kilométerre fekvő településeken hoztak ítéletet a Gellért-hegyre hivatkozva olyan ügyekben, amelyekben sem a bíró, sem az elítélt nem járt soha még a hegy környékén sem. 1682-ben a nem éppen közeli Debrecenben fogtak perbe és – feltételezhetően – égettek meg elevenen egy bizonyos Kovácsnét és egy Csókásnét, mert a Szent Gellért-hegyre járó „bűvös-bájos, oda-kötő, varázsló, másokat megrontó boszorkány személyek” voltak. Szegeden egy Koncz Sára nevű szerencsétlent kínoztak meg, aki aztán a kényszervallatás hatására „beismerte”, hogy a Gellérten kötött szövetséget az ördöggel, sőt „bagzott is vele”. Vásárhelyen több pert is rendeztek, egyiküknek Selymes Sára volt az áldozata. 1741-ben Pakson égették meg Vörös Ilonát, gúnynevéen Sánta Pílát, aki elmondta, hogy „lőszar zsemlett” fogyasztott a Gellérten, és boszorkánytalálkozókon vett

részt. A következő párbeszéd Ilona kínvallatásának „jegyzőkönyve”, amely jól árulkodik a perek színvonaláról.

Mit szoktatok csinálni midán a Szent Gellért hegyére mentek?

Táncolunk mint a forgószelek és hamar elmúlik.

Hogyan tudod és hányszor?

Mivel magam is ott voltam egyszer Szent Gellért hegyein.

Hogyan mentél oda és mi állaton?

Holl macskán, holl gyermekén.

Seprűn jártál-e?

Nem jártam, de el lehetett volna menni rajta.

A perirat betekintést nyújt abba, mivel magyarázták a korabeliek a távolságot a „boszorkányok” lakhelye és a Gellért-hegy között. Úgy képzeltek, hogy a banyák seprűre, esetleg egy macska vagy gyerek hátára pattantak, és úgy repültek oda a találkozóhelyre, vagy a feketemágia segítségével

elegendő volt arra gondolniuk, hogy hol szeretnének lenni, és máris ott termettek.

A Gellért-hegyi boszorkányszombatokat úgy képzelik el a korabeli források, mint ahol szakállas banyák táncoltak, lányok a patás ördöggel vagy annak állatbőrbe bújt alakjaival paráználkodtak, orrfacsaróan bűzös kenőcsöket készítettek, hajnalig dorbézoltak, közben pedig megbabonázott állatok bömböltek körülöttük.

A kérdés továbbra is adott: miért éppen a Gellért-hegyet gondolták az országos boszorkánytalálkozók és ördögi dzsemborik helyszínének? A témáról tanulmányt író Dömötör Sándor szerint azért, mert a hegy története már évszázadokkal ezelőtt összefonódott a pogány rítusokkal. 1046-ban a legendák szerint innen vetették le a mélybe az amúgy nem magyar, hanem velencei származású Gellért püspököt a lázadó pogányok.

A hegy neve ma is erre a brutális eseményre emlékeztet, amely vagy megtörtént a valóságban, vagy nem, az azonban valószínű, hogy a továbbiakban is ez a hely volt az új vallást, a kereszténységet elutasítók egyik utolsó menedéke. Dömötör felveti, hogy létezhetett egykor egy mára elfeledett, pogány eredetű országos ünnep, amely Gellért halála felett ült tort, így pedig messze földön beleivódott az emberek tudatába, hogy ezen a magaslaton gonosz, emberi ésszel fel nem fogható dolgok történnek.

A témáról szintén könyvet jegyző Siklóssy László szerint más tényezők is hozzájárultak a Gellért-hegy rossz imázsához, például az itt feltörő, forró vízű források, amelyeket a nép az ördög művének gondolhatott, valamint az egész környéket behálózó barlangrendszer. Ezekben a barlangokban az 1600–1700-as években fura figurák, az akkori társadalom számkivetettjei éltek. Azok az alakok, akik könnyű célpontot jelentettek, ha bűnbakot kellett találni a városi „rontásokra, bűbájosságokra”. Mindehhez még hozzájárult, hogy a Gellért-hegy szőlőtermesztő vidék volt, rengeteg borral a raktárakban, így a boszorkányszombatokhoz nélkülözhetetlen nedű is természetek mennyiségben állt rendelkezésre.

Ha még messzebb kalandozunk a Gellért-hegy történetében, akkor további bizonyítékokat találunk arra, hogy amióta jelentősebb civilizáció lakja ezt a vidéket, azóta a hegy a misztikum és a spiritualitás helye. Budának e szegletét a rómaiak érkezéséig egy kelta népcsoport, a nyugatról

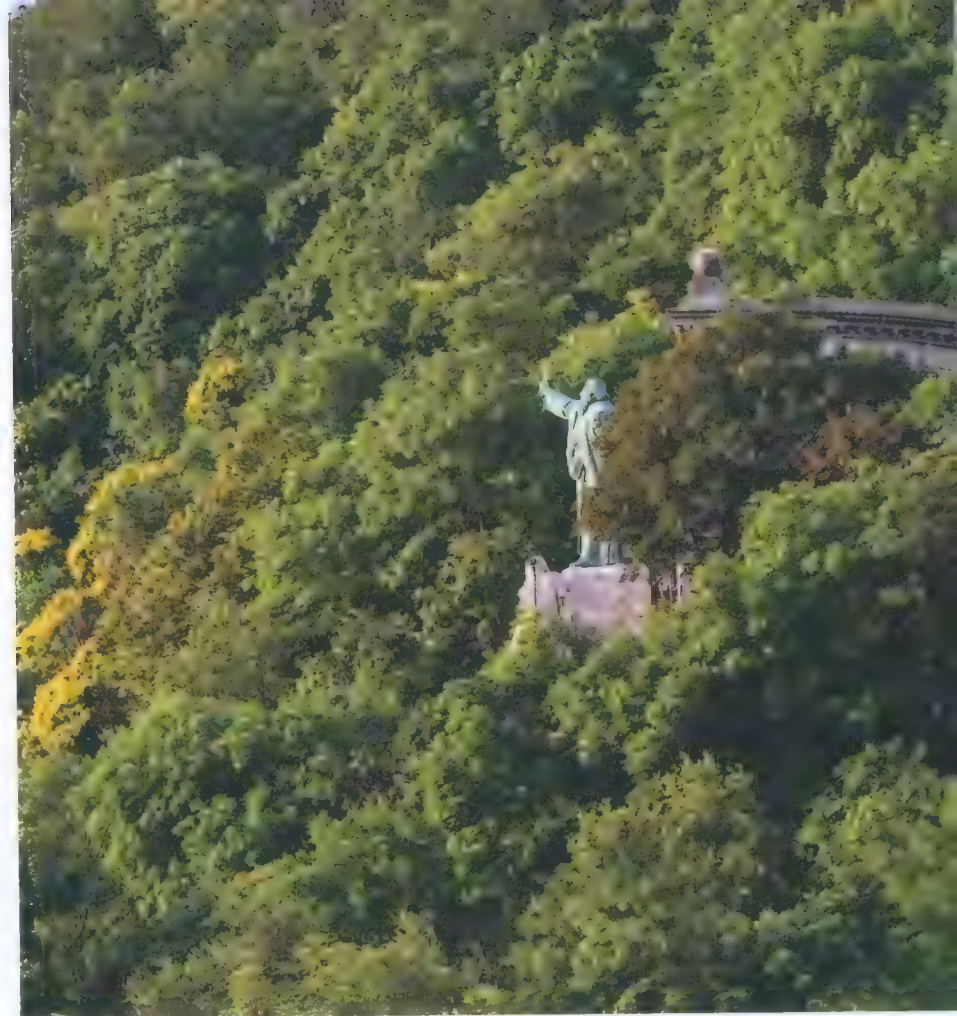
Keleti Gusztáv rajza a Gellért-hegyen lévő barlanglakásokról. Az alkotás jól illusztrálja, hogy milyen különös életstílusoknak adhatott helyet egykor a budai hegy. Érthető, hogy a városiak fantáziáját megmozgatták a „barlanglakók”

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A Gellért-hegy egy egészen különleges perspektívából: oldalról, zöldbe „öltözve”.

Szent Gellért hatalmas szobra arra a legendára emlékeztet, hogy állítólag innen vetették a mélybe a pogányok Szent Gellértet, István király velencei származású püspökét.

A hegy volt az ókori, mára elfeledett kelta nép, az eraviszkusok szakrális központja is

idevándorló eraviszkusok népesítették be, akik a Gellért-hegyen építettek fel fővárosukat. Itt állt a váruk, az oppidum, és a hegybe vájt házaik is alatta sorakoztak. Talán nem meglepő, ha eláruljuk: a hely szakrális célokat is szolgált, itt áldoztak főistenüknek, akit mi csak a latin nevén ismerünk: Iuppiter Teatanus. Az eraviszkusok később belesimultak a római kultúrába, és ők maguk feloldódtak a Kárpát-medence sokszínű népességében. Utódaik azonban talán ma is köztünk élnek, és felviszik gyermekeiket sétálni a Gellért-hegyre.

A környék a huszadik század elején másfajta szerepet kapott, az újkori boszorkányok már nem a seprűkön lovagoltak: a bozótos, elhanyagolt terület leginkább a prostitúcióról volt hírhedt, de ez újabb történet.

A BEFALAZOTT LABORATÓRIUM ÉS AZ ÉLET VIZE

A GSCHWINDT-HÁZ LEGENDÁJA

A Palotanegyed, a VIII. kerület körúton belüli része egykor bővelkedett arisztokratákban, külön gazdagokban, flúgos iparosokban. Az 1848-as forradalom után vált a környék a nemesek és gazdagok gyűjtőhelyévé, miután megépült itt a Nemzeti Múzeum, a Képviselőház, majd az Esterházy, a Festetics és a Károlyi család is itt húzta fel pesti palotáit. Trendi lett ez a vidék a régi és az új gazdagok számára.

A legtöbb nagy nemesi család már megtelepedett itt, amikor Gschwindt György, az „új arisztokrácia” tagja megvásárolta a Puskin utca és a Bródy Sándor utca közötti telket, és 1900-ban P. Tóth Sándorral egy várkastély stílusú épületet terveztetett, amely igen csak elütött a környékbeli többi palotától. A szeszgyáros Gschwindt jó szomszédságba került, mellette Tauffner Vilmos nőgyógyász lakott (rőla is esik szó e könyv hasábjain), az út túloldalán az Odescalchi Degenfeld-Schomburg család palotája és bérháza állt, amellet pedig egy másik nagy italos iparos, Törley József élte az életét a – stílszerűen – szőlőfürtökkel ékesített palotájában. A szemközti Festeticsek nem sok vizet zavartak: szinte alig tartózkodtak a pesti rezidenciájukon.

A mai József körút–Üllői út sarka, a kép jobb oldalán látható a Gschwindt-gyár épülete. Ma ennek a területnek egy jelentős részét Corvin moziként, valamint plázaként ismerjük. Az üzemet a szagok és a tűzveszély miatt ebrudalták ki a városból Budafokra

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Mesebeli várkastély a város közepén. Az épület aljában, a most ráccsal védett pinceablakok mögött volt a koncertterem, ahol a mágánás a saját maga által finanszírozott zenekarával muzsikált a vendégeknek – jobbra a környéken lakó arisztokratáknak

Gschwindt György az apjától, Mihálytól örökölte hatalmas birodalmát. Az iparosdinasztia alapítója dohánykereskedelemmel kezdte, majd a Gschwindt szesz-, élesztő- és rumgyárral alapozta meg a vagyonát. A cég egyik leghíresebb terméke az Aqua Vitae nevű ital volt, amely a nevében nem kevesebbet ígért fogyasztóinak, mint az élet vizét. A valóságban ez egy narancsos ízű, gyógyfüvekből, titkos recept alapján kutyult keserű lehetett, amelynek pontos összetevőit csak a dinasztia tagjai és néhány beavatott ismerhette. A recept sajnálatos módon nem maradt fenn az utókornak, így már egyikünk sem ízlelheti meg az élet vizét.

A gyár a mai Corvin mozi területén működött egészen addig, amíg a város terjeszkedése miatt ki nem paterolták onnan. Az üzem a külvárosiasabb Budafokra költözött, és – más név alatt – a mai napig létezik. A Gschwindt család a fenntarthatóság és a recycling igazi bajnoka volt. A szeszfőzés melléktermékeként termelő forró vizet felhasználva a gyár szomszéd-

Italpromóció 1926-ból, a plakát Földes Imre festő-grafikus munkája. Az Aqua Vitae-reklámmal kapcsolatban ma a versenyhivatal valószínűleg megjegyezné, hogy nem elegáns a konkurens gyártók termékein lovakkal végigtaposni

A palotába lépőket a Puskin utcai kapunál az építető Gschwindt György fia, Ernő szobra fogadja. A fiatalember ekkor még igen ifjú mágus volt, mindössze húszéves. Ernő később szép karriert futott be, volt például az FTC elnöke is

A homlokzat különlegessége a napóra, amely kilenc méter magasán majdnem leolvashatatlan. De állítólag csupán arra figyelmeztet, hogy fontos kihasználni az időt, mert az feltartóztatlanul telik

ságában létrehozták Józsefváros első és igen népszerű közfürdőjét. Amikor Mihály leköszönt a vállalat éléről, részesedése volt egy börgyárban, vasútépítő cégben, bankban és két gőzmalomban is – ezek mind a fiára szálltak.

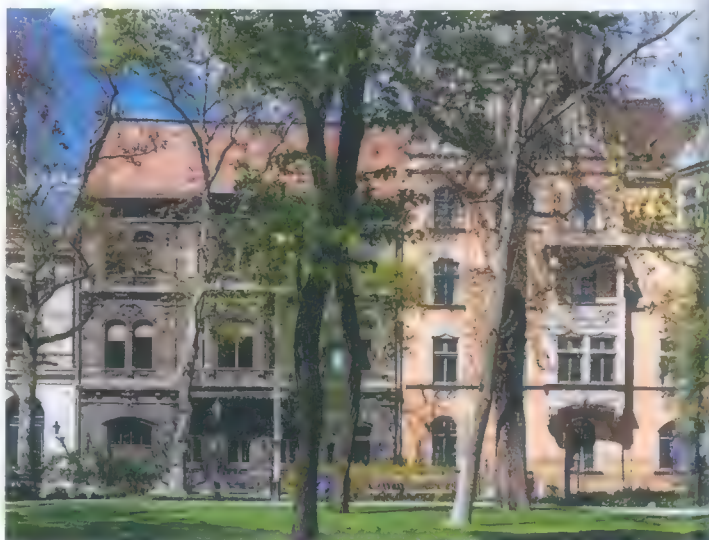
Pragmatikus apjával ellentétben György nagyvilági, különös figura volt, aki a vagyon gyarapítása mellett a társadalmi szerepével is sokat foglalkozott. Rajongott az okkult tudományokért, a rejtélyekért, valamint a zenéért. Az épület alagsorában György koncerttermet alakított ki, sőt Műbarátok Zenekara néven fenntartott egy harmincfős vonósegyüttest is, amelynek a fellépéseit ő maga finanszírozta. A város krémje az alagsorba járt a műélvezetért, néhányan csak az emeletről nézték, mert a városi várkastélynak több arisztokrata bérlője is volt. Amikor elsétálunk az épület mellett, a lábunk magasságában rácszott ablakokat látunk, ezek rejtik az egykori zenetermet.

A ház urának a misztikumok iránti olthatatlan érdeklődése az épület homlokzatán is tetten érhető. A Bródy Sándor utca felőli falszakaszon látható például egy napóra, amelyet két angyalka tart, de a harciasságot jelképező kakast és a bölcsességre utaló baglyot is megtaláljuk az épület díszai között. Merőben szokatlan, hogy a huszadik század elején napórát építtessen bárki egy lakóépület falára, ám a különös milliárdos esetében senki sem lepődött meg ezen a választáson. A legkülönösebb, ma is álló Gschwindt-emléket a Puskin utca felőli bejáratnál láthatjuk. György fia, Ernő, a ház építésekor

húszesztendős volt, a büszke apa pedig az ő mellszobrát faragtatta ki, és helyezte a kapu mellé. A fiatalember máig szemmel tartja a házba betérőket. Alig hat évvel a költözés után György elhunyt, méghozzá olyan rejtélyes és filmbe illő módon, amely igazán méltó volt a szellemiségéhez. A legendárium szerint a házban egy titkos magánlaboratórium működött, ahol a családfő az örök élet titkát kutatta. Gschwindtéknél számos tekintélyes üzemi labort tartottak fenn a szeszipari munkájuk miatt, így a felszerelés beszerzése nem okozhatott problémát. A városi mendemondák szerint egyszer sikerült is átütő eredményt elérnie, és örömeiben meghívta magához gazdag és befolyásos barátait, hogy megossza velük a felfedezését. Mielőtt a közönség odaért volna a fogadásra, Gschwindt György szívinfarktust kapott, és elhunyt az otthonában, így soha nem árulhatta el a titkot. A laboratóriumot állítólag befalazták, György helyét pedig 1907-ben a fia, a még mindig nagyon fiatal Ernő vette át. Az ifjabbik Gschwindt szép karriert futott be, több fontos ipari és kereskedelmi testület választotta meg a vezetőjének, és hosszú éveken keresztül a Ferencvárosi Torna Club elnökeként is dolgozott. Edit lánya pedig tovább öregbítette a család hírnevét azzal, hogy – szintén roppant fiatalon – ő lett Magyarország első női vezérigazgatója.

Az alkimista palotát, apja misztikus otthonát Ernő a húszas évek végén adhatta el a saját szobrával együtt, majd az épületet államosították. Jelenleg lakások, irodák, rendelők vannak itt. Szabó István *A napfény íze* című filmje – Ralph Fiennes főszereplésével – részben a Gschwindt család történetét dolgozza fel.

Utcakép a Nemzeti Múzeum kertjéből nézve: balra a Tauffer-palota, jobbra a mesés Gschwindt-ház. Vajon a szeszgyáros és a nőgyógyász összejárt esténként?

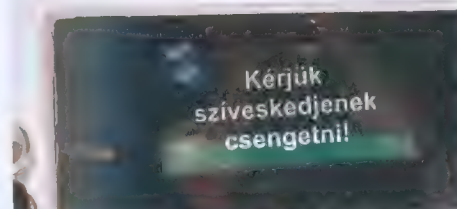

Gyászír 1932-ben a *Magyar Sütők Lapjából*. Gschwindt Ernő, a birodalom örököse, a férfi, akinek a szobra a mai napig az épületet díszíti, ötvenkét évesen vérmérgezésben elhunyt. Addigra már jó tíz éve az épület sem volt a család birtokában

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

AHOL TISZTÁRA MOSTÁK POLITIKUSOK ÉS GOBBI HILDA SZENNYESÉT IS

HETVEN ÉVE MŰKÖDIK UGYANOTT A TICHY TISZTÍTÓ

Szíveskedjenek csengetni – sokan megteszik, köztük hírességek, politikusok és kiállítások szervezői is

Tichyék tisztítószaionján átzakatolt a történelem. A nagyszülők a második világháborúban zsidókat bújtattak, életeket mentve ezzel, az 1956-os események pedig szó szerint „házhoz” jöttek: az üzlet ablaka alatt tört ki a forradalom. A világ változik, Tichyék azonban 1953 óta, vagyis közel hetven éve ugyanott tisztítják a ruhákat. Ma az ikerlányok, Tichy Ildikó és Andrea viszik a boltot a Palotanegyedben, a Bródy Sándor utca 22-es szám alatt, a Magyar Rádió egykori bejáratával szemben.

Amikor még a rádió híres előterében, a Pagodában zajlott az élet, az apró mosodában is kimagasló volt az egy négyzetcentire jutó ismert emberek száma. Rost Andrea éppúgy ide hozta fellépőruháit, mint a sportriporter-legenda Novotny Zoltán, vagy Máthé Erzsi. „Őze Lajos apánnkal jó barátságban volt, beszélgetni is beült néha – meséli Ildikó. – Gobbi Hilda már a mi időnkben ült ott, abban a székben, és cigarettával a szájában mondta, hogy lenne egy kényesebb munka: Bajor Gizi tollas fejdíszre. A Bajor Gizi Múzeumban kiállítandó anyagokat csak hozzánk merte hozni” – mondja Ildikó, majd testvére, Andrea gyorsan hozzáteszi, hogy ma is szép számmal megfordulnak hírességek az üzletben.

„Fenyő Iván például régi vendég, de nemrég volt itt Pikali Gerda, Tenki Réka és Gryllus Dorka is, a Korda házaspár pedig évtizedek óta visszajár.

Egyszer még a fellépésre érkező világhírű operaénekes, José Cura is beesett” – sorolja. Hogy milyen világsztárokra mostak még, azt csak tippelni tudják a tulajdonosok, azt ugyanis a szintén törzsvásárló Andy Vajna sem árulta el nekik, hogy a külföldi forgatásokból behozott jelmezeket ki viselte.

A hölgyek számára a legnagyobb feladatot a feltörekvő, vagy éppen nagyon is befutott magyar divattervezők kreációi jelentik. „Megőrülünk néha tőlük – neveti el magát az egyik tulajdonos. – Összekombinálják a bőrt a selyemmel, igazi kihívás őket tisztítani.”

A hírességek szennyesen kívül a politikusokét is évtizedek óta mossák tisztességgel a Bródy Sándor utcában, méghozzá világnézeti különbségtétel nélkül, mert a folt az folt, bárkinek a ruháján essen is. A sort Kádár János nyitotta, majd Antall József óta minden demokratikus kormány miniszterének, sőt miniszterelnökének a ruhadarabja járt már Tichyék mosógépében. Tényleg mindenkié.

Ildikó és Andrea szakértelme túlmutat azon, hogy az élő hírességek és hatalmasságok ruháit tisztítsák, ők a halott ikonok ruháival is megbirkózhatnak. A közel száz év tapasztalata miatt a szomszédos Nemzeti Múzeumból és más kiállítóhelyekről is ide hozzák tisztíttatni a fontos darabokat. Batthyány Lajos kétszáz éves felöltőjét ugyanúgy a Tichy ikrek mosták, mint Sisi gödöllői függönyeit vagy Bajor Gizi szemfedőjét. „Sisi lovaglóruhája most is itt van nálunk. Igaz, ez csak utánzat, de a Rotschild Klára-kiállítás szinte összes darabját mi tisztítottuk, a saját esküvői ruhájától az általa tervezett példányokig” – mondja Andrea.

Valószínűleg nincs még egy tisztítószalon az országban, amely ilyen hosszú időn keresztül egy család tulajdonában lett volna. Ildikó és Andrea nagymamája 1930-ban a Vármegye utcában nyitott üzletet. Itt bújtatták a háború alatt a zsidókat, ami miatt a nagyszülők a Jad Vasem Intézet Világ Igaza-díját is megkapták. A tisztítót a háború után államosították, azonban Tichyék nem adták fel, és 1953-ban a Bródy Sándor utcában újra kinyitottak. Azóta is itt vannak. „Imádjuk ezt a környéket, Jókai, Petőfi, Tisza Kálmán járkált korábban ezekben az utcákban, itt a Nemzeti Múzeum, szemben működött a Magyar Rádió, itt, a Bródyban mindig zajlott az élet. Ráadásul itt nőttünk fel, két sarokkal arrébb, a Trefortba jártunk iskolába, aztán mindig átnéztünk az üzletbe.”

Három évvel az új üzlet felavatása után a bolt ajtajától néhány méterre dördült el a forradalom első lövése. „Édesapánk, Dezső, a forradalom első

1953 óta működik itt, a Bródy Sándor utca 22. szám alatt a Tichy Tisztító. Politikai rendszerek, forradalmak jönnek és mennek, a ruhát azonban valakinek tisztára kell mosnia

A Tichy lányok, Andrea és Ildikó, eredetileg nem akarták átvenni a családi üzletet, édesapjuk halála után azonban nem volt más választásuk. Tizennyolc évesek voltak ekkor

óráiban is nyitva tartotta a boltot, rengetegen szorongtak itt a golyók elől fedezéket keresve. Később lehúzta a redőnyt, de akkor az ávosok betörték, hogy civil ruhákat szerezzenek, és azokban vegyüljenek el a tömegben” – meséli Ildikó.

Az ikerpár nem akart ruhatisztítással foglalkozni, de tizennyolc éves korukban váratlanul meghalt az apjuk, így nem volt más választásuk, át kellett venni az üzletet. „Elvégeztük a vegyészeti technikumot, de itt felnőve az alapokat természetesen már ismertük, azóta pedig folyamatosan tanulunk. Nézze, ez egy háromezer eurós Valentino kabát. Nem lehet akárhogy tisztítani, mint ahogyan azt a Zegna öltönyt sem, amelynek jóval millió forint felett van az értéke. Mi pontosan tudjuk, hogyan kell ezekkel bánni. Nem is adjuk ki a titkokat, pedig sokan kérdezik, hogyan sikerült eltüntetnünk egy foltot. Mi ilyenkor csak azt mondjuk, hogy varázslat” – magyarázza Andrea.

A világ változik ugyan, ám a folyamatosan pittyegő kapucsgöngy azt jelzi, hogy van jövőjük a tisztítószalonoknak. Hiába kerül annyiba a minőségi tisztítás, mint egy olcsóbb ruhadarab valamelyik fast fashion üzletben, az ikerpár sze-

rint az igényesség soha nem megy ki a divatból. „Kevés pénzből is lehet jól öltözködni. Vannak ügyfeleink, akik a használt ruha-boltokban veszik meg a márkás darabokat, majd féltve őrzik, ápolják őket. Mások csak kevés darabot vásárolnak, de ügyelnek rá, hogy azok sokáig szépek maradjanak. Vannak holmik, amiket egyszerűen nem lehet otthon mosni, tisztítani, mert tönkremennek” – magyarázzák a hölgyek.

A hetven éve ugyanazon a helyen működő tisztító tulajdonosai szeretnék, ha gyerekeik egyszer átvennék tőlük a stafétabotot. Hogy az alapítók dédunokái továbbviszik-e a céget, az még kérdés. Mind a négy gyerek – három fiú és egy lány – egyetemet végzett, és Ildikóék pontosan tudják, hogy négy évtized a pult mögött, vasalóval a kézben nem a legkönnyebb megélhetés. „Amikor nekünk néha el kell mennünk egy kis időre, akkor tökéletesen helyettesítenek bennünket. Hiába, ők is az anyatejjel szívták magukba ezt a szakmát.”

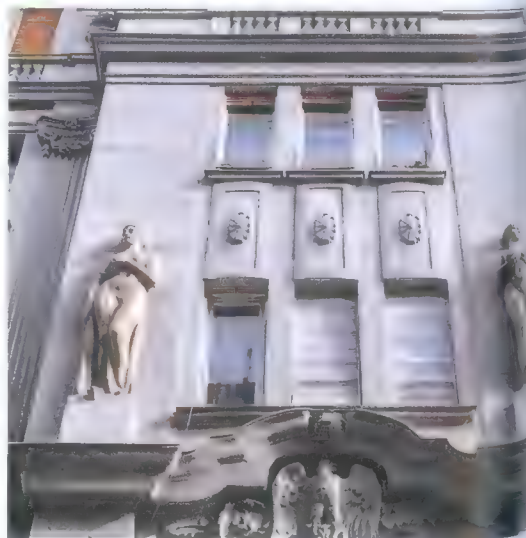
A DÚSGAZDAG PASA, A NIMFOMÁN HÚG ÉS DÍVA

KŐBE FARAGOTT NŐIMÁDAT A PALOTANEGYEDBEN

Áll egy lakóépület a Bródy Sándor utca végén, a 46. szám alatt, amelynek homlokzatát meztelen hölgyek díszítik. Sokan haladnak el a fedetlen keblek alatt, a többség soha nem is pillant felfelé, pedig a ledér nőalakos ház, vagy ahogyan előszeretettel nevezem, a pasapalota hihetetlenül izgalmas históriát rejt. Ebben a történetben van minden, ami egy jó szappanoperához kell: pénz, szerelem és árulás is.

A regényes nevű és életű kövesgyűri lovag Freystädtler Jenő pasa 1868-ban született, és kora leg híresebb különc mágna „celebje” volt. Mérhetetlen vagyona, különc ruházata, látványos hintója és gáláns hódításai miatt vonzotta a tekinteteket a városban. Hiába beszélt azonban viselt dolgairól egész Pest, Freystädtler Jenő valójában egy zárkózott ember volt, aki csak keveseket engedett magához közel.

A Freystädtler család vagyonát a délvidéki édesapa, Antal alapozta meg, akinek Veszprémben, Somogyban és Zalában is hatalmas birtokai voltak, az üzleti sikereket azonban beárnyékolta négy fia elvesztése. Végül egyetlen fiúörököse, Jenő, valamint két lánya, Ilona és Flóra érte meg a felnőttkort. 1892-ben, apja halála

A környéken a „meztelen nős ház” néven ismert a pasapalota, pedig a homlokzaton látható hölgyek inkább csak sokat sejtető ledérek

A kifogástalan eleganciájú pasa a Stefánián 1928-ban, amikor még minden szép volt, és reményteli. Bár Freystädtler Jenő Budapest egyik legismertebb gavallérja volt, alig maradt fenn róla fénykép

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

után az egész birodalom Jenő nyakába szakadt, aki a sajtó szerint csak Bécsben tizennyolc ingatlant birtokolt. Pontosabban használta őket, mert az édesapa a halálos ágyán úgy rendelkezett, hogy gyerekei közül egyik sem válik az örökösévé, a végleges tulajdosok majd csak az ő gyerekeik lesznek.

Freystädtler Flóra különbség tekintetében nem maradt el testvérétől, sőt! Flóra nimfomán bestia-ként, fékezhetetlen szenvedélyű férfifalóként vonult be a botránykrónikákba. Pajzán sztorijait a szabados életvitelű hölgy *Életem, szerelmeim, szenvedéseim* címmel papírra is vetette, és több újságíró írt róla könyvet, cikket. Történt mindez abban a korban, amikor a tabuk még szilárdan tartották magukat, ám

halkan és félénken egyre többen feltették a kérdést, hogy vajon egy nőnek biztosan szűzen kell-e a házasságba érkeznie.

Flóra erotikától túlfűtött, a nyárspolgárokat megbotránkoztató története egy külön bejegyzést is megérne, ám igyekszem néhány mondatban összefoglalni a lényegét. A hölgy első házassága párbajba torkollott, mert az ara már a díszebéden kikezdett egy férfival, a második frigye pedig mindössze pár hétig tartott. Flóra és gazdag barátnői Pestről először Bécsbe, majd Párizsba költöztek, ahol Flóra egy herceg szeretője lett, ám Franciaországból közbotrányokozás és droghasználat miatt kiutasították a hölgyeket. Flóra – a rossz nyelvek szerint – egy tucat palota árát bulizta el. Bátyjával eközben megromlott a kapcsolata, a testvérek egyáltalán nem beszéltek egymással.

Míg Flóra több országban bujálkodott, Jenő lovag a Múzeum utca 3. szám alatti palotában élt, a Nemzeti Múzeum tőszomszédságában – ezt az épületet azóta sajnos lebontották, egyedül a homlokzata maradt meg. Nagy kár a palota eltűnéseért, mert egykor hihetetlen látvány fogadhatta a kapun betérőket. A pasa XV. Lajos megszállott rajongójaként arannyal vonta be a lépcsőkorlátokat, hihetetlen pompával rendezte be a szobákat, és három szenvedélyének, a vívásnak, a nőknek és a lovaknak is külön „oltárt” szentelt. Vívótermet építtetett, istállójában a paripákat minden luxussal kényeztette, és inasa elmondása szerint egy bizarr lábgalériát is létrehozott. Kedvenc szeretőiről arany-, kevésbé szenvedélyes partnereinek lábáról bronzszobrot

Az excentrikus lovag kedvelte a látványos dolgokat.

Az 1896-os mezőgazdasági kiállításra – az akkori agrárexpóra – például ezzel a tárggyal készült. Az objektum az észak-balatoni birtokainak terményeit mutatta be. Az üveggömbökben prezentálta a terményeket, magokat, kalászokat, sőt még a kolbászokat is. Marketingből jeles!

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Klösz György fényképei

készítettet, és a kiállítást a palotájában tartotta.

Jenő lovag három gardróból öltözködött, az egyikben a hétköznapi ruháit, a másikban a vadászszettjeit, míg a harmadikban a pasa egyenruháit tartotta. A pasa címet Freystädtler állítólag azzal érdekelte ki, hogy bejáratos volt a török uralkodói udvarba, és bőkezűen támogatta a Konstantinápoly és Medina közti vasútvonal építését, ám az a pesti pletyka is járta, hogy Boszniában vásárolta a rangot. Az viszont egészen bizonyos – több helyen is hivatalos nyomára bukkantam –, hogy tíz éven keresztül a lovag volt Perzsia tiszteletbeli konzulja, ám erről a feladatköréről idővel lemondott. Döntéséhez az is hozzájárulhatott, hogy a korabeli cikkek szerint nem igazán érdekelték a ha-

zánkba látogató perzsák ügyes-bajos dolgai, a konzulátus egyik munkatársa pedig belebukott egy zavaros szőnyegcsempészési ügybe.

A lovag éveken keresztül volt a bohém Budapest legkapósabb szoknya- és lóbolondja, és ahol felbukkant a huncut kis fekete bajszával, ott számolatlanul ömlött a pénz. Olyannyira színes foltja volt a városnak, hogy még Krúdy Gyula is több alkalommal megemlékezett róla a műveiben. A leírások alapján Jenő nem sokat tett hozzá a családi vagyonhoz, az apasztásában azonban jókora szerepet vállalt.

Az agglegény egyetlenegyszer szeretett igazán valakit, a nála huszonöt évvel fiatalabb színésznő, Jákó Amália búvkörébe került, akit éveken keresztül elhalmozott gáláns ajándékaival. Freystädtler úgy megszerette az ifjú dívát, hogy úgy döntött, hivatalosan is örökbe fogadja. Okkal kérdezheti az olvasó, hogy vajon miért veszi valaki a nevére a szeretőjét ahelyett,

Amikor összevetjük Jákó Amáliát 1913-ban, a *Színházi Élet* folyóirat számára készült fotóját a Bródy Sándor utca 46. szám alatti palota közhölgyeinek vonásaival, akkor az embernek óhatatlanul az eszébe jut, hogy talán magát a művésznőt formázták meg az örökkévalóságnak

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

hogy oltár elé vezetné. Jenőnek erre két oka is lehetett. Az első érzelmi, hiszen a magányos mágnes az életében először érezhette azt, hogy valakihez végre igazán tartozik. Pechjére az illető túl fiatal és túl szegény volt ahhoz, hogy hivatalosan a felesége lehessen. A második ok kevésbé romantikus: a gyermektelen lovag talán az atyai végrendeletet akarta azzal kicselezni, hogy lányává fogadja Amáliát, és ezúton a birodalom minden értékét végérvényesen megkaparintja.

Amáliának Jenő lovag két palotát építtetett, ezek ma is egymás mellett állnak. Az egyik a már említett Bródy Sándor utca 46. szám alatt található, a ledér hölgyek itt is utalnak a ház építtetőjének szenvedélyére. A Gutenberg tér 2.-ben található, árkados – egykor a mai állapotánál jóval díszesebb, de azért most is impozáns – bérház is a színésznőnek készült. Természetesen csak részben szolgálták a lakhatást, az ingatlanok kiadásával Amália szép bevételhez jutott.

Amint a bérházak 1930-ban felépültek, Amália érzelmei is megváltoztak jötevője iránt. A színésznő érthetett valamit az érzelmi hadviseléshez, mert magához édesgette az addigra teljesen elszegényedett,

nimfomán döggént elhíresült Flórát, és beköltöztette őt a 46. számú ház első emeletének négy szoba-hallos lakásába. A két asszony szövetkezett a közös ellenség, a pasa ellen. Nem sokkal később a színpad sztárja – és immár gazdag bérháztulajdonos – férjhez ment egy korban hozzá illő férfihoz. Freystädtler Jenőt, a pasát egyre mélyebbre szippantotta a tragédiák spirálja: a birtokait kisajátították, ingatlanjai a gazdasági krach miatt értéktelenné váltak, perek özöne zúdult a nyakába. A megtört férfi kései interjúiban áldozatként írta le magát, hiszen ő egész életében mindenkit támogatott, a bajban viszont elfordultak tőle patronáltjai. A tudósítások szerint 1939-ben a pasa pert indított Amália ellen, tartásdíjat követelt tőle, és kérésének a bíróság helyt is adott.

Hogy mi történt ezek után, az a múlt ködébe vész. Egyes hírek szerint a pasa megjárta a haláltábor, ám onnan is visszatért, majd teljesen elszegényedve egy kórházban lelte halálát. Más források szerint a Gutenberg téren, egy padon lehelte ki a lelkét a világégés után. Azt a palotát nézte, amelyet egyszer ő építtetett, szerelme (lánya) azonban az ajtón sem engedte be többé.

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Különleges sarok: a Bródy Sándor utca 46. és a Gutenberg tér sarkán lévő épületet is Freystadtler lovag építtette a szerelmének, Amáliának. A két épület teljesen különböző, még a magasságuk sem egyezik, udvaraik azonban egybenyílnak, és távolról nézve egységet alkotnak

MACSKAFOGÓK ÉS ANTALL JÓZSEF IN DA HOUSE

0036 MARK, A VÁROS REJTŐZKÖDŐ MŰVÉSZE

Korhatáros tartalom – a Dob utcai TV Maci olyat lát, ami nem neki való

Emlékszem, a Király utcában sétáltam egy napos téli délelőttön, amikor először találkoztam 0036 MARK egyik rajzával, Pissyvel, a *Macskafogó* Karády-hangú bér-gyilkos patkánylányával egy elhanyagolt kapualjban. Néhány sarokkal később „szembejött” a következő alkotás, ekkor már tudatosan kerestem rá a gerillaművészre és lájkoltam az Instagram-oldalát. A rendelő sarkán álló Dr. Bubo és Ursula nővér, a saját utcám forgalmát figyelő Robotzsaruba oltott Csőrmester, az Antall Józseffel

összekomponált *Kacsamesék* a saját fiatalságom szerethető elemeit hozták vissza néhány modern motívummal – mindezt egy-egy málló vakolatú belvárosi ház falán.

Hetekkel később egy budai kocsmában szemtől szemben ültem napjaink talán legnevesebb budapesti street art művészával, akit nevezzünk talán Márknak (0036 MARK Magyarország nemzetközi hívójele, ha valakinek

ANTALLJALE

©0036MARK

XXIII

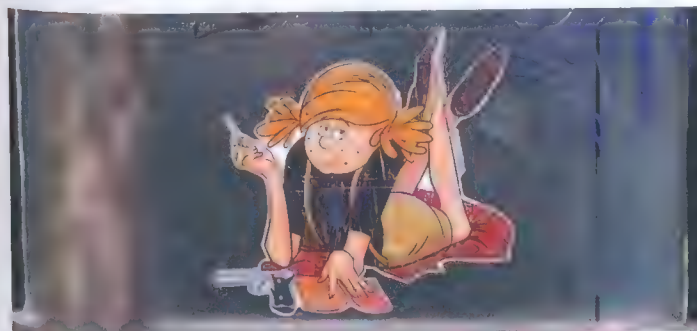

Személyes kedvenceim a Kazinczy utca kasszaőrői – a mester zseniálisan beépítette művébe az utca már amúgy is létező elemeit, ebben az esetben egy ATM-automatát. Hogy ki a képen az igazi rabló, a Dagobert bácsi szereplői vagy a bankjegykiadó, azt döntse el ki-ki maga

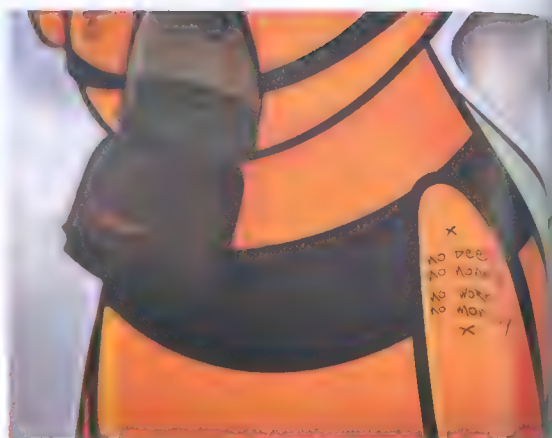
– hozzám hasonlóan – nem esett volna le a tantusz), hiszen valódi nevét és az arcát nem kívánja felfedni a nagyvilág előtt. „Amit csinállok, valószínűleg illegális. Valamint szeretném megtartani a titkot: a street art varázsához sokszor az is hozzátartozik, hogy a közönség nem tudja, ki az alkotó, lehet bárki. Ez az, amit én úgy neveznék, hogy Banksy-báj” – utal Márk a világ-hírű művészre, akinek alkotásai dollármilliókat érnek, személyét azonban homály fedi. A sörét kortyolgató fiatalember azért elismeri, nem kell hozzá egy szekérderek CIA-ügynök, hogy valaki kinyomozza a valódi nevét. Street artos, graffitis körökben elég sokan tudják, hogy ki 0036 MARK. Egyébként van civil foglalkozása, aminek semmi köze a rajzoláshoz, grafikai munkákat pedig azért sem vállal, hogy az állás ne a szenvedélyétől vegye el az inspirációt. Bevallása szerint a street art inkább viszi a pénzt, mint hozza, ám kárpótolja a rajongók tömege és az, hogy a turisták a város látványosságaként fotózzák a műveit.

(Bal oldali kép) „Kacsamesék-generációnak” is nevezik a nyolcvanas években születetteket, akik 1993. december 12-én, vasárnap kora este kedvenc Disney-összeállításukat nézték a tévében, amikor váratlanul megszakadt az adás, és nem sokkal később bejelentették Antall József halálhírét. 0036 MARK műve erre a kollektív emlékre reflektál

A Mézga család Krisztája (aki köztudomásúlag tiszta gyagya, mert vizes az agya), felnőtt, dohányzik, és szereti a löfegyvereket

„Az első képet 2018. december 26-án tettem ki, a *Die Hard* és a *Macskafogó* elemei keveredtek benne, ezt crossovernek hívják. Karácsonykor a tévékben leadták mindkét filmet, így aktuális volt a témaválasztás” – meséli 0036 MARK a kezdetekről. A fiatalembert első blikkre, laikusként graffitisnek neveztem, ő azonban egy másik műfajban, a street artban

nyomul, plakátokat készít, amelyeket aztán csirizzel ragaszt fel a falra vagy bármilyen más városi felületre.

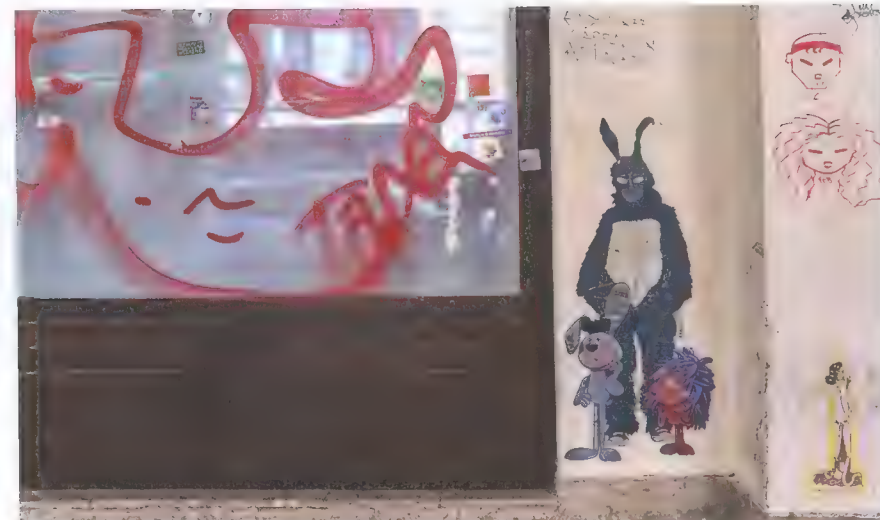
„Az utcai alkotásnak tagadhatatlanul van egyfajta izgalma. Tiniként megpróbálkoztam a graffitizéssel. Tökös csávónak gondoltam magam, de miután sokadszorra kellett a rendőrök elől menekülni, rájöttem, hogy ez nem feltétlenül az én utam, ráadásul a kézi rajzolás sem az erősségem, és a graffitijeim is elmaradtak tehetségeikétől. A graffiti egy szűkebb körnek, a szubkultúra közösségének szól, a street art pedig mindenkinek, azonban az utcán alkotás összeköt bennünket” – magyarázza Márk, aki mára teljesen felhagyott a graffitizéssel, a street arttal viszont esze ágában sincs szakítani.

„Az első képeket éjszaka raktam fel, manapság akár nappal is dolgozom, ilyenkor a párom figyeli a környéket. Feltűnőbb, ha éjszaka ragasztok, mert ha sötétben csinálsz valamit, akkor egyből azt feltételezik, hogy rosszban sántikálsz” – mondja. Ritkán zavarták meg kihelyezés közben, egyszer egy kíváncsiskodónak azt mondta, hogy felületvédővel kezeli a falat, míg egy másik járókelő engedélyeket követelt tőle, ám őt is sikerült kedvesen leszerelnie.

Vízigothok, vizipunkok, metalheadek – magyarázza a művét az Instagramon 0036 MARK. Külön felhívnam a figyelmet a katicabogár hátán olvasható „punks not dead” feliratra

A Károly körüti Maja, a méhecske gázmaszkban figyelmeztet arra, hogy „no bees, no honey, no work, no money”, vagyis ha kihalnak a méhek, akkor azt az egész világ-gazdaság megérzi majd

Ugrifüles és Tüskeshátú találkozása egy igazán kemény nyúllal, Donnie Darkóval. Rémisztő

Drágsz? Számting? – kérdezi a Kazinczy utcai sárkányfűűrus, aki – a helyi szokásoknak megfelelően – kamudrogokat ad el az idelátogató bulituristáknak

„Belgiumban egyszer tetten értek a rendőrök, de amikor előhúztam a Hupikék törpikék-képemet (a törpök Belgiumból „származnak” – a szerk.), akkor valószínűleg egy teljesen ártalmatlan bolondnak gondoltak, és megkértek, hogy ne találkozzunk már többet az este folyamán” – avat be nevetve Márk a kivitelezés kulisszatitkaiba.

Míg rosszalló megjegyzésből kevés akad, rajongóból annál több. Az egyik programújság virtuális térképet szerkesztett 0036 MARK műveihez, a közösségi médiában ezrek követik, van ahol a házmaster óvja, tisztogatja az épület színfoltját, és olyan is előfordult, hogy egy újranyíló üzlet megmentette a piszkos kirakatüvegére ragasztott plakátot. Büszkének gondolják.

A fiatalember más szemmel nézi a várost azóta, hogy elkezdte kidekorálni az utcákat. A sötét sikátorok, lehúzott redőnyök, elhagyott kapualjak új értelmet kaptak a számára. A kiszemelt helyszínt először lefotózza, majd jöhet az alkotás folyamata, amely akár több hetet is igénybe vehet. „Ha például Mézga Aladáról rajzolok, akkor megnézem újra a teljes

sorozatot, figyelek minden részletre. Azért a rajzfilmeket választottam, mert ezek képviselik a gyerekkoromat, nosztalgiát és jó érzéseket ébresztenek az emberekben, bárki tud hozzájuk kapcsolódni. Figyelek arra, hogy a képek illeszkedjenek a környezetükbe: a kasszaúró egy bankautomata mellé került, Dr. Bubó az orvosi rendelő falára. Az aktuálpolitikát kerülöm, társadalmi témákban viszont néha megszólalok. Egy időben sokat cikkeztek a bulinegyed kamudrogárusairól, erre reagáltam a Kazinczy utcában a sárkányfűűrus rajzával, de a gázálcot viselő Maja, a méhecske is ebbe a sorba illeszkedik: a méhek pusztulására hívja fel a figyelmet. Sokan az Antall József és a *Kacsamesék* crossovert is politikának veszik, és tépkedik a képet, fogalmam sincs, hogy melyik oldal képviselői lehetnek, és mit látnak benne” – meséli Márk.

A képek nem az örökkévalóságnak szólnak. Kopnak, elmállanak, graffitisek tagelgetik őket – utóbbi kifejezés azt jelzi, amikor egy graffitis vagy csoport a saját névjegyét fűjja a közterület közfelületére. Márk megtiszteltetésnek veszi, hogy az ő képeit úgy-ahogy kímélik a „kollégák”, cserébe ő is igyekszik kikerülni a többiek munkáit. „A közterések se nagyon kaparják le a műveket, ám egy idő után tönkremennek. Amit az ember kirak az utcára, azt át is adja az utcának. Időnként előfordul, hogy restaurálok azokat a műveket, amelyek közel állnak a szívemhez, de aztán mindig jön egy következő, majd egy következő.”

A Star Wars jaw ái ezen az alkotáson nem R2D2-t rabolják el, és próbálják jó pénzért értékesíteni, hanem egy kedves kis magyar robotot, Mikrobit

0036 MARK egyik kollégája, egyenesen a *Macskafogóból*. Ő is plakátol

AHOL LELŐTTÉK A VOLT MINISZTERELNÖKÖT

GYILKOSSÁG A RÓHEIM-VILLA ÉTKEZŐJÉBEN

A Róheim-villa kívülről. A dúsgazdag család otthonából ÁVH-központ, majd gyerekintézet lett, állapota folyamatosan romlott, de a neobarokk jegyeket viselő épület 2022-re megújult

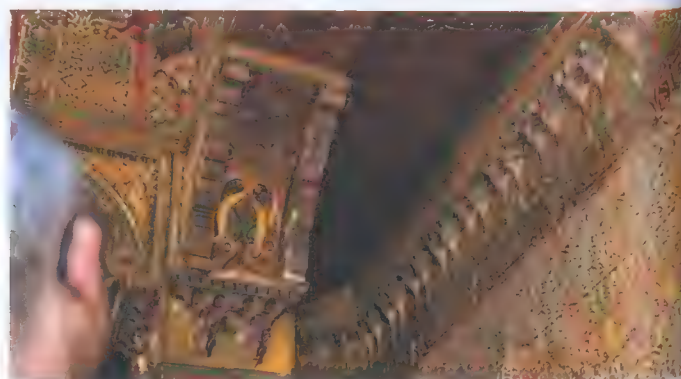
Kerítés mögött rejtőzve, diszkréten, a Városliget szélén lapul a gyönyörű Róheim-villa. A gazdag kereskedőcsalád egykori otthona 1918. október 31-én került fel végérvényesen a magyar történelem fontos helyszíneinek képzeletbeli térképére. Ezen a napon az épület étkezőjében gyilkolták meg Tisza István egykori miniszterelnököt. Eltelt azóta több mint száz év, azonban a villában történt merénylet körül ma is sok a rejtély.

A Hermina út és a Pálma utca sarkán járunk, a Városliget szélén, a zuglói villanegyedben, ahova az 1800-as évek legvégén, a husza-

dik század elején előszeretettel építkeztek a természet közelségére vágyó, tehetős családok. Így tett Róheim Sámuel is, ő Pollák Manó építész bízta meg a ház felépítésével. Róheim fakereskedő volt, aki a pesti építkezési boomot kihasználva vált dúsgazdaggá, azonban telekspekulációk is tarkítják

A ház ékessége a mór terem volt, amelynek díszei lenyűgözik a látogatót. Az építtető, Róheim Sámuel, az Ezeregyéjszaka hangulatát akarta életre keltetni. Sikerült neki

élettörténetét. A kereskedő káprázatos villát akart, és teljesült is a kívánsága. A neobarokk és a francia neoreneszánsz jegyei eklektikus sokszínűségben keverednek itt a mór építészeti stílussal, a ház belseje valóságos csoda lehetett különleges faliszőttesekkel, festményekkel.

Több évtizednyi elhanyagolás és pusztulás után az épületet a Magyar Corvin-lánc Testület kapta meg, a székház teljes körű felújítása akkor is tartott, amikor fotós kollégámmal beengedtek bennünket az építési területre. A restauráció miatt üres termekben bolyonghattunk csupán, ami még szembetűnőbbé tette a belső terek méretét. Kísérőnk az egyik földszinti helyiségbe vezetett bennünket, amely felállványozva is káprázatos látványt nyújtott. Hajdanán ez volt a mór szoba, amelynek falát, mennyezetét ma is csodálatos faberakások, arab kalligráfiák díszítik. A legenda szerint Róheim Sámuel ebbe az Ezeregyéjszaka hangulatát idéző terembe hívta tárgyalni az üzletfeleit, majd az inasa valamilyen indokkal kiszólította onnan néhány percre. A valóságban ilyenkor Róheim egy dísrácszat mögé vonult, így pontosan hallotta, hogy mit beszélnek róla a háta mögött.

A mór teremről nyílik egy másik helyiség, amelynek kazettás mennyezetét zodiákus képek, csillagjegyek díszítik. Hajdanán ez volt az étkező, vagyis azon a helyen álltunk, ahol Tisza Istvánt a végzetes lövések érték.

De miként került Tisza István a néha kicsit panamázó kereskedő villájába? Bérlokként. A politikus 1903–1905, majd 1913–1917 között volt az ország miniszterelnöke. 1918-ra már lemondott a kormányfői pozícióról, és országgyűlési képviselőként dolgozott, valamint megjárta a frontot is.

„Miniszterelnökként Tisza István a hivatalos rezidencián, a Sándor-palotában élt, majd a lemondását követően kiköltözött onnan. A Tisza családnak nem volt állandó lakása Budapesten. Nagykovácsiban rendelkeztek ugyan kastéllyal, ám ez a korabeli közlekedési lehetőségeket figyelembe véve túlságosan távol esett a belvárostól, a Geszten lévő kastély – amelyet Tisza István az otthonának tartott – pedig több száz kilométerre található” – magyarázza ifj. Bertényi Iván történész, a korszak szakértője. Tisza István nem sokkal korábban tért vissza a fővárosba a frontról, ahová szolgálaton kívüli ezredesként ment, noha a kora szerint erre már nem kötelezte volna senki és semmi. A politikus tehát lakást bért, és a Róheim-villa földszinti helyiségeire esett a választása. Az emeletet a Róheim család tagjai lakták. „A konzervatív ízlésű Tiszának mindemellett bizonyára nem tetszett a villa sokféle stílusának keveredése” – magyarázza Bertényi Iván.

Tisza István szerepe és történelmi megítélése máig vita tárgya, azt azonban ellenfelei is elismerték, hogy nagy formátumú politikus volt. Kezdetben ellenezte Magyarország belépését az első világháborúba, megakadályozni azonban nem tudta, így akaratlanul is ő lett a háború, majd a vereség arca.

Okkal, vagy ok nélkül, de 1918 októberében gyűlölte őt az utca népe. Végtelenül fáradt, elkeseredett fegyveresek ezrei kóboroltak ekkor csapatokban az országban – egy részük eltávozt kapott a frontról, más részük a szabadsága után egyszerűen nem tért vissza az egységéhez. Napirenden voltak a fosztogatások, lövöldözések, miközben a spanyolnátha is szedte áldozatait. Sokat elárul a közhangulatról, hogy a merénylet után rengeteg katona hengegett a gyilkosság elkövetésével.

„Tisza István népszerűsége romokban hevert, sokan akarták ekkor holtan látni. Maga is tisztában volt azzal, hogy az élete veszélyben forog, hiszen bejárt a városba, gyalog, villamossal és autóval is közlekedett, érezte a saját bőrén, hogy milyen indulatok forrnak. Sőt, még arról is beszámol az egyik forrásunk, hogy hazafelé tartva Tisza letépkedte a neki nem tetsző plakátokat” – mondja a történész. Amennyiben a légkör nem lett volna elég fenyegető, az ellene elkövetett merényletkísérletek emlékeztették a volt miniszterelnököt a helyzetére. A legutóbbit – alig két héttel a halála előtt – a Parlament előtt próbálta meg végrehajtani egy Lékai János nevű szélsőbaloldali fiatalember, de kudarcot vallott.

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért nem védtek jobban a politikust, azonban Bertényi szerint emlékeznünk kell arra, hogy az anarchiába csúszó országban Tisza István ekkor már nem viselt fontos tisztséget, egy volt csupán a számos képviselő közül. „A predestinációban hívó kálvinistaként azt vallotta, hogy az Úristen akaratától függ minden, így élet és halál kérdése is, így úgy tűnt, mintha semmitől sem félne. Korábban is előfordult, hogy elküldte a védelmére kivezényelt rendőröket. Sőt, azzal is tréfálkozott, hogy a fronton nagyobb biztonságban volt, mint a Parlamentben, ahol már korábban is megpróbálták lelőni” – meséli Bertényi Iván. A gyilkosság pillanatában a Röheim-villa alagsorában kilenc csendőr

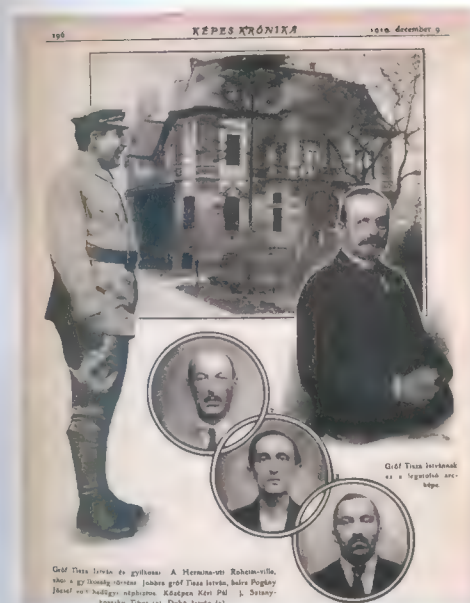

Nem álltak jól a csillagok a politikus számára azon a napon: a zodiákus jelekkel borított plafon az ebédlőben, amely alatt a történelmi és végzetes lövések eldördültek

A gyilkosság színhelye: a villa bejárata, ahol Tisza István a revolvért lépett. 1 – Graf Tisza István, 2 – Tisza, 3 – Alkai György helye a gyilkosság pillanatában, 4, 5, 6 – ahol a gyilkosok álltak, 4 – Pogány József, 5 – Jókai, 6 – a szállóban a halála a fővárosi kórházban a halála után. III. hall meg pár perccel a merénylet után. 100 – A merénylet a napján

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A Képes Krónika 1919. december 9-i száma a helyszínnel és Tisza István utolsó fényképével. Egyével a gyilkosság után már az elkövetők neve és arca is ismert volt: Pogány József (balra nagyban), Kéri Pál (kis képen felül), Sztanykovszky Tibor (középen), Dobó István (alul)

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

tartózkodott, akik semmilyen ellenállást nem fejtettek ki, és két (!) katona fegyverezte le őket. A csendőrök tehetetlensége tovább táplálta a gyanút, hogy Tisza meggyilkolása mögött nem néhány katona bosszúja állhatott, hanem magas szinten kitervelt akciót hajtottak végre.

Csere Péter jogász bűnügyi szempontból is izgalmas könyvet írt a Tisza-gyilkosságról, tőle – és természetesen a későbbi periratokból – tudjuk, hogy 1918. október 31-én délután két katonai teherautó fékezett le a Hermina úti ház előtt. Előtte a délelőtti órákban már két férfi – köztük az egyik merénylő – mondvascsinált indokkal bebocsátást kért a villába, fogadta is őket a volt miniszterelnök. A látogatás a helyszín felmérésére szolgálhatott, így győződtek meg róla, hogy Tisza otthon tartózkodik. Csere kutatásaiból kiderül, hogy a telefon rejtélyes módon nem működött a villában a merénylet előtti órákban, azonban estére helyreállt a szolgáltatás.

Két katona, Láng Lajos és Kundecker József voltak azok, akik a teherautókról leugrálva a merénylet első perceiben lefegyverezték az őrséget. Kéri Pál hírlapíró az épület előtt járkált fel-alá az akció alatt, Csernyák Imre százados pedig kicsivel beljebb, a villa kertjében, a ház felé vezető úton maradt őrségben. Hüttner Sándor főhadnagy és Gartner Marcell vegyész-mérnök a villa előteréig merészkedtek, Sztanykovszky Tibor zászlós a hall ajtajáig nyomult be. Innen hárman mentek tovább: Dobó István és Horvát-Sanovics István tengerész őrmesterek, valamint Pogány József újságíró. Ők találták szembe magukat a csillagjegyekkel borított mennyezet alatt Tisza Istvánnal, aki a zajra felfigyelve pisztolyt tartva jött elő dolgozószobájából. Felesége, Ilona és unokahúga, Almássy Denise grófnő állt a politikus mellett, a nők így próbálták őt védeni. A támadók szidalmakat zúdítottak a lemondott politikusra, azzal vádolták, hogy miatta töltöttek éveket a fronton, ő a felelős az ország helyzetéért. Követelték, hogy tegye le a fegyvert, az asszonyok pedig húzódnának hátrább. Tisza ellentmondott nekik, majd – feltehetően, hogy a nőket megkímélje – a pisztolyt a bútor tetejére helyezte. Ekkor több lövés dördült, az egykori kormányfőt szabályosan kivégezték: egy lövedék a vállába, egy pedig a hasába fúródott. Minden pillanatok alatt zajlott le.

Egy harmadik lövés súrolta Almácss Denise arcát, aki ettől rövid időre elájult, ám később felépült sérüléséből. Tisza István a szőnyegre rogyott, pár métert még arrébb tudta vonszolni magát, majd rövid szenvedés után a helyszínen meghalt.

„Az újságok egy része másnap arról számolt be, hogy Tisza István utolsó szavai így hangzottak: »Végem van... ennek így kellett lennie.« Mindössze két szemtanúja volt a támadásnak, ők érthetően sokkos állapotba kerültek, sőt Almácss meg is sérült, és később a szembesítésen sem ismerte fel a támadóit. A történészek hajlanak arra, hogy ez a mondat nem vagy nem így hangzott el. Inkább arra érdemes keresni a választ, hogy ki kezdte el terjeszteni ezt a történetet” – mondja Bertényi Iván. Tény, hogy a közvéleményt valamennyire „megnyugtatta” ez a híres utolsó mondat, hiszen úgy hangzott, mintha a háborús szenvedésekért felelősségre vont politikus maga is sorsszerűnek látta volna, hogy a háború végén erőszakos halált haljon.

Az elkövetők ellen később eljárás indult, volt, akit évekre börtönbe csuktak, mások külföldre szöktek, ám azt a polgári és a katonai bíróság sem tudta megállapítani, hogy kik álltak a támadás mögött. A közvélemény, majd a politika is elsősorban Károlyi Mihályra, a későbbi köztársasági elnökre mutogatott, ám erre a kijelentésre nincs bizonyíték, és valószínűleg már soha nem tudjuk meg, kik rendelték meg a gyilkosságot.

A Róheim-villának a következő évtizedekben is szomorú, sötét sors adott. Az eredeti tulajdonosok anyagi helyzetük romlása miatt kénytelenek voltak eladni, és csak bérlőként maradhattak benne, majd a náciak végleg kiűzték őket. Később az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) vette birtokba az épületet, különös társbérletben az Elhagyott Gyermekek Otthonával osztottak a szebb napokat látott villán. Intézeti célokra az épület soha nem volt igazán alkalmas, ráadásul az állapota is rohamosan romlott, az akkor már mozgássérülteknek fenntartott otthonból 2005-ben költöztek ki az utolsó lakók. Ha minden igaz, akkor e sorok írásakor a nappali, a könyvtár, a Zsolnay-burkolatú télikert is visszakapja régi szépségét, sőt a szökőkút is úgy csobog majd, ahogyan a tragédiák előtt hallhatták az eredeti tulajdonosok.

KÁDÁRI KÉJNŐK A BUDAI LANKÁKON

A MAMBO BÁR, AHOL MÉG A HAMUTÁLNAK IS FÜLE VOLT

A Hegyalja út
lokálja napjainkban.
Esténként még van buli,
de már – feltehetően –
a titkosszolgálatok
részvétele nélkül

Szocializmus, szex, titkosszolgálatok. Következő helyszínünkön a kádári világ keveredett a káderivel, a fülledt nyugati erotikára pedig nyomasztó keleti paranoia telepedett. Alighanem a budapestiek zöme ismeri a Hegyalja út tetején, a Sánc utca sarkán található nightclubot. Budaörs, Bécs vagy a Balaton felé autózva akaratlanul is szemünkbe ötlük ez a szocreál épület, amelyről mindenki sejteni vél valamit, de kevesen fordultak meg a falai között. Még kevesebben merik bevallani, hogy jártak ott.

Az épületben jelenleg is pikáns létesítmény üzemel. A lokál hirdetése szerint a Citadella lábánál két emeleten két színpad, csodás lányok, állandó műsorok, VIP-terem és kiváló bármixer várja a vendégeket a város legrégebbi sztriptízklubjában. A reklámszöveg egyáltalán nem lódít, a hely tényleg jókora múltra tekint vissza: már 1968-ban is mulató állt itt. A Sole Mio megnyitásáról rengeteg hírt találtam, a város új büszkeségéről még az MTI is beszámolt. A közlemény kiemelte, hogy a bár déltől hajnali négyig belföldi és külföldi italokkal csábítja a közönséget. Hangsúlyozták, hogy bár az italok kissé drágák, minden asztalon található szódásszifon, amit térítésmentesen használhatnak a vendégek. Arról azonban érthető módon nem írtak a korabeli források, hogy a Sole Mio bárt a kádári titkosszolgálat, egé-

szen pontosan a Belügyminisztérium III/I-es csoportfőnöksége hozta létre. Ungváry Krisztián és Tabajdi Csaba történészek *Budapest a diktatúrák árnyékában* című fantasztikus és hiánypótló könyvükben idézik fel, hogy a Sole Mio ötlete 1967-ben pattant ki Rajnai Sándor, a hírszerzés parancsnokának fejéből. A projekt a beszédes nevű Ámor Háza fedőnevet kapta.

Több könyvet írtam a luxusszállodák világáról, ezekből is kiderül, hogy a nagyobb hotelek a rendszerváltás előtt a titkosszolgálatok fokozott érdeklődése mellett üzemeltek. A dolgozók nagy része jelentett az állambiztonsági szolgálatoknak a vendégekről és a többi dolgozóról egyaránt. Az állami „hárem” már ekkor is működött, a hivatalosan szobalányként, pincérnőként vagy más beosztásban dolgozó hölgyek valójában a szolgálatok kurtizánjai voltak, akik azt a feladatot kapták, hogy ágyban, párnák között derítsék ki a vendégekről, hogy mi járatban vannak itt valójában. Az egyiküket, egy alig tizennyolc éves, feltűnő szépségű lányt, akit „Katicabogár” néven szerveztek be, ma már Staller Ilonaként, avagy Cicciolinaként ismerjük. Azzal

A Sole Mio 1968-ban nyitotta meg a kapuit, az archív kép pedig egy évvel később készült a fényárban úszó lokálról. A megnyitóról a sajtó is beszámolt, ide akarták vonzani a diplomatákat és az utazókat, hogy azok ágyban, párnák közt adják ki titkaikat

Forrás: Fortepan / Bauer Sándor

A korabeli fotókon megtekinthető a bár belseje is, valamint láthatjuk, hogy mely szobákat „technikázták” be, és hova kerültek a mikrofonok az ivóban

Forrás: Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára

az utazók – főleg a diplomaták, vagy a valóban titkos küldetésben lévők – is tisztában lehettek, hogy a Duna Intercontinentalban, a Gellértben vagy az Astoriában bizonyos szobákban a falaknak is fülük van, így a hotelekben nem mertek sem őszintén beszélni, sem kiereszteni a gőzt.

Jól tudta ezt a titkosszolgálat is. A két történész a könyvhöz kapcsolódó honlapon idéz Földes György 1968-as javaslatából, amelyben a Vatikánnal szembeni elhárítást végző osztály vezetője egy intim, „digós” bár felállítását kezdeményezi.

„Céljainkra leginkább egy színvonalas, de szolid, kisebb méretű, családi hangulatú, olaszos jellegű bár lenne alkalmas, amely eltér a nagy, reprezentatív műsoros lokáloktól, báróktól, ahol feltételezik az elhárítás jelenlétét... A vendégszobák megvalósítása esetén lehetőségünk nyílik az odairányított célszemélyek beszélgetéseinek rögzítésére, titkos kutatások biztonságos végrehajtására, erkölcsi kompromittálási és egyéb operatív akciók lefolytatására” – írta a kémfőnök. A vasfüggöny mögötti nők tiltott gyümölcsnek számítottak a Nyugatról érkező utazók számára, a diplomatákat izgatta ez az egzotikus varázs. A kéjgelésért azonban súlyos árat kellett fizetniük: a kép- és hangfelvételekkel zsarolhatóvá váltak, vagy néhány pohár után olyat is elmondtak szépséges kémjűeknek, amit nem akartak.

Az elképzeléseket tettek követték, a titkos akció lebonyolításával pedig egy Mészáros Éva fedőnevű ügynököt bízták meg. Az asszonyt kipróbált belügyesként tartották számon, korábban az Astoria Szálloda telefonközpontjában, majd a Budapesti Rendőr-főkapitányság aranyvaluta-osztályán dolgozott. Az ingatlan „Éva” férjének tulajdonában volt, a férfi mit sem sejtett róla, hogy a vásárlók mögött valójában a hatóságok állnak. Olyannyira konspirált körülmények között zajlott az előkészítés, hogy még családon belül sem tudhatott senki semmit. Ami innentől következett, az Ungváryék és a Bezsenyi-Böcskei szerzőpáros által írt *A szocializmus bűnbarlangjai* című kötet szerint sem volt túlságosan professzionális. Le Carré-regény helyett a *Benny Hill Show*-ba illett az, amit a Hegyalja úton műveltek.

A lehallgatóberendezéssel kipreparált bútorok – poloskák voltak az asztalokban és a pultban, valamint a szobákban is – csak késve érkeztek meg,

a nagyszámú személyzet soraiban híre ment, hogy ki a belügyes, és ki nem, az állami pillangók és pincérek vendég híján egymással gabalyodtak össze. Hoszszú időbe telt egy bárhoz közeli lakás megszerzése is, erre pedig feltétlenül szükség volt, hogy a technikusok kezelhessék a technikát. Ráadásul a városi tanács az erkölcsstelen hely bezárását követelte – nekik ugyanis nem szóltak az olasz bár fontos, misszionárius pózban végrehajtott missziójáról.

Hogy pontosan milyen információkat szedtek ki a lange lányok az óvatlan vendégekből, és milyen pikáns felvételek készültek, azt legfeljebb unokáink fogják megtudni: 1996-ban az érzékeny személyes adatok miatt 2052-ig titkosították az akták nagy részét. A történészek csak annyit állíthatnak bizonyosan, hogy a bár 1972-es bezárásáig kétszázhatvanhat vendég fordult meg a panzióban. A vendéglátós ügynököket máshova helyezték el, a Sole Mio, azaz az Ámor Háza csak rövid ideig adott helyet a titkosszolgálati bujálkodásnak.

A hely az évek során családbarát(abb) presszóként és menő diszkóként is üzemelt. A Sole Mio esete jól mutatja, hogy milyen volt az élet a Kádár-korszakban, az épület későbbi sorsa pedig sokat elárul a rendszerváltás utáni zavaros viszonyokról, a maffiavilágról is. 1996. november 16-án az immáron Black Rouge néven futó mulató azzal került be a hírekbe, hogy kézigránátos támadás érte. Az egy évvel később elfogott – amúgy botcsinálta – merénylő rosszul dobta el a gránátot, ami visszapattant a falról, és egy épp arra közlekedő autót robbantott fel. A bűnözőt a Gellért-hegyen is üldözték a járőrök, de végül sikerült beugrania a rá váró menekítő autóba. Kisebb csoda, hogy senki nem sérült meg. A közvéleményt sokkolták a történetek, mert ez volt az első eset, hogy délután, a csúcsgorgalom közepén történt robbantásos leszámolás.

Az épület több politikai rendszert túlélte már, kíváncsian várom, hogy a kétezres évek elejéről mit mesél majd az utódainknak.

A Botond nevű, magyar fejlesztésű lehallgatóeszköz a hetvenes–nyolcvanas évek kedvelt poloscája volt. Kis fémöccökkel bárhova fel lehetett tapasztani, például bútorra, vagy az asztal alá is. A technológia nagy részét azonban Nyugatról kellett beszerezni

Forrás: www.cryptomuseum.com

Staller Ilona, alias Cicciolina nagyon fiatalon került az egyik luxusszállodába, ahol Katicabogár néven vadító titkos ügynökként gyűjtötte az információkat a férfi vendégekről. Küldetését nem leplezhette le – magát annál inkább

Forrás: Photo 249916542 / Cicciolina © Laurence Agron | Dreamstime.com

ELÁTKOZOTT TELEK A VÁROS SZÍVÉBEN

KIVÉGZŐHELY A RÁKÓCZI ÚTON

A Rákóczi úton, Budapest egyik legfontosabb központi útvonalán egyetlen beépítetlen telek maradt: évek óta egy félkész szálloda torzója áll az egykori síralomház helyén

Elátkozott helynek mondják a Rákóczi út 66. számú telket. Én ilyen spirituális kijelentésre nem ragadtatnám magam, azonban a tény, tény: itt, a mai Budapest kellős közepén egykor fogda és kivégzőhely működött. Több száz embert öltek meg a törvény nevében az udvaron, mire 1888-ban felszámolták a sötét múltú intézményt. Hiába telt el százharminc év az utolsó kivégzés óta, a telek ma is üresen áll, csak egy soha el nem készülő hotel torzója éktelenkedik rajta.

A Rákóczi úti – akkor még Kerepesi útnak hívták – halálsor történetének kezdetéhez 1868-ig kell visszarepülnünk az időben. Ekkoriban még nyilvános akasztásokat tartottak, a vér szaga pedig mindig vonzotta a tömeget. Olyannyira, hogy a kivégzések gyakran féktelen mulatozásokba, tömegverekedésekbe csaptak át. A tömeg hol éltette a halálraítéletet, mint egy rocksztrá, és virágszirmokban fűrösztrá, hol becsmérelte őt élete utolsó perceiben. Belegondolni is

75.
Oszlop-akasztófa.

A fogdában mindössze néhány évig dolgozott a hóhér, a kivégzés módja az akasztás volt, amelyet egy ilyen bitófával hajtottak végre

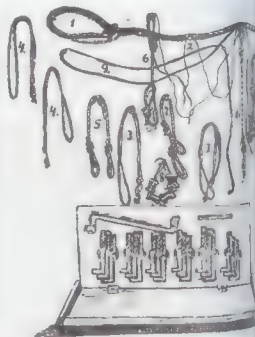
Forrás: Országos Széchényi Könyvtár

borzasztó, de a csőcselék között olykor közelharc indult az akasztott ember ruhájának vagy a kötélnek egy darabkjáért – ezek a babona szerint szerencsét hoznak. 1868-ban, amikor egy alkalommal különösen csúnya rendbontással ért véget az egyik akasztás, Ferenc József úgy döntött, hogy zárt helyre számúzi az ítélet-végrehajtást. Így lett a Kerepesi úton álló fogdából birodalmi siralomház és vesztőhely.

A földszintes, jelentéktelen épületegyüttes egy udvart zárt körbe, itt dolgozott a hóhér. A kivégzések iránt továbbra is hatalmas volt az érdeklődés, azonban az új szabályok szerint csak a hivatalos emberek, néhány újságíró és a jegyet váltó (!), VIP-listán szereplő vendégek láthatták az elítéltek haláltusáját. Olyan volt egy ilyen esemény, mint ma egy felvágós ügyfélparti: befolyásos arisztokratákat, művészeket, „celebeket” és vagyonos embereket engedtek be, de közülük is csak a férfiakat, a nők számára tilos volt a kivégzések látogatása.

A nagyközönségnek meg kellett elégednie a bulvárlapok színes, minden részletre kiterjedő tudósításaival, amelyek még arról is beszámoltak, hogy mit evett utolsó vacsoráján az elítélt, milyen arckifejezéssel vonult át a túlvilágra, és milyen színű ruhát viselt a hóhér. A jegyrendszer és a tiltás ellenére a kivégzések idején kisebb tömeg verődött össze a fogda bejáratánál: síró asszonyok, a vendégeket szidalmazó rokonok, bábméskodó lődörgők álltak el a forgalmat.

A Rákóczi út leghíresebb „áldozatai” a Mailáth-gyilkosság tettesei voltak. 1883. március 29-én a Várban lévő hivatali rezidenciájának hálósobájában megfojtották Mailáth György országbíró, Ferenc József bizalmasát. Bűnügy talán azóta sem foglalkoztatta úgy az országot, mint a következő hetekben. Hihetetlennek tűnt, hogy az egyik legnagyobb hatalmú embert a város legjobban őrzött pontján megölhették. A rendőrség feltételezte, hogy a tetteseket valaki beengedte az épületbe, így Mailáth közvetlen környezetében keresték és találták meg a bűnösöket. Az országbíró inasa, Berecz János volt az, aki beengedte a palotába a szintén inas ismerőseit, Spanga

74.
Ugyancsak akasztáshoz való kötelek és egyéb

Egy halálos mesterség szerszámai – a korabeli rajz a hóhér eszközeit ábrázolja, amelyek az akasztáshoz szükségesek. A használt kötél keresett talizmán volt

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár

OR. SZÉCHENYI KÖNYVTÁR. 481
„Helyzetünk keserűségét növelte az a leverő gondolat, hogy a kitérni nem tudásnak álla még nagyobb csapással sújta nemzetünket. Lankadni fog majd a sikeretlen köz-

Dr. Mailáth György
(Emlékbeszéd a Magyar Nemzetben)
dében — a nemzet önmaga dülje fel legszentebb jussait, melyeket a hatalom megsérthetett ugran, de meg nem omlott. Ilyen bukás mindenkor gyávaagságot, öngyilkolást, ez pedig a legborzasztóbb halál, mert a meggyilkolt

Mailáth György országbíró a saját hálósobájában fojtották meg. Drámája nemcsak azért volt izgalmas a kor közvéleménye számára, mert az ország egyik legnagyobb hatalmú politikusát ölték meg, hanem azért is, mert a történet egyben a hatalmasságok szolgáinak a nyomorúságos életéről és a gazdagok fölénykedéséről is szólt

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A Mailáth-gyilkosságért elítélt férfiak, Spanga Pál, Pitéli Mihály és Berecz János, pár perc különbséggel a Rákóczi (akkor Kerepesi) úton fejezték be rövid életüket

Forrás: koczkin

Pált és Pitéli Mihályt. A két férfi a fürdőszobájában rejtőzködött addig, amíg Berecz egy köhintéssel jelt adott, ekkor berontottak a hálóba, és leteperték a politikust. A rablásból gyilkosság lett, azonban – ahogyan a sajtó tudósításaiból kibontakozott Mailáth elnyomó, erőszakos jelleme – a közvélemény egyre inkább a szegény inasok oldalára állt. Hiába nyerték el a tömegek szimpátiáját, mindhárom bűnöst halálra ítélték. A mindent megbánó Spanga kapta azt a könnyítést, hogy elsőként akasztották fel, majd következett Pitéli és a végén a felbújtó Berecz. A jegyeket azonnal elkapkodták a látványosságra. Ekkor született meg az a pesti vicc is, hogy kinek jutott a legjobb hely? Berecznek, mert ő az első sorból láthatja az előző két akasztást...

1884. február 23-án, a kivégzés idején háborús állapotok uralkodtak a Kerepesi (Rákóczi) úton. A karhatalom emberei fegyverrel próbálták meg visszaszorítani az egész éjjel törő-zúzó tömeget, amely betörte az ablakokat, és az ide érkező kocsikat is megdobálta. Állítólag az Esterházy, a Széchényi és más nagy nemesi családok is képviseltették magukat egy-egy fővel, sőt ott volt az akasztáson a színészlegenda, Újházi Ede is. Olyan hangos volt a tömeg, hogy az udvaron alig hallották a hóhér szavát. A rémes esemény huszonhét percet vett igénybe. Pitéli és Berecz egy deszkafal mögött állva élte végig a bűntársak szenvedéseit is.

A botrányos kivégzés után nem tartottak már több ítélet-végrehajtást a Rákóczi úton, 1888-ban pedig a fogdát is bezárták. A rossz emlékű épületben szikvizüzem, cukorkagyár, nőikalap-szalon és fehérnemű-tisztító is üzemelt, majd 1928-ban az egész kócerajt elbontották, hogy egy hateletemes épületet húzzanak fel a helyén. Akárcsak az elítélteknek, ennek az épületnek sem jutott hosszú élet: 1950-ben a metróépítés miatt elbontották. A telek a következő időkben sem találta meg funkcióját: míg a Rákóczi úton mindkét oldalon paloták és egy-két modern irodaépület áll, ez a foghíj a mai napig úgy áll. Egy időben parkolóként hasznosították, majd szállodat akartak ide építeni. A félkész betontorzó azóta is ott szomorkodik a Rákóczi úton, akár egy seb a város testén.

EGY VÁROSRESZ, AMELY NINCS TÖBBÉ

A TABÁN TRAGIKUS TÖRTÉNETE

Nincs még egy budapesti városrész, amely békeidőben csapások olyan borzalmas sorozatát szenvedte volna el, mint a Tabán. Ma hatalmas, domboldalra is felkúszó parkként ismerjük a környéket, kevés épülettel, pedig egykor ez egy zsúfolt városka volt, egymást érő földszintes kalyibákkal, sajátságos hangulattal és pokolian rossz szerencsével.

A Tabánban lakni mindig is csábító volt, így gondolták ezt már a kelták és a rómaiak is. A Duna közelsége, a termékeny dombok, a stratégiai elhelyezkedés vonzotta őket ide éppúgy, mint a későbbi lakókat. A környéket az évszázadok alatt hívták Kis Pestnek, Hosszúvárosnak és Tímárvárosnak, majd törökösen Debághánénak is, ami tímártelepet jelent. Ebből a kifejezésből lett aztán a Tabán név. Az Ördög-árok-patak itt érte el a Dunát, lehetőséget adva a bőrrel foglalkozó tímároknak,

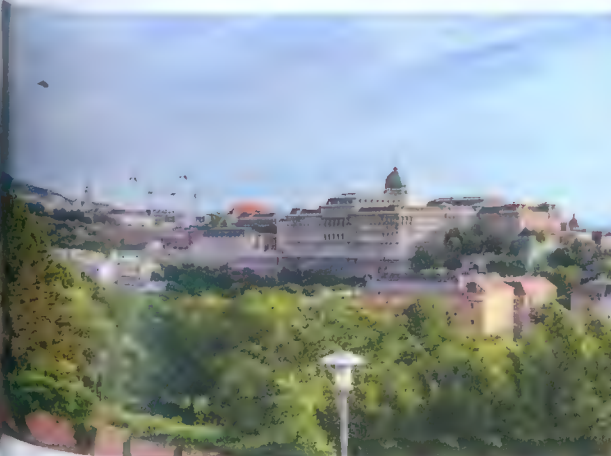
Ilyen volt, ilyen lett. Az archív kép 1930 körül, a Tabán lebontása előtt készült, az új pedig napjainkban, közel azonos szögéből. A zsúfolt városrész szinte teljesen eltűnt, helyén óriási közpark látható. Természetesen a vár is változott az elmúlt évtizedek alatt

Forrás: Fővárosi Stábó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

A nagy bontás előtt így nézett ki a táj: a vidékies hangulatú, de városiasan zsúfolt Tabán felett magasodik a megsemmisült, majd újjáépített Lovarda is

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

nak, hogy a folyóba eresszék tevékenységük minden mocskát. Hiába voltak szinte tökéletesek a környék adottságai, valahogy mégis úgy alakult, hogy a környék időről időre megsemmisült, meghozzá egy szempillantás alatt.

A Tabán 1686-ban szűnt meg először létezni. Kedvenc várostörténeti kutatóm, az egész életét a Tabánban élő Saly Noémi szerint a törökök elleni felszabadító hadjárat során a húszeszes Budára és az ötezres Pestre hetvenezer fős zsoldossereg zúdult, felégetve, felforgatva, elpusztítva mindent, ami az útjukba került. A Vár aljában fekvő Tabán ekkor szellemváros lett.

Budát újra be kellett népesíteni, erre a feladatra elsőként a tizenhat országból verbuvált zsoldosok jelentkeztek, földet kaptak a szolgálatukért cserébe. 1690-ben megjöttek a rácok, a balkáni eredetű telepések, akik aztán felvirágoztatták, azaz szőlőtőkékkel ültették be a Tabánt. A derék rácok a kapájuk mellett a kadarkát is magukkal hozták, ezzel pedig beindították a roppant sikeres budai borbizniszt. Nem is lehetett ekkoriban mást látni a domboldalon, mint szőlőt.

Az idill nem tartott sokáig. 1810. szeptember 5-én a falu nagyjá a szőlőben volt szüretelni, Schuller János kádármester inasa, egy bizonyos Gierl pedig délben úgy gondolta, hogy elérkezett az idő a hordók kiégetéséhez. Erős déli szél támadt ekkor, lángra kaptak a házak, és fáklyaként lobbantak fel az alkohollal átítított hordók is. A dombokról fejvesztve rohantak az emberek az otthon maradt gyerekek és idősek segítségére, de mindhiába. Tehetetlenül nézték a tűzvészt. Három óra leforgása

alatt a Tabán hétszáz házából hatszáz porrá égett. A mentést nehezítették a kacskaringós kis utcák, az egymás hegyére-hátára épített kalyibák, a menekülő emberek, és az, hogy Pestről sem kaphattak segítséget, mert a közeli hajóhid is kigyulladt. A halottak számáról nincs pontos adat. A Tabán gyakorlatilag megsemmisült, de hamar feltámadt poraiból, és néhány évvel később újra több száz ház szorult egymás mellé. Ugyanúgy, ahogyan eddig, amolyan aprajafalva jött létre: kis házak zezugos rengetege mindenfajta tervezés vagy szervezés nélkül.

A következő, „menetrend szerinti” csapás az 1838-as nagy árvíz volt, amely főleg Józsefvárost és Ferencvárost tarolta le, de itt is súlyos károkat okozott. A Tabán elszegényedéséhez azonban nemcsak a tragédiák, hanem a fejlesztések is hozzájárultak. A Lánchíd 1849-es felépülése után a Tabán elvesztette korábbi jelentőségét, többé nem a hajóhídon közlekedtek a tömegek, a negyed egyre jobban lepusztult. A pottyantós vécék egyenesen a patakba vezették a szennyet, a viskórengeteg egy dél-amerikai nyomor-negyed és egy középkori városka elegyét mutatta. És ez csak a kezdet volt, innen nagyon messzire vezetett az út lefelé.

1875. június 26-án egy szokatlanul erős esőzés után az Ördög-árok szétrobbantotta a patak frissen lefedett medrét, és szabadon tombolva házakat sodort magával, koporsókat mosott ki a temetőből. Aztán kilenc évvel később jött a végső csapás. 1884-ben egy apró ellenség érkezett Amerikából: a filoxéra. Ez a kis tetű azonnal ki- végezte a budai szőlőket, egycsapásra és végérvényesen. A kadarka sikerének évei befejeződtek, a Tabán sorsa megpecsételődött, a gazdák fillérekért eladták földjeiket, helyükre pedig vidéki szegények érkeztek. A Tabánból egy lecsúszott gettó lett. De milyen hangulatos gettó! A Tabán a tragikus filoxerátámadás után vált a város bu-linegyedévé. Virágoztak itt a kuplerájok és a kiskocsmák, amelyek bájos lepukkantságuk, olcsó áraik és meghitt hangulatuk miatt kiérdemelték, hogy a környéket a budapesti Montmartre néven emlegessék. Mindenfajta luxus nélküli, kockás terítős, békebeli kocsmák voltak ezek, amelyek már-már kultikussá váltak. A ma már csak a térképeken létező Görög utca és a Fehérsas utca sarkán állt

A Tabánt a bor tartotta életben: egyidőben a rómaiak, majd a magyarok és a betelepülő rácok természetkezelték itt szőlőt. Miután a filoxerajárvány véget vetett a természetnek, a fogyasztás lett inkább hangsúlyos. Ez a Bacchus-fej egykor az egyik tabáni vendéglátóhely cégére volt, ennyi maradt a vigalmi negyedből

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A Mélypince a ma már nem létező Görög utca és a Fehér sas utca találkozásánál. Állítólag nyolcvan lépcső vezetett lefelé, innen kapta a lokál a híressé vált nevet. Poldi bácsi és Lina mama, a két tulajdonos, alkalmazottak nélkül vitte a boltot. Nemcsak ez volt a Tabán legolcsóbb és leghangulatosabb kocsmája, hanem egyben a legrégebbi is: a pincerendszer állítólag a török időkből maradt hátra. Krúdy Gyulának itt is fenntartottak egy szabad helyet, ha pedig a diskurzus közben az író elfáradt, akkor a tulajdonos a saját ágyát vetette meg neki. Többek között Márai Sándor és Szerb Antal is gyakran megfordult itt. A Mélypincét 1933-ban zárták be, majd hamarosan el is bontották

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

például a Mélypince söröző, amely tényleg egy pince volt, ám asztalainál ott mesélte történeteit Bródy Sándor, Szerb Antal, Márai Sándor és persze Krúdy Gyula is, hiszen egyetlen történelmi kocsmának sem hiteles Krúdy-sztori nélkül. A hely különleges szolgáltatása volt, hogy éjjel a kapatos vendégeket egy lámpást tartó ember kísérte ki a girbegurba macskaköves utcákon keresztül a Tabánon túlra. Egyedül biztosan nem sikerült volna nekik ez a mutatvány.

1890-ben már megszületett a főváros ítélete: az itteni telkeket ki kell sajátítani, a kuplerájba fordult, tervezés nélküli, elszegényedő, higiéniai kockázatokat rejtő, elátkozott Tabánt le kell bontani, hogy villanegyedet, vagy fürdővárost építsenek az értékes földre. Bár a szándék kinyilvánított, nem történt semmi, legfeljebb annyit, hogy az amúgy is szegény tulajdonosok éveken keresztül semmit sem tettek a házak állapotának megóvása érdekében. Minek építgettek, szépítgettek volna a portájukat? A gonosz város ügyis mindent el akart pusztítani. Így aztán a Tabán elértéktelenedett, az évek pedig szaladtak, a történelmi gondok meg sokasodtak. Jött az első világháború, majd Trianon a menekültek százazeireivel, a bontásra 1933-ig kellett várni, ekkor szűnt meg létezni a Mélypince is. Mivel a háború elsodorta a villanegyeddal kapcsolatos terveket, a hatvanas években parkosítani kezdték a terepet, és kialakult a Tabán, ahogyan ma ismerjük. Egy csodás, zöld szigetként a nagyváros dzsungelében.

Buda legromantikussabb kisvárosának, az elátkozott Tímártelepnek a helyét benőtte a fű, az egykori hangulatos kocsmák már csak megannyi író soraiban élnek tovább, de talán mindannyian jobban járunk, ha többé senki sem próbálja benépesíteni ezt a területet, az eddigi próbálkozások legalábbis mind katasztrófába torkollottak.

Manapság sötéte csábít a Tabán, pedig egykor a városrészt a budai Montmartre néven is emlegették, és aligha lehetett volna akárcsak pár métert is megtenni anélkül, hogy az ember házba, kocsmába, vagy háziállatokba ne botlott volna

Bródy Sándor író a hajdanvolt Tabán leghíresebb vendéglátó intézménye, a legendás Mélypince törzsvendége volt. Poldi bácsi, a főúr mindig gondoskodott az akkor már öregedő és egyre magányosabb művészről

Forrás: Zempléni Múzeum

TIZENEGY EMELETES BUNKER A VÁR ALATT

AHOL AZ ARANYKINCSET ŐRIZTÉK

Az Úri utca 72. számhoz sétálva egy bájos, középkori részletek felhasználásával épült, barokk házcskát találunk, amely több évszázada áll itt a budai Várban. Amit azonban nem látunk, az az, hogy a középkori lakóhely alatt egy sokszintes, panelház méretű monstrum lapul: a Magyar Nemzeti Bank szigorúan titkos kincstára. A bunker alja harminchárom méter (!) mélyen található, a Várhegy gyomrában.

A ház történelme olyan kacskaringós és kérdésekkel teli, hogy ne is merüljünk bele túlságosan. A középkor óta rengetegszer fel- és átépítették, majd a tizennyolcadik század végére már nagyjából a mai képét mutatta. A ház külsőre nem tűnik ki a budai Vár többi épülete közül, belesimul a környezetébe, ám ha valaki leereszkedik az épületből nyíló ajtón keresztül egy lépcsősoron, akkor teljesen más világba csöppen. A köznyelv ezeket a létesítményeket bunkernek nevezi, mi azonban most az egy fokkal szakszerűbb óvóhely elnevezést használjuk majd.

Szabó Balázs okleveles építőmérnök, tanár, a Vár alatti barlang-pincerendszer kutatója *Kincstár a Budai vár alatt* címmel könyvet is írt a témáról, valamint folyamatosan részt vesz az óvóhelyek és föld alatti terek állagmegővésében, így

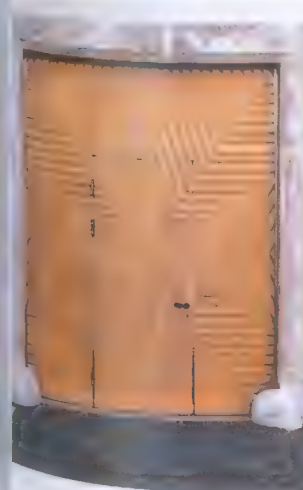

Az épület külseje ma is, régen is kissé jellegtelen volt. Nem véletlenül. A diszkrét ház alatt bunkerrendszer lapul, amely 33 méter mélyre nyúlik le

Kedves régi ház a Várban. A Magyar Nemzeti Bank egykori urai olyan helyet kerestek, amely egyáltalán nem feltűnő

Az ajtó. Aki ezen belépett, egy reprezentatív irodában találta magát, és nem is sejtette, hogy valójában az ország egyik legtitkosabb objektuma felett sétálgat

nem is találhattam volna nála hitelesebb szakértőt arra, hogy fedje az Úri utca 72. titkát.

Az 1930-as években a háború baljós előszele fújt végig Európán, a nemzetközi helyzet fokozódását látva pedig a Magyar Nemzeti Bank vezetősége úgy döntött, hogy helyet keres titkos óvóhelyének, ahova az állami kincseket (aranyat, készpénzt, részvényeket, a pénznyomtatáshoz szükséges alapanyagokat) biztonságban el lehet helyezni egy világháború esetén. „Akkoriban az összes állami hivatal székhelye a Várban volt, így egyértelműnek tűnt, hogy a bunker helyét is itt kell megtalálni. Sokat segített, hogy a Várhegyben amúgy is barlangok, pincék és üregek labirintusa húzódik. Ezeknek a járatoknak volt a nagy ismerője Kadić Ottokár geológus, akit a Magyar Nemzeti Bank bízott meg, hogy találjon rá az ideális helyszínre” – mondja Szabó Balázs. Kadić hamarosan elő is állt a javaslatával: az Úri utca 72. számú ingatlan alatt hatalmas barlangrendszer húzódik, ilyenformán alkalmas lehet arra, hogy óvóhellyé alakítsák.

„Az előkészületek teljes titokban zajlottak. A ház akkoriban Rubidó Zichy Istvánné tulajdonában volt, az asszony gyanakodott is, amikor 1936 nyarán hirtelen feltűnt a színen egy különös vásárló, Scossa Géza. A vevőjelölt mindent azonnal akart, az asszony pedig végül engedett a nyomásnak, és eladta az ingatlant. Az eladót magánnyomozók ellenőrizték az ügylet megkötése előtt” – meséli Szabó Balázs. Scossa az MNB alelnöke volt, és természetesen csak névleg vette meg saját használatra a házat, hogy így fedjék el a jegybank kötődését az ügyletnek.

Az építkezés három éven át, éjjel-nappal zajlott. A szomszédok nem tudhatták sem azt, hogy egy hihetetlen méretű barlang ásít az lábuk alatt, sem azt, hogy mit építenek tőlük pár méterre. A földet éjszakánként vitték el teherautók, akkor is egy szomszédos üres épület közbeiktatásával, hogy ne tűnjön fel a sok sít, a munkásokkal pedig közölték, hogy minden, amit itt látnak, államtitok. Ez később, a kommunizmus alatt sem változott. Aki beszélt róla, öt évet, aki meghallgatta, három évet kaphatott. Nem is ment ki tőlük információ.

Az elkészült monstrum olyan mélyre nyúlik, mint egy nagyobb panelház. Az ezerhétszázötven négyzetméteres, szigorúan titkos létesítmény harminchárom méter mélyen hasít bele a hegy gyomrába, és hét emeleten át terpeszkedik. Tizenöt méterrel a föld alatt alakították ki a két trezort,

amelyek Magyarország stratégiai tartalékainak egy részét rejtették, sőt adott esetben a Szent Koronának is helyet adtak volna, ám a korona végül soha nem került ebbe a létesítménybe, az aranykincsek annál inkább. Az óvóhelyhez két álcázott vészkijárat is tartozott, az egyik szűk alagút a várfalakon túlra vezetett, míg a másik a budai nagy labirintushoz is kapcsolódott, így a járatokon keresztül szinte bárhova el lehetett jutni a föld alatt.

A már csak rövid ideig tartó béke elillanó pillanataiban a MNB megvette az alelnökétől a házat, és reprezentatív célokra, valamint irodaként használta: úgy jártak-keltek a vendégek és a munkatársak a falak között, hogy fogalmuk sem lehetett, mi célt szolgál valójában az épület. Kívülről nézve is csak egyetlen jel árulkodott arról, hogy a 72. szám alatt különös dolgok történnek, ám szakember legyen a talpán, aki a szükségesnél eggyel több kéményből rájön a turpisságra. A plusz kéményre az áramot fejlesztő dízelaggregátorok miatt volt szükség. Ma már ezt a kéményt is hiába keressük, mert elbontották.

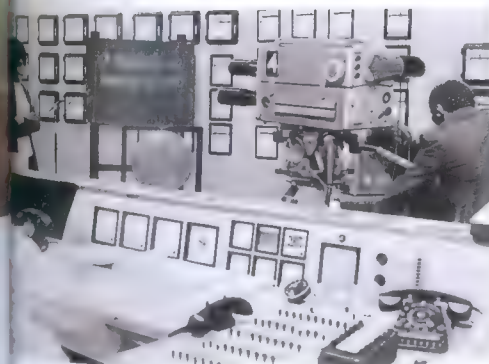
„Ez egy világszínvonalú bunker volt, az akkori technika csodája, és védelmet biztosított a kor minden ismert fegyvere ellen. Jártam Londonban Winston Churchill bunkerében, és állítom, hogy a műszaki kialakítása, elhelyezkedése okán jóval kisebb biztonságot nyújtott, mint az MNB-é” – mondta Szabó Balázs. A szakértő szerint a háborút megelőző időszakban is folyamatosan készenlétben tartották a létesítményt, feltöltötték dízellel az aggregátorokat, élelmiszerral a kamrákat, és beindították a hatalmas, többtonnás svájci gyártmányú légtechnikai berendezést is. Mindezt persze a legnagyobb titokban.

Az MNB bank bunkerét 1944 végén állították át éles használatra. Ekkor menekítették ide a nemzeti vagyon nagy részét, hogy pontosan mit és mekkora összegben, az soha nem derült ki, mert előzetesen Szálasi Ferenc miniszterelnök legalább három teherautónyi aranyat adott át a németeknek „megőrzésre”. Ezek a rudak eltűntek a háború kódében. Karácsonykor megérkeztek az első lakók is a szigorúan titkos objektumba: a Nemzeti Bank vezetősége és azok családjai, az állami szervek képviselői és a pénzügyi élet irányítói nyerhettek bebocsátást. A vezetők folytatták a munkát a föld alatt is, mintha a Nemzeti Bank székházában lennének. A hatalmas komplexum-

A háború után is fontos szerepet kapott a bunker, a teherelosztó szolgálat vezérlőterme működött a föld alatt 1951-től egészen 1980-ig. A hidegháború éveiben különösen fontos volt, hogy a vezérlőterem védett helyen legyen. Képünkön szakemberek dolgoznak az objektumban. A nap minden percében figyelték az elektromos hálózat működését

Forrás: Szabó Balázs

1971-ben kamerákat is beengedtek már a központba. A Riporter kerestetik! című műsor döntőjén villanyfelkapcsolással szavazhattak a nézők. Feledy Péterre „kattintottak” a legtöbben

Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

ban viszonylagos kényelem, angolvécék, zuhanyzók várták őket, volt áram és kezdetben még étel is. Budapest ostromának legpokolibb két hónapjában azonban egyre többen próbáltak meg kétségbeesetten bejutni ide, február-ra a teljes létszám hat-hétszáz fő lehetett.

„Egy átlagos óvóhelyen az emberek lefeküdni sem tudtak, elevenen felfalták őket a tetvek, és elviselhetetlenül felforrósodott odabenn a levegő. Ehhez képest az Úr utcában emberibb körülmények uralkodtak. Az egyik elsőként bejutó orosz kiskatona selyempizsamában szivarozó férfiáról, ját-

szó gyerekekről számolt be, és ebben nincs is semmi meglepő: az első érkezők jómódú pénzügyi vezetők voltak, akik otthonról menekülve a saját ruháikat markolták fel, amelyek között selyempizsama is lehetett” – meséli a szakértő.

Bár kétségtelen, hogy könnyebb volt itt átvészelni a háború borzalmait, mint a felszínen, a bunkerben is kemény volt az élet. Szabó korabeli forrásokat idéz a könyvében. A túlélők elbeszélései életüket kockáztató asszonyokról szólnak, akik hajnalban vizet próbáltak szerezni a közeli víztározóból maguknak és gyerekeiknek. A férfiak döglött lovakat daraboltak fel, hogy legyen mit enniük, miközben a kórházzinten folyamatosan üvöltöttek fájdalmuk-

ban a megvakult, roncsolt végtagokkal érkező, sérült katonák.

„Három ember hunyt el a bunker falai között, és szinte hihetetlen, de mindannyian természetes körülmények között lelték halálukat, sőt egy gyerek is született itt” – mondja Szabó Balázs. Az édesanya, Regős Ferencné *Életem* című könyvében írt arról, hogy milyen volt életet adni a háború legsötétebb óráiban a bunkerben. Nehéz olvasmány.

A magyar és német katonák többsége a kitörési kísérlet során elhagyta a bunkert, és elindult a biztos halálba. Február közepére az oroszok beléptek az óvóhelyre, és felfedezték az ott lapuló embereket, meg persze az aranyat is, amelynek így lába kelt. A több száz civil nyolc hét bezártság után feltehetően elhagyhatta a bunkert, ám odakint nem várt rájuk más, csak pusztulás és nyomor.

Az óvóhely fontos szerepe a háborúval nem ért véget, sőt a következő harminc évben még jelentősebb feladatot kapott. Karbantartása a háború után is folyamatosan zajlott.

„Ugyanaz az állambiztonsági tartálykocsi ugyanazzal a két emberrel járta végig a titkos objektumokat. Járművük kívülről egyszerű locsolóautónak tűnt, a belső terét azonban kettéválasztották, az egyik felében vizet tartottak, a másik felében üzemanyagot. Az épület falánál volt egy álcázott üzemanyagnyílás, abba kellett beledugniuk a csövet, és így fel tudták tölteni a tartályokat. Míg az egyik férfi locsolta a virágágyásokat, a másik közben a tartályokat töltötte” – meséli Szabó Balázs.

Bár az objektumra az ÁVH is szemet vetett, végül a Budapesti Villamos Teherelosztó Szolgálat szerezte meg a létesítményt. 1951-től egészen 1980-ig az Országos és Budapesti Elektromos Teherelosztó vezérlőterme működött a vastag falak között, éjjel-nappal figyelték itt a szakemberek, hogy az adott pillanatban mennyi energiára van szükség, mikor léphetnek be a rendszerbe a nagy fogyasztók, és felügyelték a rendszerek működését. Tizenöt-husz ember dolgozott váltásonként a föld alatt, természetesen a hidegháború első éveiben az államvédelmi hatóságok felügyelete mellett. „Érthető, hogy a hatóságok a lehető legvédettebb helyen akarták tudni az elektromos vezérlőközpontot. A hidegháború éveit éltük, fel kellett készülni egy esetleges bombatámadásra. Ha az ellenségnek sikerül kiiktatnia a központot, azzal az egész ország teljes energiaellátását zavarják meg” – mondja Szabó Balázs.

Ma az Uri utca 72. pont annyira diszkrétén simul a vári házsorok közé, mint egykor, amikor egy ország kincseinek titka terhelte, amelyektől a németek és/vagy a szovjetek megszabadították, azonban a ház alatti birodalom még ma is létezik. Egykori tonnás gépei harminc méter mélységben rozsdásodnak, a falak vizesednek, ám még így is világszintű kuriózumnak számít, hogy megmaradt a háborúból egy egykor szigorúan titkos óvóhely, amely több száz ember életét mentette meg. E sorok írásakor a ház föld feletti részén a MNB alapítványa működtetett irodákat.

A gépházban lévő két dízelmotor egykor a technika csúcsát képviselte. Ma egy letűnt világ rozsdás mementói

Forrás: Szabó Balázs

HOLLYWOOD, MAGYAR TENGERÉSZET ÉS BANKRABLÓK

AZ ADRIA-PALOTA TÖBB ÉLETE

Fotózásunk idején zajlottak a felújítási munkálatok, az ígéretek szerint az épület visszakapja régi pompáját

Jennifer Lawrence is járt az Adria-palotában, a bejáratnál tartóztatták le a magyar rendőrök a Vörös veréb című filmben

Forrás: Shutterstock / DFree

Tudják, mi a közös Anthony Hopkinsban, Jennifer Lawrenceban, Bruce Willisben, Ryan Goslingban, Robert Pattinsonban és Adrian Brodyban? Mármint azon kívül, hogy mindannyian filmsztárok. Segítek: kivétel nélkül megfordultak már az Adria-palotában! A Szabadság téri épületet több százmillió ember látta már belülről, idehaza mégis kevesen ismerik kacskaringós történetét, pedig ez is filmbe illő. Bemutatja azt a néhány évet, amikor Magyarország tengeri nagyhatalomnak érezhette magát, valamint szerepel a forgatókönyvben egy brutális bankrablás, a hanyatlás évtizedei, majd végül a hollywoodi fordulat.

Kivételesen kezdjük a történetet a végénél: Budapest évek óta igazi filmes paradicsomnak számít. A változatos építészet lehetővé teszi, hogy egy kis furfanggal a díszlettervezők pillanatok alatt Buenos Airst, Kelet-Berlint, Moszkvát vagy Párizst varázsoljanak városunk utcáiból. A hazai szakemberek tapasztaltak, jól képzettek, és lényegesen olcsóbbak a nyugati kollégáiknál. A jó infrastruktúra és az állami támogatások is vonzzák a legnagyobb sztárokat felvonultató produkcioikat.

Külön könyvet lehetne írni arról, hogy ki mindenki fordult már meg stábjával Budapesten. Néhány fejezetet magam is vállalhatnék, hiszen éveken keresztül jártam újságíróként forgatásokra: hol Brad Pittet, hol Eddie Murphys, hol Madonnát lestük munka közben. A könyv írásakor azt a célt

tűztem ki magamnak, hogy megnézzem, van-e olyan épület a fővárosban, amelyben különösen kiugró volt a világsztárok koncentrációja. A Szabadság téren álló Adria-palota minden szempontból kiemelkedik a mezőnyből: az összes lépcsőfordulójára jut legalább egy filmcsillag. Nyugodtan kijelenthetjük: ez az az épület, amelyben – a filmstúdiókön kívül – a legtöbb film forgott Magyarországon, és talán európai viszonylatban is egyedülálló ez a palota.

Az MTA SZTAKI és a Filmdestination.hu koprodukciójának köszönhetően jött létre a GUIDE@Hand Film Destination Budapest nevű alkalmazás, amellyel szórakoztató formában barangolhatunk a városban a sztárok nyomában. Az Adria-palotában minden emeleten forgattak már hírességek, a *Végzetes végjátékban* (2000) John Torturro egy szentpétervári sakkversenyen vett részt, majd Eric Bana a *München* című film (2006) egyes németországi jeleneteit vette itt fel a stábbal. A 2011-es *A rítusban* Anthony Hopkins volt a főszereplő, az épület akkor egy római helyszínt formált meg. Kristin Scott Thomas és a tinilányok kedvenc vámpírja, Robert Pattinson a 2012-es *Bel Ami* – *A szépfiú* kapcsán látogatott el az épületbe, amelynek egykori, addigra megkopott eleganciáját használták ki: egy párizsi bérház fényűző fogadásának jeleneteit rögzítették itt.

Bruce Willis fél évig élvezte a város vendégszeretetét, laza félmosolyával és kissé koszos atlétatrikójával Budapest minden kerületében megmentette a világot. A 2013-as *Die Hardban* (*Drágább, mint az életed*) Willis tőle nem meglepő módon géppisztollyal lövöldözött az Adriában. A magyar származású Adrian Brody a szintén magyar Harry Houdinit alakította a 2014-es *Houdiniben*, ám az Adria-palota a filmben Cin-

Ahonnán a pénz jött: a fiumei kikötő egy részlete 1900 körül. Jobbra az „eredeti” Adria-palota, a cég part menti székháza. Erre nem kellett hajókötelek és nimfák, hogy megidézzék a tengert, hiszen az karnyújtásnyira hullámszik

Forrás: Fortepan / Schoch Frigyes

A járókelők többségének valószínűleg nem szúr szemet, hogy a Szabadság téren tengeri motívumok díszítik a homlokzatot. A hajóorr, a hajókötél, a horgony és a tengeri élőlények mind a birodalom tengeri múltjáról mesélnek

Forrás: BDPST Group

cinattiként szerepelt. Az egy évvel később kihozott, *A kém* című filmben már Melissa McCarthy dübörgött végig a gangon bevaló titkos ügynökként. Ryan Gosling a *Szárnyas fejvadász 2049* miatt járt itt, a filmet 2017-ben mutatták be, és a Szabadság téri jelenetek egy Los Angeles-i idők otthonában játszódnak. Ezután a legnagyobb női sztárok vették át az irányítást az Adriában: Jennifer Lawrence-t a 2018-as *Vörös veréb* című filmben magyar rendőrök tartóztatják le, amint beteszi a lábát a palotába – itt kivételesen Budapest valóban Budapest. Keira Knightley a *Colette* (2018) című kosztümös produkcióban alaposan körbejárja az épület minden zugát, majd Scarlett Johansson a *Fekete özvegy* (2020) főszereplőjeként verekedett egy alaposat a Szabadság téren.

A szuperprodukciók mellett még számos kisebb film, dokumentumfilm, sorozat készült itt. A filmek számára nagy vonzerőt jelentett, hogy az Adria-

Forrás: BDPST Group

palota sokáig üresen állt, így a forgatás idejére hermetikusan lezárhatták a teljes épületet.

Az Adria-palota különleges belső terei a századfordulóra repítenek vissza bennünket, egy olyan időbe, amikor néhány kőszá évig az ország tengeri hatalom volt, vagy legalábbis mindent megtett, hogy annak látsszon. A palotát 1900 és 1902 között – igen, mindössze két év alatt – húzta fel az Adria Magyar Királyi Tengerhajózási Részvénytársaság. A cég alapját a fiumei kikötő jelentette, amely ma Rijeka néven Horvátországhoz tartozik. Az állam óriási összegeket költött a kikötő fejlesztésére és a magyar tengeri kereskedelmi ambíciók megvalósítására. A cél a konkurens Trieszt kikötőjének lenyomása volt, a pénz pedig nem számított. Jól látszik ez a vállalat székházán is, amely előtt érdemes eltölteni pár percet: a Meinig Artúr tervezte épület homlokzatán kagylók, szigonyok, vasmacs-

kák, láncok, delfinek, hajóorrot formáló sarokerkélyek utalnak a tengeri szerepre, a tengerpartinak a legnagyobb jóindulattal sem nevezhető Szabadság téren. Odabenn selyemtapéták, velencei tükrök és márványkandallók hirdették a magyar tengeri medvék erejét. A részvénytársaság – amelynek részvényese és igazgatósági tagja volt az anyagi ügyekben mindig leleményes Jókai Mór is – bő tíz éven keresztül valóban nyereségesen működött. A több mint harminc hajóból álló flotta Angliába és Brazíliába is szállított árukat, Amerikába kivándorlókat (Fiuméből indult a Titanic hétszázöt utasát megmentő Carpathia hajó is). A belvárosi központban hivatalnokok százai dolgoztak, az épület pedig néhány elegáns lakosztályt is rejtett.

Aztán jött az első világháború, Trianon, a flotta és a kikötő elveszett, az Adria Rt.-ből olasz vállalat lett, a díszes irodákból eltűntek az alkalmazottak. A palotába több szervezet, cég és lakó költözött, a földszinten a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank nyitott kirendeltséget. Ehhez a fiókhöz kötődik

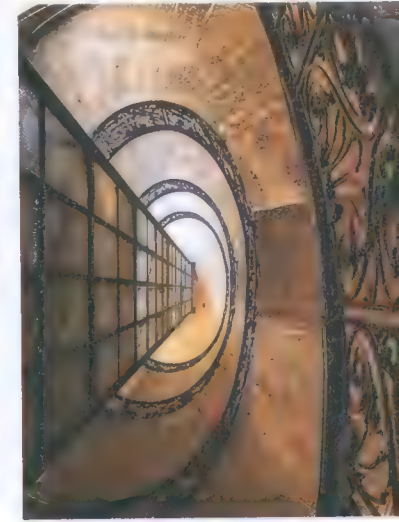
Magyarország első „chicagói” típusú, lövöldözős, gengszterfilmekbe illő brutális bankrablása. 1934. december 31-én három börtönviselt alak, Szepesi László, Radovics László és Tari Nándor rontott be a bankba. A korabeli sajtó a mai bulvármédiánál is lelkesebben ecsetelte a vérontás minden részletét. A pénztárban ülő fiatalembert lelőtték, a szerencsétlen az utcáig még eljutott, aztán holtan esett össze. Meghalt egy másik banktisztviselő is, Tari László pedig legnagyobb megdöbbenésére egy régi iskolatársával találta magát szembe, aki ügyfélként jelent meg a fiókban. A bűnöző őt is gondolkodás nélkül megölte. A rablók nem számoltak vitéz Szalay Miklóssal, az Országos Gyermekevédő Liga egykori főkönyvelőjével, aki az év utolsó napján a szervezet munkatársainak fizetéséért tért be a bankba. Mivel ez nagy összegnek számított, az egykori katona – régi szokása szerint – pisztolyt is vitt magával. Szalay már a sorban kiszúrta a gyanús alakokat, behúzódott egy oszlop mögé, és amikor pillanatokkal később kitört a lövöldözés, ő maga is tüzelni kezdett. A bankrablók közül ketten is sérülten vetődtek a kint várakozó autóbá. Egy nappal később kattant a kezükön a bilincs, egy év múlva pedig mindhárman a bitófán lógtak. A bank szinte azonnal bezárta a fiókját, és ettől kezdve a palota leginkább egy utazási iroda székházaként volt ismert. A homlokzaton az Európát, Ázsiát, Afrikát és Amerikát megjelenítő szobrok legalább új értelmet kaptak.

E sorok írásakor az Adria-palotát éppen felújítják, valószínűleg újabb nevek nem csatlakoznak az impozáns hollywoodi névsorhoz.

Az impozáns belső még kopottasan is árulkodik az egykori gazdagságról.

A filmesek elsősorban az udvart használták, de a termék is visszaköszönnek különböző szuperprodukciókban

Forrás: BDPST Group

A JAPÁNAKÁC, AMELYBEN SISI IS GYÖNYÖRKÖDHESETT

ÍGY KELL BUDÁN GYÖKERET ERESZTENI

A japánakác 200-250 éve dacol az elemekkel és a fegyveres konfliktusokkal.

Az is kisebb csoda, hogy a második világháborúban nem esett baja, de az is, hogy az azt követő átépítéseket túlélte

Forrás: Fortepan / Gyöngy

Sokan kérdezhetik joggal, hogy mit keres egy fa a Budapestről szóló könyvben. Nos, néhány régi-régi fa hosszabb ideje része ennek a városnak, mint a legtöbb ikonikus épületünk. Történetünk főszereplője, a Nagy Fa nevű japánakác például már akkor is a Várban állt, amikor a pesti oldal csak egy nagyobb porfészek volt, a Halászbástya, a Parlament, a Lánchíd vagy a bazilika még gondolatban sem létezett, a budai dombokat pedig házak helyett szőlőtőkék borították.

Viczián Zsófia, aki civilben tanár, amúgy szenvedélyes fakutató, *Budapesti fák – Kéregbe zárt történelem* címmel írt remek könyvet. A kötet pontosan arról szól, amit a címe ígér: a főváros nevezetes fáiról. Tőle kérdeztem meg, hogy hol kell keresni a város legősibb lakóit.

„A fák esetében nehéz pontos születésnapokról beszélni, de az biztos, hogy a pesthidegkúti Gazda utcában, egy magánház kertjében álló hárs elmúlt már kétszázötven éves. Ez a fa hosszú élete túlnyomó részét nem városi környezetben töltötte, talán ezért is lehet még mindig köztünk. A korelnökök listájára mindenképpen felfér még a Nagy Fa a Vár oldalában, a legalább kétszáz éves eperfa a Károlyi-

1964-ben békés nézelődő helyet kínált a fa és az alatta lévő pad. Ekkor még „huligánok” sem zavarták az itt romantikázók nyugalmaát

Forrás: Fortepan / Sugár Ferenc

kertben, valamint a Margit-sziget narancseperfája, amelyet az 1838-as nagy árvíz sem tudott elpusztítani, de egy kicsit azért megdöntötte” – mondja Viczián Zsófia.

Most a legvárosiasabb matuzsálem, a Nagy Fa a budai várlejtőn, a déli rondella tövében áll nagyjából kétszáz-kétszázötven éve. Zsófia és a Főkert hivatalos honlapja is úgy sejtí, hogy a japánakác az 1700-as évek végén, az 1800-as évek elején kerülhetett mostani helyére. József nádor, a legmagyarabb Habsburg 1795-től lakott a királyi várban, ő hozta Budára a bécsi udvar kertészét, Tost Antalt, aki aztán csodás munkát végzett a parkosítás terén. Feltételezhető, hogy Tost hozta be az idehaza akkor még egzotikusnak számító japánakácot, amely mellesleg eredetileg kínai származású.

A fa valószínűleg szemtanúja volt József nádor dolgos mindennapjainak, majd túlélte az 1848-as forradalmat, a Vár ostromát, láthatta a természetimádó Sisi sétáit, a szemközti Pest kiépülését. „A rondella fala védelmet adott a szél ellen, a déli fekvésű lejtő pedig a napsütést biztosította. Igazán jó helyre került ez az akác, ami egyébként is egy lassan növvő, hosszú életű, szívós növény. Valóságos csoda, hogy a második világháborúban nem érte bombatalálat, pedig a Várat szinte a földdel tették egyenlővé, de a fa nem égett le, és még tűzfának sem vágták ki. Az évtizedek alatt sokadszorra is megújult körülötte a teljes várnegyed” – meséli Zsófia, éreztetve, hogy a negyed évezred alatt a kis akác igazi túlélőként kapaszkodott a talajba, majd érdemelte ki a Nagy Fa nevet.

1969-es kép a Kék Csillag együttes tagjaival és a híres fával. Sokáig ők voltak Szécsi Pál előzenekara, később külföldre szerződtek

Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

Szőke Lord, a Nagy Fa galeri egyik tagja. A csoportosulásra 1969. július 8-án csapott le az állambiztonság egy teljesen ártatlan vonulás kapcsán

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Ezt a nevet egészen váratlan helyen, bírósági iratokban is olvashatjuk, mert amikor a mai Várkert Bazár még legendás Ifiparkként működött és a fiatalság kedvelt koncerthelyszíne volt, akkor a „lázadók” a fánál gyűltek össze. Azokat vonzotta az akác, akik nem akartak megfelelni a hatalom elvárásainak. A kapuőrök csak a frissen borotvált, rövidre vágott hajú, nyak-kendő, decens fiúkat és a szoknyás lányokat engedték be, a farmert viselő, hosszú hajú, borostás rebellisek a Nagy Fa körül iszogattak és a lombjai közül láttak rá a koncertekre. Ebből a csoportból nőtt ki a jogi iratokban Nagyfa Galerinek nevezett társaság, amelynek tagjait az állambiztonság különösen veszélyes felforgató elemeknek tartotta. A csapat vezetői Nagy Kennedy, Szőke Lord, Indián és Kacsa beceneven voltak ismertek, és 1969. július 8-án elindultak a Várból, hogy az Erzsébet hídon át bulizva a Szabadság tér felé vonuljanak. A fiúk és lányok – mintegy nyolcvan – Brian Jones, a Rolling Stones zenészének pár nappal korábbi haláláról akartak megemlékezni, ám a bírósági iratok szerint huligánként viselkedtek, náci dalokat énekeltek és amúgy is munkakerülők. Valószínűbb azonban, hogy az állambiztonságiaknak jól jött a rendbontás, mert így végre leszámolhattak a galerivel. Amelyik fiatal nem futott elég gyorsan, azt a rendőrök elkapták, a bíróság pedig egy-másfél éves börtönbüntetéssel szórta meg őket.

Ma a Nagy Fára tilos felmászni, az idős akác törzsének épségét kerítés védi, és szakértő kezek viselik gondját. Mostanság nem az Ifipark rajongói veszik körbe, hanem az Instagramra fotózkodó turisták, akik olykor az #oldtree hashtaget is odabiggyesztenek a képek alá. „Kicsit odvas ugyan, de él, és jól van a fa, sok-sok évig köztünk maradhat még” – jósolja Viczián Zsófia.

Az akác eddig minden politikai rendszerben stabil maradt, pedig hosszú élete alatt „látott” már párat

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

EGY MÁGNÁS KASTÉLYA BUDAFOKON

MÉLYSÉGEK ÉS MAGASSÁGOK A TÖRLEY-BIRODALOMBAN

Áll Budafokon egy különös birodalom, amely a dombtetőtől egészen a föld mélyéig nyúlik. Két kastély néz itt egymással farkasszemet, tövükben történelmi gyárpéletek sorakoznak, alattuk pedig a szem számára láthatatlan hatalmas pincerendszer ásít. Törley József egykori világa ez, aki olykor talán kiállt kastélya erkélyére, és végigtekintett a művén.

Budafok távolinak tűnik a központból nézve, azonban miután a 47-es villamossal fél óra alatt átdöcögünk több kerületen, meg is érkezünk: a Savoyai Jenő térre érve valóban egy másik városban érezzük magunkat. Az Anna utcai komplexum bejáratánál Lórik Tamás vár bennünket, a Törley márkamenedzsere borásként kezdte a cégnél egy évvel a születésem előtt, 1980-ban, vagyis több mint negyven éve.

A történet kezdetéhez, azonban még régebbre, bőven a mindkettőnk születése előtti időbe, 1858-ba kell visszatekinteni – ekkor jött világra Szabadkán Törley József. Három fiútestvér közül ő volt a legfiatalabb, ám azzal a nép-

A kastély az üzem tetejéről nézve napjainkban. Törley József nem volt túl erős a munka és a magánélet elválasztásában

Egészen fantasztikus kép, amely a hőskorszakban mutatja be a Törley-birodalmat.

Az előtérben természetesen az üzem látható, balra a feleség palotája, a Sacellár-kastély, a gyár mögött a Törley-kastély, tőle jobbra, a domb tetején az egykori pálmaház, attól is jobbra pedig a mauzóleum

mesei fordulattal nem élhetünk, hogy a legkisebb szegénylegény elment szerencsét próbálni, mert a gazdálkodó családnak jelentős vagyona volt. Igaz, ebből az örökségből Józsefnek harmadikként viszonylag kevés jutott volna, így neki fel kellett találnia magát.

Grazban, majd Franciaországban tanulva elleste a pezsgőkészítés fortélyait, majd 1880-ban, huszonkét évesen, Reimsben megalapította első üzemét. Két év elteltével került Törley József célkeresztjébe Budafok, vagy ahogy akkoriban a római nevén hívták, Promontor szőlőültetvényekkel, gyümölcsfákkal és dombokkal teli vidéke.

„1882. augusztus 1-jén innen pár perc távolságra, a Péter Pál utcában indult el Törley pezsgőüzeme, ám akkora volt a kereslet az ital iránt, hogy József rájött, nagyobb helyre van szüksége, így 1890-ben már itt zajlott a termelés, ahol állunk” – magyarázza Lórik Tamás. Törley József – ha ma élne – alighanem startupokat üzemeltetne, vagy bitcoinnal üzletelne, ám az biztos, hogy valami újító dologgal foglalkozna. A gyártás terén azonnal lecsapott minden technikai vívmányra, amiben fantáziát látott. „Az üzemben liftek, elektromotorok, gőzgépek, csillesor működött, de volt külön ládagyar is a csomagoláshoz. Törley elsőként használt teherautókat a palackok szállításához” – mondja Lórik Tamás. Az első teherjármű a saját kerekein gurult el a gyárig, és – mivel ráfestették az oldalára a Törley nevet – már az első órákban remek reklámfelületet is kínált a cégnek. Az iparos a magánéletben is vonzódott az automobilokhoz, a Magyar Királyi Autóklub választmányának tagja volt, és lelkes sofőr. „Arról kialakult némi vita, hogy a 3-as vagy az 5-ös számú jogosítvány tulajdonosa volt-e az országban, az azonban jól dokumentált, hogy az ő nevéhez kötődik az első közlekedési baleset. A belvárosban sodort el egy gyanútlan utcaseprőt, aki körültekintés nélkül lépett

az úttestre. Mivel akkor még nem létezett KRESZ, Törley néhány napi bérével és pár üveg pezsgővel kárpótolta az áldozatot” – meséli Lőrik, miközben végigsétálunk az üzem látogatóközpontjában berendezett kiállításon.

Törley nem csak a technikai vívmányok terén járt a vetélytársak előtt: a marketingben is tudott újat mutatni. Hihetetlenül menő plakátokat és menükártyákat terveztetett a kor legjobb grafikusaival. Egyik-másik olyan finom erotikát tartalmaz, amely a mai, a szexet és a szeszt szigorúan elkülönítő reklámszabályozásnak aligha felelne meg. „A jobb helyek többsége magától felvette az ajánlatába a Törley pezsgőket. Akik ezt nem tették meg, azokhoz József elküldte az embereit, akik hangos szóval Törley pezsgőt rendeltek, majd amikor nem kaptak, nagy jelenetet rendezve, felháborodottan kivonultak onnan. A disztribúciós gondok így hatékonyan megoldódtak” – meséli kísérőnk.

A még ambiciózusabb növekedés érdekében a magyar iparos meghívta a pezsgőgyártásban jártas francia François fivéreket, Louis-t és Césart Promontorra, hogy legyenek üzlettársai a sikerben. Egy ideig jól ment az együttműködés, aztán – ahogyan az lenni szokott – anyagi jellegű nézeteltérések adódtak a felek között. A szakítás egy olyan váláshoz hasonlított, amelyben a házastársak falat húznak a nappali közepére. Az üzem egyik felét a François testvérek foglalták el, a másikat Törley emberei, a ket-

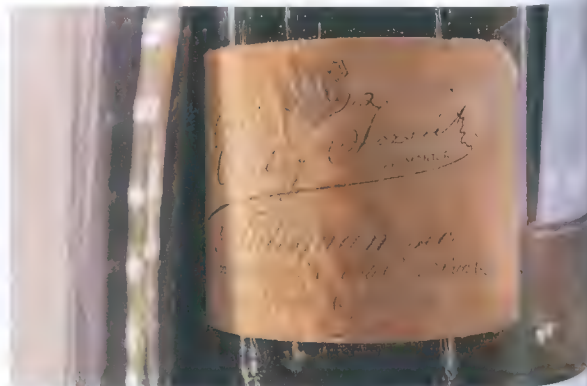

Törley József ösztönös marketingzseni volt: a kor legjobb grafikusai, művészeivel terveztetette meg a plakátjait és menükártyáit, amelyektől a finom szexualitás sem állt távol

A szőlőfürtöt aligha kell magyarázni a Törley-címeren, a szabályát és a levágott török fejet azonban igen: ezek a motívumok mind a familia dicső honvédő múltját hivatottak felidézni. Maga a címer és a nemesi cím viszont messze nem nyúlik vissza az Oszmán Birodalom elleni háborúk korszakára. Ferenc József 1896-ban adományozta a rangot a dűsgazdag gyárosnak

Törley- és François-üvegek egymás mellett: hamar kiszabadult a szellem a palackból, és az egykori üzlettársakból riválisok lettek, mondhatni, pezsgő verseny folyt kettőjük között. A két gyárat csak egy sikátor választotta el egymástól

tőt pedig egy sikátor választotta el egymástól. Louis és Césár jól érezte magát Magyarországon, egy idő után már Lajos és Cézár néven ismerte őket a város. Egész életükben versenyeztek az őket Budafokra csábító Törleyvel, majd a fivérek halála után 1944-ben hat darab bomba döntötte romba az üzemet, a márka azonban ma már újra él.

Vissza azonban Törleyhez, aki így igen különös társbérletben kényszerült évi több százezer, olykor millió palackot gyártani. Időközben persze meg is nősült, Sacelláry Irént, egy dűsgazdag bizánci származású család leányát vette el, aki a szerelem mellett készpénzt is hozott a családba. Családépítésük sajnos tragédiába torkollott: a pár elveszítette gyermekét, Törley Mariska másfél éves korában betegségben hunyt el. Irénnek és Józsefnek ezután nem született több gyereke.

A pár 1894-ben – Törley József harminchat éves volt még csak ekkor – először a Bródy Sándor utcában építtetett magának palotát. A homlokzatot szőlőfürtök borítják a mai napig, így áruklodva az egykori tulajdonos szakmájáról –, majd hozzáfogtak egy budafoki kastély építéséhez is. Házi építésűk, Ray Rezső tervei alapján évekig zajlott az építkezés. A mester egy Loire völgyi lovagvárat álmodott közvetlenül a gyártelep mögé. 1904-ben, három évvel Törley József halála előtt vehették birtokba az épületet. „Irén közben az édesapjától kapott egy másik kastélyt is, amely a Törley-kastély melletti telekre épült. Ma ezt Sacelláry-kastély néven ismerjük. A két épület között mindig is magas kőkerítés húzódott és mai fejjel szinte felfoghatatlan, hogy miért volt szükségük két palotára” – elmélkedik Lőrik Tamás. A mesebeli Sacelláry-kastély ékessége a kertje volt, amelyben Irén kedvenc növényei, gesztenyefák sorakoztak. A bejáratához is egy impozáns gesztenyefasor vezetett.

A Törley-palota nemcsak az – egyik – otthona volt a családnak, hanem reprezentatív célokat is szolgált, egy ilyen szintű iparostól elvárta a közvélemény, hogy legyen egy tisztességes palotája. A legfontosabb szerephez az épület 1907-ben jutott, amikor a gyár születésének huszonötödik évfordulóját ünnepelte a teljes fővárosi elit. „A Vigadótól egy honvédenekar muzsikájának hangjaira hajóval szállították a vendégeket Budafokra, a kikötőben konflisok vártak rájuk, ahonnan a kastély kertjében tartott partira vitték őket. A pazar estét tűzijáték zárta” – meséli Lőrik Tamás.

A *Budapesti Hírlap* 1905. május 26-i száma így emlékezik meg a történeteikről: „A budafoki Törley-tér előtt a hajó megállót tartott, majd ágyuk döngése közben nagy ívben tért a kikötőkhöz, miközben az érdeklődőknek már alkalmuk volt gyönyörködni a pazar zászlódíszben pompázó csodaszép kastélyban. A rendkívül ízlésesen dekorált gyárépületek, de leginkább a gyár fölött emelkedő pompás arisztokratikus kastély karcsú tornyocskáival, a hatalmas várfalak és a bástyafoltok, a töméredek lengő lobogóval sokáig lebilincseltek a nézők figyelmét. A kastély bejárójánál Törley József fogadta az érkezőket, köztük az automobilon érkező Kossuth Ferenc kereskedelmi minisztert.”

A mulatság egészen reggelig tartott, és a lap tudósításának hála egy picit mi is bepillantathatunk a tündérkastély egykori pompájába. Érdemes emlékeznünk, hogy ekkorra az üzem már jóval évi egymillió palack felett termelt és nemcsak a távoli Amerikába és Argentínába, de még a pezsgőgyártás őshazájába, Franciaországba is szállított nedűket a vállalat. „A lovagvár bástyáin és a fölvezető szerpentinutakon kigyulladtak a villámlángok, és negyvenezer lámpás fénye mellett indult a társaság a kastély felé. Fönn a honvédenekar rázendített a Tannhäuser-indulóra, és a pálmagetekén átsurranó szellő ezer meg ezer rózsató kábitó illatát hajtotta az érkezők felé. Fényárban úszott az egész terület, és a kastély fölött álló pálmakert mint csillagtűzzel beszegett ghortett koronázta a tündéri képet. A kastély gótstílusú halljában Törley Józsefné, szül. Sacelláry Irén úrnő fogadta vendégeit. A lovagszobrokkal, remekművű gót faragványokkal ékített terem általános csodálkozást keltett, és akik elég szerencsések voltak, hogy végigjárhatták az összes termeket, azzal a meggyőződéssel léptek a csodás panorámát nyújtó teraszra, hogy Budapest egyik legszebb látványossága a budafoki várkastély. A miniszterek sokáig időztek a bizánci dohányzóban, amelynek plafonján kétszáz remek dombormű mutatja be a magyar történelem fontosabb mozzanatait. Nem kevésbé tetszett a japán szoba, amelyet Törley a csuzimai ütközet emlékére rendezett be, és amelynek tiszta japán műtárgyai, vázái, elefántcsont faragványai, mozaikjai, gobelinjei egész vagyont képviselnek” – írta lelkesen a lap tudósítója.

Törley József hatalmas lyukat fűrt a dombok belsejébe, ezekben működött, sőt egy részükben működik ma is a pincészet. Napjainkban a palackos érlelésű pezsgőket tartják itt. Rekenő hőségben mentünk le Lőrik Tamással a pincébe, ám odalenn a pulóver is bőven elkelt volna

A kastély fényűző berendezéséről kevés emlék maradt. Ez a nagycsarnok egy mives famegmunkálással díszített ajtaja

Forrás: kozkincs

Az üzem udvarából mi is felnézünk egy pillanatra a fölénk magasodó kastélyra, amely olyan, mintha egy romantikus filmből került volna ide, Budafokra. Egy lovagvár építése önmagában is különös vállalkozás, ám az, hogy egy iparos húzza fel a gyára mellé a külvárosban, az végképp extravagáns. Lőrik Tamással a pincerendszer felé indulunk, Törley Józsefék a domb belsejét szinte teljesen kivájták a pezsgőspince számára. Odalenn azonnal megcsap a hűvös levegő, a hatalmas, föld alatti hodályban a hangunk is visszhangzik. Tamás szakértőként magyarázza a pezsgőkészítés folyamatait, miközben elhaladunk a megannyi érlelődő palack mellett. A Törley-gyár nagyobbik része ma szintén Budafokon, de egy másik üzemben működik, itt, a történelmi helyszínen, az Anna utcában a palackos erjesztésű és érlelésű

pezsgők készítése zajlik. A palackok nagy részét kézzel forgatják a mesterek, de az innováció jegyében már giropaletták, azaz a manuális munkát pontosan utánozó gépek is segítik a munkájukat.

„Itt valaha egy ajtó lehetett, jól látszik a sziluettje. Ez a feljáró egyenesen a kastélyhoz vezethetett, érdekes lenne egyszer kibontani, hogy megtudjuk, mi van mögötte. Abban a hitben ringatom magam, hogy Törley József is itt járhatott le a pincébe ellenőrizni a folyamatokat. Talán a szelleme még ma is velünk van” – elmélkedik a többszintes pincerendszer egyik szegletében Lőrik Tamás.

A befalazott átjáró nyoma a pince mélyén. A kapu szinte biztosan a kastélyba vezetett

Az egykori budafoki Törley-birodalom ma már nincs egyben teljes egészében. A François- és a Törley-gyár/-pince központi része megmaradt és ma is pezsgőüzemként működik, azonban a több ezer négyzetméteres pincerendszer egy másik fele ma az önkormányzathoz tartozik, valamint lézerlövészeti és gokartpálya működik benne. Feltételezhető, hogy a pincerendszer egy jelentős traktusa feledésbe merült, beomlott, a háború során odaveszett.

A Törley-kastély évtizedek óta a sugárbiológiai kutatóközpont székhelye, hivatalosan a volt Országos „Frédéric Joliot-Curie” Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet, jelenlegi nevén Nemzeti Népegész-

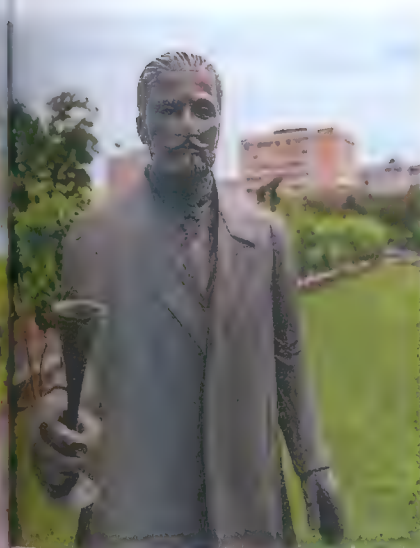
ségügyi Központ Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Főosztálya működik benne. A pompás épület könyvtára és központi bálterme a régi idők hangulatát idézi, ám a berendezés teljesen elpusztult és az épület is erősen felújításra szorul. Párja, a Sacelláry-kastély magántulajdonban van, korábban esküvőknek és más eseményeknek adott helyet, ám azóta bezárták, nem látogatható. A domb tetején, a kastélyok háta mögött állt az egykor szemet kápráztató pálmaház, amelyet a szocializmusban szerelőműhelyé alakítottak át, ennek megfelelően létezik még ugyan az épület, ám messze nem olyan légiesen szép, mint anno volt.

Valamivel arrébb látható a Törley-mauzóleum – szintén igen gyászos állapotban. Alig néhány héttel az emlékeztető huszonötödik évfordulós fogadás után, 1907-ben, Törley József Belgiumba utazott, ahol egy perforált vakbél okozta hirtelen és váratlan halálát. Mindössze negyvenkilenc éves volt ekkor, egy ereje teljében lévő fiatal ember, tele tervekkel. A felesége a kastélyt építő Ray Rezső fiával, ifjabb Ray Rezsővel mauzóleumot építtetett férje és kislányuk emlékére a birtok tetején. Halála után maga az asszony is ide került, az építményt pedig az egyház gondozására hagyta, azonban a család nem lelhetett örök nyugalomra. 1957-ben sírablók dúltak fel a mauzóleumot, a maradványokat szerteszéjjel dobálták. A sírgyalázás után a csontok nagy részét elszállították egy temetőbe, ám nem tudni, hogy pontosan hova, így Törley József és Sacelláry Irén családjának máig nincs méltó sírhelye.

Mi azonban a birodalom ma is működő részében haladunk tovább, újra a felszínre bukkanunk, az üzem egykori szívében, a gyáracsarnokban. Ez volt az egyik első vasbeton üzemépület az egész városban. A terem a régi pompájában maradt ránk, és a központi falát óriási csempefestmény díszíti. Hajlamosak vagyunk felületesen szemlélni a képet, pedig ha alaposabban szemügyre vesszük, akkor szürreális látvány tárul elénk. A bal szélén Irént

Az egykori gyáracsarnok falát díszítő mozaik teljesen szürreális látványt nyújt. A Törley házaspár uralkodóként fogadja hódolói hadát. A feleség mintha római asszony lenne, férje leginkább egy szultánra hasonlít – igaz, a levágott török fejet ábrázoló címer sem hiányozhat a melléről. A jelenet többi résztvevőjéről is nehéz megmondani, hogy melyik korból vagy világból pottyantak ide

Az üzem területén ma a kései utód, Törley Mária szobrász merész alkotása fogadja a látogatókat

és Józsefet látjuk mint uralkodói párt, a Törley-birodalom feje még a Ferenc Józseftől kapott nemesi címet jelképező címet is viseli az öltözékén. Az iparos köszöntésére nehezen meghatározható világból érkező hódolók gyűlnek össze, félmeztelen férfiak, virággal a fülük mögött, ókori római ruhába bújó nők, babérkoszorús zenészek és persze pezsgőspoharak, szőlőfürtök, gyerekek, a pezsgőgyártásra utaló VIN és SEC feliratú táblák. Mint ha Bill Gates középkori királyként ábrázolná magát a Microsoft programozóinak termében. Különleges az egész.

Törley József nem hagyott maga után utódokat, és bátyja, Gyula is gyermektelenül halt meg. Manapság is élnek azonban köztünk Törley-leszármazottak, jelentős részük idehaza. Ők leginkább a harmadik báty, Antal leszármazottai. A második világháborúban Csepel szőnyegbombázásában a budafoki gyárat is több találat érte, az üzemet később államosították, a családot pedig kitelepítették, ám a Törley név még ezekben az időkben is jól csengett. Olyannyira, hogy szocializmusban sem merült fel a márka névváltoztatásának gondolata. Az üzem központi udvarára lépve az egyik kései rokon, Törley Mária szobrászművész merész és életigenlő alkotását láthatjuk, egy lucullusi kutat, ahol Bacchus és az őt imádó hölgyek naturálisan

vannak ábrázolva, valamint a fiatal Törley József szobrával is koccint-hatunk, és miközben a buborékok az elménking szállítják a pezsgő hatását, egy pillanatra elmerenghetünk, hogy milyen volt, amikor a negyvenezer lámpás egyszerre gyulladt ki a domb tetején a kastély körül.

KARDNYELŐK, FAKÍROK, ÉS ADY ENDRE KÉT NŐVEL

A LEGENDÁS METEOR SZÁLLÓ

Így nézett ki egy emeleti lakosztály külön szalonnal – nappalival – és hálószobával. Éjszakánként húsz koronába került a központi fűtés, porszívós, liftes kényelem, ami kisebb vagyonnak számított az akkori fizetések mellett

Két örök bohém, bizonyos Ady Endre és Krúdy Gyula, valamint egy rakás tűznyelő és artista tanyája volt az az épület, amely ma a baljóslatú adócsoport, valamint a szintén kevésbé romantikus Polgármesteri Hivatal feliratot viseli az Erzsébet körút 6. szám alatt.

Azokban a szobákban, ahol most beadványokkal és szociális támogatási kérelmekkel toporognak az erzsébetvárosi ügyfelek, hajdan Móricz Zsigmond, Gárdonyi Géza és Kosztolányi Dezső is megfordult. A szemközti New York-palota és kávéház legendá-

riumát sokan ismerik, az önkormányzat épületének történetét viszont kevesen, így most ennek járunk utána.

A *Budapesti Hirlap* 1908. január 26-i száma hihetetlen lelkesedéssel számolt be a szálló nyitásáról. „A székesfőváros a mai napon egy nagyszerű látványossággal lett gazdagabb. Maga a hely, mintha szállónak volna teremtvé” – kürtölte világgá az újság, amelynek hasábjairól kiderül, hogy négy emeleten százhusz pompásan berendezett szoba állt a vendégek rendelkezésére. Álmukat aligha zavarta a szőnyegporolás, mert a Meteor Szállóban az egész királyságban egyedülálló módon vacuum cleaner, azaz központi

Ady Endre régi nagyváradi barátja, Rendes Szidor szállodatulajdonos hívására költözött be a Meteorba, amelynek a harmadik és negyedik emeletén is lakott. A költő később kelt, hajnalban került ágyba, és a szállodából figyeltette híveivel a szemközti New Yorkban zajló eseményeket

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Akkor és most: az épület az idő előrehaladtával szegényebb lett néhány dísszel, és természetesen a Hotel Meteor Szálloda felirat is már a múlté, de a főbb karakterjegyek megmaradtak. Az önkormányzatnál valószínűleg kissé unalmasabb a vendégkör, mint egykor a kávéházban a tűznyelőkkel, varietétáncosokkal és persze az írókkal

Arcanum Digitális Tudománytár

porszívó állt rendelkezésre, amely akkoriban olyan szintű újításnak számított, mintha ma gondolatlanul tudnánk szabályozni a kád vizének hőfokát.

A *Tolnai Világlapja* 1908. áprilisi cikke szerint a vacuum cleaner az „utolsó atomig kiszívja a port” a bútorokból és a padlóból, a központi légfűtés nyáron hűtött, a szállodának pedig saját automobilja is volt, egy huszonnégy lóerős Laurin & Klement, amely jó pénzért elpöfögött a vendégekkel a városban. Külön kiemelik a cikkben, hogy az ajtóban egy piros ruhás, fekete férfi köszöntötte a vendégeket.

Az 1891-ben elkészült épületet Rendes Szidor 1907-ben szerezte meg. A nagyváradi étterem- és szállodatulajdonos nem szűkölködött sem pénzben, sem becsvágyban. Le akarta nyomni a szomszédos New Yorkot, ebben pedig nagyváradi barátja, Ady Endre segíthette. Szidor felolvasóesteket, kabarékat rendezett, amelyeken Ady mellett megjelent például Kosztolányi Dezső is.

Ady örült, hogy barátjánál szobára lelt, mert így farkasszemet nézhetett a New Yorkkal, ahol az általa lenézett irodalmi bagázs zsibongott, és amelynek kávéházában – szerinte – az ellenségei tanyáztak. Ady a tollforgató kávéházaknál jobban szerette a saját kocsmáit, ahol rajongói gyűrében alkothatott. Az állástalan hírlapszerzőtől a cylinderben közlekedő Hatvany Lajos báróig népes díszkíséret követte az író: hol arra figyeltek, hogy mit mond, hol arra, hogy mit nem. Őrt álltak, amikor alkotott, és hazacipelték, ha arra volt szükség. A barátok kémei is voltak egyben, átjártak az ellenséges New Yorkba, és hozták-vitték a híreket.

Krúdy Gyula négy évet tölthetett a Meteorban, ennek egy részét Ady szomszédjaként. A hotel aljában lévő Meteor kávéházat mindkét író kedvelte, itt éjfélig csend volt, és nyugalom, később azonban felpeteszült az élet. Ha beléptünk volna ide a tízes évek elején, olyan látvány fogadott volna minket, mint Luke Skywalker a Mos Eisley kikötői kocsmájában. Krúdy Gyula csodálatosan fogalmazza meg az *Ady Endre éjszakái* című írásában,

A szállónak saját huszonöt lóerős gépkocsija is volt, amely sofőrrel együtt – jó pénzért – a vendégek rendelkezésére állt. A Laurin & Klement gyár 1895-től ontotta magából a saját márkás autómobilokat, motorokat és bicikliket. Az üzemet 1925-ben felvásárolta a Škoda

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

hogy miféle fura alakok gyűltek össze éjszakánként: „Szegény mulattatók, pojácák, táncosok, félbemaradt színészek, kikopott nagy dobosok, elzüllött késnyelők, elhalványodott orfeumi csillagok, hangjukat vesztett énekesnők, elcsapott komikusok, kivénült dalénekesek.”

Rendes Szidor terve tehát működött, művészek lepték el a Meteort, azonban nem a legnemesebb közegből: a műszak végén az összes mulatóból, cirkuszból ide

gyűltek a szórakoztatóipari napszámosok. Mindez aligha volt akár Ady, akár Krúdy ellenére, ők szerették a színes, polgári életen kívüli figurákat. Sok vak zenész is felbukkant itt, Rendes Szidor pedig gondoskodott róla, hogy otthon érezzék magukat. A vakok, a siketnémák és az artisták érdekvédelmi szervezete is itt alakult meg elsőként.

Móricz Zsigmond is járt a Meteorban Adynál – a találkozást meg is írta a *Nyugatban* 1933-ban –, őt azonban elszomorította a látvány. Két fiatal nővel találta meg a fényes nappal még heverő művésztársát. Móricz megrettenve tekintett végig a lakosztályon, amit elborítottak az üres üvegek és a szerteszét heverő újságok. Az éjjeliszekrényen sör állt, amelyből Ady a beszélgetés közben is nagyokat kortyolt. Az író valósággal elmenekült a szobából, úgy érezte, hogy környezete, életmódja szétszedi barátját.

Bár Ady és Krúdy is továbbállt, a Meteor 1920-ig még megmaradt. A Budapest100 leírása szerint az épület következő tulajdonosa a Hutter József Vegetalművek Szappan- és Növényzírógyárak Részvénytársaság volt, aztán jött az IBUSZ-iroda és végül az önkormányzat. Rendes Szidor békében nyugodhat: bár a New York ma is puccosabb, a Meteor azonban örökre beírta magát az irodalom történetébe.

Krúdy Gyula itt (is) lakott egy ideig Ady Endre szomszédjaként, azonban később az Astoriába tette át a székhelyét. Gyaníthatóan az éjszakákat vándorlással töltötte Budapest életének krónikása

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-pál. Múzeum

A BRUTALITÁS FÁBÓL KÉSZÜLT KOLOSSZEUMA

ÁLLATVIADALOK A MAI BAZILIKA HELYÉN

Az épülőfélben lévő bazilika. Az előtte látható üzletsor még a Hecc-színház alapjaira épült. A fakolosszeumról nem maradtak fenn rajzok, ám azt tudjuk, hogy kétezer fő befogadására volt képes, 1787 és 1796 között üzemelt

Forrás: Fovárosi Szabo Ervin Konyvtár Budapest Gyűjtemény

A bazilika ma az áhítat és a megbocsátás helyszíne, ám a Budapest legnagyobb templomának helyet adó földterületen egykor a brutalitás és a kegyetlenség oltára állt. A bazilika helyén 1787 és 1796 között működött a Hecc-színház, avagy németes nevén a Hetz-Theater. A fából összetákoltszerteumban vadállatok vívtak élet-halál küzdelmet kétezer fős közönség előtt. Farkasok, medvék, kutya, bikák, sőt egzotikus állatok, oroszlanok, tigrisek ölték egymást, vagy a „pesti matador”, az úgynevezett heccmester gyilkolta le őket a vérre szomjazó tömeg szeme láttára.

Egy német utazó szemléletesen fogalmazta meg a barbár látványosságról alkotott véleményét: „Nem hízelgő a pest-budaiaknak, ha meg-

állapítom, hogy ezt a borzalmas, lelket eldurvító, véres látványosságot igen szorgalmasan látogatják. Gyalog, lovon, kocsin tolokodva minden rangúak és rendűek, bájos nőszemélyek is, akik ha ölebük nyílvákol, sajnálatukban elájulnak... de ide eljőve hidegvérrel nézik, ha a felingerelt véredek a szegény ökrök, birkák fület véresre szagatják, ha védtelen bárányokat széttépnek

Kivénhedt oroszlán – a drága egzotikus állatokat nem tekintette fogyóeszköznek a véres látványosság szervezője, Tuschl Sebestyén, így a medve és a nagymacska is többször színpadra lépett. A kutyáknak és a birkáknak azonban nem volt kegyelem

Forrás: Wellcome Collection

és tapsikálnak a megkínzott állatok üvöltéséhez” (Lebrechts, Reisen nach St. Petersburg, 1790).

A korabeli beszámolók szerint a kegyetlenséget művészi fokon gyakorolták, a „heccmestereket” olykor kötélen lógatták az aréna fölé, hogy a levegőből ökröket szurkáljanak. Nagy kockázatot nem vállaltak ezek a férfiak: lándzsáikkal csak ők érték el az állatokat, azok ellenben nem tehettek kárt bennük. Míg a kutyák és a bikák fogyóeszköznek számítottak, a drága tigrisre vigyázni kellett, ezért ha a nagymacska harcolt, csupán birkákat tépett szét. Arról viszont akadnak leírások, hogy egy nagy medve egy kis medvét megfojtott, majd holtan cipelte vissza a vackába a szerencsétlen állatot. Az *Egy falusi nótáriusnak pesti utazása* című könyvében Gvadányi József is említést tesz arról, hogy egy medvére kutyafalkát engedtek, de a hatalmas állatot az utolsó pillanatban kimentették szorult helyzetéből a sintérek, feltehetően szükség volt a színház sztárjára az újabb szégyenteljes előadásra is. A hasonló kialakítású bécsi aréna bezárása után a honi hatóságok is léptek, és tűzvédelmi aggályokra hivatkozva lebontatták a tákolmányt.

Two dogs fighting their blood on the phenomenon. Mr. Tuschl, Town. Master of the Westminster. All

Kutyaviadal Angliában – a pesti Hecc-színházban levettük minden emberségét a közönség, ha pedig a küzdelem nem lett volna elég brutális, a heccmesterek közbeléptek

Forrás: Scribner Library

A Hecc-színház mögött egyetlen ember állott: Tuschl Sebestyén. A német-magyar hangzású név megtévesztő, Tuschl eredetileg francia származású lehetett. Nagypályás fenegegyerek volt, amilyen rossz hírű vendéglátóipari vállalkozó. Ha kicsit megkapargatjuk az életútját, azt látjuk, hogy sok mindenbe belefogott, rengeteg pénzt keresett, útját pedig botrányok és balhék kísérték.

Tuschl üzemeltette a Váci utcában Pest első modern kávéházát, a Magyar Koronát, valamint a Vörösmarty téri Krajcáros Komédiát. Emellett színházcsináló is volt, aki a legfelsőbb

körökben mozgott, ő irányította a budai Várszínházat és a pesti Rondellát is, valamint volt még egy sor más érdekeltsége. Egy ízben vizsgálat indult ellene tiltott szerencsejáték szervezése miatt, ám pincérei mellette vallottak, így felmentették. A Hecc-színház megszerzése sem volt éppen tiszta ügylet, eredetileg egy bizonyos Schmalögger József szerezte meg az üzemeltetés jogait, majd annak felesége, Johanna örökölte, ám Tuschl kicsavarta az özvegy kezéből az engedélyt, és olyan bírósági acsarkodás, ellenségeskedés kezdődött, amely évekre témát adott az újságoknak.

A Magyar Koronának helyet adó termeket Tuschl egy Neumayer nevű fodrásztól bérelte, a kialakított díjat azonban nem fizette. A felbőszült fodrász egy teljes éjszakán át itatott egy inasokból, mészároslegényekből és egyéb jól megtermett figurákból álló kompániát, majd botokkal felfegyverkezve betört a díszes kávéházba, és porrá zúzatott mindent. Az összekötözött Tuschl-t a saját lakrészében találták meg. A katonaságnak kellett rendet tennie a két fél között.

A vállalkozó egyesek szerint valójában kém volt, és azért úszhatta meg viszonylag sértetlenül a kétes ügyeit, mert „felülről” vigyáztak rá. Hogy ebből mi az igazság, már valószínűleg soha nem derül ki. Tuschl Sebestyént elnyelte a pesti forgatag, semmit sem tudunk sorsának további alakulásáról.

FÉNY AZ ÉJSZAKÁBAN

AZ ARIZONA MULATÓ TÜNDÖKLÉSE ÉS BUKÁSA

A Mai Manó Házat joggal tartjuk a magyar fotográfia szentélyének, hiszen az épületet a fényképezés út-
törője építtette, és ma is csodás kiállításoknak ad
helyet. A palota egyben Európa egyik legrégebbi
fotós műterme, amelynek szerte a világból csodájára
járnak. A Nagymező utca 20. szám alatti épületnek
van azonban egy másik története is, amely a Horthy-
korszak fülledt budapesti éjszakájában játszódik, fő-
szerepet kap benne a szex, a pénz, a profizmus, két
ember szerelme, tündöklése, majd kegyetlen tra-
gédiája is. Ez a Miss Arizona és az Arizona Mulató
sztorija.

Mint általában, kezdjük most is az elején: Mai
Manó császári és udvari fényképész volt, szakmája
egyik legnagyobbja, aki 1894-ben költözött be csa-
ládjával a Nagymező utcában felépített műterem
palotába. A neve nem művésznév, valóban így hív-
ták; a Manó abban a korban kedvelt keresztnév volt.
A háromemeletesnek tűnő épületbe valójában nyolc
szintet zsúfoltak be, volt itt félemeleti galéria, üveg-
gel borított műterem és kiterjedt pincerendszer is.

A diszkrét külső nem árulkodott arról, hogy odabent
milyen varázslatos világ várta a jó pénzért betérőket

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A forgós tükörszínpad az előadások után táncparkettként működött. A páholyok többsége is mozgatható kivételben készült, a tetőtérben színes, távvezérelhető lámpák és reflektorok kaptak helyet

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Senger Mária, alias Miss Arizona, alias Mici. A kép az 1940-es évek elején készült. Az asszony megvalósította az álmait, ám a háborúval rémálommá vált az élete. Pontos sorsa a mai napig ismeretlen

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Minden azt a célt szolgálta, hogy a művész a lehető legjobb fényviszonyok között végezhesse munkáját. Aki Mai Manónál akart fényképezkedni, annak sok pénzre és még több türelemre volt szüksége: a mester hosszú várólistával és magas gázsival dolgozott.

Az épület Mai Manó halála után is meghatározó szerepet játszott a korszakban, ám egészen más okokból. 1931-ben, amikor Manó már rég a túlvilágon fotózott, a fia eladta az épületet Rozsnyai Sándornak és feleségének, Senger Máriának, alias Miss Arizonának.

Miss Arizona élettörténetében legalább annyi a rejtély, mint Karády Katalinében, ám az bizonyosnak tekinthető, hogy a hölgy Sugár Mici néven táncosnőként volt ismert a pesti éjszakában. A sajtóhírek szerint a prostitúciótól finoman szólva sem mentes közegben Mici elérhetetlen volt a társaihoz képest, nagyon megválogatta a lovagjait. Először egy francia diplomata csavarta el a fejét, ám amikor a férfi politikai okokból távozni kényszerült, Mici felvágta az ereit. A francia kalandot állítólag egy New York-i esküvő követte, ám két év alatt ez a kapcsolat is felbomlott.

A Mai Manó Ház tervezője nem is sejtette, hogy a meztelenség mennyire központi elem lesz majd az épület későbbi életében

Az Arizonában a kifutófiú is lány volt. A személyzet kiválasztását személyesen Miss Arizona felügyelte

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Mici hazatért, és a pesti éjszakában rátalált igaz szerelmére. Rozsnyai Sándor zeneszerző, artista és karmester volt, különböző lokálok varietéműsorainak vezetőjeként dolgozott. Amikor mindketten a Jardin d'Hiver szórakozóhelyen léptek fel, a tulajdonos bemutatta Rozsnyainak a fiatal táncosnőt, hogy egy kicsit „dolgozzon rajta”. Sándor és Mici erős párost alkottak a magánéletben és a munkában egyaránt: pár hónappal az egymásra találás után önállósodtak, és látványos show-jukkal végigjárták a fél világot. Ekkor Micit már Miss Arizona néven ismerte a közönség.

Rozsnyaiék temérdek pénzzel érkeztek vissza Pestre, és elhatározták, hogy megvalósítják álmukat: állandó mulatót építenek a Nagymező utcájában. Mai Manó egykori házának hátsó traktusát és udvarát alakították át erre a célra, a költségek pedig egyáltalán nem számítottak. Amikor 1932-ben elkészült a mű, a gazdasági válságban tipródó városiak tátott szájjal ámultak. Az Arizona olyan szintű luxust és látványosságot kínált, amely még a mai Las Vegasban is elmenne szódával. Helyettem álljanak azonban itt Örkény István szavai, aki a *Bubi* című elbeszélésben így írt a mulatóról: „Az Arizona mégis más volt, a szórakoztatóipar nagyzeme, több száz alkalmazottal, még a pincéje, a gépháza is látványosság. Minden forgott, mozgott, emelkedett. A páholyok liftek voltak, elektromos legyezőkkel, asztali telefonnal, amivel a másik asztalt fel lehetett hívni. A táncparkett forgott, a közepe emelkedett vagy leszállt, a mennyezet bonyolult emelők és csigák rendszerét takarta... És a nők – erről jobb nem beszélni. Az ember nem tud utána elaludni.”

A lépcsők – ilyet még nem látott a világ – világítottak és zenéltek, a falnyi ruhát viselő táncoslányok pedig olykor szó szerint az óriási csillárokról lógtak a közönség feje fölé. A pörgő színpad lehetőséget adott arra, hogy a férfiak minden oldalról megnézhessék a „göröket”, akikből egy este akár száz is felléphetett különböző kosztümökben. Miután a műsor lement, a forgószínpadot a táncolók vették birtokukba. A buli nem volt olcsó: egyetlen szendvics annyiba került, amennyit egy átlagember egész hónapban megkeresett, mégis tele volt a nézőtér minden este.

Molnár Gál Péter az Arizona történetéről írt cikkében Micit olyan mádmódként jellemezte, aki „felöltöztette a lányokat, hogy aztán levetkőztethesse őket”. Miss Arizona megtanította viselkedni a sokszor nehéz sorsú lányokat, beavatta őket az incselkedés titkaiba, arra azonban vigyázott, hogy kizárólag ő legyen a dáma a műsorban. A többiek csereszabatosak vol-

Az Arizonában esténként olyan sok lány dolgozott, hogy még a csillárról is lógtak! A táncosnők részére erős beülőbetéteket gyártottak, amelyeket acéldróthoz kötöttek, így a lányok – vagy akár egy egész tánckar – a levegőből ereszkedhetett alá. A mechanikus gépek segítségével még azt is megoldották, hogy a „görők” a kristálycsillárról lépjenek be az egyes szeparékba

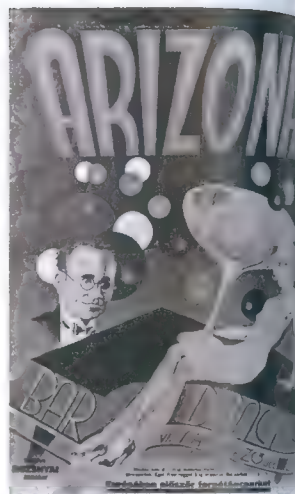
Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

próbáltak meg két pohár pezsgő között információhoz jutni, a magyarok pedig minden éjszaka úgy mulattak, hogy tudták, az lehet az utolsó vidám estéjük. Rozsnyai Sándor zsidó volt, a zsidótörvények miatt pedig először neki, majd Micivel közös Lajos fiuknak is le kellett mondania a cég tulajdonjogáról. A keresztény Miss Arizona tudta, hogy veszélyes idők következnek, ezért eladta a földjeit, ingóságait, ékszereit, és az árukból drágaköveket vásárolt, amelyeket egy kis zacskóban tartott. Rozsnyaiék imádott fia, Lajos, 1943-ban szíven lőtte magát a mulató falai között. A lapok rejtélyes öngyilkosságról cikkeztek, azonban az ok a holttest mellett hevert: a fiatal-

tak. A show-t és a zenei produkciót Rozsnyai állította össze, itt csendült fel először a *Havi kétszáz pengő fixszel...* kezdetű dal is, ám a források szerint Miss Arizona volt a vállalkozás könyvelője, főnöke, madámja és nagykövete is egy személyben. Mici minden betérő fontos emberrel elbeszélgetett, állítólag a külügyminiszter férjével érkező Mussolini lánynak, Eddának még egy fekete párdükkölyköt is ajándékozott.

Az egzotikus állatok amúgy is gyakran megfordultak az Arizonában. Az első nem ember szereplő egy majom volt, az utolsó pedig egy teve, de állt a színpadon egy Aida nevű bébielefánt is, az állat később Latabár Kálmán partnereként vált halhatatlanná a *Fel a fejjel* című filmben.

A lányok szépek voltak, a közönség gazdag és ittas, úgy tűnt, hogy az Arizona sikerre van ítélve. A történelem másként akarta. A háború közeledtével a nézőtér valóságos kémfészekké változott. Külföldiek

A plakátok mindig a legfrissebb műsort hirdették, az előadásokat pedig akár egy hónapig is próbálták, tökéletesítették a premier előtt. Többek között fellépett itt Rátonyi Róbert, Alfonzó és Rodolfo is

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

A világszínvonal a minőségen és az árakon is érezhető volt, a közönség imádta itt szórni a pénzt. „Az Arizona, a technika rafinált csodáival, különleges műsorával, felejthetetlen hangulatával olyan műsoros mulatót képvisel a kontinensen, amely méltán hirdeti Budapest világváros jellegét. Ahogyan francia vendégeink mondják: Bar des merveilles. Ahogyan német és osztrák vendégeink mondják: Wunderbar! És ahogyan itthon emlegetjük: Csodabár!” – írta a műsorújságba Rozsnyai Sándor

a férjét elhurcolták. Az Arizona utolsó előadását 1944. december 16-án tartották, az asszony még ekkor is minden követ megmozgatott, hogy a katonai és politikai vezetőknél elérje férje szabadon bocsátását. Egyes feltevések szerint Miss Arizona mindig is kém volt, esetleg kettős ügynök is – ez talán igaz, talán nem. Élete utolsó hónapjaiban bármit tett, valószínűleg csak a túlélés reménye motiválta.

Hogy mi történt ezek után, az a háború kódéba vész. Miss Arizona állítólag felvette a kapcsolatot egy SS-tiszttel, aki autót küldött érte, hogy az utolsó drágakövekért cserébe átadja a férjét. Annyi bizonyos, hogy Mici beült egy fekete autóba, amely a belváros felé vitte őt. Soha több nem látta senki. Az egykor csodaszép, gazdag és irigyelt nő holttestét alighanem a Duna sodorta egyre távolabb. Férje, Rozsnyai Sándor a fogságban lelte halálát. Az Arizonát a németek szétlopták, semmi nem maradt belőle. A regényes történetnek, valamint Európa egyik legmodernebb mulatójának Sándor Pál *Miss Arizona* című filmje is emléket állít, amelyben Marcello Mastroianni alakítja Rozsnyai Sándort.

A 205-ÖS LAKOSZTÁLYBAN MINDEN LEHETSÉGES

LUXUS A GRESHAM-PALOTÁBAN

205-ös szoba. Aki itt hajtja álomra a fejét, az igen elit „klub” tagjává válik: világsztárok, vezető politikusok, sejkek és dollármilliárdosok példáját követi. Budapesten egyre több az ötcillagos szálloda, és különleges lakosztály is akad jó pár, exkluzivitás terén egy azonban közülük is kiemelkedik a sorból. A 205-ös királyi lakosztályról és az annak helyet adó Gresham-palotáról szól a következő történet.

A Gresham-palota eredeti formájában, 1908-ban, vagyis egy évvel az átadása után. A tervezés és az építkezés közben a pénz nem volt szempont

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Kloss György fényképei

Thomas Gresham angol kereskedő, közgazdász és tőzsdealapító 1579-ben hunyt el, és aligha gondolta volna a halálos ágyán, hogy évszázadokkal később egy budapesti palota homlokzatát díszíti majd az arcképe, mint ahogy azt sem, hogy egy Róth Miksa-ólomüvegről nézzen vissza az ötcillagos szálloda lakóira

Sir Thomas Gresham kereskedő és a londoni tőzsde alapítója volt – melékállásban pedig fegyvercsempész és kém. A királynő alázatos és igen gazdag szolgálja nevét vette fel az a biztosítótársaság, amely az 1880-as évektől már itt, Budapesten, a Lánchíddal szemben működött az úgynevezett Nákó-palotában. Ezt az épületet lebontották, hogy új, impozáns székházat adjanak az angol cégnek. A pénz szentélyét, a kapitalizmus várát emelték itt fel. A *Magyar Építőművészet* 1907-es, vagyis a palota átadása évében írt cikke szerint az építők számára „a takarékoság szinte ismeretlen fogalomnak látszik”.

A Gresham-palotát hivatalosan Quittner Zsigmond irodája tervezte, ám leginkább annak munkatársai, a Vágó testvéreként ismert József és László keze nyomát viseli. A szecessziós műremekhez Róth Miksa műhelye készítette az ólomüvegeket, Jungfer Gyula a kovácsoltvas kapukat és korlátokat, a Zsolnay-művek pedig a kerámialapokat. Mindenből a legjobbat és a legjobbtól vásárolták. Sir Gresham arcképe egy dombormű formájában a mai napig az épület tetején díszleg, alighanem a tizenhatodik századi közgazdász sem gondolta volna életében soha, hogy kőarca századokkal később is Magyarország legszebb hídját szemléli majd.

A biztosítótársaság itt működtette az irodáit, emellett pedig luxuslakások és egy drága butiksortból álló exkluzív bevásárlópasszázs is létesült az épületben. Voltaképpen nem is egy, hanem három épületről beszélünk, mert a passzázs T alakban nyújtózkodik, a három épületszárnyat pedig egy hatalmas üvegtető kötötte össze. A korabeli shoppingolók e csodás fedett folyosókon korzózhattak. A terület ma a Four Seasons Hotel előtereként és bárjaként funkcionál. Amikor luxusról beszélünk, az szó szerint értendő, a lakások nyolc-tíz tágas szobát, néhány kiszolgálóhelyiséget rejtettek, és természetesen dunai panoráma tartozott hozzájuk, valamint minden olyan technikai vívmány jellemezte őket, amelyet az 1900-as évek elején ismertek.

Az egyik ilyen lakásban a dúsgazdag régiségkereskedő Bamberger család élt, igaz, ők egy „szűkebb”, hatszobás otthonban kényyszerültek meghúzni magukat. A komoly, nagy tekintélyű familia távol tartotta magát a bulvárhírektől, ám az élet úgy hozta, hogy akaratukon kívül is a címlapokra kerültek. Kislányuk, a tizenöt éves Friderika 1914 egyik napfényes délutánján – ahogyan az egy jó házból való fiatal hölgytől elvárható – pénzt gyűjtött a palota szomszédságában a Vöröskereszt számára. Arra járt kora egyik leg-

nagyobb színésze, Csortos Gyula, és egy nagy köteg bankót csúsztatott a perselybe, majd megkérdezte, hogy elviheti-e kocsikázni a bakfist. A szülők válasza igenlő volt – feltéve, hogy a lány nevelője is ott lehet a randevún.

Csortos néhány hónappal később már leánykérési szándékkal toppant be a Gresham-palotába, ahol vegyes érzelmekkel fogadták. A családfőt aggasztotta a vőlegény kora (a színész harmincegy éves volt, kiszemeltje jóindulattal is csak tizenhat), valamint anyagi helyzete is. Csor-
tos a korát nem tudta letagadni, azonban a második kérdésre alaposan felkészült, és közölte, hogy huszonnégyezer koronás évi fizetése megegyezik a miniszterelnök javadalmazásával. Ez speciel igaz volt, ingatlan terén azonban Bambergerék álltak jobban, ezért az ifjú pár a színész Teréz körüti garzonja helyett a Greshambe költözött. Csor-
tos itt vészelte át az első világháborút, folyton azon rettegve, hogy mikor viszik el a frontra, és itt született meg a kislányuk is. Friderika az évek múlásával szép lassan rádöbbsent, hogy a magas feszültségen vibráló színészlegenda sok szerepre alkalmas, de a férjé igen távol áll tőle. 1922-ben elváltak, a Bamberger család azonban még egy darabig maradt a palotában. Lakásukat később kettéválasztották, és az egyik felébe egy másik színészóriás, Turay Ida költözött a férjével. A színpad nagyasszonya kijelentette, hogy őt a haláláig ki nem paterolják az otthonából, és ehhez az elhatározáshoz becsülettel tartotta is magát. Közben az épület rogyadozott, a vevő pedig nekilátott volna a felújításnak, Turay Ida engedetlenségi mozgalmat hirdetett. Molnár Gál Péter kritikus megfogalmazása szerint Turay egy „omladozó műemlékben lakott jó karban tartott műemlékként”. Kilakoltatásra végül nem került sor: a művésznő szeretett palotájában kapott agyvérzést 1997-ben. Kilencvenéves volt ekkor.

Kanyarodjunk azonban még vissza Csortos udvarlásának időszakára, mert a Gresham biztosító ekkor még növekedett, majd a háború kibontakozásával elkezdett hanyatlani, a húszas évekre pedig összeomlott. Míg az irodisták odafent a bevételi számlák miatt aggódtak, Nagy Endre 1921-ben a pincében meg-

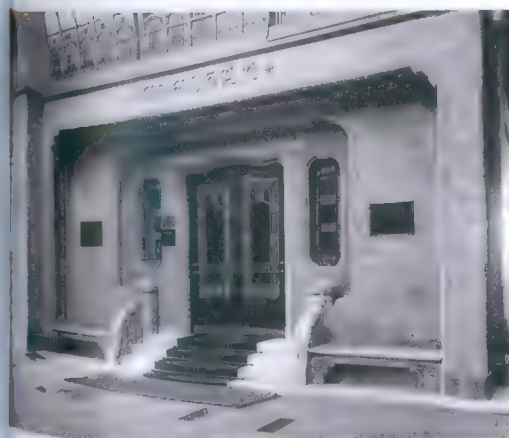
Csortos Gyula és ifjú felesége, Bamberger Friderika Velencsényi. A színész 1914-ben ismerkedett meg a gazdag kereskedőcsalád lányával, majd beköltözött a családi rezidenciába, a Gresham-palotába. Az 1922-es válás után Csor-
tosnak természetesen mennie kellett

Forrás: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

Nagy Endre minden magyar stand-upos „atyja”, Ady gyerekkori jóbarátja, albérlettársa még Nagyváradon. Nagy tehetséges költő-író volt, és bátor előadóművész, aki még enyhe beszédhibáját is beépítette színpadi produkcióiba. Legendás pódiumszínházát a Gresham alagsorában picivel több mint egy év után, 1922-ben bezártatták

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Belső lépcsőházi bejárat régen és most. A felújítás öt teljes évig tartott

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

alapította a Pódium Kabarét. Itt született meg Hacsek és Sajó karaktere, bár abban az időben még Sokrates és Plato beszélgetett egymással a színpadon. A Nagy-féle stand-up olyan bátor, szókimonó és humoros volt – főleg a fehérterror időszakában –, hogy be-
tiltása is szinte menetrendszerűen érkezett. A politikai humor azonban valahogy kreatív fészket vert az alagsorban, mert a harmincas években Békeffy László teremtette itt újra a műfajt, és humorizált, ameddig lehetett. 1941-ben tiltották be a tréfáit, majd a humorista előbb börtönbe, aztán koncentrációs táborba került, mindegyiket túlélve pedig emigrációba kényszerült. Nemhogy a pince-
színházat, Budapestet sem látta többé.

A Gresham-palota 1944-ben súlyos sérüléseket szenvedett, 1952-ben pedig államosították. Érdekes, hogy addigra a Gresham biztosító már régen kivonult Magyarországról, papíron azonban a kisajátítás pillanatáig még mindig a társaság tulajdonában volt az épület. A második világháborútól az ezredfordulóig a Gresham története a pusztulás sztorija. A nagy lakásokat felszabdalták, a rézkilincseket kidobálták, a márványfelületeket lebetonozták, az ablakokat – már ami megmaradt – kalapáccsal verték szét. Aztán jött a felújítás 1999 és 2004 között, és végül megnyitotta pávákkal díszített kapuit a Four Seasons szállodalánc gyöngyszeme. Vissza-
kerültek a helyükre a mahagóni faburkolatok, az elveszett Zsolnayk pótlása érdekében nyomozás indult, hogy egykor pontosan milyen anyaggal kezelték a csempéket, és még

Róth Miksa ólomablakai közül is sikerült restaurálni egyet – a Kossuth La-jost ábrázolót az eredeti lépcsőházban.

Most, hogy a Gresham-palota történetében elérkeztünk napjainkhoz, ideje a saját szemünkkel is megnézni az emlegetett 205-ös szobát. A Four Seasonsben százhatvan szoba és tizenkilenc lakosztály található, a 205-öst királyi lakosztályként is emlegetik, vagyis ez a ház legelegánsabb rezidenciája, amelyet fényűzésben a két elnöki lakosztály követ. A 205-öst amúgy – kívülről – bárki megsejlelheti. Ha szemben áll az épülettel, vagy Budáról Pest felé hajt a Lánchídon, akkor az épület közepén, a főbejárat felett a második emeleten a legnagyobb erkélyes lakosztályt kell keresnie a tekintetével. A felette lévő kisebb, kerek erkélyes helyiség az egyik elnöki lakosztály.

A szálloda munkatársa a hatalmas liftbe terelt bennünket, majd a második emeleten a süppedős szőnyegeken és szecessziós díszítésű folyosókon végigvonulva eljutottunk a 205-ös ajtajáig, amelyhez – minden más szobához hasonlóan – egy régies csengő is tartozik. A hotelbizniszben – különösen ezen a szinten – a diszkréció mindenekelőtt való, így kísérőnk nem árulhatta el, hogy pontosan kik voltak eddig a lakosztály neves vendégei. Az illemszabályok engem kevésbé kötnek, a sajtóhírekből, valamint saját, újságírói múltamból is bőven tudok táplálkozni. Itt szállt meg például a csodás Sophia Loren, amikor fia, Carlo Ponti oltár elé vezette magyar feleségét, Andreát. Az esküvő két másik helyszínéhez sem kellett messzire menni, lévén hogy a szertartást a bazilikában, a vacsorát pedig a Magyar Tudományos Akadémia épületében tartották. Alighanem itt érte az a hír is a színésznőt, hogy az esküvő előtti éjszaka a másik fiát rövid időre bevitték a pesti rendőrök, mert a legénybúcsú mámorító perceiben autók tetején lépkedett.

Ott álltam az épület előtt akkor is, amikor Bill Clinton begördült a szállodához, majd borotvával megsebzett arccal távozott, hogy az akkori miniszterelnökkel, Gyurcsány Ferencsel találkozzon a Parlamentben. Este az amerikai exelnök a tér egy másik szállodájában tartott – fizetős – előadást. Tom Hanks és Antonio Banderas közös szelfit is lőttek a hotelban, Hugh Jackman pedig egyenesen a szállodai szobájából posztolt az Instagramra. Az ausztrál színész a budapesti kilátással büszkélkedett. Itt lakott a Kém

A hálószoba, amelyben fél Hollywood álomra hajtotta már a fejét

A 205-ös lakosztály nappalija a kandallóval. Külön felhívnam a figyelmet a bézs falburkolatra és a plafon díszstukkóira. Bár az art déco berendezés kimondottan elegáns, a helyiség nincs túlcicomázva, agyonterhelve. Gyakori hírfogyasztóként a dizájn mindig a Fehér Ház ovális irodájának berendezését juttatja eszembe

című film teljes színészgárdája, többek között Jude Law, Jason Statham és Melissa McCarthy is. A budapesti Four Seasonsben – és tudtommal a királyi lakosztályban – szállt meg pesti látogatása alkalmával Anthony Hopkins, Madonna, Mick Jagger, John Malkovich, Phil Collins, Pink és Giorgio Armani is. A királyi lakosztály egy alkalommal bizonyosan királyivá emelkedett azzal, hogy János Károly spanyol uralkodó átlépte a küszöbét.

Ezt megtettük mi is, és az előszobában találtuk magunkat. „A lakosztály egybenyitható a mellette lévő helyiségekkel, így a százötven négyzetméter feletti alapterület tovább növelhető. Ezzel a lehetőséggel szívesen élnek a vendégek, különösen, ha nagy családok érkeznek, és szeretnének jól elkülöníthető lakrészeket” – mutatott az előszobából nyíló ajtóra a kísérőnk.

Aki páratlan pompát, XIV. Lajoshoz mérhető fényűzést vár Magyarország legexkluzívabb lakosztályától, annak talán csalódnia kell, aki azonban letisztult eleganciát, csendes életörömet,

Az üvegkupolával borított hatalmas belső tér ma előcsarnokként, bárként és pihenőhelyként funkcionál, ám régen ez egy passzázs volt, ahol az emberek szabadon korözhattak, és gyönyörködhettek az üzletek kínálatában és az árak színvonalában. A bejáratú kapuk akkorák, hogy akár lovas kocsival is be lehetett hajtani

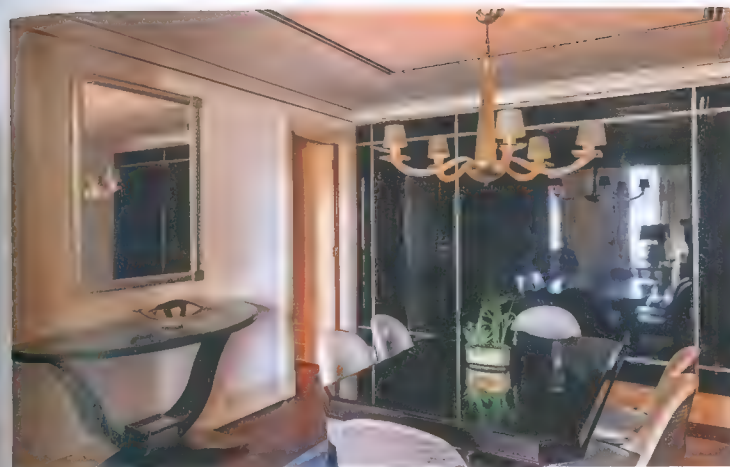

Minden belsőépítészeti megoldást az apró részletek tesznek igazán különlegessé. A sztárok lakosztályában egy különleges óra, emberi alakot formáló lámpa és egyedi kilincsek teszik izgalmassá az összehatást. Egy-két órát simán lehet nézelődni, mire az ember az összes rejtett apróságot felfedezi

Az étkező a lakosztály egyik szegletében kapott helyet, ebből nyílik a privát teakonyha, amit természetesen nem arra találtak ki, hogy a vendég maga főzzön – ám ha akarja, ezt is megteheti

annak alighanem tetszik a 205-ös dekorációja. A nappali berendezése a Fehér Ház ovális irodájának hangulatát idézi – legalábbis nekem ez jutott az eszembe a látottakról. A nappali egyik végében a kandalló, felette egy hatalmas tükör díszel, míg a másik végében a szintén nem aprócska plazmatévé. A személyzet érkezésünk miatt friss virágokkal díszítette fel

a lakosztályt, amelynek falát bézs színű borítás takarja. Külön helyiséget foglal el a fekete borítású, igen elegáns étkező, amelyből egy apró teakonyha nyílik. A konyhának van egy külön „inasbejárója” a folyosó felől, amelynek az a jelentősége, hogy a személyzet diszkréten elhelyezhesse a szobaszervizzel rendelt ételeket, italokat anélkül, hogy be kellene lépnie a lakosztályba, vagy a vendégnek ki kellene lépnie onnan. Ha például Madonna úgy dönt, hogy egész nap köntösben és smink nélkül élvezné a kényelmet, megteheti, mert teljes kiszolgálás mellett sem kell senkivel sem találkoznia.

A nappali bútorait és „belsőépítészeti kiegészítőit” az art déco és art nouveau stílusirányzatok figyelembevételével a világ minden tájáról válogatták össze. Személyes kedvenceim az emberi fejet művészi módon megjelenítő lámpák és a mechanikus belsőt is megmutató, átlátszó óra.

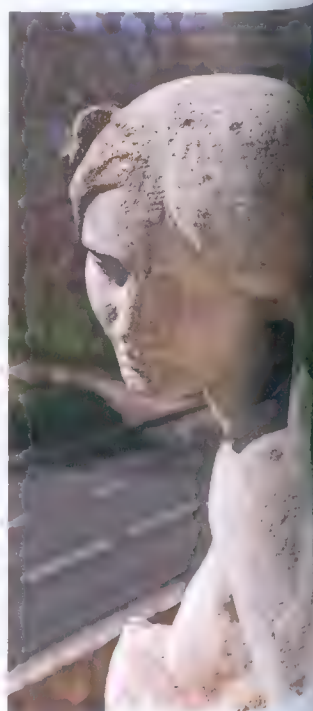

Az alapötlet az volt, hogy túldíszített luxusapartman helyett egy nagypolgári hangulatot árasztó lakást alkossanak meg a Gresham falai között, olyat, amilyen Bambergeréké lehetett az 1900-as évek elején. A nappaliból nyílik a hálószoba, az ágykereten a Four Seasons számára gyártott különleges matraccal. Az igen impozáns fürdőszoba is innen érhető el.

Bár a hálószoba minden lakosztály lelke, itt a balkon is versenyben van azért, hogy az apartman központi elemének nevezzük. A különlegesen dízajnos kilincsek lenyomásával a tágas erkélyen találjuk magunkat, amelyet egy női és egy férfialak szobra őriz. Innen egyenesen a Lánchídra látunk rá, amúgy pedig szó szerint a lábunk előtt hever a város. Ha egy kicsit lehajolunk, akkor átlátunk még az alagúton is, a budai Vár pedig teljes nagyságában magasodik fölénk. Nem csoda, hogy több lánykérés is történt már ezen a balkonon.

Szerencsések vagyunk, hogy megnézhattuk a királyi lakosztályt, amelynek ára egyetlen éjszakára is több mint egymillió forint, ennek ellenére igen magas a foglaltsági aránya, szinte mindig van lakója. A VIP-nél is fontosabb vendégek esetében – és a királyinak elsősorban ilyen bérlei vannak – a szomszédos szobákat általában a személyes stáb tagjai, a testőrség vagy a titkárság foglalják le.

A királyi lakosztályhoz tartozik ez a kis erkély is. A balkont egy férfi és egy nő szobra őrizi – egyikük sem tűnik túlságosan vidámnak, pedig számos örömteli esemény, például lánykérés is történt már e helyen

A KONZERVKIRÁLY FEGYVERGYÁROS BIRODALMÁNAK KÖZPONTJA

WEISS MANFRÉD VILLÁJA AZ ANDRÁSSY ÚTON

Az Andrássy út 116.-ban lakott egykoron Weiss Manfréd, a bal oldali villában, a 114. szám alatti ingatlanban pedig lánya, Daisy és annak férje, Chorin Ferenc gyár- és bányatulajdonos. A hazai GDP mintegy tíz százaléka kötődött egykor ehhez a két épülethez, ekkora gazdasági erőt képviselt a Weiss, Chorin és Kornfeld családok összesített hozzájárulása. Ma Weiss Daisy háza nagykövetség, az apjáé pedig hotel

Áll két villa egymás mellett az Andrássy út Hősök tere felőli végénél. A gyönyörű épületek bele simulnak a sugárút eleganciájába. Egyikük sem hivatkozott, mégis jólétet, biztonságot, kifinomult eleganciát árasztanak. A 116. szám alatt Magyarország egykori leggazdagabb embere, Csepel felvirágoztatója, az ellentmondásos és a mindig három lépéssel a kora előtt járó Weiss Manfréd lakott a feleségével, Wahl Alice-szel. Itt éltek egészen addig, amíg az asszony vérszegénységben el nem hunyt, hat kicsi gyereket hagyva hátra. Az Andrássy út 114.-be évekkel később a lánya, Daisy költözött be szintén dúsgazdag férjével, Chorin Ferenc-cel. Utóbbi villa ma Katar nagy-

A Weiss fivérek nem dunsztosüvegben tartották a pénzt, hanem abból csinálták! A Weiss Manfréd Első Magyar Konzervgyár ilyen termékekkel robbant be a piacra, és szerzett az elismerésen túl hatalmas vagyont is. Később a gyár Globus néven vált ismertté
Forrás: közkinccs

Weiss Manfréd 1915-ben – 57 éves volt ekkor. A háború javában dühögött, és a gyár is ontotta magából a hadiipari termékeket. A viharfellegek azonban már gyűltek az ország és a Weiss-birodalom felett is

Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti Fényképtár

A mágnes gyára a halála után is rengetegféle terméket gyártott. A képen látható kályha mellett kerékpárok, konyhai felszerelések, sőt repülőgépek is készültek az üzemben

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

követségének ad helyet, Weiss Manfréd egykori otthonában pedig butikhotel működik. Ez a két épület hatalmas cégbirodalom középpontjában állt.

Amikor a zsidó Weiss család a mai Morvaország területéről Pestre érkezett, a nagypapa a Rumbach Sebestyén utcában nyitott pipakészítő üzletet. Az ő fia, Adolf, már egy ligával feljebb lépett a képzeletbeli üzleti bajnokságban, lekvárral és különböző terményekkel kereskedett, majd a hat gyerek közül Manfréd és Berthold ismertette meg a Weiss nevet az egész világgal.

Az 1857-ben született Manfréd huszonegy éves volt csupán, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia megszállta Bosznia-Hercegovinát, a testvérek pedig felismerték, hogy az egyik legbiztosabb megrendelőjük a hadsereg lehet. Weissék vállalták a hadiszállítások – eszközök, fegyverek, katonák – megszervezését, a siker pedig számos ajtót nyitott meg előttük. Később beszálltak az éppen felfelé ívelő gabonabizniszbe is, amiből aztán jó ütemérzékkel ingatlanba menekítették a pénzüket. Manfréd meg-

szerezte a mai Újlipótváros jelentős részét a Pozsonyi úttól a Vígsházig, valamint a terézvárosi Jókai tér környékét. Ezeknek a területeknek az ára folyamatosan és meredeken emelkedett az évek során, ma is felkapott városrészek.

1882-ben aztán jött a forradalmi ötlet: a konzerv. Weissék egy gulyás-konzervmintát küldtek Bécsbe, hogy bebizonyítsák, ezzel a találmánnyal lehet a legegyszerűbben és leghatékonyabban táplálni a katonákat. A „szelencében tartósított húsnak” nagy sikere volt. A hadügyminisztérium – mai kifejezéssel élve – tendert írt ki, amelyet a fivérek nyertek meg, így 1882. december 27-én elkezdte működését Weiss Berthold és Weiss Manfréd Első Magyar Conserv Gyára. Először a város belsejében, a Lövölde téren készítették a marhahús-, leves-, gyümölcs- és zöldségkonzerveket, majd a központtól kissé távolabb, Ferencvárosba, a Soroksári út és a Máriássy utca sarkára helyezték át az üzemüket. Érdekesség, hogy kávékonzervet is gyártottak, amelyben tejpor és cukor is volt, vagyis voltaképpen a Nescafé elődjét találták fel. Konzervnyitó híján a szelencéket bajonettel nyitották ki a fronton. Egyidőben a hadsereg konzervigényének harmincnégy százalékát Weissék elégítették ki. A konzervgyárat ma Globus néven ismerjük, a márkanévet Weiss halála után két évvel, 1924-ben védették le.

A konzervgyár nem létezhetett fémdobozok nélkül, Weiss Manfréd pedig utálta, ha üzletei másoktól függenek, ezért saját bádogosműhelyt is létesített az üzemben. Konzervekre nyáron kevésbé volt szükség, innen jött a gondolat, hogy az üres kapacitásokat tölténytárak gyártásával lehetne lekötni.

A hadiipari bővítés megkövetelte egy új gyár létrehozását. Weiss Manfréd szokás szerint gondolt egy merészet. Kinézte magának Csepelt, ezt a világvégi kis falut egy dunai szigeten, ahonnan a város sem volt túlságosan távol, a telkeket pedig bagóért adták, hiszen korábban senkinek sem kellett.

Csepel és a Weiss-művek neve innentől egyszer s mindenkorra összefonódott. Az első világháború közeledtével a cégben akkor már egyedül dolgozó Manfréd jól érezte, hogy a hadiipar a jövő. 1896-ban az üzemnek százötven alkalmazottja volt, 1917-ben már huszonhétézer ember dolgozott a Weiss-művekben. A gyárban készült hadieszközöket használták Szerbiában, Bulgáriában, az orosz–japán háború mindkét résztvevője a tőle vásárolt töltényekkel lőtte a másikat, de Spanyolországba, Mexikóba és Kínába is adtak el belőlük. Nincs ezen mit szépitni: Weiss Manfréd a hadiiparból lett

gazdag. Mindeközben az ország GDP-jét mintegy tíz százalékkal (!) emelte a Weiss család birodalma.

A Monarchia olyannyira elismerte a hadseregnek tett szolgálatait, hogy 1896-ban Ferenc József nemesi címet adományozott a zsidó kereskedőnek. Az arisztokraták közé emelt személy ilyenkor címert tervezhet, előnevet és jelmondatot is választhat magának. Weiss fricskaként a „csepei” szót biggyesztette a neve elé, tételmondata pedig a „Labor omnia vincit”, vagyis „A munka mindent legyőz” lett. Míg a régi nemesek általában családjuk ősi fészket tettek meg nevük előtagjának, Weiss az új arisztokrácia tagjaként egy olyan területet nevezett meg, amelyet ő változtatott poros faluból Európa egyik legnagyobb nehézipari központjává. A tételmondat is finom gúnnyal ér fel, hiszen a régi nemesség egy jelentős része vidéki kastélyaiban léha, unatkozó életet élt. Nem úgy Weiss Manfréd!

A lőszergyártás révén épületek százai jelentek meg Csepelen, a tulajdonos pedig folyamatosan figyelte, hogy a világkereskedelmi igények merre mozdultak, és azonnal reagált a trendekre, sőt általában azok elébe ment. Az üzem mérnökei tábori kemencét fejlesztettek ki, amelyet aztán tömeggyártásba adtak, de a hadieszközökön kívül készítettek itt mezőgazdasági felszereléseket, edényeket, zárat, kályhákat, csöveket, autókat, varrógépeket, alapítottak egy gyárat a békeidők kiszolgálására is. Az azóta Weiss Manfréd Lőszér-, Acél- és Fémművei Rt. névre keresztelt üzem bármit legyártott, amit a világ óhajtott.

Weiss Manfréd kemény munkát követelt meg a dolgozóitól, azonban cserébe adott is – nem keveset. Csepel a huszadik század elején virágzott. A tulajdonos ingyenkonyhát üzemeltetett, itt napi kétezer gyerek jutott meleg ételhez, szülőotthont alapított, ahol nyolc év alatt ötezer-ötszáz gyerek jött világra, kórházat finanszírozott, és művelődési házat, kaszinót, munkáslakásokat építtetett. Nyugdíjat is adott a munkásainak, ami akkoriban újdonságnak számított.

A mágnás azonban éjszakára nem maradt Csepelen, az Andrássy út 116.-ba ment haza. A villát 1877-ben építték Kallina Mór tervei alapján. Weiss Manfréd 1894-ben vette meg az épületet, és egészen haláláig ez volt az otthona. Később Chorin Ferenc mágnás, Weiss Daisy férje megvásárolta a 114. számú épületet, így a család egymás szomszédságában lehetett.

Weiss Manfréd és családja. Felesége, a tragikusan fiatalon elhunyt Wahl Alice és gyerekeik: Elza, Marianne, Jenő és Alfonz 1893 körül. Daisy 1895-ben, Edith 1902-ben született

Forrás: kozkincs

Weiss Manfréd száz ember életét élte egyszerre, városrészt teremtett a semmiből, újabb és újabb gyárakat alapított, és komplett negyedeket vásárolt fel. Az otthont 1894-től azonban az Andrássy úti villa jelentette a számára: ide tért haza nap nap után a családjához. Öt évvel korábban volt itt elektromos világítás, mint a Buckingham-palotában

Manfréd itt érte meg imádott felesége, Alice korai halálát is, a tragédia teljesen lesújtotta, emlékére kórházat építtetett. Az asszony mindössze negyven évet élt.

Az üzletember tényleg mindenki előtt járt egy lépéssel, úgy hírlik, hogy a Weiss-házba öt évvel korábban vezették be a villanyt, mint a Buckingham-palotába! A két villának – Daisy lakhelyének és a szülők házának – egykor tágas udvara is volt tenispályával és angolkerttel. A fellelhető családi fotók mind itt készültek. A ház hatalmas volt, és elegáns, azonban dr. Balla Dezső és dr. Csillag János kutatásaiból egy mértéktartó, sőt kimondottan puritán ember képe rajzolódik ki, aki nem

szerette a felesleges luxust. A Tanácsköztársaság idején állítólag feljelentették, hogy burzsoá módon háromszáz öltönyt tart, azonban csak hármat találtak az otthonában. Az említett elektromos világítást kizárólag a földszinten használták, az emeleten – spórolási szándékból – gázzal világítottak, és gyerekeket is arra tanították, hogy amikor nincs rá szükségük, oltsák le a villanyt.

Weiss Manfrédrol, az emberről igen keveset tudunk. Feljegyzései, családjának írt magánlevelei nem maradtak fenn, talán nem is voltak soha, barátokról pedig az utódokkal szoros viszonyt ápoló Balla sem tud. Weiss igen zárkózott ember volt, napi tizenhat órát dolgozott, odahaza pedig szerető családjának, hat gyerekének és feleségének élt. A házban németül beszéltek, Manfréd soha nem tanult meg igazán jól magyarul, felesége anyanyelve is a német volt. Az egyetlen ismert hobbija a zene lehetett, maga is hegedült, és szívesen hallgatott muzsikát. Lányai mind mágnásokhoz mentek feleségül, így a Mauthner, Chorin, Kornfeld és Weiss családok egyesítésével a birodalom még erősebb lett.

Weiss Manfréd egész életében kerülte a sajtót, mindössze egyetlen interjú adott. Bródy Sándor 1916-ban egy napot tölthetett vele a gyárban, ám neki sem sikerült áthatolnia a mágnás vastag páncélzatán. „Én tudom, és mindenki tudja, hogy az én ipartelepem a háború előtt jóval nagyobb szabású volt, mint amilyent a békés idők megköveteltek. Nevezetes szakértők

a fejüket csóválták, és ki is mondták: erre ugyan nem lesz szükség. Szükség lett, és nekem nagy elégtétele az előrelátásom. Muníciónk volt, van és lesz” – nyilatkozta Bródy-nak. Amikor az éppen újságírói minőségében dolgozó író arra is rákérdezett, hogy felvet-e erkölcsi dilemmákat az a tény, hogy a gyár termékei emberek halálát okozzák, a férfi katonás fegyelemmel válaszolt. „A mesterségem ez, és nekem nincs más gondom, hogy azt a legtokéletesebb módon folytassam.”

Arra azonban, hogy mit jelent számára a gyára, 1919 tavaszán kapott választ a világ. Ekkor már villájukba proletárokat költöztetett a hatalom, a család az egyik szinten húzta meg magát. Weiss Manfréd az üzem államosításával egy időben gyógyszerrel öngyilkosságot kísérelt meg. Az élete volt az üzem, ez nem kérdéses, ám gyaníthatóan a tettének más oka is lehetett: a családját kívánta védeni a további atrocitásoktól. Úgy érezte, hogy a családját még kiszolgáltatottabbá teszi az ő jelenléte. Az öngyilkossági kísérlet nem sikerült, Weiss Manfréd bécsi gyógykezelése után végül hazatért és újra belevetette magát a munkába, a gyárat sikerrel átállította békeidős üzemmódra. 1922 karácsonyán hunyt el.

A villák 1945-ig maradtak a család tulajdonában. A háború idején Chorin Ferencet, Daisy férjét, a mauthauseni koncentrációs táborban tartották fogva. Egy nap akarata ellenére Budapestre szállították. A Weiss-házakat elfoglaló német főtisztek a saját otthonának egyik cselédszobájában őrizték Ferencet, majd vázolták Hitler „ajánlatát”: a családnak minden vagyonát át kell adnia, cserébe a független Portugáliába és Svájcba távozhatnak, ám ötven túszként Bécsben maradnak. Ma a Weiss dédunokák a világ számos pontján élnek: Svájcban, Ausztriában, Németországban és az Egyesült Államokban is.

Washington D.C.-ben értem el Weiss Manfréd dédunokáját, Szegedy-Maszák Marianne újságírót. A számos neves amerikai médiumnak dolgozó Marianne a rendszerváltás óta gyakori vendég Magyarországon, figyeli a hazai eseményeket, és gyakran publikál is róluk. Az újságíró *Csókolom*

Weiss Manfréd Horthy Miklóssal valamikor 1921 környékén. A mágánsnak jó kapcsolatai voltak a politika és az üzleti élet teljes spektrumán

Forrás: korszak

A két logón jól megragadható a XX. századi magyar történelem: a felső az eredeti, körben a W és M betűk egymásba csúsztatva. Egy világéggel és vagyonvesztéssel később a logó szemre szinte ugyanaz, azonban a körből C lett, picike S-sel, a W-elhagyta egy szarát...Csepel Vas Művek

A dinasztia. Weiss Manfréd lánya, Daisy esküvőjén az Andrassy úti villa kertjében. A férj Chorin Ferenc üzletember

Forrás: Szegedy-Maszák Marianne

a kezét címmel írt könyvet szülei történetéről. Levelekből, családi történetekből rakta össze édesanyja, Weiss Manfréd unokája, Hanna és Szegedy-Maszák Aladár, valamint a teljes család hamisíthatatlanul huszadik századi drámáját.

Marianne 2014-ben, a könyv magyarországi megjelenése évében lépte át életében először az Andrassy úti villa küszöbét.

„Érdekes érzés kerített hatalmába odabenn. Végiggondoltam, hogy milyen sok történetet hallottam a villáról, milyen gazdagságot és hatalmat

jelképeztek. A szüleimnek volt egy fotójuk a nagyszülők hálószobájáról, ami itt, Amerikában is a falunkon lógott. Ugyanakkor az igazat megvallva egy amerikai szemével e legendás villák szobái meglehetősen szűköseknek tündek” – mesélte nekem nevetve a vele folytatott videóhívásban Szegedy-Maszák Marianne. Az egykori luxus felidézését igencsak nehezítette, hogy a dédunoka látogatásakor mindkét épület igencsak romos állapotban volt.

Hanna, Weiss Manfréd unokája – Marianne édesanyja – egy ideig élvezhette a jólét és az összetartó család gyümölcseit. Szegedy-Maszák Aladár-

ral, a Külügyminisztérium antifasiszta tisztviselőjével egymásba szerettek, csak hogy jött a háború, és Aladárt koncentrációs táborba hurcolták miután megpróbált különbékeért tárgyalni a szövetségesekkel. Hanna – a család és a németek közötti megállapodás eredményeként – Portugáliába menekült, és 1944 júniusától 1945 decemberéig ott is maradt. Közel két évig semmit sem tudhattak egymásról, ám szerelmük kiállta az idő próbáját, és a háború után Budapesten összeházasodtak. Aladárt Magyarország nagykövetévé nevezték ki az Egyesült Államokban, ám miután a kommunisták átvették a hatalmat, a férfi lemondott posztjáról, és családjával együtt Amerikában maradt.

A beszélgetés során Marianne segítségével megpróbáltam közelebb kerülni Weiss Manfréd személyiségéhez, hiszen ő első kézből, az unokájától

szerezhetette az információkat. Az újságíró szerint néhai dédapja rajongott a feleségeért. Amikor az asszony beteg lett, egész Európában elkekeredetten keresett neki orvosokat. Mindhiába, nem tudtak rajta segíteni. „Edith lányuk mindössze két-három éves lehetett, amikor az édesanyja meghalt. Manfréd – bár megtehetette volna – soha nem nősült újra, talán azért sem, hogy megőrizze a család stabilitását” – magyarázta Marianne, majd felidézte a családi legendárium egyik kedves sztoriját. Weiss Manfréd egy alkalommal madárcsicsergést imitáló embereket rendelt az Andrássy úti villa kertjébe, hogy háttérzajt szolgáltatassanak a lányoknak rendezett fogadáson. Amikor nagyobb összejöveteleket tartottak, egy technikus is mindig kéznél volt, hogy a villanyvilágítást kezelje. „Ezekből az apróságokból is látszik, hogy jól éltek, azonban a gyerekeket takarékoságra nevelték, arra, hogy becsüljék meg a pénzt. A harmincas éveiben hét gyerekkel megözvegyült Elzát leszámítva, erre mindenki képes volt. Őt a pénz soha nem izgatta, de szeretett színházba, operába, koncertekre járni” – mondta Marianne.

Szót ejtettünk még Weisz Manfréd öngyilkossági kísérletéről, amely akár végzetes is lehetett volna, ha a lánya, Daisy nem talál rá az eszméletlen mágnásra, és éleszti újra. Beszéltünk arról is, hogy mit gondolnak most a családtagok a paktumról, amely a szabad elvonulást, ám a Weisz-birodalom feladását jelentette számukra.

„Beszélhetünk egyáltalán döntésről? A család férfi tagjainak egy része koncentrációs táborokban volt. A németek megtehették volna, hogy elvesznek mindent és megölnék mindenkit. Valamiért – talán mert a háború vége felé jártunk – mégis fontos volt számukra, hogy szerepeljenek aláírások azon a papíron. Kurt Becker náci tiszt tolvaj volt, de nem gyilkos. Azt is pontosan tudta, hogy a háború vesztesre áll a számukra, és szüksége lehet a jövőben olyan fontos tanúkra, akik a harcok lezárultával mellette vallanak majd. Meggyőződése szerint ezért ajánlottak fel távozást, a családoknak pedig nem volt más lehetőségük, mint elfogadni ezt a lehetőséget” – mondja Marianne.

A dédunoka nem vágyik vissza a villákba, a gyárak gazdasági helyzetét pedig alig követi. „Azt sajnálom a leginkább a történetekből, hogy a szüleim nem élhettek a szülőföldjükön, én nem magyarul beszélve nőttem fel, és hogy édesapám nem szolgálhatta tovább az országát” – zárta a beszélgetést a mágnás örököse.

GYILKOSSÁG ÉS LUXUS A KÖBÖN

AZ EGYKOR VOLT HARIS-BAZÁR

Haris Gergely nem sokkal élte túl nagy műve átadását, 1879-ben, alig 59 évesen elhunyt. A férfi búcsúztatója a bazárban volt, ahol az utolsó hónapjait is töltötte. A görög származású család fejének gyász híret három nyelven osztották meg – az akkori multikulti városban ez egyáltalán nem volt szokatlan

Forrás: kozmics

Képzeljük el, hogy a Petőfi Sándor utcából belépünk egy olaszos hangulatú, reneszánsz palotába, ahol valóságos fényár fogad. Egy luxuspasszázsban találjuk magunkat, amelynek tetejét hatalmas üvegkupola borítja, mi pedig parfümillatban andaloghatunk a díszes utcácskán. Mintha nem is Pesten, hanem valahol a mesés keleten lennénk: mozaikpadlón lépkedünk, pálmafák és kagylóformájú beugrókba épített szobrok szegélyezik utunkat, néha egy szökőkút is felbukkan. Meseszerűnek tűnik, igaz? Pedig nem is olyan régen, 1877 és 1910 között így nézett ki a belváros e szeglete. A mai Petőfi Sándor utca és a Váci utca közötti területen állt a Haris-bazár, amely ha ma is létezne, alighanem a város egyik büszkesége lenne. Jelenleg a Haris köz neve őrzi az építető család emlékét, ám a masszázsszalonokban és turistaetető vendéglátóhelyekben bővelkedő szűk utca nem igazán adja vissza a hely egykori pompáját.

Haris Gergely görög származású üzletember volt, Budapest tizenegyedik legnagyobb adófizetője, akinek ősei több szakaszban települtek át Magyarországra, magukkal hozva hatalmas, kereskedésből szerzett vagyonukat is. Ahogy múltak a korok, úgy változtak a névhasználati szokások, így a férfit hol görögösen Gregor Haris-ként emlegetik, hol németesen Harischnak, hol magyarosan Haris

Az üvegtető a Haris-bazár ékessége volt, azonban rengeteg statikai problémát kellett megoldani, mire a hatóságok engedélyezték az építményt. A kupola alatt mozaikok, szobrok és parfümillat várták a vásárlókat

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Klossz György fényképei

A négyoszlopos épület a Haris-bazár, amely a mai Petőfi Sándor utcától a Váci utcáig húzódott. Odabenn boltok és luxuslakások is voltak

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

Gergelynek. A betelepülő Harisék nagyon is pestivé váltak: nemcsak a saját vagyonukat gyarapították, hanem a várost is gazdagították, és bőkezűen adakoztak jótékony célokra. Hosszas engedélyeztetési és ingatlanvásárlási tranzakciók után a Haris család megbízásából, Feszty Adolf tervei alapján 1875-ben elkezdték építeni a keleties hangulatú bazárt, amely 1877-ben nyitotta meg díszes kapuit. Azt az élményt, amelyet a korabeli városlakók élhettek át a bevásárlóutcába lépve, talán akkor tudjuk a legjobban átérezni, ha elutazunk a milánói Galleria Vittorio Emanuele II passzázsba, a divatmárkák szentélyébe.

Ahogy Haris Gergely leszármazottja, Masirevich Fedora fogalmaz a *Magyar Nemzet*nek írt levelében, a Haris-bazár „a régi belváros egyik leg-

pompásabb luxus építménye volt... A mostani Párisi-átjáró elbújhat mellette...” Minden üzlet boltíves bejáratát korinthuszi oszlopok keretezték, és az üvegekupolákat is csodás szobrok tartották.

Az elegáns üzletek mellett tíz lakás számára is jutott hely a pazar komplexumban, ezek egyikében élt Haris Gergely és családja. A családfő itt is hunyt el, és a városi legenda úgy tartja, hogy a hálás polgárok a környékbeli utcákat szalmával szórták be, hogy a lovas kocsik kerekének zajongása ne zavarja a haldoklót.

A különleges építészeti megoldásokon túl a Haris-bazár a főváros egyik legnagyobb port felverő gyilkossági ügyével is beírta magát a történelembe. 1885. április 2-án, valamikor délután négy és fél öt között brutálisan lemészárolták a húszéves, gyönyörű Végh Peschnek Veronát és mindössze nyolcesztendő unokahúgát, Buday Rózát. Bár a gyilkosságok mindennaposak voltak az egyre bővülő és veszélyesebbé váló metropoliszban,

a kettős emberölés mégis médiaszennzációvá vált. A bazár előtt több száz fő tömeg gyűlt össze, az újságok pedig bulváros fordulatokkal, részletesen tudósítottak a szörnyű esetről. Annyit sikerült bizonyosan megállapítani, hogy a tetthely az épület Duna felőli oldalán lehetett. Mátay Mónika egy teljes tanulmányban elemezte, hogy miért válhatott ez az ügy ekkora médiaszennzációvá a maga korában. A gyilkosság az exkluzív Haris-bazárban történt, fényes nappal, nyitott ablakok mellett, egy köztisztvisletben álló orvos, dr. Altmann Mór lakásában úgy, hogy a gyilkosság pillanatában a doktor is ott-hon volt. Az áldozat, a lakás bérlője minden bizonnyal kéjhölgyként kereste kenyerét, az eset pedig rávilágított a városi prostitúció kérdésére. A lapok részletesen, rajzokkal illusztrálva taglalták többek között azt is, hogy a lány és a gyerek hol feküdt a lakásban átvágott torokkal, és miként vonaglottak utolsó perceikben. A rendőrség Balentics Imre személyében megtalálta és elfogta a tettest. A férfi Verona gavalérja, ügyfele volt, fizetni azonban egy idő után nem tudott, ezért a lány nem is fogadta többé. Balentics dühében egy pengével gyilkolta meg szeretőjét, a szerencsétlen kislánynak pedig azért kellett meghalnia, hogy ne maradjon tanú a tetthelyen. Balenticset elmebeteggé nyilvánították, nem sokkal később pedig tüdőbetegségben meghalt.

Az alig több mint harminc esztendő óta megélt Haris-bazárt 1910-ben bontatták le az örökösök. Ebben az akkori adózási szabályok is közrejátszottak, amelyek az építkezéseket támogatták. A passzázs helyére ötemeletes bérházakat húztak fel, így jött létre a Haris köz, amely egészen 1952-es államosításáig Budapest egyetlen magánkézben lévő utcája maradt.

„Nem állítom, hogy időről időre nem keresek rá a Haris közre, hogy megnézzem, milyen ingatlanokat árulnak, mégiscsak stílusos lenne ott tulajdont szerezni, ám mostani állapotában az utca szerintem már nem méltó a Harisok örökségéhez” – mondta a huszonegyedik századi Haris Gergely, a ma Haris Park néven ismert, egykori budai lövölde vezetője. A fiatalember neve és görögös arcéle alapján joggal gondolhatnánk, hogy egyenes

Haris Gergely, az egykori Haris Gergely kései rokona követi a városfejlesztési tradíciókat: családjával a budai impozáns Haris Parkot üzemeltetik. A kis képen Gergely az egyik ősenek kiadott céges engedélyt szemrevételezi

az út közte és a bazárt megálmodó névrokona között, ám ennél bonyolultabbak a felmenői viszonyok. „Minden bizonnyal a szegedi Haris-vonalhoz tartozunk, így oldalági rokonság van közöttünk” – magyarázza Gergely, akinek szülei, Éva és György országosan ismert vállalkozóvá váltak a kilencvenes években. A bazár- és városépítő Haris Gergely egyenes ági rokonai közül Masirevich Fedora volt az utolsó ismert személy. Az 1921-ben született hölgy élete végéig a családjáról elnevezett közben élt, és aktívan ápolta a Haris-örökséget. Amikor az újságok pontatlanul idézték a történetüket, ő helyesbítő levelet írt a szerkesztőségeknek – ezek az írások kincseknek jelentenek a várostörténet kutatói számára.

„Nem kerestem tudatosan a görög éneket, az azonban folyamatosan rám talál. Külföldön rendszeresen görögnek néznek mind a fizimiskám, mind a nevem miatt, de előfordult az is, hogy Beloianiszban a görögkeleti pap beszélt nekem hosszasan a Harisok múltjáról – mondja Haris Gergely, a legifjabb Haris. – Ami viszont ennél is fontosabb, az a generációkon átívelő küldetéstudat és a kísérteties hasonlóságok a családjaink életében. Ükapám, Haris Mihály, a bazártól nem messze, a mai Kempinski szálló területén üzemeltetett ruhaüzletet, pontosan ott, ahol később a szüleim – az előzményekről mit sem sejtve – nyitottak divatáru üzletet. Százötven évvel a bazár megnyitása után pedig mi is átadtuk a budapestieknek az 1885-ben épített lövölde épületét” – meséli a csodás épület kertjében ülve a fiatalember.

A HELY A HÚSZEZERESRŐL

MIKSZÁTH MUNKAHELYE, A RÉGI KÉPVISELŐHÁZ

Az épület évtizedek óta az Olasz Kultúrintézet birtokában van. Ahol egykor politikai viták zajlottak és alkuk kötöttek, ma nyelvórákat és előadásokat tartanak

Arról talán felesleges vitát indítani, hogy melyik a Palotanegyed legfontosabb épülete: a Nemzeti Múzeum alighanem simán vinné a címet. A második helyért véleményem szerint a Bródy Sándor utca 8. a legnagyobb esélyes, az „értékét” jól mutatja, hogy ez az épület szerepel a húszezer forintos bankjegyen. Kevesen tudják, hogy mielőtt a Kossuth téren felépült az Országház, a Bródy Sándor utcai palota adott otthont a képviselőknek. A ma

Olasz Kultúrintézetként funkcionáló ingatlant „régí képviselőház”, vagy „ideiglenes képviselőház” néven szokás emlegetni, Ybl Miklós tervezte, rohamtempóban épült fel, és Mikszáth Kálmán ismerte minden szegletét.

Ordasi Zsuzsanna *Régi Képviselőház* című tanulmányából sok mindent megtudhatunk az épület múltjáról, többek között azt, hogy már 1843-ban, a pozsonyi országgyűlésen felmerült, hogy végre Pesten kellene tartani

Az épület fontosságát jól mutatja, hogy a húszezres bankjegyen is szerepel. A papírpénzen látható ábrázolás alapját egy korabeli, színes metszet adja, ezen is kivehető, mennyire beépítetlen volt még akkor a környék

Forrás: Szabó Ervin Könyvtár Budapesti Gyűjtemény

Forrás: Ybl Digitális Archivum

a képviselők találkozóját, de ezt a tervet a történelem elsodorta. 1861-ben eredetileg Budára hívták össze az országgyűlést, a magyar képviselők azonban tüntetőleg átvonultak a Nemzeti Múzeumba, és követelték, hogy a környéken épüljön fel a képviselőház.

Akkoriban a Palotanegyed, avagy a Mágnásfertyály, a hazafias hevület gócpontja volt: egyrészt a Nemzeti Múzeum lépcsőjén történt, ami történt, másrészt pont ezért a környéken egyre-másra húzták fel a palotáikat a nemzeti érzelmű mágnások. Mivel az országgyűlés már úgyis a múzeum dísztermében ülésezett, adta magát az ötlet, hogy a felsőház maradjon itt, a szomszédban pedig épüljön fel az alsóház ülésterme. A Főherceg Sándor (ma Bródy Sándor) utca elején lévő laktanya telkét nézték ki erre a célra.

Hosszú és kacskaringós út vezetett 1865 nyaráig, amikor Ferenc József jóváhagyta Ybl Miklós terveit. Az uralkodó fejében talán az járhatott, hogy bár engedett egy kicsit a magyarok függetlenségi akaratának, azok úgysem lesznek képesek tartani az általa szabott határidőt. Ferenc József kikötötte ugyanis, hogy a december elején tartandó országgyűlésnek már a Főherceg Sándor utcában kell üléseznie. Ismételjük el: 1865 augusztusában adták ki az ukázt, hogy december elejére legyen kész az épület.

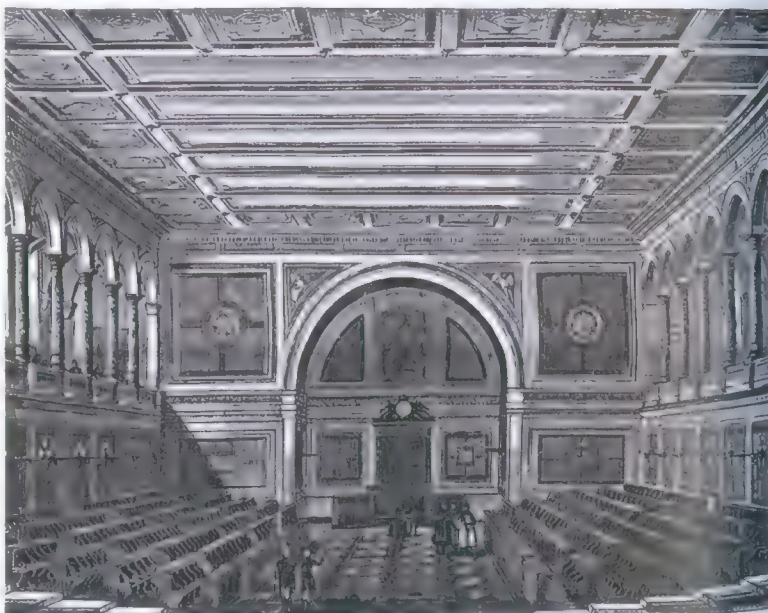
Ybl Miklós és Diescher József építőmester nem teketóriázott, nyolcszáz munkással azonnal elkezdtek az építkezést. A korabeli sajtó mindezt lázas figyelemmel követte, voltak kisebb botrányok is – Ybl biztosra ment, és magyar szakemberek helyett kipróbált osztrákokat szerződtetett a munkára, amit sokan rossz néven vettek. Több tucat munka nélkül maradt asztalos Ybl háza elé vonult, betörte az ablakait és „macskazenével” háborgatta az építést, ám végül ezek a nehézségek is elültek. Láss csodát, decemberre állt az épület. Ez még a mai technikával is bra-

Kis túlzással lassabban száradt meg a tinta a terveken, mint a habarcs az épületben. Mai szemmel is elképesztő sebességgel, néhány hónap alatt felhúzták az impozáns palotát

vúr lenne, hát még az akkori lehetőségek mellett. Maga Ferenc József is megjelent az átadó ünnepségen, és hitetlenkedve kitüntette a tervezőt és az építőmestert. Más kérdés, hogy aztán az ülést máshol kellett megtartani, mert a falak még zizesek voltak, a berendezés pedig nem készült el, a 446 fős ülésterem üresen tátongott.

Az első gyűlést 1866. április 14-én tartották itt, a képviselők biztosan örültek, hogy látták egymást, hallani azonban nem hallották, mert pocsék volt az akusztika, ám ezt a problémát Ybl gyorsan orvosolta. A képviselőház 1865 és 1902 között ülésezett itt, az épület kívülről nem sokat változott azóta, belülről annál inkább. A homlokzaton leginkább a címer és a korona emlékeztet arra, hogy egy fontos közjogi intézmény szolgált e helyen.

Az épület minden sarkát jól ismerte egy bizonyos Mikszáth Kálmán, aki 1881-től újságíróként, országgyűlési tudósítóként, majd 1887-től képviselőként járt ide. Nem kellett messziről gyalogolnia, hiszen élete jelentős részében az író is a Palotanegyed lakója volt, élt a Mária utcában, a Csepregi utcában, a József körúton és persze a Mikszáth Kálmán téren is, amit akkor még Reviczky térként ismertek. Az író-újságíró kezdetben nem igazán rajongott az épületért, *A tisztelt Ház* című munkájában például „vékonydongájúnak” nevezi. Azt írta, hogy a homlokzaton látható címer nélkül meg sem lehetne különböztetni egy közönséges bérháztól.

Az első használat után át kellett kissé építeni a termet, mert a képviselők panaszkodtak a vacak akusztikára. Ybl befalazott jó pár nyílást, és félköríves lett a kialakítás, hogy kisebb legyen a légtér. A szembe fordított ülésorok az angol képviselőház mintájára készültek, ahol a feleket több mint két kardhossz választja el, nehogy a vita hevében személyi sérülés történjen

Forrás: Ybl Digitális Archívum

Miután megépült a Parlament, a képviselők is elköltöztek a nyolcadik kerületből, az épület pedig számos eseménynek adott otthont. Képünkön egy tanári konferenciát »élveznek« a résztvevők 1910 körül

Forrás: Fováros Szabo Ervin Konytar Budapest Gyujtemeny

Amikor felépült a végleges Parlament, előtört Mikszáthból a nosztalgia a régi iránt. Az óriási épületből hiányzott neki a „folyosó”, az a „csodás hely, hol a parlament kulisszaélete forrt, zajlott és bugyborékol”. Felidézte az egykori szép időket, amikor még a Bródy, azaz Főherceg Sándor utcában feszültek egymásnak az érdekek.

„A régi Ház kedélyes fülkéi, primitivitása, intimus szögletei, bizalmas sutogóhelyei, hol minden együtt volt, hol minden elevenség egy rakásra torlódott, örökké feledhetetlenek lesznek. A zajos szcénák, a politikai hullámmázások és a pompás trics-tracsok színtere mint vala-

mi vonzó emlék él az emlékezetekben. Emitt oly hideg minden. Az ember szinte azt gondolja, hogy nem azért nem üldögél itt Tisza Kálmán, vagy nem csörtet végig haragosan Szilágyi Dezső, és nem azért nem pajzánkodik Beöthy Aldsi, mert mind a három meghalt, hanem mert ott maradtak a régi folyosón, a Sándor utcában” – emlékezett vissza Mikszáth a *Vasárnapi Ujság* hasábjain, majd azt is megjegyezte, hogy a karzaton rendre felbukkanó szépasszonyok látványa tovább emelte a régi képviselőház fényét.

„De persze nem mindég »szép« a karzat. Ahhoz bizonyos szónokok keltenek, akik a nők kedvencei. Ilyen volt Apponyi Albert, míg meg nem házasodott; a mágnesvilág összes asszonyai berukkoltak, suhogott a selyem a karzaton, lengtek az örökké kíváncsi mozgó fejecsskéken a strucctollak, s röpke szellőt hasogattak ki a legyezők a forró gőzökkel telített levegőből” – írta Mikszáth.

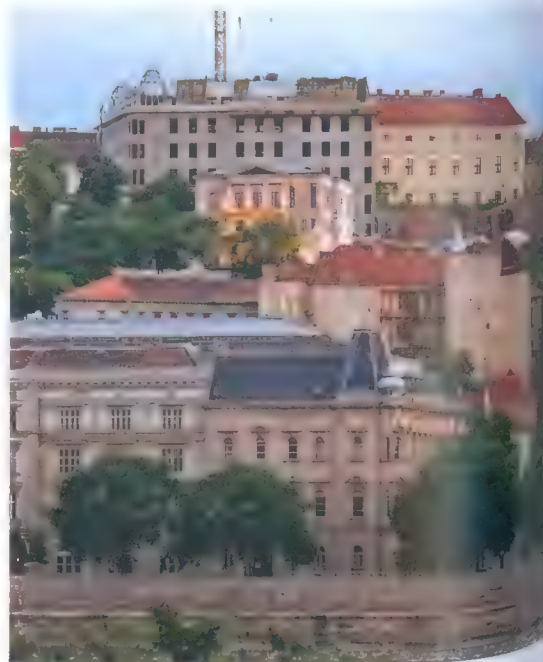
A képviselőház költözése után főleg rendezvényeket tartottak az ingatlanban, majd a diplomáciai közeledés jegyében a kormány átadta az épületet Olaszországnak. Az Olasz Kultúrintézet 1943. június 21-én kezdte meg a működését a Bródy Sándor utcában, a nyitóünnepségen Horthy Miklós kormányzó és Kállay Miklós miniszterelnök is részt vett. Hihetetlen, de az intézmény a mai napig itt működik.

MŰKINCS MŰKINCS HÁTÁN

A HATVANY-VILLA TRAGIKUS SORSA

A Hatvany-villa története tökéletes példamese arról, hogy egy háború miként teszi tönkre az értékeket, és zúz porrá mindent maga körül. Azok a világszínvonalú műalkotások, amelyek néhány szobában lógtak a falakon a Hunyadi János út és a Csónak utca sarkán, ma a moszkvai Puskin Múzeumban, a szentpétervári Ermitázsban, a New Yorki Metropolitan Múzeumban, a washingtoni Philips Memorial Galleryben, a párizsi Musée d'Orsay-ben, svájci és svéd magángyűjtőknél vannak, hacsak nem tűntek el teljesen, vagy semmisültek meg útközben.

Kezdjük az elején! A villa már a születésekor is a korrupció emlékműve volt. Lónyay Menyhért, egykori pénzügyminiszter, későbbi miniszterelnök, a kor legjobb tervezőjétől, az igencsak borsos áron dolgozó Ybl Miklóstól rendelte meg az épületet, amely fényűzően pöffeszkedett a budai Várban, a város talán legszebb panorámáját élvezve. Az 1872-ben befejezett villa gazdagságára jellemző, hogy még a cselédház is kétemeletes volt. A panoráma határozott hátránya, hogy nemcsak az ingatlan tulajdonosa látja

A Hatvany-villa ma. Az építtető Lónyay Menyhért látványos otthont akart magának – olyan látványosra sikerült, hogy részben a bukását okozta. Az újraépített verzió is feltűnő jelenség

Hatvany-Deutsch Sándor és két fia. Középen áll a fiatal Ferenc, balra Lajos. A kép 1901-es, tehát hősünk itt épp húszéves. Ekkor még a szülei Nádor utcai lakásában élt

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

a várost, hanem a város is őt. A luxus még Lónyay párttársainak is szemet szűrt, a politikus részben ebbe az ügybe bukott bele.

A villa történetében az 1920-as évek elején érkezett a következő fordulat, ekkor vásárolta meg báró Hatvany Ferenc, a dúsgazdag Hatvany-Deutsch bankárcsalád sarja az épületet. Hatvany nem sokkal korábban nősült, 1919-ben vette el Lukács Lucyt, Lukács László egykori miniszterelnök „szép szőke lányát”. Molnos Péter művészettörténész *Elveszett örökség – Magyar műgyűjtők a 20. században* című könyvében így ír: „Mióttan 1925-ben megszületett első gyermekük, az épületben bájos babaszobát is kialakítottak, amelyben fehér jegesmedvebőr és kínai fametszetek dekorálták a falakat.”

A mesés vagyonnal büszkélkedő bárót az üzlet kevésbé, a művészet annál jobban izgatta. Maga is tehetséges festő volt, azonban szenvedélye leginkább a gyűjteményére összpontosult. Olyan kollektióról beszélünk, amely talán azóta sem született: külföldön is csak egy-egy nagyobb múzeum anyaga versenyezhetett a Hatvany-képtár remekeivel. A Hatvany-gyűjtemény alkotóinak listája még egy laikus számára is lenyűgöző. Lógott a szobák falán többek között Cézanne, Courbet, Delacroix, Goya, El Greco, Picasso, Manet, Monet és Renoir munkája is. A báró leginkább a francia impresszionisták és a spanyol avantgárdok képeit gyűjtötte, de élvezettel vásárolt mindenféle műkincset.

1928-ban még teljes volt a családi idill. Hatvany Ferenc feleségével és két kislányával élt a pazar palotában, a Várban, azt sem bánták, ha a család kedvence olykor megrágta a pazar bútorok lábát

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytar

„Hatvany nagyon egyéni módon gyűjtött. Bár hihetetlenül értett a művészethez, nem a kitapotszott úton haladt, viszont mindenből a legjobbat vette meg” – mondja Molnos Péter, a Hatvany-örökség alighanem legszakavatottabb értője.

A báró nem rejtegette bunkerben képeit, azok háromemeletes villája impozáns tereit díszítették. A vendégek a szalonban, a csodálatos kilátást nyújtó étkezőben, a szívarszobában, a női szalonban, sőt még a fürdőszobában is megnézhatték a műkincseket. Az olykor több száz fős bálók és a fogadások a Csónak utcába vonzották az előkelőségeket, 1937-ben pedig egy egészen különleges látogató is érkezett a házhoz: Thomas Mann csodálta meg a műalkotásokat. „Nagy luxussal berendezett ház,

Ujjgyakorlat közben: több más festővel egyetemben Hatvany is készített vázlatokat az 1937-es év Miss Magyarországról. Korabeli PR-akció lehetett

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Hatvany Ferenc műgyűjtőként egészen kiváló tehetséggel választotta ki a legjobb műveket. Ha eladta volna gyűjteménye darabjait (nem tette), akkor szinte mindegyiken keresett volna. Mindamellettt festőnek sem volt utolsó! Ez az egyik csendélete, a téma a lakás szalonja. A kandalló fölött egy Cézanne-képet látunk, amely valóban ott lógott. Micsoda kép a képen! A festményt Hatvany a tízes évek elején készítette, akkor még a család belvárosi fészkeben

Forrás: magántulajdon

értékes képek” – foglalta össze röviden naplójában az író, hogy mit látott a Várban.

„A dohányzószalon pazar tárháza volt a képző- és iparművészet minden műfajának. A szoba leghíresebb dísz a két darabból összevarrt iráni szőnyegtöredék volt, amiért Hatvany a tízes évek folyamán hihetetlen összeget áldozott: hétezer angol fontért vásárolta egy bécsi műkereskedésben. A *Pesti Napló Képes Mellékletében* közölt fotót a szobáról, amely alapján három festmény azonosítható: Courbet férfi arcképe, Pissarro tája és legalul Rippl-Rónai József *Apám és anyám* című képe – utóbbi két mű a mai napig lappang. A könyvespolcra támasztva látható Szinyei egy kisméretű vázlata, amely szerencsére Magyarországon maradt, és Hatvany a Szépművészeti Múzeumnak ajándékozta” – ad jellemzést az egyik szoba egyetlen szegletéről Molnos Péter.

Amikor éppen nem estélyt rendeztek itt, akkor a házaspár kislányai kergették egymást és szeretett ebüket a negyvennyolc égős csillárral megvilágított nappaliban. A villa roskadozott a keleti szőnyegekől és drága bútoroktól, ám – mint arra Molnos a fennmaradt képek alapján rámutat – a fotelok lábai igencsak rossz állapotban voltak, valószínűleg a család kiskutyája rágcsálta meg a berendezést. Szenvedélyes gyűjtőként Hatvany ritkán adott el festményt, kollekciónak azonban gyakran átrendezte. A nappaliról készült korabeli fotók is bizonyítják, hogy egy kisebb ország GDP-jének összegével vetekedő árú képek hogyan vándoroltak a helyiségben.

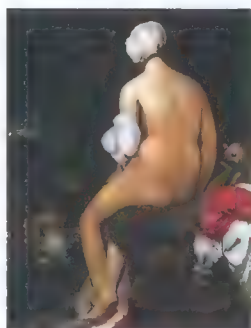
A harmincas évek jelentették a kollekciónak fénykorát. Ekkor több tucat, világszenzációnak számító festmény lapult Hatvany villájában, olyanok, amelyekért a világ legnagyobb múzeumai is lelkesedtek volna.

Kérdésemre, hogy mennyi lehetett a villában felhalmozott műkincsek mai ára, Molnos Péter természetesen csak óvatos becslést tudott mondani. „Az egymilliárd euró egy nagyon visszafogott becslés, hiszen voltak képek, amelyek ma kétszázmillió eurót is érnek, míg mások szinte felbecsülhetetlen értéket képviselnek. Amennyiben árverésre kerülnének, alaposan próbára tennék az árazási rendszereket.”

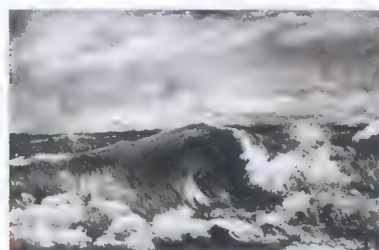

A nagy szalon a Duna felől nézve. Ha kicsit jobbra is látnánk, ott lógna Courbet *Harisnyás aktja*, balra pedig még egy Corot-kép, az *Álmodozó Marietta*. A hátunk mögött is lenne látnivaló: egy Renoir, egy Delacroix és egy Manet. Lent néhány beazonosítható festmény a nappaliból, sorsukkal

Forrás: Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár

Ingres: *A kis fürdőző*
– ma Washingtonban látható
Forrás: The Philips Collection, Washington

Courbet: *A hullám*
– nyoma veszett

Forrás: Magyar Művészet, 1935

Chassériau: *Ariadné*
– nyoma veszett

Forrás: Magyar Művészet, 1935

Renoir: *Társalgók*
– nyoma veszett

Forrás: Magyar Művészet, 1935

Manet: *Hölgy kutyával*
– ma a moszkvai Puskin Múzeumban látható

A dohányzó kis helyet foglalt el a villában, mégis mekkora értéket képviselt! Alighanem a botrányos *A világ eredete* című festmény is itt lapult valamelyik szekrényben. A kép 1926 körül készült, ekkor mások mellett ezeket a műalkotásokat láthatta a látogató

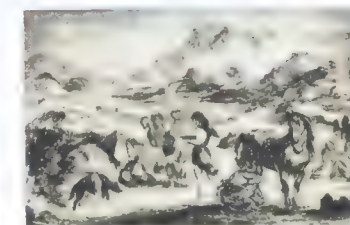
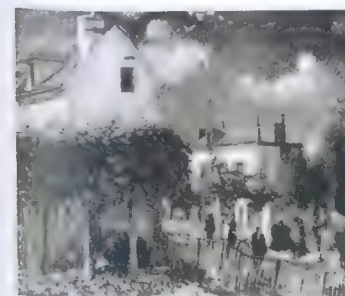

Courbet: *Jules Bordet arcképe*
– ma a stockholmi Nemzeti Múzeumban van

Értékes perzsaszőnyeg – sorsáról nem tudni

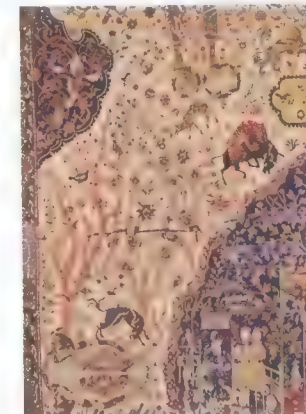
Pissarro: *Vörös ház* – lappang valahol

Forrás: Magyar Művészet, 1935

Delacroix: *Ovidius a sziklák között* – lappang valahol

Forrás: Magyar Művészet, 1935

A negyvenes évek a háború előszelét, majd a frontot hozták magukkal, az első, Budapest ellen 1942-ben végrehajtott bombázás után a gyűjtők többségéhez hasonlóan Hatvany is megrémült, és igyekezett biztonságba helyezni az értékeit. A képek egy része az akkori három jelentős budapesti bank bombabiztos trezorjaiba került, a nagyobb méretűek azonban maradtak a falakon. Hogy miért? A magyarázat banális: a bankok egyendobozokat bocsátottak a bérlők rendelkezésére, ezekbe és a széfekbe sem fértek be a méretesebb alkotások.

Hatvany és családja szerepelt a németek halállistáján, így a bárónak idővel el kellett hagynia az otthonát, és különböző rejtékhelyeken húzta meg magát. A villába német tisztek költöztek, akik módszeresen kirabolták a házat. A történetben felbukkan Adolf Eichmann, a birodalom leghírhedtebb hóhérjának neve is. A műkincseket – több mint kétszáz olajfestményt és vagy hatszáz rajzot, szobrot és más értéktárgyat – egy titkos akció keretében Nyugat felé próbálták menekíteni. Egy részük megsérült, megsemmisült, más festményeknek pedig örökre nyomuk veszett.

A trezorokban elhelyezett képek sérülés nélkül átvészelték az ostromot, azonban a bankban sem voltak biztonságban. A benyomuló szovjetek „gazdasági tisztí bizottsága” pontosan tudta, hogy milyen értékeket kell keresnie és azokat Sztálin épülő szupermúzeumába juttatnia. „Ezek a tisztí bizottságok igazi supercsapatok voltak, amelyeket a legnagyobb szakértők alkottak, és akik módszeresen fosztogattak” – mondja Molnos Péter.

A széfeket dinamittal robbantották be, majd vittek, amit csak értek. Nem mindegyik szállítmány ért azonban célba: Courbet *Harisnyás akt*

A mostani épület gyakorlatilag egy új építésű replika. Hasonlít a régi villához, azonban minden eleme modern. A high-tech megoldások, mint például a mozgatható lamellák, is arról gondoskodnak, hogy maximalizálják a kilátást

című munkája például – amely számos, a Hatvany-villa belsejéről készült fotón látható – csak Szlovákiáig jutott, itt tört rá ugyanis az egyik szovjet tisztre a heveny nemi betegség minden tünete. A katona a festmény valódi értékéről mit sem sejtve kivágta az aktot a keretéből, és fizetségképpen az orvosának adta. A vidéki doktor halála után a maffia és egy helyi műkereskedő is lecsapott az értékre, ám ezt a képet némi pereskedés után visszakapták a Hatvany-örökösök, és tizenötmillió dollárért kelt el egy New York-i árverésen.

Courbet egy másik remekműve, a széttárt lábak között egy fedetlen női nemi szervet mutató, beszédes nevű *A világ eredete* című kép kimondottan pornográfnek minősült a háború előtt, így Hatvany is csak óvatosan merte vállalni. A festmény egyes források szerint a szekrényben várta, hogy a höl-

gyek a szalonból a saját társalkodósobájukba vonuljanak vissza, mert a báró csak ekkor merte elővenni. „A báró a család serdülőkorú fiútagjainak egyfajta nemi felvilágosításként mutatta meg a képet” – mondja Molnos. Ez is azon kevés alkotás egyike, amelyet Hatvany ki tudott menekíteni a világégből, és ma a Musée d'Orsay-beli kiállítás egyik különlegessége.

A többszörösen kifosztott, elhagyott villát 1944-ben találat érte, és teljesen leégett. A kétezres években a megmaradt tervrajzok szerint kezdték újraépíteni a Hatvany család egykori otthonát. A telket sokáig az ország legdrágább prémium ingatlanának tartották. Ma a Magyar Nemzeti Bankhoz kötődő alapítvány székhelye működik benne.

Hatvany Ferenc több családtagját, köztük a hűgát is elveszítette a háborúban, ő maga azonban a túlélők traumatizált csoportját erősítette. A következő években csencselőktől, bűnözőktől, szerencselovagoktól próbálta visszavásárolni a képei egy részét. A szürkegazdaságban nyereszkeskedők az

A Hatvany-otthonban rejtették, most azonban ország-világ előtt kitarulkozik Courbet *A világ eredete* című elhíresült képe a Musée d'Orsay-ban, Párizsban

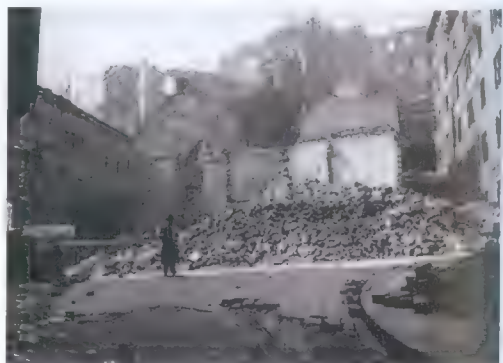
Forrás: bpk / RMN - Grand Palais / Patrice Schmidt

Ilyen volt fénykorában a Hatvany-villa, és így nézett ki a világháború után. Csak a homlokzati fal meredezik, balra fent. Addigra a család már elmenekült, a műtárgyakat pedig szétlopták a megszálló hadseregek. A maradékot elbontották

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Klossz György fényképei

Országház kávéházban kötötték az üzleteket. „A bárónak – érthető módon – nagyon fájt a gyűjtemény elvesztése. Egy alkalommal írásban is feltette a kérdést: vajon milyen kezek foghatják most az ő gyönyörű képeit” – meséli a szakértő. Hatvany Ferenc 1957-ben halt meg Svájcban, gyűjteménye legalább húsz országban szóródott szét.

Forrás: Fortepan / Kramer István dr

AHOVA FEGYVER NÉLKÜL NEM VOLT AJÁNLOTT BETÉRNI

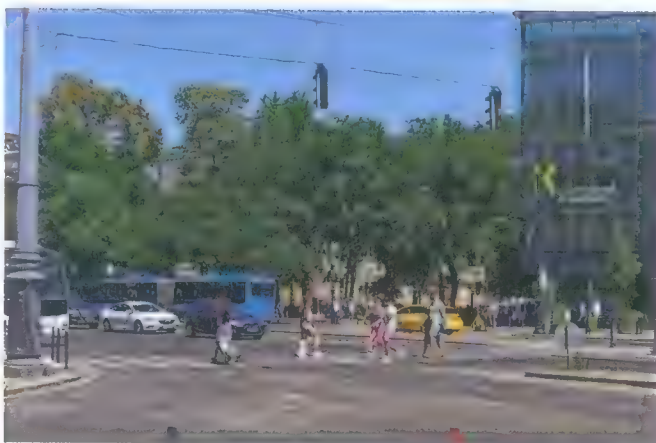
PEST LEGZÜLLÖTTEBB KOCSMÁJA, A KÉT PISZTOLY

A múzeum épülete mellett jobbra látható a fertelmes és rossz hírű kocsmá épülete, amely a földmunkák során szó szerint és átvitt értelemben is egyre mélyebbre süllyedt

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

Buda és Pest, majd Budapest is bővelkedett a kétes hírű italmérésekben, ám züllöttség tekintetében egy sem vehette fel a versenyt a Két Pisztoly fogadóval. Nemcsak a leghírhedtebb, de az egyik leghosszabb ideig működő becsületsüllyesztő is volt ez egyben. Nevét a városi legenda szerint onnan kapta, hogy aki két pisztolynál gyengébb fegyverzetben érkezett, azt biztosan kifosztották.

A kocsmá telkén egy Ybl Miklós által tervezett palota is állt, azt azonban világháborús sérülés miatt el kellett bontani, így ma egy modern irodaház magasodik a Palotanegyed fölé. Sokan ezt az épületet sem kedvelik, pedig az ivóhoz képest...

A mai Kálvin tér mellett, a Múzeum utcában állt ez a minden szempontból lecsúszott lebuj, egy olyan környéken, amely az 1848-as forradalom után viharos sebességgel kezdett kiépülni. A magukra valamit adó, hazafias érzelmű arisztokraták és újjazdagok mind a múzeum mellé akartak költözni, egyre-másra húzták itt fel a csodás palotákat. Akkoriban gúnyosan Mág-násfertálynak hívták ezt a területet, ma a Palotanegyed elnevezést használjuk a nyolcadik kerület belső részére. Festetics György 1862-ben kezdte építeni a saját palotáját a Nemzeti Múzeum mögött. Hamarosan követte a példáját az Esterházy és a Károlyi família is, a Két Pisztoly és törzskö-zönsége azonban még mindig a szomszédban duhajkodott. A Palotanegyed felvirágzását egyre jobban akadályozta a fogadó, amelyben lazák voltak az erkölcsök, élesek a kések és kemények a pofonok.

„A múzeum-teleknek szomszédságában volt a hírhedt »Két Pisztoly« [...] dőzsölő korhelyek és kártyások ronda tanyája” – írta a *Vasárnapi Ujság* korabeli tudósítója. Ennél is erősebben fogalmaz Hevesi Lajos hírlapíró, aki a fogadóról azt jegyezte le, hogy „benne minden éjszaka rablások és gyilkosságok szoktak előfordulni... Lompos juhászoktatók támadták a hazafelé igyekvő békés polgárt, de ennél a romantikánál is elviselhetetlenebb volt, mikor kültelki lókötők, szekeresek vagy csibészek »Add a pénzedet« fenyegetéssel verték agyba-főbe a szolid adófizetőt.” Bókay János, a hazai gyermekgyógyászat egyik atyja valósággal szerelmes volt a környékbe, házat is itt akart építtetni, azonban aggódott, hogy milyen hatással lesz a „csirke-fogótanya” szomszédsága a társadalmi presztízsére.

A híres trakehnei és meklenburgi ménesből **negyven darab** kitűnő szép-szerű észak-német-oroszgi

paripa- és kocsisló

érkezett meg,

s eladás végett fel vannak állítva a „**két pisztolyhoz**” címzett vendéglőben

1452 Pesten, országuton. (3-8)

293 8-2

Ház- és telek-eladás.

A museum tözsomzédságában levő, magán uri palota építésére is alkalmas három utcára szögölő, ország-utoni 991/1. szám alatt fekvő ház és telek u. n. „**Két pisztolyhoz**” címzett vendégfogadó, szabad kézből eladó. A teltételek iránt értekezhetni nádor-utczai 6/212. sz. házban, a ház tulajdonosával.

* A Margit-szigetnél csónakdát fog építeni a pest-budai hajósegylet, mely nálunk a vísi sportot meghonosította, de az utóbbi időkben nem nagyon buzogott az evezőlapát körül. Ha az új csónakda fölépül: regattát is újra szándékozik rendezni.

* A „Két pisztoly” kávéházat bezárták, s az egész ronda épületből költözködni kezd. Mint halljuk, Lónyay Menyhért vette meg a nagy telket, ki az ott elsüllyedt kőtömeg helyére díszes palotát emeltet. Lónyay M. ez által oly dolgot mivel, mely régi óhajítás volt Pesten, miután a múzeum-park és környéskörül emelkedő díszes házak közt mindig kirívó volt látni a páratlan szennyfészket.

* Hellmesberger a selyem-rend első osztályu lovagkoresztjét kapta, a weimari Beethoven-ünnephen való részvételért.

A sajtóban is híre ment a Két pisztoly bontásának, a törzsvendégeket leszámítva az egész város ünnepelte az ivó végét

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A Két Pisztolyban évszázados hagyománya volt a rendbontásnak. A kocsmá még az 1700-as években épült (!), és állítólag Sobri Jóska itt emelgette a poharakat, amikor Pesten időzött, sőt egyes legendáriumok szerint 1844-ben Petőfi is megitta a pultnál a magáét. Egykor szebb idők is megélt az italmérés, híres volt például a cigányzenéről, de e tekintetben is őriz egy tragédiát: Patikárius Ferkó, a „cigányzene Petőfije” zenélés közben itt esett össze és halt meg negyvenhárom éves korában.

A fogadó elsősorban a Szénapiac (a Kálvin tér elődje) kofait és állatkereskedőit szolgálta ki, valamint azokat a városi családokat és kártyásokat, akik az állataik eladása után pénzhez jutó vidéki utazók megkopasztását tekintették életcéljuknak. A *pesti mágnásnegyed kialakulása* című dolgozatában Dubniczky Zsolt egy hivatalos levélből is idéz, amely szerint a fogadóba „feszlett erkölcsű” nőszemélyek is jártak, akikkel az „ittasult férfiak botrányos kalandokat” folytattak az udvaron és a sötét utcán, ezek pedig „nem egyszerű társalgásból vagy ölelgetésekből álltak”, hanem „tettleges közösülésben” is megnyilvánultak. A levélíró szerint a kéjteljesen a fogadó körül felállított kerítés sem segített, mert a „féket nem ismerő szenvedély, düh kitörte a kerítést és még rakoncátlanabban üzte fertelmes kalandozásait”.

A *Fővárosi Lapok* 1865-ben íródott egyik száma már felveti, hogy ezen a szépülő környéken valamivel díszesebb épület is állhatna, hiszen „e randa kis szögleten nappal a szem, éjjel a fül botrányozik meg”. A Két Pisztoly hamarosan szó szerint mélyre süllyedt, mert míg a környékbeli utcákat elkezdték feltölteni, a viskó egyre lejjebb és lejjebb került. Az ablakaiból idővel már nem az eget, hanem a földet lehetett csak látni. Hosszas jogi csatározás után a fogadót 1872-ben sikerült lebontani, és a telekre jóval impozánsabb épület, az Ybl Miklós tervezte Pesti Hazai Első Takarékpénztár bérháza került, amely a világháborúban megsemmisült, ma a Kálvin Center áll a helyén. A kávé kortyolgató irodisták aligha gondolnak bele, milyen duhaj kalandok zajlottak ott, ahol az íróasztaluk van.

RENDŐRFŐNÖK MONOGRAMJA ÉS KRÚDY GYULA SZERELMI FÉSZKE

A PEKÁRY-HÁZ SZTORIJA

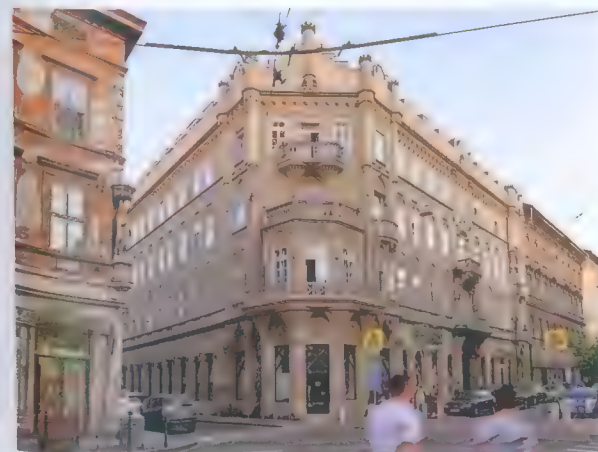
Biztos vagyok benne, hogy aki gyakran jár a városban, az életében legalább egyszer rácsodálkozott már a Király utca és a Nagymező utca sarkán álló, fura, lovagvárszerű építményre, sőt valószínűleg a terézvárosi mulatónegyedből előtűnő bulituristák is olykor alkoholtól fátyolos tekintettel csodálják az épületet. A Pekáry-ház gyerekkorom óta izgatja a fantáziámat, ha pedig önöket is érdekli a különleges, romantikát gótikával vegyítő csodapalota története, akkor tartsonak velem.

Pekáry Imre nagy ember volt, és alighanem hiú is. A rendőrfőnök, aki a Pest városi alkapitány rangot viselte, 1847-ben adott megbízást az akkor még fiatal Brein Ferenc építésznek, hogy tervezze meg a családjá otthonát. Brein szabadjára engedte a fantáziáját, mert egy hatalmas épületet rittyentett a mai Király utca 47. szám alatti telekre. Abban az időben a háromemeletes Pekáry-ház valóságos Empire State Buildingként emelkedett ki a földszintes épületek közül. Az építtető nagyravágyását jelzi, hogy a lépcsőházi vaskorlátokon a mai napig látható a GP felirat, amely a General Pekáry, vagyis a Pekáry parancsnok rövidítése lehetett. Az egykori tulaj szakmájára

A Pekáry-ház az 1800-as évek legvégén, nem sokkal azelőtt, hogy Krúdy Gyula beköltözött volna első feleségéhez, Bellához. A pár az egyik emeleti lakást foglalta el, amelyhez erkély is tartozott. Az író kezdetben rendesen hazajárt, később már csak levelet küldött maga helyett

Forrás: Fortepan / Budapest Főváros Levéltára / Kloss György fényképe

Az épület ma is csodálatot, vagy legalábbis meglepődést vált ki az emberekből. Mivel a bulinegyed egy forgalmas sarkán áll a bérház, naponta több száz turista halad el előtte

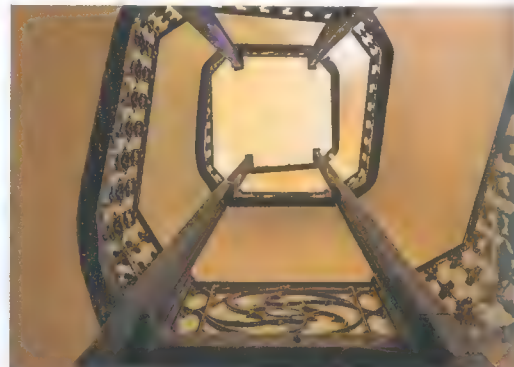
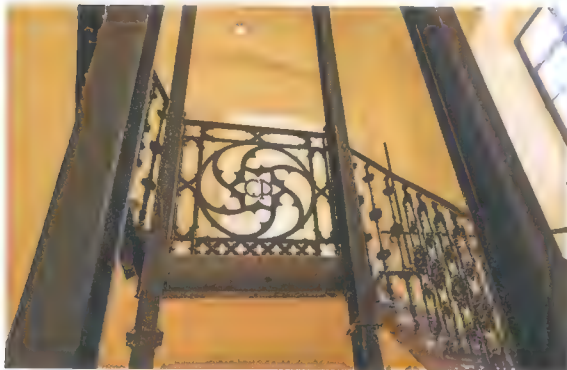
utalnak a bejárati ajtót őrző, teljes harci díszben pompázó, vitézeket ábrázoló szobrok. A rendőri életérzés vonzó lehetett, mert később Pekáry Imre fiai is komoly rangot szereztek a testületben.

A Pekáry-ház különleges elrendezésével, stílusjegyeivel és erkélyeivel Budapest egyik igazi színfoltja, megérdemelte, hogy a város leghíresebb irodalmi lovagja, Krúdy Gyula is hozzátegye a maga legendáriumát. A bohém író úgy nyilatkozott, hogy neki soha nem volt valódi otthona, ingatlant pedig egy percre sem birtokolt, mégis a város számos

pontján lakott, többek között a Pekáry-ház harmadik emeletén is. Mindez úgy történhetett, hogy a fővárosba érkező írójelölt tizennyolc évesen belehabarodott a nála tíz évvel idősebb Spiegler Bellába, Spiegler Gyula Sámuel rabbi lányába. Bella (eredetileg Arabella) a maga huszonnyolc évével vénkisasszonynak számított már, és a kéréket az is elrettenthette, hogy a lány Satanella néven írásokat publikált és irodalmi esteket szervezett. Krúdyval az egyik ilyen szeánsz hozta össze őket, az író pedig nem sokat gondolkodott, két hónap után megkérte szerelme kezét.

Az ifjú párnak meg kellett várnia, míg Gyula nagykorú lett, majd 1899. december 27-én kimondták a boldogítónak erős túlzással mondható igent. Mivel a férjnek semmije sem volt, a Pekáry-házba költöztek be, ahol Krúdy három évet töltött. Ezek után az író elszólították legkedvesebb szenvedélyei: a lóverseny, a nők és az ital. Egy idő után egyszerűen nem ment haza, inkább szállodákban élt, többek között az e könyv hasábjain is említett Meteorban, valamint az Astoriában, ahol kedvteléseinek jobban hódolhatott. Bella maradt a Pekáry-házban, felhagyott az írással, és miután 1900-ban megszületett fiuk, ifjabb Krúdy Gyula, már csak a háztartásra koncentrált. A házastársak kapcsolatát jól jellemzi a levélváltásuk. „Kedves Bella, bocsáss meg, hogy nem mentem hozzád – dolgoztam. Hogy vagy? Válaszolj! Csókol: Gyula (mellékelve 30 korona).” Egy másik pénzküldő levélben csak ennyit írt: „Vegyé! rajta parfümöt! Gyula.”

Pekáry Imre rendőrkapitány hiú ember lehetett, mert minden lépcsőfordulóra ráíratta a GP, vagyis a General Pekáry (Pekáry parancsnok vagy tábornok) feliratot. A homlokzaton látható vitézek is az ő méltóságát hivatottak jelezni. A parancsnok dinasztiát alapított, több nemzedéken át öröklődött a családban a rendőri hivatás

Bella és az ifjú Krúdy találkozása minden volt, csak nem tankönyvbe illő. A lány túlkorosnak és túl műveltnak számított a maga korában, Krúdy pedig fiatalnak. A két művészlélek gyorsan összeköltözött, az, hogy melyiküknél indítsák el közös életüket, nem volt kérdéses. Bella családjának a Pekáry-házban volt lakása, Krúdynek pedig sehol. Ez a helyzet később sem változott, az író végigbarangolta Pestet, lakott a Margit-szigeten és Óbudán is, saját ingatlanra azonban soha nem futotta neki

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Az egymást pénzért nyúzó házastársak nem váltak el, sőt további gyerekeik születtek a különélés alatt (három gyerekük érte meg a felnőttkort), a válásra is csak Krúdy egy újabb szenzációs húzása után került sor. Az első világháború éveiben a *Szindbád* szerzője beköltözött Európa legnagyobb és egyik legmodernebb szállodájába, a Grand Hotel Royalba, amelyet egy bizonyos Várady Gyula bérelt/igazgatott. Az író – szívesen látott vendégtől némileg barátságtalan módon – beleszeretett a főnök gyönyörű és művelt feleségébe, Kelemen Regina „Rezsánba”. A viszony egyike lett volna a bohém művész számos kalandjának, csak hogy Krúdy tovább bonyolította a történetet, és elcsavarta Rezsán lánya, a tizenhat éves Zsuzsi fejét is. Az író ekkor már betöltötte a negyvenet. Bella az eset kipattanása, valamint a lány és a férje szökése után beadta a válókeresetet, Krúdyt azonban soha nem tagadta meg. Az asszony egészen a haláláig élt a Pekáry-házban, amelyben később Vanczák Béla lakatasműhelye is működött. Vanczák úr és neje, Margit, száz embernek adott menedéket a második világháború borzalmai alatt.

Krúdy és Bella szerelmi fészke, az egykori rendőrpalota ma felújítva várja, hogy pesti sétáink alatt újra és újra megcsodáljuk.

Együtt az egész nagy mozaikcsalád. A kép feltehetően Óbudán, az író életének utolsó állomásán készült. Az ablakból Krúdy Gyula kandikál ki második felesége, a nála két évtizeddel fiatalabb Krúdyné Rózsa Zsuzsanna társaságában. Alattuk a gyerekek: ifj. Krúdy Gyula, Ilona, a fiú neje, ifj. Krúdy Gyuláné, az új házasságban fogant legkisebb gyerek, Zsuzsanna és Mária

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

EGY ZAKLATOTT ZSENI AGYÁNAK VÉGSŐ NYUGHELYE

CSÁTH GÉZA ÉS A PSZICHIÁTRIA KERTJE

Egyik legbizarrabb történetünk helyszínéhez értünk. Ez a Balassa utca 6. szám alatt található Semmelweis Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika, amelynek kertjében egy író szüntelenül zakatoló agya pihent meg örökre. Brenner József, vagy ahogyan mindannyian ismerjük, Csáth Géza, a szélsőségek embere volt. Íróként már egészen fiatalon berobbant az irodalmi életbe, a *Nyugat* sztárjaként ünnepelték, orvosi diplomát szerzett, tudományos publikációkat közölt, kiválóan zongorázott és rajzolt. Mindemellett morfinista volt, aki ép elméjét elveszítve agyonlőtte a közös gyereküket kezében tartó feleségét, majd nem sokkal később önmagával is végzett. Harminckét összesűrített év jutott neki.

A Balassa utcai kórházat egykor Moravcsik Ernő professzor irányította, Elme- és Idegkórtani Klinikaként emlegették, vagy rövidebben csak Moravcsik-féle klinikaként. Moravcsik volt Csáth mentora, az épület pedig az orvos-író életének egyik legfontosabb helyszíne. Diplomája megszerzése után a fiatal orvos nemcsak munkára, hanem otthonra is lelt a Balassa utcában. „A második emeleten a dolgozók számára tartottak fenn szobákat, ezek egyikében élt Csáth Géza, aki 1909 és 1913 között gyakorlatilag minden jelentős művét itt írta” – mondja Kéner Balázs újságíró, a Csáth-örökség kutatója, aki nem kevés szervezőmunkával elérte, hogy emléktáblát avassanak a tragikus sorsú írónak az udvaron. De erről később.

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Fiatalkori kép Csáth Gézáról (születési nevén Brenner József), a nagybátyjáról, Kosztolányi Dezsőről és öccséről, Brenner Dezsőről. Kosztolányi felismerte rokona sokrétű tehetségét, egy ideig egyengette is az útját, azonban a tragédiát megakadályozni nem tudta

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Csáth Géza szobája anno. A naplóbejegyzésében így ír a helyről: „Czeizer, a portás arról értesített, hogy ágyamat felhúzták, szobámat kiszellőztették. [...] 15 perc múlva otthon voltunk. [...] és meztelenül a zongorához ültem. [...] Ezután felöltöztem, és lementem az osztályra, hogy a professzort köszöntsem.”

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

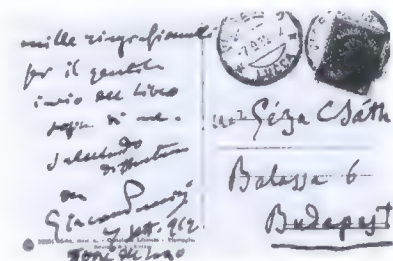

„Csáth Géza ritkán járt kávéházba, feltűnt néha a New Yorkban az irodalmi kapcsolatok ápolása miatt, de jószerivel a klinikán élte az életét. A szobájában egy zongora állt, amin olykor meztelenül is játszott, és itt ápolták azt a Kohn Gizellát is, akiről az *Egy elmebeteg nő naplója* című művét írta. Nagybátyja, Kosztolányi Dezső is látogatta e falak között. Anatómiai pontossággal megírt naplójának hála az sem titok, hogy sok ápolthoz szexuális viszony fűzte” – meséli Kéner Balázs. A kora egyik legkiválóbb zenekritikusaként számontartott Csáthnak ide, a Balassa utca 6. szám alá kézbesítette a postás Giacomo Puccini saját kezűleg neki írt levelét. Történt ugyanis, hogy Csáth lefordította olaszra az egyik kritikáját, majd elküldte a világhírű zeneszerzőnek, aki elragadtatással válaszolt is neki.

„Az ő zenéje a XX. század hangérzéseinek a reflexmozgása. Nem ismerek zeneszerzőt, aki minden szál idegével annyira be tudott volna kapcsolódni a maga jelenébe, mint Puccini.” Az olasz világsztár meglepő módon válaszolt a levélre, a saját kezűleg írt képeslapot a Balassa utcába címezte Csáthnak

Forrás: kőkínos

A kutató szerint nemcsak Csáth orvosi és írói felemelkedése, hanem emberi zuhanása is a Moravcsik-klinikán kezdődött: 1910-ben a szobájában lőtte be magát először morfiummal. A saját testével kísérletezett. Orvosként tudni akarta, hogy a pszichiátrián is alkalmazott szerek sejszinten milyen hatással vannak az emberi szervezetre és elméire. „Mindemeltt szorongó ember is volt, a drogok megnyugtatták, azonban a szedáló- és serkentőszerek vegyítésétől elmeállapota egyre rosszabb lett” – teszi hozzá Kéner Balázs.

A klinikát elhagyó Csáth egyre kevesebbet publikált, előbb fürdőorvosként dolgozott, majd katonarvosként megjárta az első világháborút, függősége pedig egyre csak fokozódott. Szülőföldjén, Szabadkán kórházba került, ahonnan megszökött, majd 1919. július 22-én feldúlt állapotban saját kislányuk szeme láttára agyonlőtte a feleségét, majd felvágta az ereit, és nagy adag morfiumot vett be, hogy kövesse nejét a halálba, ám gyomormosással megmentették az életét. Két kórházat is megjárta a gyilkosság után, de szeptember 11-én megszökött, hogy visszatérjen az egyetlen helyre, ahol talán segíthetnek rajta: a Moravcsik-klinikára. Gyalogszerrel, pizsamában vágott neki a hosszú útnak, azonban szerb katonák feltartóztatták, és bekísérték egy őrszobára, ahol nagy mennyiségű gyógyszerrel végrehajtotta a régóta tervezett öngyilkosságát.

„Csáth Géza még életében rendelkezett arról, hogy halála után az agyát, a máját és a szívét vegyék ki, és juttassák el agysebész barátjához, Schuszter Gyulához, a Moravcsik-klinikára. Ez is egy tudományos kísérlet része volt, abban bízott, hogy a kutatók az agya vizsgálatából megállapíthatják, milyen elváltozások okozzák a művészi hajlamot” – magyarázza Kéner Balázs.

A tehetséges fiatalember nemcsak az irodalmi életben volt feltörekvő híresség, hanem az orvostudományban is, emellett pedig rajzolt és zenélt is. A Balassa utcában Csáth otthonra és munkára lelt, alighanem az udvaron is sokat időzött. Az emléktáblája a szemközti falon kapott helyet, az agya pedig egygyé vált az itteni talajjal

Több mint százöt év áll a VIII. kerületi Balassa utcában ez az épület. A Semmelweis

Egyetem Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinikáját eredetileg is a mostani céljára építették

Csáth Géza csapongó gondolatainak műhelye örökre a klinika fái között pihen. Mára egygyé vált a természettel, a tábla pedig emléket állít egy zseninek, aki szobájában sok embernek segített ugyan, önmaga káros gondolataival azonban nem tudott mit kezdeni.

A Kéner Balázs kezdeményezésére átadott tábla az első közterületi Csáth-emlék volt Budapesten. 2005-ben avatták fel a klinika kertjében

Csáth kérését teljesítették, öccse, Brenner Dezső lovas kocsival indult el Szabadkáról Budapestre, hogy a formalinban úszó agyat leszállítsa, ám az utazás viszontagságai miatt Schuszter nem tudta megvizsgálni a testrészt, mert az már a bomlás jeleit mutatta. A barát ezért a kertben, jelöletlen helyre földelte el Csáth Géza agyát. „Soha nem tudtuk meg, hogy pontosan hova temették el az agyát, de az bizonyos, hogy megtörtént az eset. A második emeleti szoba ma is létezik, a hatvanas évekig orvosok lakásaként szolgált, ma pedig gyógyszer szintmérő laboratóriumként működik” – meséli a kutató.

2005-ben az újságíró erőfeszítéseinek köszönhetően felavatták az első Csáth Géza-emléktáblát: a kert azon sarkát választották, amely felett az emeleten az író élt, és egy fát is elültettek az emlékére. Esterházy Péter író és Tolnai Ottó neves vajdasági magyar szerző leplezte le a táblát, az eseményre összegyűlt sokadalomban pedig ott volt a drámai sorsú író unokája is. „Saját lánya egyévesen nézte végig édesanyja halálát, érthetően ő az örökölt bőrdnyit levéllel és más irattal sem kívánt semmit kezdeni: átadta azokat az Országos Széchényi Könyvtárnak” – teszi hozzá Kéner Balázs.

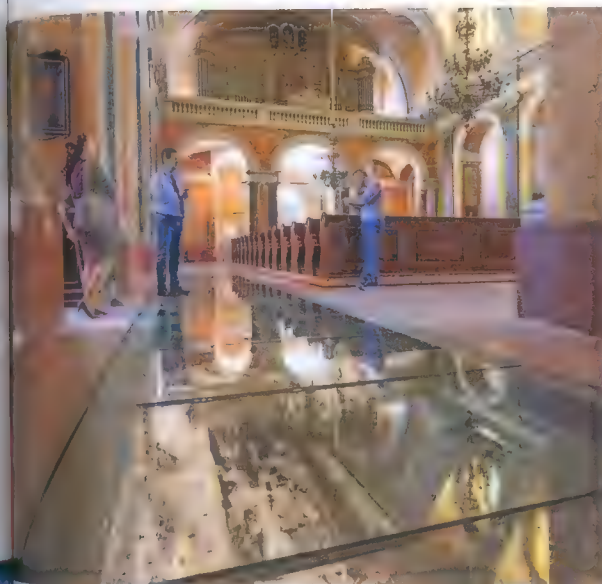
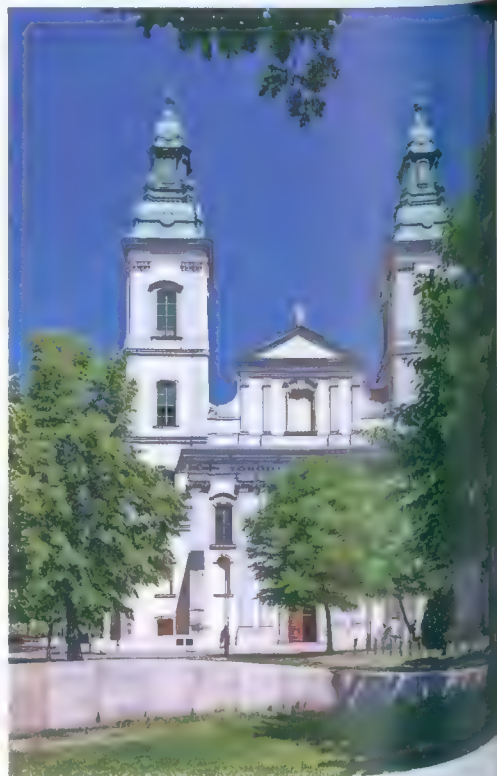
A LOVAGKIRÁLY ÉS A SZENTEK CSONTJA

EREKLYÉK A BELVÁROSI TEMPLOMBAN

Amikor a város híres templomait soroljuk, az elsők között valószínűleg a Mátyás-templom és a Szent István-bazilika jut az ember eszébe. Ikonikus, szent helyek ezek is, ám van egy templom a belvárosban, amelynek története a civilizáció hajnalára nyúlik vissza. E templom alatt fekszenek „Pest első téglái”, és három szent csontereklýeit is őrzik a falai. Egykor Mátyás király személyes imatermet építtetett itt magának, és Kossuth Lajos esküvőjét is itt tartották. A Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomba, rövidebb nevén a Budapesti plébánia-templomba látogatunk.

A Március 15-e téren álló templom az Erzsébet híd végében magasodik. Kívülről mindenki megcsodálja, aki Budáról Pestre tart. Belülről azonban viszonylag kevés fővárosi járja be az épületet, pedig micsoda történelmi utazás ide belépni! Aranyossy Mihály turisztikai munkatárssal tesszük ezt meg, aki jól ismeri a templom minden zugát és közel ezeréves történetét.

A belvárosi templom nem tartozik a kiemelt látványosságok közé, pedig minden téglája a múlt titkairól mesél

Az üvegpadlón keresztül a látogató a régi római tábor parancsnoki szobájába pillanthat be. Mindössze pár méter mélyre nézünk, ám közel kétezer évet ugunk vissza az időben

A IV. Béla óta Pest város tulajdonában lévő épületben négy fontos ereklýét is őriznek. Az ereklýék története a vallás ősi időszakához nyúlik vissza, amikor a rómaiak elől katakombákban rejtőzködő keresztények a mártírhált halt társaik sírja felett tartották miséiket. „A csont- és vérereklýék azt jelképezik, hogy ezek az emberek a testükben, szellemükben, lelkükben velünk vannak” – mondja Aranyossy Mihály. Minden katolikus templomnak kell hogy legyen egy ereklýeje, amelyet a legtöbb esetben ajándékba kap a vallási közösség. A négy fontos „belvárosi” ereklýe közül három magyar szentekhez kötődik, egy pedig nemzetközi jelentőségű.

A templom oldalfalában Szent László, az 1095-ben elhunyt, daliás termetű lovagkirály, az Isten atlétájának is nevezett uralkodó lábszárcsontjának picike darabja látható egy díszes, aranyozott ereklýetartóban. A király koponyáját Győrben őrzik, így azon kevés Árpád-házi uralkodóink egyike, akinek bizonyítottan ismertek a földi maradványai. A csontdarab egy lovagrend tulajdonában van, ők döntöttek úgy, hogy olyan helyen állítják ki az ereklýét, ahol sok ember megtekintheti.

A templom másik oldalfalában IV. Béla húga, Szent Erzsébet csontereklýeje látható egy szintén szépséges tartóban. Árpád-házi Erzsébetet

„A hely története a templom felépítése előtt kezdődik, hiszen már a rómaiak is létesítettek itt egy katonai tábornak, ezt a 2014–2016 között zajló felújítás részeként tárták fel. Mi most éppen a parancsnok szobája felett állunk, és az a kis csatorna, amit látunk, nem más, mint a padlófűtésrendszer része. A tábornak 374-ben harc nélkül feladták a rómaiak, és a Duna másik oldalára húzódtak a barbárok elől – mutat az üvegpadló alatt elterülő római építmény nyomaira kísérlünk. – Gyakran mondjuk, hogy ezek a római maradványok Pest város első kövei, igaz, akkor még a Pest nevet nem ismerhették” – teszi hozzá Aranyossy. A katonai tábor maradványai mellett a templom alapfalát láthatjuk, amelyet még Szent István építtetett. Igen, ennyire régi ez a templom.

Szent László láb-
szárcsontja egy
aranyozott erek-
lyetartóban kapott
helyet. A legendás
uralkodó koponyá-
ját Győrben őrzik

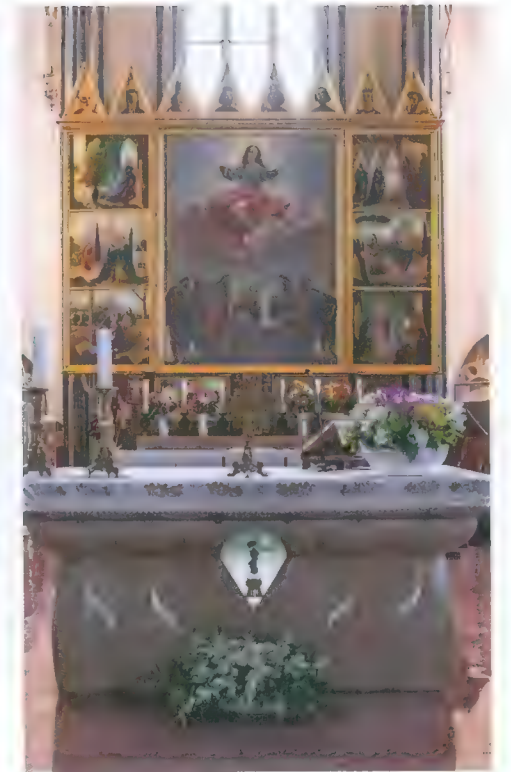
1211-ben, vagyis négyéves korában a templom falai között jegyezte el Hermann, a türingiai tartománygróf fia. A mindössze huszonnégy évet élt asszony a vallásosságáról és a szegények iránti könyörületességéről volt híres. A legismertebb legenda szerint Erzsébet télvíz idején kenyeret vitt a szen-

Szent Erzsébet csontereklyéje
olyan apró, hogy alig lehet
megtalálni a hatalmas és impozáns
ereklyetartóban. Az asszony
mindössze huszonnégy évet élt,
ám irgalmassága ennyi idő alatt is
mély hatást gyakorolt az emberekre

A legenda szerint Szent Gellért püspököt, a magyar földre
véletlenül vetődő papot, István gyerekeinek tanítóját
1046-ban kocsijával együtt vetették le a pogányok
a Gellért-hegyről. Most testének egy apró darabját
őrzik a templomban, amelytől pár száz méterre érte
a mártírhálál. A szobor és a kép is Gellért mártírhálálára utal

forrás: kockács

vedőknek, amikor a sógora (vagy a saját apja) megállította, és rákérdezett, hogy mit rejt a köténye. Tudván, hogy eltilthatják a jótékonykodástól, Erzsébet azt válaszolta, hogy rózsákat visz. Amikor kinyitotta a ruhadarabot, lám, tényleg illatos rózsák bukkantak elő, mert Isten nem akarta, hogy az erényes asszonynak hazudnia kelljen. A kis csontdarabka formájában Erzsébet szelleme visszatért hajdanvolt eljegyzésének helyszínére.

Központi helyen, az oltárnál látható egy másik ismert szent, Gellért sarkocsontjának és gerincsigolyájának egy darabkája. Szent István segítőjét, gyerekeinek nevelőjét a legenda szerint pogányok ölték meg a szemközti hegyen, amely ma már a mártír nevét viseli. Gellért holttestét 1046-tól kezdve hét teljes éven át a templomban őrizték, majd Csanád vármegyébe vitték, végül pedig hazaszállították szülőföldjére, Itáliába. Földi maradványai ma is Muranóban pihennek. A testből emelték ki ezt a két kis darabkát, amelyeket aztán 2002-ben megkapott a belvárosi templom. „Mondhat-

A negyedik ereklyéhez az alagsorba kell ereszkedni: Jézus keresztjének egy szálkáját őrzik itt

juk, hogy a test egy része kilencszázötven év elteltével került vissza eredeti temetési helyére. Olaszországban messze nincs akkora kultusza Szent Gellértnek, mint nálunk, ott egy a sok szent közül” – mondja Aranyossy Mihály.

A negyedik ereklyéhez le kell ereszkednünk az altemplomba, a római maradványok és a Szent István korabeli fal szintjére. „Budapest méhének is nevezzük ezt a helyet, hiszen innen indult minden” – mondja Aranyossy. A felújítás előtt a területet évszázadokon keresztül föld takarta, ma azonban bárki lesétálhat, hogy néhány lépcső megtétele után a múltban találja magát. A kis lenti oltár ékessége a Szent Kereszt ereklye, amely a legenda szerint nem más, mint Jézus keresztjéből egy kicsinyke szálka. A történelmi és vallási emlék a Vatikán tulajdonában volt, mígnem XI. Piusz pápa 1934-ben a pálosok rendjének adta, és így az a budapesti Sziklatemplomba, majd onnan a Belvárosi plébániatemplomba került. „Ez az ereklyénk világviszonylatban is rendkívül fontosnak számít” – meséli idegenvezetőnk.

A trónoló Madonnát ábrázoló középkori freskója a restaurátor kíváncsiságának köszönhetően bukkantak rá 2010-ben. Ma ugyanolyan színeken pompázik a kép, mint hétszáz évvel ezelőtt

Azt, hogy a templom gyakran átépített, tűzvész pusztította, majd bomba szaggatta falai milyen történelmi események tanúi lehettek, felfogni is nehéz. Tankönyvekben visszatérő állítás, hogy Mátyás királyt itt választották királlyá. Ez valószínűleg nem teljesen igaz, bár hálaadó misét tartottak itt a tiszteletére. Az igazságosként elhíresült uralkodó egy saját imaszobát, úgynevezett oratóriumot is építtetett itt magának, ahonnan rálátott a köznépre. „Amikor az oratóriumot 2019-ben feltárták, a restaurátorok tizenkét festékréteget kapartak le, mire megtalálták az eredeti, tizenötödik századi falfestést. Ma ugyanazokat a színeket láthatjuk, amelyek alatt Mátyás király is ült” – mondja Aranyossy Mihály. A felújítások nemcsak itt, hanem a templom keleti végében is okoztak meglepetéseket, 2010-ben egy hétszáz éves freskó létezésére derült fény. A restaurátor kíváncsisága vezetett a felfedezéshez, aki a számos réteg lefejtése után rátalált a csodálatos, máig eredeti színeiben pompázó középkori képre.

Az ezeréves templom megannyi titkot rejthet még, aki pedig kíváncsi a már felfedezettekre – legyen vallásos vagy sem –, a Budapest-Belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templomban egy óra alatt teljes időutazáson vehet részt. Ha azonban azt halljuk, hogy ez az a templom, amelyet az Erzsébet híd építése miatt majdnem elbontottak, jobb, ha tudjuk: ez csupán városi legenda. Felmerült ugyan, hogy elbontják és az is, hogy arrébb költöztetik, ám ezek a lehetőségek csak papíron léteztek.

LAKÁSOK, TITKOS ÁTJÁRÓK ÉS DENEVÉREK

ÉLET A BUDAVÁRI ALAGÚTBAN

Valószínűleg csak kevesen gondolnak úgy az alagútra, mint egy átjárókkal teli, szövevényes rendszerre, amelyben emberek élnek, dolgoznak, gyerekeket nevelnek, és amelynek a mai napig vannak titkos, elzárt részei. A következő fejezetben igyekszem megmutatni, hogy mi mindent rejt a kifúrt Várhegy. Spoiler: igen sok mindent.

Két férfit kértem meg, hogy segítsenek – szó szerint – belelátni az ikonikus építmény szívébe. Szabó Balázs mérnök ismeri az objektum minden zegét-zugát. A szakember *A budai várhegyi alagút története* címmel könyvet is írt róla. Fazekas János – ha lehet – még bensőségebb viszonyt ápol az alagúttal, mivel itt, a gondnoklakásban nőtt fel. János édesapja volt a Lánchíd híd mestere, majd idővel a fiú örökölte tőle ezt a feladatot, és vált a híd, valamint az alagút első számú felügyelőjévé.

Fazekas János és az alagútja. Régi kapcsolat az övék

Adam Clark annyira magyarrá vált az emlékezetünkben, hogy ma már leginkább Clark Ádámként utalunk rá. A férfinak nem adatott meg hosszú élet: 1866-ban, 55 évesen halt meg. A Lánchíd Clark-híd ugyan, ám nem egyedül az övé az érdem. Névrokona, William Tierney Clark tervezőként, majd az építkezésen vezetőként is fontos érdemeket szerzett. Adam a helyettese volt

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár

Képeslap 1910-ből a már megépült alagúttal. Az elötteben látszanak a díszes építmények is 1917-ig kellett fizetni az áthajtásért

Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény

„Amikor 1853-ban elindult az építkezés, és elkezdtek két oldalról fúrni, a korabeli közvélemény biztos volt benne, hogy nem találkozik majd az alagút két vége. Clark Ádám azonban jól számolt, középen összefutott a két fúrórbrigád” – magyarázza Szabó Balázs. Clark, a skót mérnök még pelyhedző állú fiatalember volt, amikor Londonban megismerte a Duna szabályozása miatt ott tárgyaló Széchenyi Istvánt, majd évekkel később a Lánchíd építésének vezetője lett. Az alagutat 1857-ben fejezte be, ez volt élete utolsó nagy munkája. Clark az alagút átadása után visszavonult, hogy a nála több mint két évtizeddel fiatalabb magyar feleségével és gyerekeivel tölthesse hátralévő éveit.

Az osztrák udvar azzal a feltétellel adta hozzájárulását a tervhez, hogy egy titkos lépcsőházat is építenek, amely összekapcsolja a Várat az alagúttal, hogy veszély esetén a várórség bármikor észrevétlenül közlekedhessen a járatokban. A rejtett aknáról a közvélemény természetesen semmit sem tudott, kizárólag a projektet finanszírozó részvénytársaság néhány vezetője és a tervező ismerhette a részleteket. A lépcsőházat gyakorlatilag az átadás után rögtön lezárták, ma is ez a helyzet, és egyre rosszabb állapotban van.

A lépcsőházban tehát nem volt nagy a forgalom, az alagútban azonban annál inkább. Az építtető számítása bevált: a megnyitás után rögtön fízetössé tették: a gyalogosoknak egy krajcárt, az egylovas kocsiknak három, a kétlovas kocsiknak hat krajcárt kellett fizetniük. Az ingázók válthattak bérletet is, idővel pedig bevezették a bárcás rendszert. A közlekedő egy kis

Clark eredetileg díszesebbnek képzelte el a bejáratot, egyiptomi oszlopfőket álmódott oda, ám őt is utolérte minden mérnök sorsa, a költségcsökkentés

Forrás: Fortepan / Jurányi Attila

fémkorongot kapott az alagút elején a pénzéért cserébe, amit a másik oldalon leadott, és boldogan mehetett tovább. Az állam 1907-ben vette vissza az üzemeltetést a részvénytársaságtól, azonban 1917-ig még fizetős volt az átjárás. Ahogyan a pénz csordogált a működtető bank-számlájára, úgy csobogott a víz a téglákba is. A szerkezet azóta ázik, amióta felépült, folyton és állandóan. Hogy a vizesedéssel kezdjenek valamit, a tízes években vízelvezető, szellőztető alagutakat építettek az alagút északi oldala mellé, ezekben egy magas ember is kényelmesen sétálhatna, ha nem lennének nagyon leromlott állapotban. A szerepüket azonban a mai napig betöltik, nélkülük a víz már rég elemészettette volna az építményt.

Az északi falon láthatjuk azokat a fémlamellákat is, amelyek között ventilátorok levegőt fújnak az alagútba. A hét hatalmas gép akkor lép működésbe, amikor odabenn rossz minőségűvé válik a levegő. Ma már automatikusan történik mindez, régebben azonban az alagútmester feladata volt, hogy kapcsolgassa a szellőzést.

Az alagút a titkos lépcsőházon, a szellőzőgépházon és a vízelvezető hálózat folyosóin túlmenően is kínál még titkos, kusza, a hegy gyomrában lapuló termeket. Az alagúthoz kapcsolódó óvóhely a mai napig a nagyközönségtől elzárt objektumnak számít, ám annyi publikus, hogy

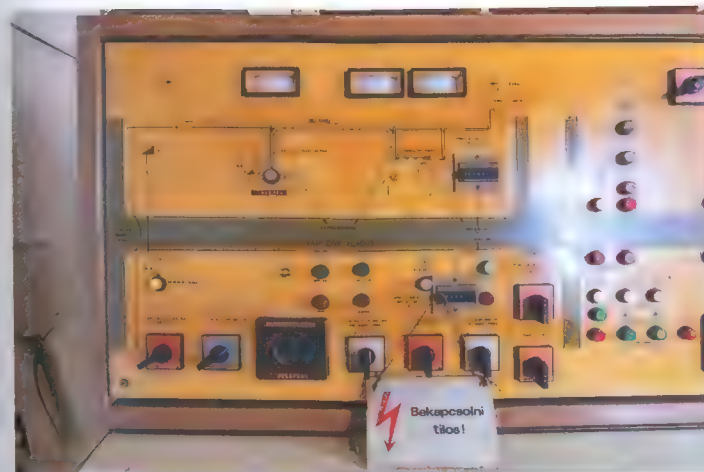

A híd pillérjeiben több emeleten lakások és irodák voltak, néhány nyugdíjas hídmester is itt kapott szolgálati otthont. Ma – mint az a képen is látszik – a lépcsőház és a belső terek is leromlott állapotban vannak, a teljes alagút felújítása rengeteg pénzbe kerülne

Fazekas János és hivatali íróasztala. A mester szobájába az alagútból nyíló ajtón keresztül lehet bejutni, ablaka pedig a hídra néz, hiszen azért is Fazekas felel. Ideje nagy részében azonban a szakember „terepen” van, ellenőrzi, hogy minden rendeltetésszerűen működik-e az alagútban és a hídon

A kis fémtokent bárcának nevezték. A közlekedő kifizette a díjat, kapott cserébe egy ilyen érmét, amit a másik oldalon le kellett adnia

Irányítótábla. A retró kapcsolórendszer ma már csak az iroda díszé

itt működött anno a Horthy-bunker, amely egy szupertitkos óvóhely volt, és – mint azt a neve is jelzi – a második világháborúban a magyar legfelsőbb vezetés hasznáلتa. Maga Horthy Miklós és közvetlen családja is ezen a parancsnoki ponton vészelte át a bombázásokat, idővel pedig a német katonai vezetés is itt húzta meg magát. Karl Pfeffer-Wildenbruck német parancsnoknak ez olyannyira jól sikerült, hogy tudomásunk szerint csak egyszer, akkor is rövid időre hagyta el a biztonságot jelentő falakat.

„A miniszterek a feleségeiknek sem mondhatták meg, hogy hova mennek pontosan, amikor az óvóhelyre kellett menniük. A sofőrjeik is csak annyit tudtak, hogy az alagútnál kell leparkolniuk, utána a politikusok már egyedül mentek, és egy bonyolult protokoll után juthattak be a belső terekbe. Hatalmas létesítményről van szó, nyolcvan szobával, légtechnikai berendezéssel, áramforrással, angolvécékkel és a kor összes rádiós, telekommunikációs kütyüjével felszerelve” – mondja Szabó Balázs.

„Gyerekkoromban játszhattam mindenhol, de bizonyos ajtókhöz nem volt szabad hozzáérnem, a mai napig nem tudom pontosan, hogy mi van mögöttük” – ezt már Fazekas János meséli, akit az alagútban található irodájában látogattam meg. A Clark Ádám tér felőli bejárat után pár méterrel egy ajtót találunk, ott kezdődik az ő munkahelye.

„Nagyapám hajós ember volt, a Dunán született, az ötvenes évek végén kapta meg a Margit híd hídmesteri munkáját. Apám is követte a szakmában, ő 1965-ben lett a Lánchíd hídmestere” – meséli Fazekas János, aki egyéves korában már az alagútban lakott a családjával. Mert az alagútban lakások is vannak: a Clark Ádám tér felőli oldalon két emeleten magasodnak a helyiségek, Jánosék lakása hatvan-hetven négyzetméteres lehetett. A domboldalon kis kert is tartozott a szolgálati otthonhoz, amelynek hatalmas ablakairól páratlan panorámát élvezhettek a lakók.

Titkos és kevésbé titkos alagutak, járatok egész rendszere hálózta be a Várhegyet és az alagutat is. A vízvezető, szellőzőfolyosót azért építették több mint száz éve, hogy a talajvíz ne tegye tönkre az alagutat. Ezt a feladatát a mai napig tökéletesen ellátja

„Édesanyám idővel az alagút gondnoka lett. A családban csak úgy hívtuk a Lánchidat: a hidunk. Hozzánk nőtt, az életünk részévé vált, és borzasztóan büszkék voltunk rá. Apám lejárt a lánytestvéreimmel a híd föld alatti lánc-kamrájába, ami egy szép nagy terem a Clark Ádám tér alatt, és felállítottak ott egy pingpongasztalt. Egyik testvérem innen indulva Európa-bajnok asztaliteniszező lett – mesél a különleges gyerekkorról János. – Sokan voltunk akkoriban az alagútban. Nyugdíjba vonulása után nagyapám is csatlakozott hozzánk, aztán ott volt Szomor bácsi, aki egykor a Kossuth híd híd mestere volt, de miután azt elbontották, visszavonult. Marosi bácsi is nyugdíjasként élt itt, ő a Szabadság híd híd mestereként szolgált, de voltak itt irodák is” – emlékezik vissza Fazekas János. Riportalanyom is a szakmában maradt, kilenc évig a Szabadság hídon szolgált. Az extravagáns lakhelyek emiatt egész életében végigkísérték. Amikor épp nem az alagút pillérjében kialakított lakásban hajtotta álomra a fejét, akkor a Szabadság híd egykori híddíjszedő kisházában lakott, amely ma is ott áll a pesti oldalon. „Imádtam azt a kis lakást, hiába, akkor voltam agglegény” – mondja nevetve a híd mester. Arra, hogy más emberek nem élnek ilyen különleges helyeken, már az óvodában ráébredt, hiszen senki sem akarta elhinni neki, hogy valóban az alagútban élnek. „Mindenki azt kérdezgette, hogy nem örülünk-e meg a zajtól meg

a búztól? De a mi lakásunk a tér felé nézett, az meg nem volt sem bűdösebb, sem hangosabb, mint bármelyik városi lakás.”

A hivatalos cím Clark Ádám tér 1. volt, ha új postást állítottak be a környékre, az igencsak megizzadt, mire rátalált Fazekasék otthonára. A kis János mindenesetre imádta, hogy kölyökként feltérképezhette a Várhegy összes járatát – már amelyiket nem őrizték a hatóságok. Később rockzenészként is jól jött az alagútlakás: itt aztán nem zavarták a szomszédokat, ha egy kicsit a húrok közé csaptak. Ma már János is „normális” lakásba kényeszerült, nehéz is volt megszoknia az átlagos viszonyokat.

Egy időben a családban igen sok híd volt: János nagybátyja „örökölte” a Margit hidat, édesapja a Lánchídon volt, ő maga pedig a Szabadság hidat őrizte. Aztán felcsapott rajzfilmrajzolónak, és mire visszatért a hidak világába, már változtak a szabályok, és minden híd mesternek két hidat kellett vállalnia. Így lett az övé a Lánchíd és ráadásnak az alagút, amelynek minden

részletét ellenőrzi nap mint nap. Sajnos a több évtizede húzódo felújítás meglátszik a belső tereken, ma már patkányok, galambok és denevérek tanyája az a terület, ahol kisfiúként játszadozott. Meglepetések azonban még most is érik a híd mestert: néhány éve fedezték fel, hogy egy titkos üreg van az egyik régi szobájuk mögött, feltehetően az is óvóhely lehetett valaha.

Bár a lakás szmogmentes, az irodáról mindez nem mondható el: zúgó fejjel távozom. Utam a mosdó előtt vezet el, a kézmosó mellett vaskos páncélajtó rozsdásodik évtizedek óta. Hogy hova vezet? Azt senki sem tudja. A Várhegyet átjárják a titkok.

A híd mesteri iroda és a belső erkély 1975-ben. Ekkor már János apja felelt a hídert, édesanyja pedig az alagút gondnoka volt. A lakásuk szerencsére nem bentre, hanem a hídra nézett

Forrás: Fortepan / Víznyiczai Erzsébet

MÓR STÍLUS ÉS MAGYAR NYELVŰ IMA PESTEN

A DOHÁNY UTCAI ZSINAGÓGA TÖRTÉNETE

Évi hatszázezer turista keresi fel, köztük világsztárok sora, egész Európában nincs párja, ha pedig kicsit közelebbről megnézzük, akkor azt látjuk, hogy minden ízében különleges, egyedülálló épületről van szó. Ez a Dohány utcai zsinagóga.

Hajdu Kati negyed évszázada együtt lélegzik Budapest ikonikus épületével, sőt olyan szeretettel beszél a munkahelyéről, hogy közben néha levegőt is elfelejt venni. Ő volt az idegenvezetőm. A zsinagóga híres ugyan, ám főleg a külföldiek körében: más ismert épületekhez hasonlóan mi, „helyiek” gyakran természetesnek vesszük a létezését, így aztán a titkait sem ismerjük.

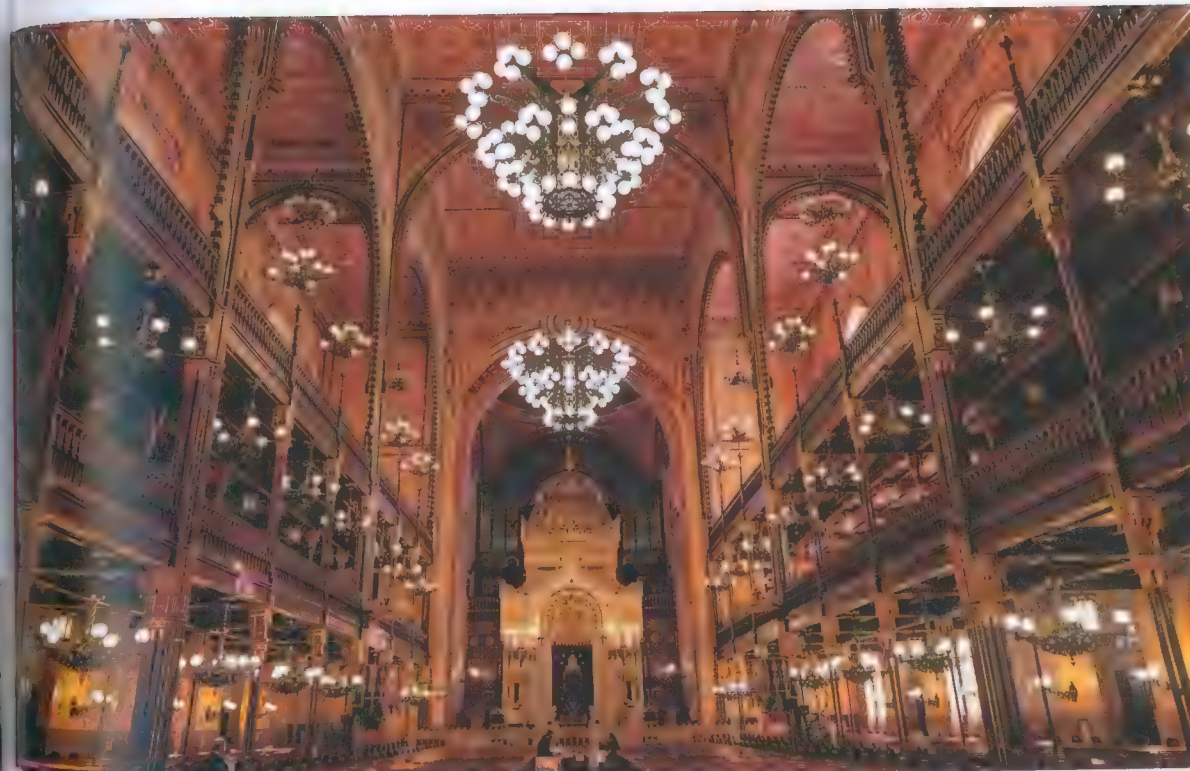
Lássuk a szikár tényeket! A templomot 1854-ben kezdték építeni. Nem létezett ekkor még a Nagykörút, az Andrássy út, az Opera és a Parlament sem, állt már viszont a Nemzeti Múzeum. A zsinagóga tervezésére kiírt pályázatot az osztrák Ludwig Förster nyerte meg, ám ő később kiszállt a projektből, az épület belső megálmodása és külső befejezése így a Vigadót is jegyző Feszl Frigyesre maradt.

„Egyik építész sem volt zsidó származású. A katolikus Förster még Spanyolországba is elutazott tanulmányútra, ahonnan bizánci-mór jellegű tervekkel tért haza, ezeket a jegyeket viseli ma is az épület. Mindez azért érdekes, mert a mór stílus a szefárd zsidók sajátja, itt, a Dohány utcai zsinagógában viszont mind askenáziak vagyunk” – mondja nevetve Hajdu Kati.

Fent Förster megvalósult terve, alul pedig Feszl pályázati anyaga. A vége az lett, hogy Feszl fejezte be az épületet Förster tervei alapján

Forrás: Budapest Főváros Levéltára

Korán reggel, nyitás előtt nézhettünk be a zsinagógába, amely így (is) varázslatos arcát mutatta. Két hatalmas csillár biztosítja a világítást egyenként 125 darab égővel

Nem ez az első, és nem is az utolsó furcsaság a Dohány utcai zsinagógával kapcsolatban. A szent hely felépítésével a zsidóság nemcsak a vallásszabadságot ünnepelte, hanem azt is meg akarta mutatni, hogy a magyar társadalom szerves része. A zsinagóga volt az első templom a városban, ahol a megszokott német helyett magyar nyelven szólt az imádság. Ami még különösebb, hogy az épületben egy hatalmas orgona is helyet kapott. Ez egy keresztény templomban aligha lenne meglepő, ám egy zsinagógában teljes nonszensz, olyannyira, hogy zsidó vallású ember nem is játszhat rajta. Van egy kis trükk a dologban, mert az orgona az épület hátsó részében található, ami hivatalosan már nem a templom része.

Ami még inkább különös az az, hogy az építők a toronyba harangot is szereltek, rögtön kettőt, ami valószínűleg a világ egyik legfelelősebb beruházása volt, mert mindössze egyszer szólaltak meg: Kossuth Lajos temetésekor. Ezek a gesztusok mind a zsidók asszimilációs törekvéseit mutatják.

A zsinagógát 1858. szeptember 6-án avatták fel. Az épület már hónapokkal korábban elkészült ugyan, ám az első rabbinak kiszemelt személy váratlanul meghalt, újat kellett találni helyette. Az első időkben háromezer (!) ember számára volt ülőhely. Ez a szám mára kétezer-nyolcszázra csökkent, ám a padok még az eredetiek, igaz, alapos felújításon estek át. „A hatalmas széf is egyidős az épülettel, a kezdetek óta ugyanott van, elmozdítani sem lehetne, ráadásul egy olyan cég gyártotta, amelyik legalább egy évszázada megszűnt. Amikor lakatost hívtunk, hogy megjavítsuk, a szakember szinte sírt a gyönyörűségtől, igazi szakmai kuriózum volt ez a számára. A személyes kedvencem a tóraszekrény ajtajának kulcsa, amely egy arab ötöst formáz, ezzel is utalva Mózes öt könyvére. Az eredeti mellett erről készítettünk egy másolatot is” – meséli vendéglátóm.

A templom két hatalmas csillárja ellenben nem eredeti, ezek a kilencvenes években elvégzett nagy felújítás alatt kerültek az épületbe. Mind-egyik csilláron egyenként százhuszonöt égő van, amelyek búróját kézzel mossák. Hét perc kell a motornak, hogy szépen lassan leeressze a csillárt a plafonról elérhető magasságba.

A zsinagóga fényét a csillagok is erősítik, az évek során rengeteg híresség látogatta meg az épületet, magyar származásúak, zsidók, nem zsidók egyaránt. Többször járt itt például Tony Curtis hollywoodi magyar filmszínész, aki az Emanuel Alapítványon keresztül pénzt gyűjtött az udvaron látható Életfa felállításához, amely a holokauszt áldozatainak állít emléket. Lánya, Jamie Lee Curtis a mai napig kedves vendég, a rabbival is évek óta tartják a kapcsolatot. Filmjeinek forgatásai miatt Jeremy Irons hónapokig lakott Budapesten, és láthatóan élvezte az itteni életét. „Napi szinten járt hozzánk a művész úr, itt tanulta a szöveget a következő forgatási napra. Leparkolta a motorját, aztán beült az egyik hátsó sorba, és magába mélyedve memorizált. Senkinek sem tűnt fel, hogy egy világsztár van köztünk.” A magyar gyökerekkel büszkélkedő Goldie Hawn a testvérével érkezett, de körülnézett itt az inkognitóban utazó Donald Sutherland és Barbra Streisand is. Ashton Kutcher olyannyira laza volt, hogy még a biztonsági őrök sem ismerték fel: nem engedték be az épületbe a rövidnadrágban, papucsban és pólóban érkező színészt, ő azonban egyáltalán nem neheztelt ezért, sőt legközelebb már hosszúnadrágban érkezett felesége, Mila Kunis társaságában. Dan Brown, a *Da Vinci-kód* írója annyira az épület hatása alá került, hogy még az *Eredet* című regényébe is belefogalmazta a zsinagógát. Sacha

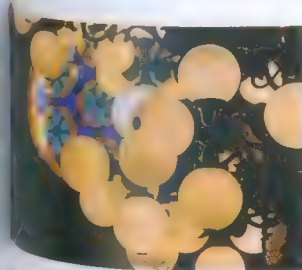

Feszl azért visszacsempézett valamit az eredeti elképzeléseiből! Vitathatatlan a hasonlóság az ereklyetartó kialakítása és az ő tervének központi kupolája között

Ilyen kulcsot máshol nem látni: A tóratartó szekrény különleges kulcsa egy arab ötöst formáz, ezzel is utalva Mózes öt könyvére

Az épületben 2800 hívő számára van hely, ők többségükben eredeti felújított padokon foglalhatnak helyet

Színek, formák, búrák. Az égőkön háló látható, ez védi magukat a búrákat, és persze az alul elhaladó embereket is, ha valamelyik széttörne

Baron Cohen brit komikus vallásos zsidóként látogatott el a Dohány utcába az édesanyjával. Ő kimondottan kerülte a feltűnést.

Amikor a zsinagógáról írunk, a tragédiákat sem hallgathatjuk el. Az első merényletre 1931 áprilisában, pészah idején került sor. Zatlóka Emil egykori katona, okleveles gépészmérnök az egyik oldalajtón lépett be az épületbe, majd revolveréből tüzelni kezdett, miközben azt üvöltötte: „megbüntettem a zsidókat”. Egy negyvennégy éves férfi volt az első áldozata, a következő lövés egy tizenhét éves fiú fejét érte. A szüleit pár hónappal korábban elvezítő árva egy hétig élt még a Rókus Kórházban. A támadásnak két súlyos sérültje is volt.

A rabbi fia a szószékről vetődött rá a merényletre, így akadályozta meg, hogy még több ember meghaljon. Hogy megmenekítsék a lincseléstől, Zatlókát a zsinagóga hátsó traktusába vonszolták. A bíróság a lövöldözőt

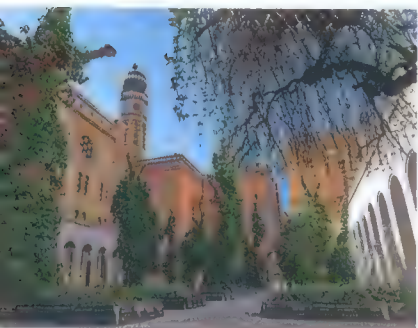
Ezeregyszáznegyven
név szerint
ismert áldozat
végső nyughelye
a templom
területe, miközben
ezeregyszázhetven
ismeretlen mártír is
fekszik itt

elmebetegnek nyilvánította. A második támadás 1939 februárjában már elővetítette a háború közelgő borzalmait: a szemközti ház egyik lakásából két kézigrátnát dobtak a távozó hívekre. Két tucat ember sérült meg, az antiszemita bűncselekmény pontos részleteire a mai napig nem derült fény.

Európa legnagyobb zsinagógája azért is különleges, mert a világon ez az egyedüli, amely egyben temetkezési helyként is szolgál. A hagyományok szerint a templomot és a temetőt nem lehet egymás mellé építeni, a történelem kegyetlensége folytán azonban a Dohány utcából mégis végső pihenőhely lett. A gettóba zárt hetvenezer ember közül tizennégyezer nem élte túl az éhséget, hideget, a kegyetlenkedéseket. A gettó felszabadításakor a közeli Klauzál téren háromezer holttest feküdt, a zsinagóga falánál is több ezer holttest halmozódott fel heteken keresztül. Ezeregyszáznegyven

név szerint is ismert, valamint ezeregyszázhetven névtelen mártírt temettek itt huszonnégy tömegsírba. Mivel a tradíciók a halottak kihantolását is tiltják, ezek az emberek örökre itt lettek végső nyugalomra. A közös sírokon ma egy-egy fa jelképezi az életet.

A zsinagóga kertje – egyedülálló módon – temetkezési hely is egyben. A zsidó tradíciók értelmében az áldozatokat kihantolni nem lehet, így a több mint kétezer ember földi maradványai örökre a fák alatt maradnak

A fények játéka szemet gyönyörködtető Európa legnagyobb zsinagógájában

A Pogánytorony a III. kerület rohamosan benépesedő, egyre drágább részén áll, magánterületen. E könyv írásakor kalandosan, de megközelíthető volt

BIZARR SZEKTA ÓBUDÁN

A POGÁNYTORONY AZ ÉPÍTŐIRE IS BAJT HOZOTT

Budapest egyik legbizarrabb, legkülönösebb és alig ismert látványosságát járjuk körbe, a nevében is baljóslatú Pogánytoronyt. Az építményt bárki megnézheti, aki veszi a fáradságot, és ellátogat Óbuda szélére, az Aranyhegyre, a Jutasi és a Pogánytorony utca sarkára. Manapság egyre-másra épülnek itt a drága lakóparkok, telekről telekre modern villák és régi vikendházak váltják egymást, ám a második világháború előtt nem volt itt más, mint néhány roskatag kunyhó és rengeteg gyümölcsös.

Látogatásunk idején a Pogánytorony magánterületen állt, ám a letaposott kerítésen keresztül szabad bejárás nyílt a hátborzongató emlékműhöz. Ottjártunkkor egyetlen állatkoponyát, csontot vagy ezoterikus, rovásírásos üzenetet sem láttunk, pedig állítólag az ősi magyar hitvilág hívei a mai napig hagynak a torony tövében szimbolikus jelentőségű tárgyakat.

A fura torony történetének megértéséhez az első világháború előtti évekig kell visszamennünk, ekkor alakult meg a Turáni Társaság, amely kezdetben egy vállalkozó, elsősorban tudósokból verbuválódott csoportosulás volt. Számos nagynevű Ázsia-kutató, utazó és földrajztudós is csatlako-

zott a társasághoz, például Vámbéry Ármin, Cholnoky Jenő, vagy éppen Hopp Ferenc. A turáni elképzelés Finnországban honosodott meg: az érvrendszer szerint népeinket (magyarok, finnek, mongolok, észtek stb.) szoros kapcsolatok fűzik a közös őshazához, Belső-Ázsiához. A derék orientalisták sem akartak mást, mint megtalálni az esetleges keleti gyökereket, és finanszírozni az ázsiai kutatásokat.

Aztán jött az első világháború, és megbolondult a világ, köztük a társaság tagjai is, akik egyre radikálisabb szélsőjobbaldali és faji nézeteket hangoztattak. A kutatók távoztak a szervezetből, amelyből idővel kivált a Turáni Egyistenhívők Táborának nevű szélsőséges szekta pár száz taggal, egy ügyvédből és egy lelkészből lett vezetővel, és igen zavaros gondolatokkal. A hívők szerint azért sújtja országunkat a magyart magyar ellen fordító „turáni átok”, mert Szent István az ősi magyar vallás eltiprásával és a kereszténység felvételével elárulta népét. A turanisták a pogány rítusok és a pogány kultúra visszaállításáért küzdöttek, megbélyegeztek mindenkit, akit nem tekintettek elég magyarnak, és nekik „köszönhetjük” a máig élő áltudományos mítoszokat a magyarok sumér, kínai, japán stb. eredetéről.

A turanisták élénk fantáziája a terveikben is megmutatkozott. Hol óriás Koppány-szobrot akartak emelni a Tabánban, hol sumér stílusú Attila-emlékművet örökké égő mécsessel a pogány mártírok emlékére a Hármashatár-hegyre. Ezekből az elképzelésekből nem lett semmi, ám a budai hegyekben építendő tizenkét egyforma torony ötletét nem bírták kiverni a fejükből – közülük egy el is készült. Ez a Pogánytorony.

Mivel a turanistákat a hatóságok is figyelték, a tornyot csak egyik tagtársuk, az akkor már nyugdíjas Szász Farkas világvégi telkén tudta megvalósítani a két tervező-építőmester Taubel Géza és Wühl Géza. A turanista öregúrnak a jelek szerint csak eszmei támogatást nyújtottak a társaság tagjai, mert később a projekt hiányos kifizetése miatt perbe keveredett Taubellel.

A torony 1935-ben készült el, addigra a közvélemény már elborzadva figyelte a turanisták okkult szertartásairól, állatáldozatairól, vérszerződéseiről

A Turáni Társaság egykor az „ázsiai őshazát” kutató nagynevű tudósok gyűjtőhelye volt: Cholnoky Jenő földrajztudós, Almásy György Ázsia-kutató, Déchy Mór geográfus, Lóczy Lajos földrajztudós, Vámbéry Ármin közép-ázsiai utazó és Sven Anders Hedin svéd földrajztudós is a tagjai között volt. Az első világháború után a társaság radikalizálódott, a jeles kutatók pedig távoztak

Forrás: Fortepan / Cholnoky Tamás

Archív kép 1972-ből, a Pogánytorony még ekkor is vonzotta a borzongásra vágyó közönség figyelmét

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

szóló, olykor teljesen eltúlzott híreket. A bulvársajtót élénken foglalkoztatta a rejtélyes, sötét szekta. A vallási emlékmű a hőskorában tizenhárom méter magas és háromemeletes lehetett, a tetején egy turulmadár figyelt, ezt manapság már nem láthatjuk. A megnyitőünnepségen a vendégek mellett a rendőrség is tiszteletét tette, és némi kardlapozással színesítették a programot.

1939-ben egy újabb szimbolikus akcióval bővült a szekta repertoárja. Koppány állítólagos szálláshelyéről, a Somogy megyei Törökkoppányból öt nyírfát hozattak a turanisták, ezeket a torony köré ültették el, és mindegyiknek egy-egy ősi magyar nevet adtak (Balázs, Botond, Lehel, Emese, Csaba). Ekkoriban díszkert is virágzott a főleg szakrális, ezoterikus eseményekre fenntartott torony mellett. A háború közeledtével a virágágyásokat katonai csizmák dúlták fel. Államellenes, felforgató tevékenységük miatt a társaság férfi tagjainak nagy részét munkaszolgálatra hurcolták Ukrajnába. A Horthy-rendszer gyakorlatilag megszüntette a szervezetet, a vezetők a háború végére meghaltak, eltűntek vagy börtönbe kerültek, majd a szocialista rendszer sem támogatta a nacionalista ideológián nyugvó szervezetek életre kelését.

A torony a háború után az ÁVH-hoz került. Hivatalosan megfigyelőpont működött itt, a felső emeletet valószínűleg 1956-ban lőtték szét, majd magántulajdonosok váltották sorban egymást, miközben az önkormányzat védelmet biztosított történelmünk eme érdekes, bizarre építészeti színfoltjának. Az összeomlástól az utóbbi évek apróbb felújításaival már biztosan sikerült megóvni a tornyot – mindez az építető szervezetről aligha mondható el.

Valami van belül: nemcsak az építetők csavarodtak be, hanem a lépcső is

LISZT FERENC OTTHONÁBAN HAJNALI HÁROMKOR KEZDŐDÖTT A NAP

AHOL A VILÁGSZTÁR ERKELLEL VERTE A BLATTOT

Liszt Ferenc igazi magyar világhíresség: Perutól Kambodzsaig, Nagy-Britanniától Dél-Afrikáig százmilliók ismerik a nevét. Az pedig, hogy Franz Liszt a királyság szélén, német anyanyelvű, osztrák és magyar gyökerekkel is büszkélkedő családban látta meg a napvilágot, még tovább gazdagítja a történetet, és rávilágít az ország egykori sokszínűségére. Liszt magyarul soha nem tanult meg igazán, ám volt magyar útlevele, és minden lehetséges fórumon magyarnak vallotta magát.

A várost járva többségében olyan helyeket mutatok be, amelyek története nem közismert. A múzeumokat éppen ezért szándékosan kihagytam a sorból, a Zeneakadémiához tartozó Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközponttal azonban kivételt teszek. A kiállítás a külföldiek körében roppant népszerű, minden nagyobb útikalauz az elsők között ajánlja. Látogatásomkor, a nyár talán legforróbb délutánján, két dél-amerikai és egy távol-keleti pár váltott jegyet, a budapestiek azonban kevésbé ismerik. A múzeum szó szerint Liszt világába vezet a látogatót, hiszen a termekbe lépve a zeneszerző egykori lakásába, nappalijába, hálószobájába jutunk. Nem kell komolyzene-rajongónak lenni ahhoz, hogy az ember átérezze, mi-

Az eredeti réztábla a mai napig az egykori lakás falán lóg. Világsztárként Liszt megtehetette volna, hogy bezárkózik, ő azonban a Zeneakadémia elnökeként közzétette „fogadóóráját”. A levelekre is mindig válaszolt, pedig időrablónak érezte az állandó körmölést

Liszt Ferenc 1881-ben költözött be az első emeleti lakosztályba, az épület egyetlen erkélye is az ő otthonából nyílt a Sugár (Andrássy) útra. Amit a zeneszerző biztosan nem láthatott az ablakából, az a millenniumi kifestési állomása, hiszen a vasutat 1896-ban, tíz évvel a halála után adták át

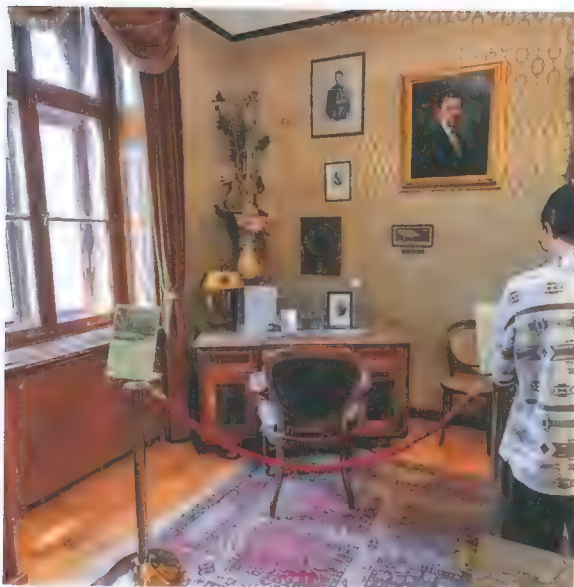
lyen különleges, hogy pontosan azon falak között tartózkodhat, amelyek között a génusz alkotott, aludt, kártyázott és tanított.

Az Andrássy út és a Vörösmarty utca sarkán járunk, a Régi Zeneakadémia 1879-ben átadott épületében. A pár évvel korábban alapított Magyar Királyi Zeneakadémia eredetileg a Hal téren üzemelt, aztán itt, az Andrássy (régebbi nevén Sugár) úton folyt az oktatás, majd megépült a még impozánsabb Zeneakadémia a mai Liszt Ferenc téren.

Elnökének a világszerte ünnepezt Liszt Ferencet kérték fel, aki örömmel – és fizetést nem kérve – vállalta a feladatot. Az igazgató és az intézmény valódi irányítója Erkel Ferenc lett. Bár pénzt nem fogadott el, hívei tudták, hogy Liszt örömmel

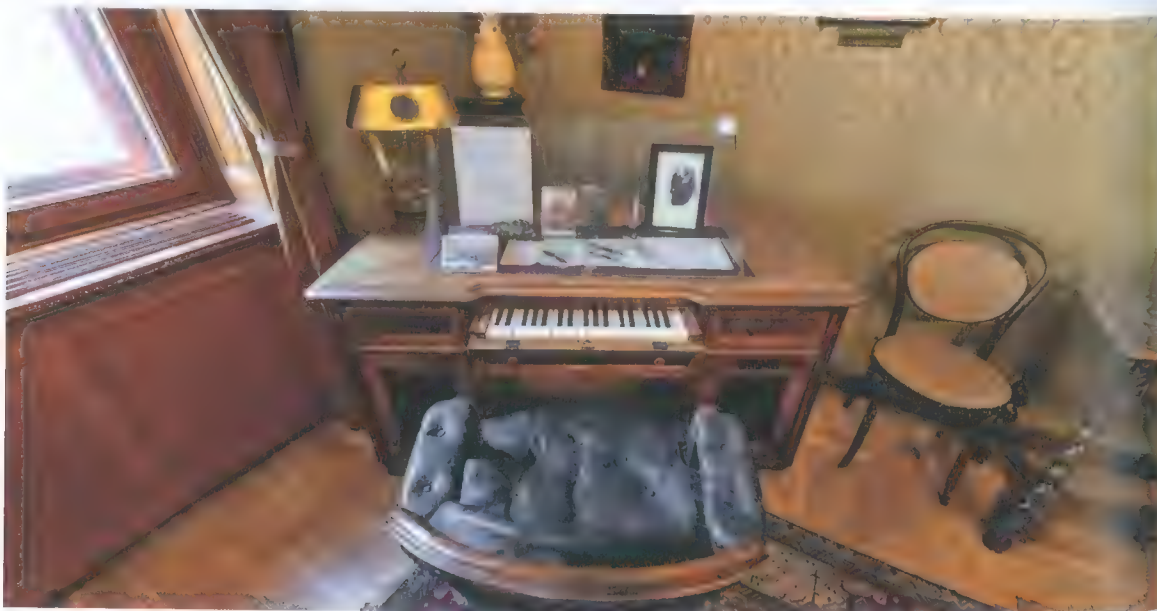

A szalon falát ma is ugyanúgy kék tapéta borítja, mint egykor, amikor Liszt Ferenc élt itt. A mester a nappaliban fogadta tanítványait is, így a lakás valóban „szolgálatinak” számított

Az egyetlen hiteles kép (rajz) Liszt Ferenc pesti dolgozósobájáról. A múzeum dolgozói igyekeztek mindent ugyanúgy elhelyezni, ahogy az akkoriban lehetett. A képen a mester mellett hú tanítványa és segítője, Lina

A dolgozósarok ugyanúgy néz ki, mint Liszt idejében. A komponálóasztal eredeti és igazi különlegesség. Ludwig Bösendorfer kifejezetten Liszt számára találta ki ezt a szerkezetet, amely íróasztal és hangszer is egyben. A szerkezet billentyűs, azonban nem húrokat, hanem kis fémlapocskákat szólaltat meg. Liszt nem is arra használta, hogy hangzásokat próbálgasson – az ment neki fejben –, inkább csak technikai szerepe volt, futamokat ellenőrzött rajta

A Zeneakadémia elnöke hazavitte a munkát: nappaliját csak egyetlen ajtó választotta el a díszteremtől és a dobogótól, ahol a zongorája is várta. Természetesen nem ez a modern zongora, és akkor a színpad is a másik oldalon állt

venné, ha pesti tartózkodása alatt szolgálati lakást ajánlanának neki, így nem kellene folyamatosan szállodában vagy barátoknál meghúznia magát. A székház építésekor Lisztnek és Erkelnek is terveztek egy-egy rezidenciát: előbbi az első, utóbbi a második emeleten lakott.

Míg Erkel már 1879-ben beköltözött, az idősödő, élete végső szakaszába lépő Liszt csak 1881 januárjában tette ezt meg, mert a falak állítólag nedvesek voltak a festés után. Sokat elárul a zeneszerző népszerűségéről, hogy bár Liszt Ferenc titokban érkezett, a vasútállomáson így is népes fogadóbizottság várta, barátai pedig a saját kezükkel szépítették a lakását hónapokon keresztül. Tizenhat aszszony – tisztelők feleségei, valamint női tanítványok – varrták, hímezték a terítőket, dísz tárgyakat. A zongoraszék kárpitját például Eötvös Loránd

felesége, Horváth Gizella készítette. Láng Adolf belsőépítész pedig még arra is figyelt, hogy az új lakás hasonlítson Liszt korábbi bérleményére, hogy a mester otthon érezze magát.

Belépve az épületbe egyenesen az első emeletre igyekszünk, az előtérben, a jegypénztárnál vár bennünket Peternák Anna muzeológus. Felvilágosít, hogy már most is Liszt lakásában járunk, hiszen a kassza egykor előszoba lehetett. Innen tovább haladva az ebédlőbe, balra a szalonba, jobbra pedig a hálósobaként is funkcionáló dolgozósobába jutunk. Liszt 1881 januárja és 1886 áprilisa között élt itt, de nem állandó jelleggel, hiszen Budapest mellett római és weimari bázisát sem adta fel.

„A mester egész életében rengeteget utazott, Pesten általában januártól húsvétig időzött. Innen indult utolsó útjára is, hiszen 1886 nyarán érte a halál” – magyarázza Peternák Anna, miközben a gyönyörű belső terekben nézelődünk. Mai szemmel természetesen a hatalmas terek igazán impozánsnak tűnnek, akkoriban azonban az arisztokraták pesti palotáihoz viszonyítva ez kimondottan szerény lakásnak minősült. A mester sem volt éppen

hivalkodó típus: a világhír ellenére mértéktartóan és szerényen élt. Alvásra nem sok időt pazarolt. Pesti napirendje egészen különleges volt: hajnali három-négy óra körül kelt, a napot borral vagy konyakkal kevert teával indította, majd elmélyülten komponált egészen reggel hétig-nyolcig, amikor egy óra pihenést még engedélyezett magának. Ezután, még mindig a reggeli órákban, általában ellátogatott valamelyik pesti templomba misére, tizenegyedtől pedig látogatókat fogadott, vagy tanított. Este általában zenei programra vagy vendégségbe volt hivatalos, időskorában pedig már szinte egyáltalán nem vállalt nyilvános koncerteket, így kizárólag a tanítványai részesültek abban a kegyben, hogy hallhatták játékát.

„A tanítványok heti két alkalommal mesterkursusra jöttek hozzá, csoportos órát tartott nekik a lakása szalonjában, és ilyenkor gyakran ő maga is zongora mögé ült. Híres mondása volt, hogy a piszkos fehérműt mindenki otthon mossa ki, amivel arra utalt, hogy technikai kérdésekkel már nem kívánt bajlódni, zeneértelmezési, komoly szakmai ügyekkel viszont igen” – mondja a muzeológus, miközben a szalon kék tapétájában gyönyörködünk. A leírásokból tudjuk, hogy Liszt idejében is ilyen volt a szoba alaptónusa. Sok minden más is eredeti, például a különleges komponálóasztal, amely egy zongorát rejt, és most is pontosan ott áll, ahol egykor Liszt Ferenc dolgozott rajta.

A művész szó szerint hazavitte a munkát, ugyanis ha a szalonból kilépünk, akkor egyenesen a koncertteremben találjuk magunkat. A dobogó az 1800-as évek végén még a másik oldalon volt, így a zeneszerző két lépéssel az otthonából a színpadon találhatta magát.

Természetesen az idősödő művésznek volt segítsége, a személyzet törzse Miska, a magyar inas volt, akinek egykori szobájába is bekukkanthattunk – most apró raktárként és irodaként működik. Egykor kis tapétázott ajtó kötötte össze a lakrészt a munkaadója hálószobájával, de ezenkívül egy technikai szenzáció, a házi villamos csengettyű is szolgálta a mester és Miska kommunikációját. Az elefántcsontból készült nyomógommbal jelezhetette a zeneszerző bármelyik szobából, ha éppen szüksége volt valamire. Követte

Liszt Ferenc imádott közeli barátaival kártyázni. Ellenfelei olykor hagyták nyerni, amit nem vett észre

Liszt mélyen vallásos volt, Budapesten gyakran járt templomba, egyidőben fontolgatta, hogy a zenei helyett a papi pályát választja

Lisztet Rómából a Sugár útra Lina Schmalhausen is, a nő egykor a tanítványa volt, azonban zongoratudása helyett a mester iránti odaadó szeretetével és gondoskodásával tűnt ki a tömegből. Hamarosan félre is tette zenészi ambícióit, helyette Liszt Ferenc házvezetőnőjévé és bizalmasává vált, nem kis irigységet vonva ezzel a fejére. Lina intézte a mosást, a bevásárlást és az összes napi ügyet. Nagy főzőcskzésre nem kell gondolni, hiszen a szolgálati lakásból hiányzott a konyha, így egy közeli vendéglőből hozatták az ételt, és a zeneszerző kedvelte a piacon kapható pattogatott kukoricát is.

A lakás legbensőségesebb része természetesen a dolgozó/háló volt, amelynek bal sarkában, az ablak alatt kapott helyet a komponálóasztal, jobb sarkában pedig a mester ágya. Közeli barátait ide hívta az agg Liszt Ferenc, aki ilyenkor általában háziköntöst viselt, szájából folyamatosan lógott a szivar, amit soha nem gyújtott meg, és olykor nagy whistpartik zajlottak a szobában. Barátokért nem kellett messzire mennie, hiszen Erkel Ferenc néhány lépcsőnyire lakott, Stróbl Alajos szobrásznak pedig a házban volt műterme. A két művész jól megtalálta egymással a közös hangot, Stróbl pedig több hiteles mintát is készített arról a kézről, amely páratlan zsenialitással kezelte a zongora billentyűit. Innen, a dolgozószobából válaszolt Liszt arra a rengeteg levélre is, amelyeket élete megkecsértőinek tartott, ám fegyelmezetten visszaírt minden hozzá fordulónak néhány jó szót.

A Liszt Ferenc Emlékmúzeum olyan bensőséges betekintést kínál egy szerény génusz mindennapjaiba, hogy azt egyszer mindenkinek érdemes megnéznie.

Az utolsó fotográfia Liszt Ferencről, 1886 márciusának elején készült – ekkor már elhagyta Pestet. Az öregedő művészlőről a képet Paul Nadar készítette, aki a kor gyakorlatilag minden hírességét megörökítette, Verne Gyulától Baudelaire-ig

Forrás: kozkincs

SZENDREY JÚLIA UTOLSÓ ÓRÁI

VÉGNAPOK A HORÁNSZKY UTCÁBAN

Kiírhatnák a Horánszky utca 13. számú házra, hogy „itt élt és alkotott” Szendrey Júlia, ám ez nem lenne teljesen igaz: a költőnő nem írni, hanem meghalni jött a józsefvárosi Palotanegyedbe. Petőfi Sándor özvegye 1867-ben, betegen költözött be az akkor Zerge utcának nevezett mai Horánszky utcába. Az aprócska, 14-es számú földszinti lakást édesapja, Szendrey Ignác vásárolta számára (más források szerint a férje bérelte).

Szendrey Júlia a közvélemény megvetésétől sújtva 1850-ben ment feleségül Horvát Árpád történészhez. Házasságukból négy gyerek született, ám a kapcsolat tizenhetedik évében az asszony eljutott arra a pontra, hogy ismét sokkolva az ítélkezésre hajlamos társadalmat, külön költözzön férjétől.

A házasság megromlásához hozzájárulhatott, hogy Horvát nem vetette meg a fizetett szerelmet, valamint szexuáliságokkal próbálta csillapítani vágyait. A lapokat gyakran megmutatta a feleségének, hogy benne is felkorlácsolja a szenvedélyt.

Petőfi, Szendrey Júlia (1867)

Szendrey Júlia és Horvát Árpád. Tizenhét évig bírták együtt

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár, Petőfi Irodalmi Múzeum

A csendes Horánszky utcában megbújó épület két hírességnek is az otthona volt egykor: először Szendrey Júlia menekült ide egyre nyomasztóbb házasságából, halálos betegen, majd Krúdy Gyula is beköltözött. Utóbbi Pest talán összes házában eltöltött néhány éjszakát, de a Horánszky (Zerge) utcába kimondottan Szendrey Júlia története vonzotta az író

rajongott a beteg asszonyért, verset is írt hozzá, Júlia pedig megtisztelte őt bizalmával: minden iratát és levelezését átadta neki, hogy halála után ne mocskolhassák be a nevét.

1868-ban a feleségek feleségének állapota rosszabbra fordult, ekkor már gyereke sem láthatta. Szeptember 6-án, este hat órakor Szendrey Júlia a Zerge utcában hunyta le örökre a szemét. Harminckilenc éves volt csupán.

Minden bizonnyal ugyanebben a lakásban három komor férfi gyűlt össze aznap este, hogy egyezséget kössön: Horvát Árpád ígéretet tett, hogy nem járhatja le halott feleségét nyilatkozataival, Tóth József pedig biztosította róla, hogy a gondjára bízott iratokat nem hozza nyilvánosságra. Gyulai Pál költő, Júlia sógora is csatlakozott a paktumhoz, és évekig állította, hogy a leveleket az elhunyt kérésére vele együtt eltemették.

A levelek kalandos úton, harminc évvel később kerültek elő, így értesült az ország a küzdelmes sorsú asszony igazságáról.

A Horánszky utcában ma látható ház a *Józsefváros* című könyv szerint 1870-ben, vagyis két évvel Szendrey Júlia halála után épült, bár sokak szerint csak adminisztrációs gikszerrel lehet szó, és valójában az asszony végóráit látó falak ma is állnak. Az viszont vitán felül áll, hogy ebben a házban lakott évekkel később az akkor hűszesztendő Krúdy Gyula, aki éppen

„Életemnek ama legszerencsétlenebb szakában, midőn szavai után ítélve benne megmentőmre véltem találni, s nem másra, csak egy kéjenc állatra találtam” – írta egyik apjához címzett utolsó levelében az akkor már a méhrákkal küszködő Szendrey Júlia.

Petőfi Sándor özvegye Horvát vádjaitól körülvéve, meghurcolva, betegen költözött be élete utolsó lakhelyére. Az ápolóján, édesapján és legkisebb lányán, Ilonán kívül csak a titkára, a nála tíz évvel fiatalabb, szintén az utcában élő Tóth József látogatta. A férfi

Az est.

(Chamisso után)

Hagyi, gyermek, hagyd folytatni átam
A hideg est már közeleg,
A napnak nemekora vége,
S én majd csak ott leszek pihenek.

Dalaid mért dalolni nekem?
E hangokat nem érzem én. —
Mirel beszélsz, szerelemről?
E szót én rég elfeleddem.

Emléksz-e régmúlt időkre,
Azt hiszem, ódon szó lehet,
De most folytatnom kell az útát,
Mely mindenkit haza vezet.

Az én útam már lefelé tart,
Faradt labbam alig viszem.
A régi tús kiégett immár,
Orvanként inkább érzem.

(Post, jún. 11. 1868.)^{*)}
SZENDREY JÚLIA.

^{*)} A versen elhagyott kislány utolsó költeménye.

Nehéz sors jutott az ország özvegyének,
Szendrey Júliának, akinek minden lépése felett
egy egész ország itélkezett

Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

Rövid élete alatt Szendrey Júlia a saját
jogán is jelentős irodalmi pályát futott
be az Andersen-mesék fordításával,
költemények írásával. Az est című
verse már csak a halála után,
az örökségéből előkerülve jelen-
hetett meg. Szavaiból már érezhető,
hogy búcsúzik a világtól

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Szendrey Júlia miatt költözött ide, és a parketta min-
den recsegésében az ő szellemét érezte visszatérni.

A Petőfi család szomorú történetéhez hozzá-
tartozik, hogy két évvel később és pár sarokra anyja
halálos ágyától, a Bródy Sándor utcában (akkoriban
Sándor utca) halt meg Petőfi Sándor és Szendrey
Júlia közös gyereke, Petőfi Zoltán is. Bár az ifjú nem
ismerhette az édesapját, élete minden percében vele
hasonlították össze, és ez a nyomás is hozzájárult ah-
hoz, hogy a nagy költő fiának alig huszonkét év ada-
tott meg.

A Horánszky 13.-ban ma a Diák- és Vállalkozás-
fejlesztési Központ működik.

Hírszekrény.

Üdömszék.

* A városi tanácsorvosban egy jótaná-
csos felállt, mely a Reiterféle orvoslást a petőfi-
sárokkal együtt megpróbálta nagyraemelési tettei fel. E hely-
ben ismerte, csak aztán a valóság megdöbbentően szem-
kértve látszott.

* Petőfi özvegye: Szendrey Júlia. Halála
pedig hosszú betegsége után tegnap este jött el. Ma-
rta. Halála iróniájára is vezetett, mert 1868-ban a költő-
nőnek írt a ő fordítás nyelvére Andersen mondja. Most meg-
fűt a ház, a család rokona, a család költője fel fog.

* Hírszekrény: Szendrey Júlia. A család szomorú
múltjának emléke hirtelen meg. Szendrey Júlia halála után, a
múltjának emléke hirtelen meg. Szendrey Júlia halála után, a
múltjának emléke hirtelen meg. Szendrey Júlia halála után, a

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

* Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.
Szendrey Júlia halála után, a múltjának emléke hirtelen meg.

ÓRIÁSGYÍKOK NYOMÁBAN A PÁLYAUDVARON

A DÉLIBŐL KÉTSZÁZHATVANMILLIÓ ÉVET REPÍT VISSZA
A DIMETRODON EXPRESSZ

Dr. Kordos László
paleontológus, a titkokat
rejtő vörös kövek,
és egy MÁV-szerelvény.
A lábnyomokat látva
260 millió évet
zakatolhatunk
vissza az időben –
a dinoszauruszok
előtti korbá

Budapestet járva vajon hol lelhetünk egykori eltűnt
világok és misztikus lények nyomaira? Meglepő
helyen: a Déli pályaudvaron. Viccelődhetünk azon,
hogy a megkövesedett maradványok is a fehérvári
gyorsra vártak, ám ne engedjünk az olcsó poénok
csábításának, mert a helyzet komoly: a taxidroszt fe-
lőli falon bárki felfedezheti a mai Magyarország föld-
jét kétszázhatvanmillió évvel ezelőtt taposó állatok
nyomait.

Dr. Kordos László paleontológussal, a Magyar
Állami Földtani Intézet egykori igazgatójával gyalog-
olunk a diszkrét hűgyszagban a Déli pályaudvar oldalában. Mellettünk az

Alkotás utca forgalma dübörög, eljutunk addig a pontig, ahol az 59-es villa-
mos a Nagyenyed utcán felkapaszkodva jobbra fordul. A névrokonság nem
véletlen, a tudós az édesapám, sőtánk végcélja pedig a hátsó utaskijárat,
amelyet kőfal választ el a pályaudvar területétől. A hetvenes évek elején
történt bővítés során épülhetett fel az állomás e traktusa, legalábbis a régi
képek és leírások alapján édesapámmal erre a megállapításra jutottunk.

Történetünk szempontjából a mikornál sokkal fontosabb, hogy miből
épült fel a fal és a hozzá tartozó kis szolgálati épület: Balaton-felvidéki vö-
rös homokkőből. Ezt a kőzetet legnagyobb tavunk környékén bányászták

és az országban több helyszínen is felhasználták különböző építkezésekhez.

A taxisok és a járókelők is értetlenkedve nézik, hogy a fotós kollégával kiegészült triónk miért bámulja meg babonázva a falat. Ha elmondanánk az igazságot, hogy a dínók őseinek nyomát kutatjuk, valószínűleg még furcsábban néznének ránk. „Gyakorlat kell hozzá, hogy az ember meglássa a lényegét, és persze a fényviszonyok sem mellékesek. Ám ha egyszer ráállt a szemünk, akkor viszonylag könnyű észrevenni a hegyekben végződő ujjakat, amelyek egy talplenyomatban futnak össze – magyarázza Kordos professzor, majd a kaputól pár méternyire rábök a fal egyik kövére. Nézzétek, ott nagyon szépen látszik egy *Dimetrodon* nyoma.” Való igaz, ha az ember tudja, hogy mit keressen, akkor idővel kirajzolódik szeme előtt a méretes lábnyom, amely formáját tekintve egy emberi tenyérnyomathoz hasonlítható.

„A *Dimetrodon* nevű ősi hüllő még a dinoszauruszok felbukkanása előtt, negyed milliárd évvel ezelőtt létezett a földön. Nem szeretnénk találkozni vele: hossza a négy-öt métert is elérhette, és kora egyik legveszélyesebb ragadozója lehetett. A hátán egy jellegzetes bőrből, hártlyából álló vitorla volt, amely talán a testhőmérséklet szabályozásában játszott szerepet” – magyarázza édesapám.

Hátborzongató és egyben csodálatos belegondolni, hogy ez a kőfal a pá-

Megnyugtató, hogy a *Dimetrodon* már nem kószál a Déli pályaudvar környékén. A negyedmilliárd évvel ezelőtt élt húsevő négy-öt méteresre is megnőtt, igen veszélyes ragadozó lehetett. A Déli falán a nagyobb nyomok ehhez a fajhoz kötődnek

Forrás: Adobe Stock © Herschel Hoffmeyer

Kordos László mutatja, hogy mit kell keresni. A lábnyomok az emberi tenyérhez hasonlítanak leginkább, azonban éles szem és megfelelő fényviszonyok szükségesek a felfedezésükhöz

Amikor a lábnyomok rögzültek, még nem szakadtak szét a kontinensek.

Ha visszarepülnénk az időben az akkori „Magyarország” területére, akkor a Pangea szuperkontinensen találhnánk magunkat, ahol például Texas összeér Bajorországgal

Egy emberi tenyérnél is nagyobb *Dimetrodon*-lábnyomot mutat Kordos professzor a Déli pályaudvar taxidroszt felőli oldalán

lyaudvar hátsó kijáratánál egy kétszázhatvanmillió évvel ezelőtti pillanatképet rögzített az utókor számára. A félelmetes ragadozó komótosan cammogott a főnyen, otthagya a lába lenyomatát, amelyet néhány perccel később finoman elborított a víz, üledéket hordott bele és így a nyom nem mosódott el. A következő több millió évben az anyag megkövesedett, kikristályosodott, majd egyszer csak az emberek bányászni kezdtek, és így a lenyomat a felszínre került. „A legszebb lábnyomokat a balatonalmádi kikötő melletti sétányon találjuk, amelyet ugyanebből a fajta homokkőből építettek. Érdekes itt az orrunk elé figyelni, mert rengeteg hüllő és kételtű lépte nyomát rejtja a kőzet” – mondja a paleontológus.

A vörös homokkőben a lábnyomok mérete az egészen aprócska, egy centiméterestől a méretes, huszonnyolc centiméteresig terjed. A Déli pályaudvar falában is találunk mindenfajta állattól származó nyomokat: három-, négy- és ötujjúakét, egyesek ujjai karomban végződtek, másoknak nem. „Fontos, hogy ezek a lények nem dinoszauruszok. A lábnyomok olyan régiek, hogy abban a korban még a dínók sem léteztek, ők majd csak öt-hatmillió évvel később jelennek meg a földön. Emlősök, madarak pedig pláne nem voltak. Ezek ősi hüllők és kételtűek, nyomaik kicsit

Ha első ránézésre nem rajzolódna ki a pontos forma, ne aggódjon, inkább tartsa egy kicsit a fény felé a könyv e lapját, és feldereng majd a megoldás

krokodilszerűek” – mondja apám, miközben homlokára húzott szemüveggel közelebből is megvizsgálja a falat.

Sokat fantáziálunk róla, hogy milyen lehet az élet távoli bolygókon, de nem kell messzire mennünk, hogy egy másik világból származó képeslapot kapjunk. Saját, jelenlegi élőhelyünk is olyan volt sok-sok millió évvel ezelőtt, mint egy idegen galaxis. Ha visszarepülnénk az időben abba a korbba, amikor a félelmetes *Dimetrodon* hátrahagyta nekünk a lábnyomát, egy meleg tájon találnánk magunkat. Ekkor a földrészek még nem szakadtak szét, így a Pangea nevű szuperkontinensre kerülnénk, fejük felett a hatalmas Váriszkuszi-hegységrendszer magasodna.

„Viszonylag kopár tájat látnánk, a mai növények közül pedig egyet sem ismernénk fel, mert ezek még nem alakultak ki. A néhány méter magas növények alatt a hegységből időszakosan lefolyó vizek csordogálnak, ezek temették be a lábnyomokat is” – magyarázza édesapám.

Pusztán a lábnyomokból, kúszásnyomokból képtelenség lenne kiolvasni az állatok fajtáját, egykori testfelépítését. A beazonosításukhoz szükséges, hogy létezzenek csontvázleletek is ugyanebből a korból, így a kettő összevetésével már eredményeket érhetnek el a tudósok. „A permi vörös homokkőben úgy tizenötféle állat nyomait fedezhetjük fel, valamint növények lenyomatait is megmaradtak” – mondja a professzor.

A kétszázhatvanmillió évvel ezelőtti lépések megkövült lenyomatait a vonatra várva most is bárki megnézheti. Bármit megadnánk azért, hogy tudjam, létezik-e majd valamiféle civilizáció a világunkban kétszázhatvanmillió év múlva, amely majd feltárja a Déli pályaudvar és az ott elsiető emberek életének nyomait.

EGY KÜLÖNÖS KAPCSOLAT ÉS EGY VILÁGHÍRŰ KANCA

A KINCSEM-PALOTA FALAINAK TITKAI

Miközben a felújításra váró Kincsem-palota mál-ló pompájú lépcsőházában baktattam felfelé, arra gondoltam, világviszonylatban is ritka, hogy egy épület a tulajdonos lovának nevééről váljon ismertté. Márpedig a Reáltanoda utca 12. alatt álló úri rezidenciát eredetileg Blaskovich-palotának keresztelték el, ám a közvélemény Blaskovich Ernő földbirtokos és lótenyésztő helyett csodakancája, Kincsem emlékét ápolja inkább. Így történhetett meg az is, hogy a nyílt napon sem a díszterem, hanem a ló istállója felé terelték a látogatókat – ennek a háznak négylábú volt a leghíresebb lakója.

Bármennyire is Kincsem a nemzetközi sztár, érdemes kicsit a ház tulajdonosánál is elidőzni, mert az épület falai egy igazán különleges szerelmi históriát rejtene. A tápiószentmártoni Blaskovich Ernő az 1870-es évek végén építtette meg a pesti palotáját, tervezőnek Bukovics Gyulát, Ybl Miklós irodájának munkatársát kérte fel. A mai Astoria és a Ferenciek tere között álló kis palota urát társasági körökben derék, sportos, művelt és

Fotózásunk időpontjában néhány napra a közönség számára is látogathatóvá tették a házat, amelyet azóta elkezdtek felújítani. Az építő cég látványos aranszínű burkolatba bugyolálta a kis palotát. Az aranyba bújtatott titokzatosság mintha elkísérné a házat a születésétől fogva

A belső udvarban érdemes eljátszani a gondolattal, hogy a befelé néző szoba ablaka talán a titokzatos ladyé lehetett, aki olykor lopva kitekintett a függönyök mögül

Az egész család lómániás volt, és Blaskovich Ernő is örökölte ezt a szenvedélyt. A korabeli források igazi nagyvonalú gavallérként írják le, aki büszke volt gondozott birtokára, kiváló búzájára és takarékos gazdálkodására. Tehetséges hajtóként is emlegetik, állítólag volt olyan mondás, hogy „Hajt, mint egy Blaskovich”

Forrás: kózikincs

Kisbér és Tápiószentmárton is verseng a „Kincsem szülőhelye” kitüntető címmért, Blaskovich ugyanis soha nem árulta el, hogy pontosan hol született a csodáló

Forrás: kózikincs

jókedélyű embernek tartották, olyasvalakinek, akivel élmény beszélgetni. A férfi aktív, gondolkodó és újító arisztokraták etalonja volt, alacsony termetétől eltekintve tökéletes partinak számított. Az otthona felhúzásakor Blaskovich már elmúlt negyvenéves, azonban a házasság és a gyermekáldás különös módon elkerülte.

1874-ben született azonban Tápiószentmártonban egy kis patás lény, akinek a világrajövetele alapjaiban változtatta meg a lósporttal régóta magas szinten foglalkozó nemes életét. Kincsem a következő hat évben hat országban ötvennégy versenyből ötvennégyet megnyert, ezzel kivíta a „leggyőzhetetlen csodakanca” és a Hungarian Wonder, vagyis „magyar csoda” neveket. Több forrás említi, hogy Blaskovich a Kincsem győzelmei után kapott vagyont forgatta bele a házába, ez azonban nem igaz: a földbirtokosnak bőven volt pénze palotára a lóversenysikerek nélkül is.

Amikor az egyemeletes neoreneszánsz palotába betolták az utolsó bútort, Blaskovich már ismerte a szőke, kék szemű Szabó Karolinát. Az erdélyi polgári családból származó, jólsituált és művelt, a férfinál huszonkét évvel fiatalabb kezdő színésznőt Blaskovich – Buza Péter újságíró megfogalmazása szerint – meghívta házi rabságba, örökre.

Soha nem tudjuk meg, mi is történt pontosan a falak között, ám az bizonyos, hogy Karolina félbeszakította színésznői karrierjét, és beköltözött a Reáltanoda utcába, hogy aztán több mint harminc éven keresztül csak elvétve lépje át annak küszöbét. Hivatalosan Blaskovich házvezetőnője volt, ám a valóságban ennél jóval jelentősebb szerepet játszott az életében.

A korabeli pesti pletyka „Kék szemű ladyként” emlegette a ház úrnőjét, akit soha senki nem láthatott, és aranykalitkába zárva élte mindennapjait a palota földszintjén. A lady legfeljebb hajnalban osont ki a házból, hogy mélyen vallásos emberként templomba menjen, vagy rövid sétát tegyen, ám mire az utca megtelt járőkelőkkel, ő visszatért választott magányába.

A gyönyörű – ám a többi pesti nemesi rezidenciához képest kicsi és bárátságos – palotában a felújítás megkezdése előtt még láthattam az egykori csodás, faberakásos, tükrös, selyemtapétával borított báltermet. Itt a teljes magyar arisztokrácián túl megfordult vendégségben a német császár, a spanyol király és a walesi herceg is. Egyikük sem találkozott a titokzatos Kék szemű ladyvel.

Hogy miért rejtegette élete párját Kincsem tulajdonosa, arra több válasz is kínálkozik. Elképzelhető, hogy Blaskovich a nagy korkülönbség,

a hölgy polgári származása vagy színésznői múltja miatt tartotta elképzelhetetlennek az esküvőt és a gyerekvállalást. Egy másik teória ennél jóval prózaibb okokkal szolgál: míg Blaskovich Ernő alacsony termetű ember volt, választottja magas, sudár nő hírében állt, akit hosszú, szőke haja még nyúlánkabbnak mutatott. A rossz nyelvek szerint a hiú Blaskovich egyszerűen nem akart magas párja mellett mutatkozni, inkább otthon őrizgette a számára legbecesebbeket: barátnőjét és a világhírű kancát.

Kincsem ugyanis a ház udvarából nyíló, márványtetővel borított istállóban élte a pesti mindennapjait, amikor éppen nem versenyen vagy a gödi istállóban időzött. A városiak a csodájára jártak, minden vendég és járókelő látni akarta az aktív versenyzést hatéves korában befejező paripát. Innen ragadt az épületre a Kincsem-palota elnevezés. A versenypályákon a „férfi uralmat” megtörő kanca 1887-ben múlt ki, előtte azonban több sikeres utódot hozott a világra. Istállója ma is áll, e sorok írásakor az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy egy irodaház részévé válik.

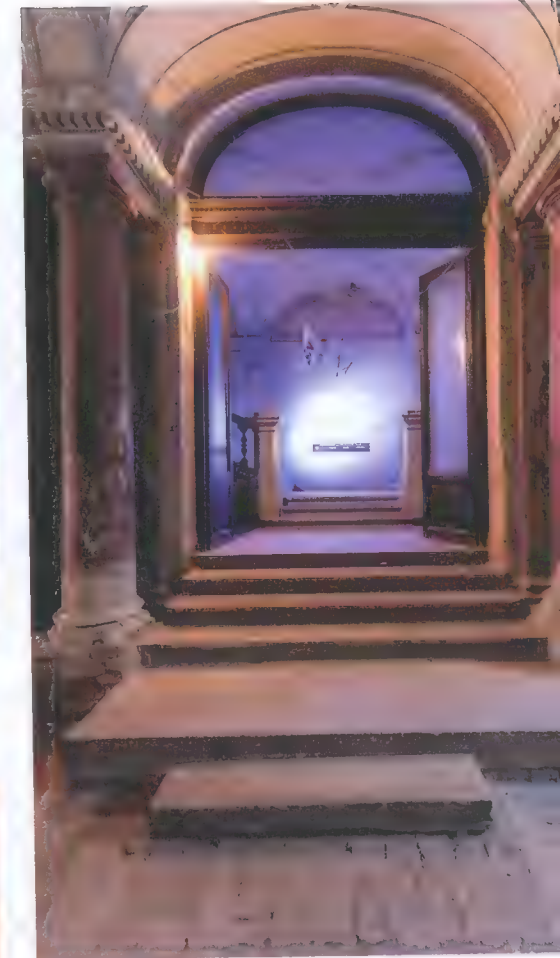
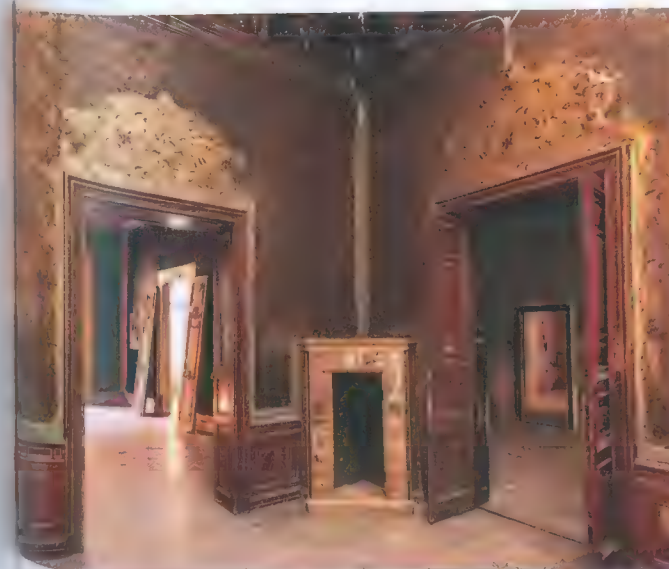
A versenyek és a felkészülések között Kincsem a Reáltanoda utcai ház udvarában álló kis istállóban pihent

A fogadóterem a díszes tetőablakkal és a faburkolatokkal egészen finom ízlésről árulkodik

Az egyik hátsó, impozáns és nagy szobában egy korabeli illemszék is fennmaradt, kérdés, mit kezdenek vele a felújításkor

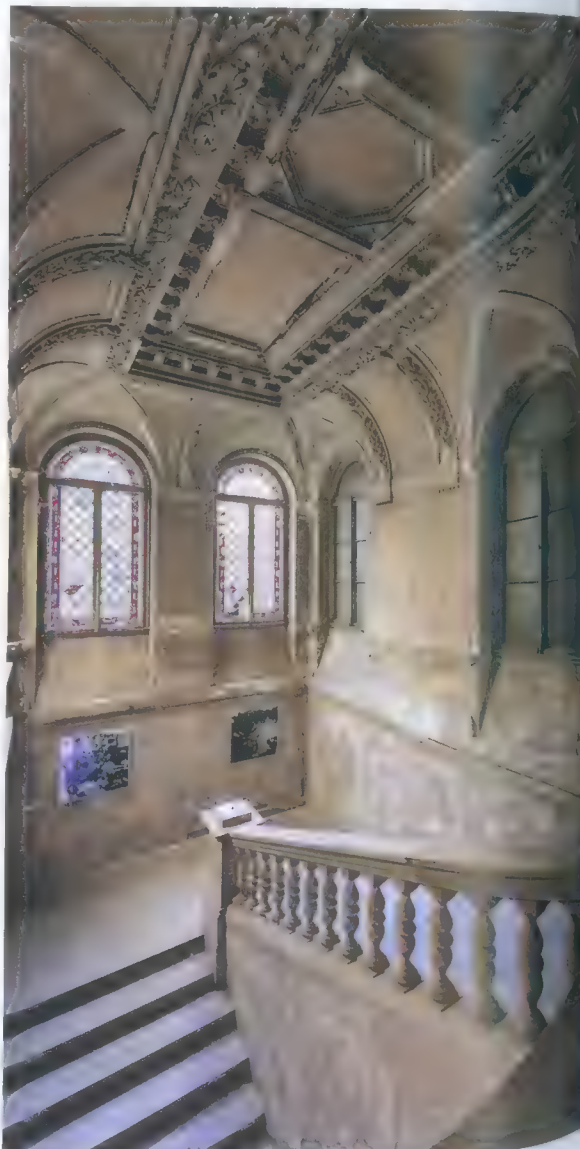
A látogató – miután kocsijával begördült – balra egy impozáns kapun juthatott be a lépcsőházba majd onnan a palota belső termeibe. A vendégek a ház asszonyával azonban szinte soha nem találkozhattak

A Kincsem-palota a kor nemesi lakóházaikhoz képest kimondottan kicsi, azonban a terek egészen lenyűgözők lehettek a maguk idején

Arról nincs hiteles információ, hogy Szabó Karolina miként élte meg a különös kapcsolatot, az azonban biztos, hogy hű társa maradt a férfinak évtizedeken keresztül. A legenda szerint Blaskovich azért kötött ibolyakék szalagot Kincsem felszerelésére minden verseny előtt, hogy ibolyakék szemű kedvese is a győzelmek részese lehessen. A házasságot és az anyaságot a szerelméért feladó asszony ötvenévesen távozott a Reáltanoda utcai palotából. Blaskovich ekkor már súlyos beteg volt, ám minden jel arra mutat, hogy támogatta élete társát az újrakezdésben. Kúriát vásárolt neki Szilasbálon (a mai Mezőszilason), ahova a nő 1908-ban végleg le is költözött. Amikor Blaskovich a palotájában 1911-ben örökre lehunyta szemét, szép örökséget hagyott Szabó Karolinára: közös életük színtereit, a szalon és a hálószoba berendezéseit, pénzt és családi ezüstöket.

Karolina vidéki élete egy újabb szerelemmel teljesedett ki, 1910-ben férjhez ment a mezőszilasi Droppa Károlyhoz. Ez a kapcsolat sem éppen hagyományos keretek között született: Droppa a papi hivatását adta fel, hogy – a református válásra áttérve – nőül vegye kedvesét, és az életük hátralévő részét boldogságban éljék le. Mindketten 1929-ben, néhány hónap különbséggel haltak meg. Otthonukat ma Droppa–Szabó-kastélyként ismerik a helyiek. A Reáltanoda utcai palota és a Droppa-kúria is arra emlékeztet, hogy a szerelem és az emberi kapcsolatok néha különös módokon találhatnak utat maguknak.

A lépcsőház a palota egyik leglátványosabb része, még így, több évtizedes pusztulás után is

FORRADALOM AZ ERKÉLYEN, SZOCIALISTA ERKÖLCSÖK A LOBBIBAN, BULI A PINCÉBEN

AZ ASTORIA SZÁLLÓ MAGA A TÖRTÉNELEM

1914 óta fogalom Budapesten az Astoria. A nevet állítólag Gellér Mihály, az Amerikát is megjárt profi szállodaigazgató ajánlotta, mondván, ez a márkanév egyszer már bevált

Az Astoria a világ közepe. Ami pedig az Astoria Szálloda falai között történt, az maga a sűrített magyar történelem, a hazai show-biznisz rövidített sztorija, és a Dallas tévésorozat kicsit magyarosított verziója.

Az Astoria telkét már akkor is híreségek taposták, amikor a szálloda még gondolatban sem létezett. Itt állt a hol híresnek, hol hírhedtnak nevezett Zrínyi fogadó, ahol Lotz Károly Mednyánszky Lászlóval kártyázgatott, a szomszédban lakó Petőfi Sándor a János vitézt írta a sarokban, az emeleten, Hollósy Kornélia szalonjában pedig Jókai Mór és Arany János adták egymásnak a kilincset. Zrínyi kirohanása itt új értelmet kapott: azt a jelenséget nevezték így, amikor a kártyaparti vesztese a fogadóból a zálogfiókba rohant a pénzért. A fogadó 1824 és 1910 között működött, és ez igen szép teljesítmény egy kocsmától.

Ekkor már a telken, mondhatni, a spájzban voltak Ungerék, a család, amely kulcsszerepet játszott az Astoria történetében. A família tagjai kétszáz éven keresztül birtokolták a belváros e szegletét, kiaknázva a benne rejlő lehetőségeket. A család szerencséjének kovácsa szó szerint Unger Benedek volt. A kovácmester valamikor az 1700-as évek közepén vette meg a területet, majd műhelyt nyitott, és egyre gazdagabb lett. Egykor a Hatvani kapu szomszédsága növelte a telek értékét, majd a városfal elbontása után a belváros kezdett errefelé terjedni, így Unger Benedek mindenképpen jó üzletet csinált.

A kovácmester unokája, Unger Henrik, már Pest ötödik legvagyonosabb polgáraként szerepel a hírekben. Neki köszönhetjük az Astoria Szállodától néhány háznyira álló Ybl Miklós-féle Unger-házat, amely Unger-átjáróként is ismert. Több száz másik pesti polgárral egyetemben magam is hetente átsétálok rajta, hogy a Múzeum körútról a Magyar utcába jussak. Aztán jött Benedek ükunokája, Unger Richárd, aki két másik családdal, Elekékkal és Takácsékkal együtt belefogott a Hotel Astoria építésébe. Az egység nem volt túl acélos: olyanmire nem értettek egyet a koncepciót illetően, hogy a három telektulajdonos két építészet bérelt fel. Ők azonban megoldották a feladatot, és az épület nagyjából egységes képet mutat. A központi fűtéssel, porszívórendszerrel, felvonókkal és modern hangszigeteléssel ellátott, párizsias és elegáns szálloda az 1914. március 14-i megnyitó után azonnal a közönség kedvence lett.

Kellett a sikerhez az „amerikás” Gellér Mihály, a vérprofi szállodai szakember is, aki a New York-i Waldorf Astoriában szívta magába a luxusipar ismeretét, és állítólag ő javasolta, hogy a Múzeum körüti szálloda neve Astoria legyen. Azt, hogy Krúdy Gyula is az állandó vendégek között volt, már csak halkan említem, hiszen a derék író mindenhol álomra hajtotta a fejét, ahol szoba és koszt volt, no meg a takarítók is hagyták békében aludni reggelente. „A háború kitöréséig itt laktam. Vadonatúj volt minden a hotelben. Szőnyegek, réztárgyak, telefonok. Sok lámpás mindenütt. Körbefutó folyosók, amelyekről ki nem talált a vidéki...” – írta a frissen beköltöző Krúdy, aki külön megjegyezte, hogy a szobák akkor „babavár” méretűek voltak. Ez abból adódott, hogy Budapest legdrágább telkén minden négyzetcentit

Életkép 1960. december 23-áról. A takarítónő a hajnali tisztítást, az éjszakai recepciót pedig az adminisztrációt végzi. Vagy az is lehet, hogy egy mást figyelik meg a kémektől és besúgóktól egykor hemzsező épületben...

Forrás: MTI Fotó / Bojár Sándor

Károlyi Mihály az erkélyről mondta el híres beszédét, és vált a forradalom, majd az ország vezetőjévé. Gyakorlatilag az őszirózsás forradalom teljes vezérének az Astoriában élt és dolgozott azokban a hónapokban. Károlyi emléket ma konferenciaterem őrzi az épületben

Forrás: kozkincs

Kun Béla nem tartozott a fizetővendégek közé, de azért maradt egy ideig

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

ki kellett használni, így a plafon is alacsonyabb volt a szokásosnál, és a lift is szűkös, de a luxus és a személyzet szakértelme minden kellemetlenségért kárpótolta a vendégeket.

A boldog békeidőket – azt a pár röpké hónapot – történelmi viharok követték, és az Astoria valahogyan mindig ezek epicentrumában állt. Az őszirózsás forradalom konkrétan itt robbant ki, miután Károlyi Mihály az Astoria első emeleti erkélyéről tartott beszédet a tömegnek. A Károlyi-féle Magyar Nemzeti Tanács az első emeleti szobákban működött irodáit – ezek helyén ma a Károlyiról elnevezett tárgyalóterem áll –, a miniszterelnök pedig a negyedik emeleten élt feleségével az egyik lakosztályban. Az Astoria ekkoriban fogda is volt – ez a történelem során még néhányszor megismétlődik –, Lukachich Géza tábornokot, Budapest katonai parancsnokát például az 508-as szobában őrizték, ám a szállodát körülvevő tömeg olyanmire a vérét akarta, hogy őrzői jobbnak látták pincérnek öltöztetve kicsempészni onnan.

A következő csoport, amelyik nem fizetett a szobákért, Kun Béla és társasága volt. A proletárdiktatúra vezetősége egyszerűen kisajátította a lakosztályokat, majd később továbbállt a Hungáriába.

1928-ban az építtető Unger Richárd meghalt, mesés vagyont hagyva maga után. Az Astoria mellett két másik belvárosi palota, ezer hold föld, műkincsek és készpénz volt Richárd öröksége. A vagyon átruházása nem zajlott zökkenőmentesen. Pereskedés kezdődött az üzletember két örökbe fogadott fia, István, Ödön, valamint a nagylábon élő, hitelezők által szorongatott özvegy között, aki egyben a fiatalabb gyerek, Ödön édesanyja is volt. A bíróság Istvánnak ítélte a birodalmat, ő azonban nem sokáig lehetett az Unger-ház feje, mert 1934-ben megvágta a kezét, majd néhány nappal később vérmérgezésben meghalt. A korabeli sajtó rejtélyesnek nevezte a váratlan tragédiát.

Gellér Mihály mindenesetre maradt, és a harmincas években csúcsra járatta az Astoriát. Ez volt a hotel történetének legfényesebb időszaka. Aztán jöttek a németek, és az Astoria megint főparancsnoksággá és börtönné alakult. A Gestapo költözött be az emeleti szintekre, a pincéket megtöltötték ellenzékiekkel, zsidó vezetőkkal, arisztokratákkal, az Adolf Eichmann listáján szereplő szerencsétlenekkel. Hónapokkal és jó pár robbanással később az orosz tisztek fészkeltek be magukat – egy halott németet is találtak az egyik ágy alatt –, majd amerikai tengerészgyalogosok otthonaként is

szolgált az épület. Amelyik hódító sereg itt járt, az természetesen kirabolta a szállodát.

Az Astoria azonban sokadszorra is feltámadt poraiból. Az egyedüli örökössé vált Ödön eladta a megmaradt családi ékszereket, és újra berendezte a szállodát, amely 1946-tól várta a vendégeket. Az utolsó Ungert államosítás ürügyén 1948-ban dobták ki a saját szállodájából. A Nagy-Britanniába emigráló Ödön elmondása szerint csupán két pezsgőspoharat vihetett magával. A később külföldön is sikeres Ungert a trauma nem gátolta meg abban, hogy a politikai helyzet enyhülése után visszatérjen Magyarországra, és látogatóként időről időre az egykori hoteljében foglaljon szobát.

Az Unger-korszak talán véget ért, az Astoria tündöklése azonban a szocializmus alatt is folytatódott, kicsit kádárosan, de a régi „amerikás” név alatt. Ungváry Krisztián és Tabajdi Csaba *Budapest a diktatúrák árnyékában* című könyve szerint a titkosszolgálat az ötvenes években kezdte el egyes szobák betechnikázását, magyarán bepoloskázását. Az 1956-os forradalom alatt az épület megsérült, ám golyóállósága ezúttal is bebizonyosodott, mert ezt a csapást is túlélte.

Sokak fejében az Astoriához egy mondat kapcsolódik, amely így hangzik: *Ki nyer ma? Játék és muzika tíz percben...* A népszerű rádiós vetélkedő tényleg generációk közös emléke. A szignál először 1969. március 3-án csendült fel, utoljára pedig 2007 őszén hangzott el. Az összes adást az Astoria előcsarnokából és étterméből közvetítették. Itt forgott a rendszerváltás utáni első, igazi amerikai mintájú magyar sikerfilm, *A miniszter félrelép* is, amelyben Kern András az Astoria szobáiban próbálta becserkészni Dobó Katát.

Tóth Iván Nándorral stílszerűen az Astoria előcsarnokában találkozom. A tapasztalt szállodás kifogástalan eleganciával ül a kicsit sötét, de máig patinás előcsarnokban, ahol élete igen meghatározó korszakát töltötte. „Elégé hasonló volt minden” – néz körbe a ma már nyugdíjas Tóth Iván Nándor, aki 1975 novemberétől 1985 októ-

Archív kép 1969-ből, a *Ki nyer ma?* felvételéről. A műsor szignálja először ebben az évben csendült fel, és az adásokat egészen 2007-ig közvetítették a szálloda halljából. A műsorvezető végig Czigány György maradt
Forrás: Fortepan / Szalay Zoltán

A bizonyos titkos kis beugró a recepciós pult közvetlen közelében. Az apró helyiséget annak idején ajtó választotta el az előcsarnok többi részétől. Senki sem firtatta, hogy mi lehet mögötte, a dolgozók raktárnak gondolták. A rendszerváltás után derült ki, hogy a most számítógépes saroknak használt hely az államvédelmiektől rejtve volt, akik az utcáról is be tudtak jutni az épületbe. Feltehetően a lehallgatáshoz szükséges technikát is itt tárolták

mit sem vettünk észre” – ismeri el Iván, majd a pulttal szemközti lámpára mutat, amely egykor – állítólag – kamerát rejtett. „Tudtuk, hogy folyamatosan néznek bennünket, későbbi munkahelyemen, a Royalban is előfordult, hogy másnap szóltak, amiért előző nap egy percre zsebre dugtam a kezem a pult mögött. Hogyan vették ezt észre? Valószínűleg kamerákkal. Azért is szerettem az éjszakában dolgozni, mert akkor egy kicsit lanyhult a figyelem.”

Hogy milyenek voltak az Astoria éjszakai még a szocializmusban? Mozgalmasak. Az alagsori mulató zsúfolásig megtelt emberekkel, akik a revüműsorokra váltottak jegyet, majd hajnalig táncoltak. Itt mutatta meg esténként csodás lábát Medveczky Ilona, eresztette ki a hangját Korda

beréig először concierge-ként, majd recepciós-ként állt a vendégek rendelkezésére a legendás szállodában. Ez időszak néhány évében az egyik kollégáját amúgy Schmitt Pálnak nevezték, a későbbi köztársasági elnök itt szállodaigazgató-helyettesként dolgozott.

„Látja a recepciós pult mellett azt a kis beugrót, ahol most a vendégek számára fenntartott számítógépes sarok van, közvetlenül a kijárat mellett? Az én időmben ott egy nagy ajtó állt, amit mindig zárva tartottak. Fogalmunk sem volt, hogy mi lehetett mögötte, igaz, nem is nagyon érdekelt bennünket, valamilyen tárolónak gondoltuk” – magyarázza Tóth Iván Nándor. A férfi éveken át éjszakai-műszakvezetőként dolgozott. Az egyik hajnalon zajt hallott a Kossuth Lajos utca felől, kisietett a szabadba, ekkor látta, hogy két férfi ebből a helyiségből egyenesen az utcára lép. „Megkérdeztem, hogy kik ők, de csak annyit válaszoltak, hogy az nem az én dolgom” – meséli. A rendszerváltás után derült ki, hogy a kis lyuk, amelyben csupán egy húszas égő világított, a titkosszolgálatok minirodája volt, ahova az utcáról is be tudtak menni a spionok. „Néhány méterre voltak a recepciós pulttól, de mi az egészről sem-

György. Hernádi Gyula *Mata Hari* című előadásának (a darab műfaját maga a szerző is blódlíként fogalmazta meg) pedig az volt a legfőbb vonzereje, hogy a produkció egy pontján Tordai Teri félmeztelenre vetkőzött. „Hétfőnként, a tévés szünnapon az utca sarkáig állt a sor. Hernádi nemcsak szerző, hanem törzsvendég is volt, Jancsó Miklóssal nagyon szerették az épületet, rengeteg filmben szerepelt a szálloda. Az egyik jelenetben Sáfár Anikónak poharak között kellett táncolnia, de szegény belelépett egybe, és mindent elborított a vér. Akkor láttam először dublőrt” – meséli Tóth Iván Nándor.

Olykor nemcsak a revüműsorok közönsége állt sorban, hanem a rendőrautók is. „Ritka volt az olyan éjszaka, amikor nem történt semmilyen balhé, ám olyan jó volt a szobák hangszigetelése, hogy a lakók ebből semmit se vettek észre. Hajnalra valahogyan mindig elszabadultak az indulatok” – emlékezik vissza az egykori recepciós. Az Astoria alagsora tényleg üde színfolt volt a szocializmus éjszakájában. Szerettek idejárni a nagy-pénzüiek, a kispénzüiek, voltak művészek és üzletemberek, sőt még a város melegközössége is kedvelte. Többek között az éjszakában Pista néven futó prostituált is okozott egy-két balhét, mert a hajnali lassúzás közben olykor kiderült, hogy a lány nem teljesen az, aminek elsőre, a lokál félhomályában, pár pohár ital után látszott. Egy Szőrös Klári nevű prostituált azonban nagyon is nő volt, mondhatni, bentlakó, mert ő a kuncsaftjai egy részétől azt kérte, hogy pénzbeli támogatás helyett fizessék ki a szobáját egy-egy hétre.

A szocialista erkölcsök persze örködték a közönség felett. A szabály úgy szólt, hogy ellenkező nemű vendégek csak akkor vehetnek ki közös szobát, ha papírral igazolják, hogy házastársak. Az előírásokat nem volt nehéz megkerülni, de az összebújásra váró pároknak egy kicsit mélyebben a zsebükbe

Ebben az épületben még a lépcsőház is stílusos. A korlátokba a könyv szerzője kapaszkodik

Fotós kollégámmal lehetőséget kaptunk arra, hogy a kultikus Hotel Astoria feliratot a másik oldalról, a tető felől is megnézzük. Szó szerint szédítő innen a kilátás, a betűk között egészen a Keleti pályaudvarig ellát az ember

Az Astoria előcsarnoka napjainkban. Az egykori munkatársak szerint nem változott sokat

Ha az alagsori orfeum falai beszélni tudnának... Egykor tömött sorban várták az emberek, hogy megnézhessék a varietéműsorokat, majd hajnalig mulatozzanak. A helyiség azonban sötét múlttal is bír: a náci ide gyűjtötték mindazokat, akiket valamiért veszélyes elemnek tartottak

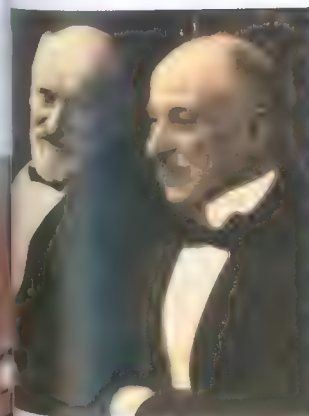
kellett nyúlniuk, mint manapság: két szobát vettek ki, ám az egyikbe valószínűleg a lábukat sem tették be soha.

„Idegenbe szakadt magyarok és olasz vadászok jártak hozzánk, de voltak szép számmal arabok és zsidók is a zsinagóga közelsége miatt. Igyekeztünk a két tábort jól elkülöníteni. Olyan sok volt a törzsvendég, hogy a mai napig fel tudom sorolni, egyes szobákban ki lakott. A 350-esbe Kleinné annyira gyakran járt, hogy még a csempét is ő választotta ki. Az Astoria patinája, hangulata valahogy mindenkit megérintett” – meséli a tapasztalt szállodás.

EGY ORVOS, AKI NŐKET ÉS GYEREKEKET MENTETT

SAJÁT BETEGSÉGÉVEL SEM AKART MÁSOKAT TERHELNI TAUFFER VILMOS

A velünk szembenező úr maga Tauffer Vilmos. Az ember, aki éles esztét a világ jobbá tételére használta fel, nők és gyerekek életét mentve meg. Beszélgetőpartnerre sem akárcsi, Grósz Emil neves szemész, a hazai szemészképzés megteremtője. Igazi hősök egymás közt

Forrás: MNM Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Adattár

Ma Brody House néven trendi szálloda és rendezvényközpontként működik a Bródy Sándor utca 10. szám alatti épület, amely egykor a magyar nőgyógyászat, szülészeti hazai atyjának otthona volt. Tauffer Vilmos végzett először császármetszést Magyarországon, ő honosította meg a hüvelyi méhrákműtéteket, az epehólyag-beavatkozásokat, a méhkaparást, a sugaras méhrákkezelést és megannyi más modern eljárást, nők és gyerekek ezreinek életét mentve meg ezzel. Saját súlyos betegségével azonban a doktor nem tudott megbirkózni, és önkéntesével vetett véget értékes életének.

Tauffer Vilmos feleségével, Török Annával 1892-ben építtette fel a házat a Palotanegyedben. A földszinten volt a várószoba, a rendelő és a könyvtár, míg az emeleten a család lakrész. A homlokzatot figyelve észrevehetjük, hogy Schannen Ernő tervező több helyen is utalt a megrendelő szakmájára. A gyerekek domborművei a tulajdonos szülési hivatását, a több helyen megjelenő baglyok pedig a bölcsességet, a tudományt jelképezik. Mire a doktor beköltözött a palotába, már az ország egyik legnagyobb tudású nőgyógyásza volt, aki körbejárta egész Európát, és idehaza is meghonosította a kint látott újdonságokat.

Tauffer Vilmosnak központi szerepe volt a Bodzafa utcai klinikai alapításában (az utcát ma Röck Szilárdként ismerjük, miután a mecénás Röck adott pénzt az orvosnak a klinika létrehozására), majd a ma is működő II. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika létrehozásában. Szülészeti dokumentá-

ciós eljárását a mai napig alkalmazzák, és ő volt az első Magyarországon, aki röntgen-felszerelésekkel látta el az intézményeit. A méltatások kiemelik azt is, hogy a viszfafogott modorú, halk szavú orvosprofesszor a betegeivel gyöngéd és méltóságteljes volt, tudta, hogy kiszolgáltató helyzetükben néhány apró figyelmesség vagy kedves szó is rengeteget jelenthet. Arra tanította munkatársait, hogy minden beteget – legyen az bármilyen származású – grófkisasszonyként kell kezelni a betegágyon.

A doktornak a magánpraxisa is hatalmas volt, és mint kora legnagyobb szaktekintélyének, az akkori hírességek is keresték a társaságát. 1887. október 5-én a nemzet csalóánya, Blaha Lujza feküdt Tauffer kése alá. A tizenkilencedik század végén a kórházakban könnyen elfertőződhetek a sebek, ezért a színésznő azt kérte, hogy az orvos a saját konyhájának asztalán távolítsa el petefészekciszáját. A beavatkozás jól sikerült, a következő előadásán pedig Pest ragyogó csillaga Tauffer páholya felé mutatva köszönte meg az életét több száz néző előtt. A színésznő a továbbiakban sem feledkezett meg a történetekről: minden októberben köszönőlevelet küldött megmentőjének.

Tauffer Vilmos sokáig aktív maradt, ám életének kései szakaszában súlyos betegség, feltehetően végbélrák támadta meg. Állapotáról csak nagyon kevesen tudtak a környezetében. A lapok külön kiemelik, hogy a professzor nyolcvan felett is megőrizte választékos öltözködését, méltóságteljes megjelenését. Az utolsó két évében – felesége elvesztése után – Tauffer professzor a Bródy Sándor utcai palotája első emeletén élt egy hatszobás lakrészben, régi bútorok között. Két lánya, egy házvezetőnő és egy szobalány

A palota homlokzatán csak finom jelek árulkodnak az építető hivatásáról. Ilyenek például a gyerekfejek, amelyek a szülészetre utalnak

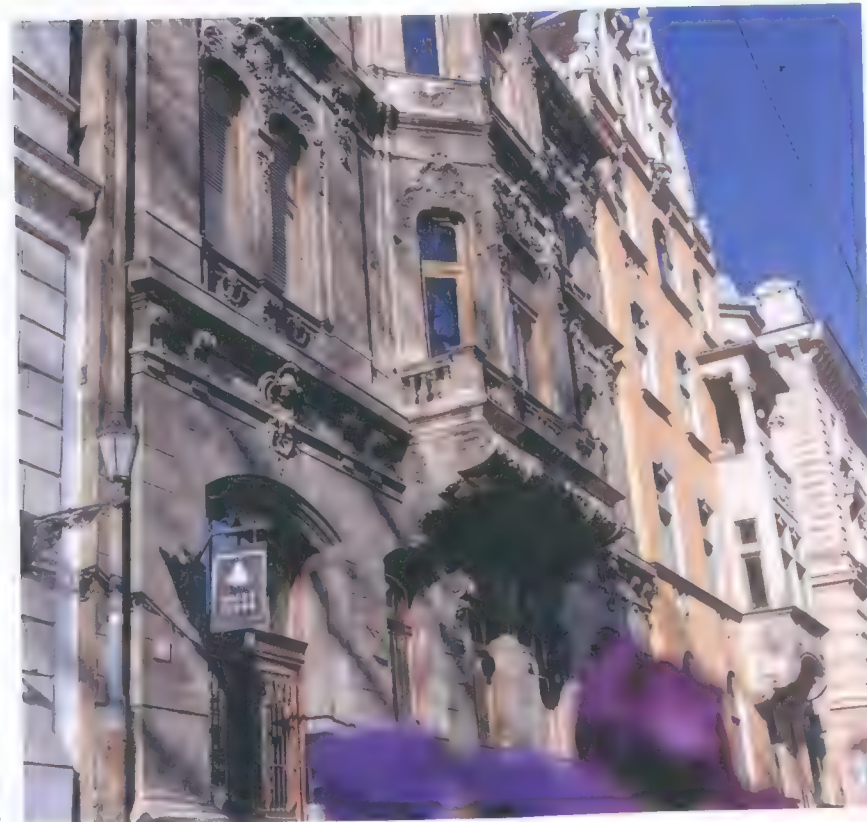

Blaha Lujza az emlékirataiban is megemlékezik Tauffer doktorról. „De mondok valamit. Nekem tulajdonképpen két születésnapom van. Úgy bizony, kettő. A második születésem napja pedig 1887 október 5-ike, amikor súlyos beteg voltam és már a sír szélén állottam, de Tauffer Vilmos egyetemi tanár áldott keze visszahozott a más világ küszöbéről. Ennek a nagy eseménynek a színhelye az én kedves Erzsébet körüti lakásom volt. Áldom is érte Tauffer tanárt, amíg élek”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

gondoskodott kényelméről, és amikor jól érezte magát, akkor engedélyezték számára, hogy dolgozószobájában szakmai látogatókat fogadjon.

Az orvos tisztában volt betegsége kimenetelével, és több tízezer műtét elvégzése után hallani sem akart arról, hogy ő maga kés alá fekdjön. Családtagjai könyörgésére végül látszólag beleegyezett, hogy beköltözzön a klinikára. Egy kérése volt csupán, hogy szeretett bútorai közül néhányat szállítsanak leendő betegszobájába, hogy ne a fehér, állami bútorok között ébredjen az operáció után. Élete utolsó napján Tauffer Vilmos megkérte lányát, hogy nézze meg leendő szobáját a kórházban, és az útra vigye magával a szokásait jól ismerő házvezetőnőt is. Ez lehetőséget adott neki, hogy egy rövid időre teljesen egyedül maradjon. A halálosan beteg doktor az ágyában fekve lőtte szíven magát, élettelen testét a szobalány fedezte fel.

Az egykori Tauffer-palota ma Brody House néven butikszálloda és elit zártkörű rendezvények helyszíne

EGY KORRUPT RENDŐR ÉS GÁBOR ZSAZSA „TALÁLKOZÁSA”

KÜLÖNÖS ÖSSZEFONÓDÁSOK A KÍGYÓ UTCÁBAN

Hol találkozik egymással egy notóriusan korrupt rendőrkapitány története egy férjeket gyűjtő hollywoodi csillagéval? Avagy, mi köze Thaisz Eleknek Gábor Zsazsához? A Kígyó utca 4–6. számú bérház hozza őket össze, amely a pesti belváros egyik igen régi, sokat látott épülete.

Ezek a falak már akkor is álltak, amikor Petőfi Sándorék 1848-ban forradalmat csináltak, majd 1863-ban egy alapos átépítés következett. Állítólag itt lakott Steindl Imre, az Országház tervezője – hogy az utcában született, az nem kétséges – és egy, a mérnöknel sokkal ellentmondásosabb figura is, Thaisz Elek. Kicsit elvontan úgy fogalmazhatnánk, hogy mindketten építészek voltak, ám míg az egyikük épületeket, a másik egy végtelenül korrupt rendszert hozott tető alá, amelyben nehéz volt eldönteni, hogy ki a rendőr, és ki a maffiózó. Fontos megjegyeznünk, hogy történetünk az 1800-as évek közepén-végén játszódik.

A rendőrfőnök tehetsége a korrupcióban közismert volt a maga korában is. Az Üstökös című satirikus lap ezt a Thaisz-karikatúrát hozta a címlapján 1882. április 16-án. A cikk szerzője, Doctor Guillotine, így fogalmazott: „Hogy mily ügyes rendőrfőnök, az kitűnik abból, hogy minden kormánynak a kedvében tud járni.” Nem kímélte őt ezzel a mondatával sem: „Mercurtól, a pogány tolvaj-istentől csak annyiban különbözik, hogy Merkurnak a saját lába volt gyors és fáradhatatlan...”

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A mutatós belvárosi épület néhány évtized különbséggel két teljesen különböző sorsú ember életének volt fontos színtere. Thaisz Elek, a város mindenkor rendőrkapitánya bordélyokban és védelmi pénzben utazott, Gáborék ékszerben

Thaisz Elek jó családból származó, jogot végzett, szép szál ember volt. Az 1848-as forradalomban lehetett némi szerepe, ám hogy pontosan mi, azt nehéz rekonstruálni. Egyes adatok szerint menekült az osztrákok dühétől, mások szerint éppen az 1850-es években alapozta meg jó kapcsolatát a bécsi udvarral. Szinte biztosan jelentett az osztrák titkosrendőrségnek, és valószínűleg izgalmas információkkal látta el őket a forradalmárokról, mert a következő évtizedekben hallgatólagosan minden gáztette felett szemet hunytak Bécsben. A jelentéseket alighanem bordélytulajdonos szerelmével, Grünwald Teréziával, alias Luft Rézivel fogalmazta, aki intim titkokat is ismert az éjszakából. Ők ketten hatékony informátorpáros voltak.

A prostitúció később is végigkísérte Thaisz Elek pályáját. Egyrészt maga is előszeretettel mulatott a lokálokban, másrészt védelmi pénzt is szedett tőlük, néhány kuplerájt pedig Rézivel közösen üzemeltetett. Tette mindezt úgy, hogy 1861 és 1873 között Pest város rendőrfőkapitánya volt, 1873 és 1885 között pedig Budapest első rendőrfőkapitánya, vagyis huszonnégy éven keresztül felügyelte a törvény betartását a városban.

A főrendőr később a feleségét, a szépséges Reich Fánit is egy vörös lámpás intézményben ismerte meg. A mai Vígsház helyén állt a Neue Welt (Újvilág) mulató, ahová maszkban jártak a férfiak. Több száz lány szolgálta ki őket, és műsoros estét is tartottak. Fáni volt itt a kasszás, no meg az üzletvezető felesége is egyben. Az akadémikus férjet Thaisz lecsukatta, majd elintézte, hogy élete végéig elmeorvosintézetbe zárják, asszonyát elvette, innentől pedig ketten építették a birodalmukat. Fáni felelt a leánykereskedelmért, a vidékről felcsábított lányok pesti mulatókba, vagy balkáni, török, olasz, orosz bordélyokba kerültek.

Reich Fáni hatalma megközelítőleg akkora volt, mint az uráé, kapzsiságban pedig talán túl is tett rajta. A szépasszony mondta meg, hogy ki üzheti az ősi mesterséget, hol és mennyiért, sápot szedett a mulatóktól, kártyabarlangoktól és a szállodáktól, sőt állítólag rendőri kinevezéseket is lehetett nála vásárolni. Aki ellenállt, vagy nem fizetett, azt Thaisz rendőrei zaklatták, megbírságotlák, olykor börtönbe is vetették.

Budapesten a Thaisz-érában virágzott a prostitúció, az alvilág és a rendőrség pedig szorosabban összefonódott, mint a kéjhölgyek és sóvár vendégeik. Ilyen összetett feladatok mellett a valódi bűnözők üldözésére a rendőrségnek már nem jutott ideje, a megoldatlan bűnügyek száma elképesztő mértéket öltött. A főrendőr mégis megőrizhette hivatalát. Thaisz Elek igazi magyar érzelmű hazafinak mutatta magát a közvélemény előtt. Egyik első lépéseként felszámolta a császári spicli- és besúgóhálózatot, az aktákat pedig megsemmisítette. Kívülről ez a tett is az önrendelkezés feletti elkötelezettséget sugallta, ám a közvélemény mit sem tudhatott arról, hogy Thaisz voltaképpen azért tüntette el az aktákat, mert azokban ő maga is szerepelt. Arról, hogy Thaisz mikor költözött a Kígyó utcába, nincs pontos információnk, az bizonyos, hogy a bukásához közel, 1882-ben már ebbe a kis utcába érkeztek a tüntetők, hogy az ablaka alatt követeljék a távozását. Ugyancsak találtam 1884-es újságot arról a találkozóról, ami e falak között zajlott a nyugdíjba vonulása után, amikor főrendőrei búcsúztak tőle. Ugyanakkor az 1880-as és 1881-es címjegyzék az 5. számú házba teszi a Thaisz-rezidenciát. A mai 5-ös szám a Klotild-palota, Thaisz idejében pedig ott üres teleknek kellett állnia.

A főrendőr bukását hivatalosan az 1884. szeptember 27-én éjszaka történtek okozták. Az operaház megnyitóján a tömeg fékezhetetlenné vált, még a kardlapozáshoz szokott Thaisz sem bírt a kíváncsiskodók áradatával, akik elsodorták az előkelőségek székeit. Több embert megtapostak. A felháborodott arisztokraták között ott volt Ferenc József is, és az uralkodó elképedve figyelte a rendőrség tehetetlenségét. Thaisznak ekkor, huszonnégy év után mennie kellett: a Kígyó utcai lakását a máriabesnyői kolostorra cserélte, ahol nyolc évet élt még.

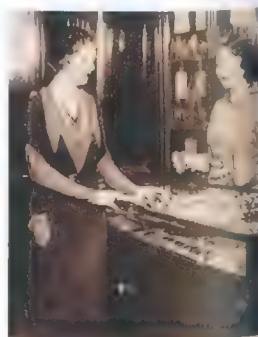
Sokkal jobban dokumentált a ház egy teljesen másik világhoz és korhoz tartozó hírességének története. Jó ötven évvel azután, hogy Thaisz kiköltözött, megérkezett a Gábor család. A *Szinházi Élet* és más divatos lapok olvasói a harmincas években alighanem kívülről fűjták már a szlog-

LARSZONY RÓZSI csak néhányan váltak meg a 'JOLIE' paviatónjától, ahol az elegáns és művészi modorú ékszeresek egész kincsházába költöztek. A legújabb árárból és a színes színeket vásárolni és a művészek kedvenc borszállási helye, a JOLIE Bijouterie.

Jolie mesterien használta fel a reklámlehetőségeket, hogy ismertté tegye az ékszerüzletét. Magához csábította a hírességeket, és ha a kor „influencerei” vásároltak, valahogy mindig előkerült egy fotós. Egyik képünkön Bársony Rózi, a másikon Miss Magyarország válogat éppen a kiegészítők között. A rengeteg újsághirdetés miatt a közönség már úgy ismerte a Kígyó utca 4-6-ot, mint a modern kor embere a Vámház körúton, a Klappánál mondást

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

Mrs. Magyarországi JOLIE BOUTIQUE-ből (Kígyó-utca 4-6.) vásárolja ékszeresek (Kígyó-utca 4-6.)

Gábor Zsaza szédítő, több kontinensen és rengeteg férjen átívelő karrierje részben a Kígyó utcából indult

Forrás: MTI/EPA/Las Vegas News Bureau

Jolie bizsut árult, de nem gagyit. Ez a szibériai bíbor kvarckristállyal ékesített gyűrű néhány éve több ezer dollárért talált új gazdát egy külföldi árverésen

Forrás: kerkincs

ent, annyiszor olvashatták: „Máshol érdeklődjön, nálunk fog venni!” Gábor Jolie hirdette így az igazgyöngyöket, ékszereket, kiegészítőket árusító, trendi butikját, a JOLIE divatékszerboltot. A dáma, kinek stílusát egy ország figyelte, nem volt más, mint a később hollywoodi hírességgé avanszált Gábor Zsaza édesanyja.

Gábor Jolie értett a pénzhez, és ahhoz is, hogy miként lehet fenntartani a közvélemény érdeklődését, és ezt a figyelmet üzleti célokra felhasználni. Marketingzseni volt. Az ékszerészcsaládba született Jolie tizenhét

évesen ment hozzá a nála húsz évvel idősebb, szintén ékszerész Gábor Vilmoshoz. Három lányuk született, Éva, Magda és a legismertebb, Sári, alias Zsaza. Amikor a három gyönyörű, fiatal lány az apjuk nyitott autójában végighajtott az Andrássy úton, megállt az élet.

Jolie a harmincas években nyitotta meg divatbutikját, állítólag a válásából származó pénzből, és mint az életében mindent, ezt az üzletet is sikerre vitte. Közben a lányait is arra nevelte, hogy legyenek merészek, szerezzenek gazdag férjet, de soha ne váljanak a szolgálká. Mindhárman megtanulták ezt a leckét, főleg Zsaza, aki egy bécsi kiruccanásán magába bolondított egy török férfit, Burhan Belgét, akit diplomataként szokás emlegetni. Mivel más címet nem ismert, a szerelemtől lángoló, harmincöt éves férfi ide, a Kígyó utcai üzletbe tért be, hogy Zsaza nyomára bukkanjon. A tizen-nyolc éves lány találkozott is a gyöngysorok között a férfival, majd – egymást alig ismerve, a másik nyelvét pláne nem beszélve – házasságban áll-

lapodtak meg, amit aztán gyorsan nyélbe is ütöttek. A frigy valószínűleg mindkét fél részéről érdekből történt csupán, de nyugodtan kimondható, hogy innen, a Kígyó utcai JOLIE üzletből indult el Zsaza világraszóló karrierje, amelynek Budapest után a második állomása Ankara lett, a harmadik pedig már New York.

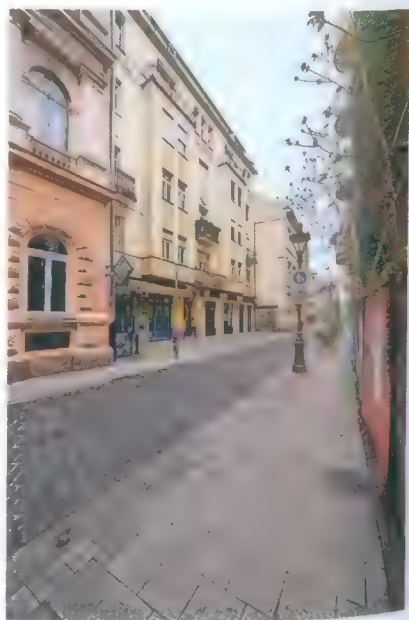
Jolie a háború előszele hatására az üzlet bezárására kényszerült, és követte lányait Amerikába. Még kétszer kötött házasságot, és százéves korában hunyt el.

AZ ELSŐ FILMCSILLAG REJTŐZKÖDŐ ÉLETE

KARÁDY KATALIN PURITÁN BELVÁROSI OTTHONA

Fél sarokra járunk a Váci utcától, a belvárosi, mégis többnyire csendes Nyáry Pál utcában, amelynek 9-es szám alatt megbúvó lakóháza aligha hívja magára a járókelők figyelmét. Bár az épület a megrendelője, gróf Crouy-Chanel Endréné Semsey Livia után az elegáns Crouy-Chanel Semsey bérház nevet kapta, mégsem kimondottan díszes vagy arisztokratikus, de csúnyának sem mondhatnánk, inkább átlagos. Tökéletes búvóhelyként szolgált Magyarország első hollywoodi értelemben vett filmcsillagának, a végzet asszonyának, kora szexszimbólumának, Karády Katalinnak, aki pályafutása csúcspanaszán érkezett ide, hogy aztán emberi létezésének legmélyebb bugyraiba is innen zuhanjon.

A filmcsillag úgy viselkedett a Nyáry Pál utcában, ahogyan egész életében: rejtőzködően. A HVG riporterének 2013-ban az akkor hetvenöt éve a házban élő Korompai Elekné, azaz Csöpi néni így nyilatkozott egykori szomszédjáról: „Nappal sohasem lehetett látni, vagy ha láttuk is, nem ismertük fel, mert úgy öltözött, mint egy férfi. Mindig nadrágban járt. Nem nézett ki nőnek, na!” – emlékezett vissza az idős lakó. Ahogy Karády viselkedése nem volt túl figyelemkeltő, úgy az otthona sem: hetvenöt négyzetméteren élt a díva, a kétszobás, első emeleti lakáshoz egy kis erkély is tartozott.

A Nyáry Pál utcában meghúzódó épület egykor Magyarország talán leginkább „sztáros” divájának búvóhelye volt

Karády Katalin, a femme fatale. Az ikon, akiért a férfiak epekedtek, és akit nők százezrei utánzóztak. A színésznő mély nyomorból indult, apja gyakran verte – talán ez is magyarázza az egész életén át kitartó együttérzését a szenvedőkkel

Forrás: Magyar Nemzeti Filmarchívum

„Ahhoz képest, hogy szexszimbólum volt, akinek a stílusát százezrek utánózták, Karády puritán módon élt. A legtöbb nagy színész lakása különleges hangulatot áraszt, sokan a saját emlékeikkel tömnek tele az otthonukat, pályafutásuk múzeumát alakítják ki a falak között. Karády esetében ez hiányzik, mintha a különbségek nem lettek volna fontosak a számára” – mondja Gajdó Tamás színháztörténész. Való igaz, hogy a fennmaradt képek szerint az amúgy sem hatalmas lakás egyszerű módon volt berendezve, a lakó művész voltára egy zongora emlékeztetett. Nem lógtak a falakon Karády saját képei, sem filmposzterek, sem díjak. Gajdó szerint elképzelhető, hogy ezek kirakására egyszerűen nem volt ideje. A színésznő első filmjével, a *Halálos tavasszal* robbant be a köztudatba 1939-ben, és búgó hangjával azonnal a férfifantáziák főszereplőjévé és a nők bálványává vált. A kor másik dívája, Bajor Gizi így írt kolléganője felbukkanásáról: „Az a fajtajú női típus, amely magyar színpadon még nem is volt... Titokzatos, rejtélyes, izgató az egész lényé...” Öt évvel az első filmjének premierje után, 1944. március 13-án, a nyilas hatalomátvételt követően Karády már nemkívánatos személynek számított, és 1951-ig, az országból való távozásáig csak vegetált a szakmában. Filmjeit, dalait betiltották, őt magát pedig a szélsőjobboldali, majd a kommunista hatalom is feketelistára tette. Mindössze öt teljes éve volt tehát a kibontakozásra, de annak minden percét kihasználta.

Karády rövidke, ám földrengésszerű pályafutása csúcspontján, 1942-ben költözött be a Nyáry Pál utcába. Találóa az írt egy újságíró, hogy Karády Katalin magánéletével kapcsolatban abban lehetünk biztosak, hogy semmiben sem lehetünk biztosak, így aztán azt sem tudjuk, hogy a színésznő egyedül volt-e ezekben az években. Férfi mindenestre ritkán láttak a belvárosi szomszédok, igaz, Karády esetében régóta tartja magát az elképzelés, hogy szerelmi életében nem vagy nem csak férfiak kaphattak főszerepet.

„Karády élete maga a titokzatosság. Neki még az életrajzi kötete is fiktív elemekkel van tele. Más színésznők esetében arról hallott a korabeli

Ilyen civilként csak kevesen láthatták a csillagot. Kevés felvétel maradt fenn a lakás belsejéről, ezeken az látható, hogy Karády a lemezjátszót kapcsolgatja, utazáshoz pakol, vagy épp bolondozik a fotósna

Forrás: Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet

Ujszászy István, a késő Horthy-korszak legendákkal övezett kémfőnöke, Karády Katalin vőlegénye. Jól összeillettek olyan szempontból is, hogy mindketten szerettek titkolózni

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

közönség, hogy kik udvarolnak nekik, és milyen társasági eseményen jelentek meg, Karády azonban más volt. Ő egyedül sétáltatta a kutyáját a Duna-parton – ahogyan az ismert fénykép megörökítette –, golfozott, és senki sem tudta, hogy jár-e valakivel” – magyarázza Gajdó Tamás. A színháztörténész szerint a titokzatosság fenntartása lehetett a színésznő felfedezője – és egyben valószínűsíthető szerelme –, Egyed Zoltán ötlete is, hiszen az újságíró volt az, aki amerikai mintára „kitalálta” Karádyt. Ugyanakkor Karády biszexualitása, kőbányai, mélyszegénységben megélt gyerekkora, múltja is bőven adhatott okot arra, hogy valós életét ne akarja feltárni. A kódosítás minden szempontból megfelelő eszköz volt.

Karády nehezen viselte a felhajtást maga körül, pedig volt része benne bőven: erkélye alatt olykor férfiak adtak szerenádot, a Karády Katalin Kedvelők Klubja bakfisai pedig egyenfrizurában látogatták meg. Ez volt az

ország első kiterjedtebb rajongói hálózata. A Nyáry Pál utcai időkben a sztár napi háromszáz levelet kapott, amelyekre válaszolt is, igaz, valószínűleg nem ő maga, hanem a titkára kanyarította oda zöld tollal az aláírásokat a képek alá. A levelezés annyi pénzt emésztett fel havonta, hogy Karády kérte a közönségét, hogy válaszbörítékot is küldjenek neki. „A rajongók akkoriban még Jávor Pált is faképnél hagyták, ha feltűnt valahol Karády Katalin” – mondja Gajdó Tamás.

A közelgő háború véget vetett az ártatlan rajongásnak, és 1944-ben kezdetét vette a legsötétebb időszak az ország és Karády számára. A színésznőt romantikus érzelmek fűzték Ujszászy Istvánhoz, a Horthy-korszak náciellenes kémfőnökéhez. Hogy a kapcsolat pontosan mit takart, arra valószínűleg már soha nem kapunk választ, ám az biztos, hogy Karády a vőlegényeként utalt rá később, és úgy fogalmazott, hogy kapcsolatuk négy évig tartott. Valószínűleg az Ujszászyval fenntartott viszony is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a legendárium Karádyt kémnőként emlegette. Ráadásul éppen a háború idején mutatták be *Machita* című filmjét, amelyben Karády spiont alakított.

„Nem valószínű, hogy Karády bárkinek kémkedett volna, ám ha igen, akkor ezt a titkot magával vitte a sírba. Azt azonban életének számos epizódjából látjuk, hogy a színésznő karakán jellem volt, jól fejlett igazságérzettel. Olykor ez is elég ahhoz, hogy üldözzék az embert” – emlékeztetett Gajdó Tamás.

A nyilasok a Nyáry Pál utcából hurcolták el a filmsztárt, addigra „kedvese” már szintén szökésben volt, fogságba esett, majd eltűnt.

„1944. április 18-án tartóztatott le a Gestapo. Bebörtönöztek, először a Zrínyi utcában, majd a Pestvidékiben, és naponta vittek vallatni föl a Svábhegyre, kihallgatásra: kikkel vagyok összeköttetésben? [...] Vallattak. Ütöttek, vertek naponta, agyba-főbe. A fogaimat kiverték. Hajamat tépték. Hadd ne részletezzem, hogy mi mindent csináltak, hiszen ilyesmire ennyi év távlatából sem emlékszik vissza az ember szívesen” – nyilatkozta Mezei Andrásnak a színésznő egy 1980-ban megjelent interjújában.

Karádyt három keserves hónap után engedték szabadon, a lakását közben feldúlták, kifosztották, ahogyan ő fogalmazott, újra kellett kezdenie az életét. Ezekben a hetekben megmutatkozott a díva hősie jelleme: a végzet asszonya életeket mentett. A filmekért kapott gázsiját Karády ingatlanokba fektette. A Lepke utcában és a Művész utcában is birtokolt ingatlant, utóbbi

villa később a miniszterelnökök hivatalos rezidenciájaként szolgált, Antall József és Horn Gyula is élt a falai között. A több ingatlan lehetővé tette, hogy Karády zsidókat bűjtasson. Egy alkalommal gyerekeket mentett meg a Duna-parton a kivégzéstől – saját ékszereivel fizette le a katonákat. Tetteiért az izraeli Jad Vasem Intézet posztumusz a Világ igaza kitüntetését adományozta a magyar művésznőnek. Ezt az elismerést azok a nem zsidók kaphatják meg, akik bizonyíthatóan életet mentettek a náciizmus tombolása közben.

Karády ritkán beszélt e tetteiről, azonban a már idézett Mezei-féle interjúban erről is szót ejtett. „Tisztességes, becsületes ember voltam, és az is maradtam, ugyanúgy, mint a többi neves ember, akiket velem együtt elvittek, hogy csak Jávor Pált és Titkos Ilonát említsem a hosszú sorból azok közül, akik még csak nem is másvallásúak, hanem katolikus emberek voltak. Keresztények, velem együtt. Hogy nagyon sok embert mentettem meg abban az időben, nem számít ellenállásnak? A vád valójában az volt ellenem, hogy szemben álltam a korszakkal. Aki jól figyelt, az mindezt kiérezte a dalaimból. [...] Azzal a korszakkal azért szálltam szembe, mert ki merem mondani ilyen giccsesen: az én gyenge lelkiuletem nem bírta elviselni, hogy tízezerrel viszik az embereket a vagonokba, a halálba. [...] Segítettem, bűjtattam, hiszen három lakásom volt akkoriban, és ha már elvittek valakit, utánamentem, és kihoztam Kistarcsáról is.”

A bombázások 1944 szeptemberében váltak olyan súlyossá, hogy a rejtőzködő színésznő nem maradhatott tovább az első emeleten, két hétre a többi lakóval együtt le kellett vonulnia az óvóhelyre. Sokan ekkor értesültek róla először, hogy micsoda híresség él közöttük.

„Aranyos volt, kedves volt. Akkor már nem volt titokzatos, felszabadult lett, mert emberek között volt, és a gyerekek elvonták a figyelmét. Kérdezni viszont nem lehetett tőle, úgysem felelt” – emlékezett vissza az ostrom napjaira a HVG-nek Csöpi néni.

Amikor a lakók felmerészkedtek, azt látták, hogy az épület felső két szintjén lévő lakásokat elpusztították a bombák, ám az épület szerkezete megmaradt. Karádynak ekkor nyoma veszett a Nyáry Pál utcából. A következő hat évben néhány fővárosi sikere mellett főleg vidéki színházakban, művelődési házakban tűnt fel, s arra is volt példa, hogy a közönség kifütyülte, megdobálta.

Karády Katalin az egyik szombathelyi fellépése után, 1951 februárjában lépte át az osztrák–magyar határt. Soha nem tért vissza sem a Nyáry Pál utcába, sem Magyarországra. Először Brazíliában, majd az Egyesült Államokban telepedett le, kalapboltjában még az amerikai first lady is vásárolt. Amikor a hetvenedik születésnapján az óhazába invitálták, stílusosan egy kalapot küldött maga helyett.

A *Hazajáró lélek* című 1940-es film plakátja, Karády Katalin arcképével. Az élet nem utánozta a művészetet: 1951-es disszidálása után soha többé nem lépett Magyarország földjére. Amikor hívták, kalapot küldött maga helyett: megtehetette, mert Dél-Amerikában és az Egyesült Államokban is sikeres kalapboltot üzemeltetett

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár

EGY BUDAI TITKOS TÁRSASÁG FELLEGVÁRA

A MARGIT KÖRÚTI SZABADKÖMŰVES SZÉKHÁZ

A Margit körút és a Kapás utca sarkán álló épület földszintjén ma kínai étteremben árulják az édes-savanyú csirkét, emeleti termeiben pedig évtizedek óta egy táncklub tagjai ropják önfeledten. A bérház építtetőinek emléke a múltba vész, sem a járókelők, sem a tánclépések tanulói nem sejtik, hogy

A Margit körút és a Kapás utca sarkán fekvő épület a délutáni forgalomban

A magyar szabadkőművesség történetében jelentős Galilei-páholy jelképei. A tagságot az alapításkor elsősorban német anyanyelvű budai polgárok alkották

Forrás: Arcanum Digitális Tudománytár

A legfontosabb helyiség, a szentély, a négyemeletes épület alagsorában kapott helyet. Kívülállóak a szeánszokon természetesen nem vehettek részt

Forrás: közkinccs

kik és milyen célból emelték a körúti palotát. Igaz, a társaság mindig is ügyelt a diszkrécióra, arra hogy kifinomult szimbólumrendszerét csak a saját tagjai tudják dekódolni. A Margit körút 44. szám alatt ugyanis a szabadkőművesek elfeledett budai székháza áll.

A Podmaniczky utcai egykori szabadkőműves központ épületéről, a Magyarországi Symbolikus Nagypáholyról gyakran hallunk a médiában. Az épületből luxusszálloda lett, az új tulajdonosok pedig ügyesen kihasználják az épület múltjában rejlő lehetőségeket: a Hotel Mystery már nevével is a titkos társaságot körülvevő legendákra utal. Kevesebben ismerik a szabadkőművesség budai központját. Igaz, ez az épület soha nem is hirdette magáról a funkcióját.

A központ felépítéséről 1911-ben határozott az akkor éppen negyvenéves szabadkőműves Galilei-páholy. A páholyok a szabadkőművesség „klubjai”, legfontosabb alkotórészei. Egy-egy páholy minimum hét emberből áll, de a szegedi Árpádpáholynak például a története egy szakaszában kétszáz tagja volt. A Galilei igen népes lehetett, száznál is több „testvér” tartozott ide. „A Galilei komoly szerepet töltött be a szabadkőművesség hazai történetében, tagjai elsősorban a gazdag budai német nyelvű polgárság tagjai közül kerültek ki” – meséli Vári László kultúrtörténész, a szabadkőműves mozgalom kutatója.

Az építkezést 1912-ben kezdték, 1913. december 16-án pedig fel is szentelték az új központot. A ma is létező Galilei-páholy oldalán elérhető egy leírás a palotáról. „Az épület négyemeletes bérháznak készült... Az alagsorban volt a szentély és a vesztett léptek csarnoka. A földszinten a díszterem, amelyet ebédlőnek is használtak, továbbá a társalgók egy része, játszótér. Az emeleti részen ugyancsak társalgó, könyvtár, múzeum és az irodák. A helyiségek berendezése egyszerű, ízléses, a társalgók otthonosak, csupán a szentély elhelyezése bizonyult a gyakorlatban szerencsétlennek. Nem volt szellőztethető, és télen nehezen volt fűthető.”

A legfontosabb helyiség, a szentély azért került az alagsorba, mert a szabadkőművesek a gyűléseiket – amelyeket ők munkának ne-

veznek – ablak nélküli termekben tartják. „A ma működő páholyok is behúzott függönyök vagy lehúzott redőnyök mögött találkoznak, mert a fény különleges szerepet kap a szimbolikájukban. Az újoncokat is gyakran úgy avatják, hogy a rituálé végén leveszik róluk a szemkendőt, és ezáltal meglátják fényt” – magyarázza Vári László. A gyűléseket a Galilei tagjai valószínűleg hetente tartották, a rituálé a találkozók fontos részei voltak, amelyeken mindenki eljátszotta a rá szabott szerepet. A főmester az elmaradhatatlan körző és a derékszög, a szabadkőművesség két szimbolikus tárgya mögött ülve celebrálta a találkozókat. A tisztségviselőknek is pontosan megszabott feladatkör jutott, a páholyőr pedig azt felügyelte, hogy illetéktelen személy ne tartózkodjon a teremben.

Beavatatlanok nem lehettek, és a mai napig nem lehetnek a ceremóniák szemtanúi. A szervezetet annak titokzatossága és elitista híre miatt gyakorlatilag minden önkényuralmi rendszer üldözte, a tagjaikat a propaganda úgy állította be, mint világuralomra törő összeesküvőket, akik zárt körű, furcsa rítusokkal átszőtt találkozókra döntenek a mindenség sorsának alakulásáról. Mindez természetesen badarság. A Kapás utcában sem globális összeesküvés zajlott, hanem a világ dolgai iránt érdeklődő emberek baráti összejövétele, amelyben a rítusok és a szimbólumok közösségépítő szerepet játszottak. A találkozókra olykor előadásokat is tartottak, ezek is szabályozott rendben zajlottak. A beszélőt például nem lehetett félbeszakítani, és mindenki csak egyszer szólhatott hozzá – ez a rendszer garantálta, hogy a hozzászólók alaposan meggondolják mondataikat. Emellett a szabadkőművesek jótékonyági munkát is végeztek, például népkonyhát üzemeltettek, tej- és kenyérosztást szerveztek, melegeket tartottak fenn, vagy éppen sérült gyerekek ápolását segítették a saját pénzükből.

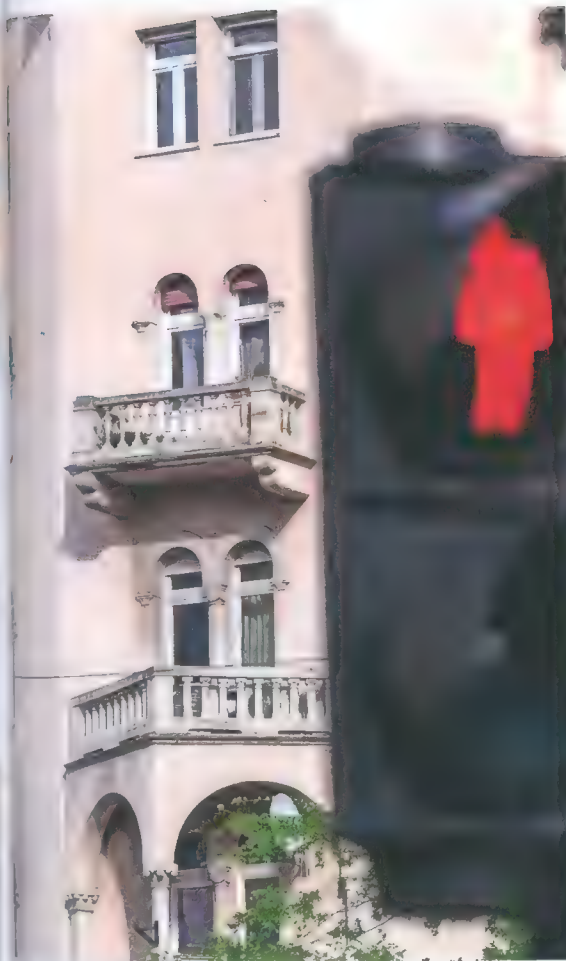
A társaság tagjai bonyolult jelrendszereket használtak, amelyeket ők értettek, a kívülállók azonban a legtöbbször azt sem vették észre, hogy egyáltalán léteznek ezek a jelek. „A tagok közül sokan gomblyukjelvényeket viseltek, így adva a másik szabadkőműves tudtára, hogy ők is testvérek. A nagyobb jelvényeket a munkák során használták. Például akkor, amikor

A bejárat régen és ma a Kapás utca felől. Az épület kapcsolódását a szabadkőművességhez soha nem hangsúlyozták, egyedül a kapu fölötti Prométheusz-szobor árulkodott arról, hogy a bérház a titkos társasághoz tartozik. A szobor azóta eltűnt

Forrás: korszak

Sokan kerestek – és találtak – ellenségképet a titkos társaságban. A Margit körútról minden bizonnyal örökre elűldözték rosszakaróik a szabadkőműveseket

a szabadkőművesek is próbálták fenntarthatóvá tenni az építkezést azzal, hogy lakásokat adtak ki a székházukban. A ház aljában – nagyjából a mostani kínai étterem helyén – még egy vendéglő is üzemelt, amelyet külsősöknek adtak bérbe. „A lakások esetében szabály volt, hogy a konfliktusok elkerülése végett szabadkőműveseknek nem adhatják ki őket, az étteremnek pedig a Margit körúti átlaghoz illő árfekvésűnek kellett lennie” – magyarázza Vári László. Olykor a szabadkőművesek is találkoztak az étteremben, a közös étkezést „vakolásnak” nevezi a szakzsargon. Ilyenkor általában mellőzték a rituálékat, és egyszerűen csak beszélgettek a tagok.

két páholy tagjai találkoztak” – mondja Vári László. A körúti palota főbejárata a Kapás utcából nyílt, itt egy Prométheusz-szobor köszöntötte a betérőket a kapu felett. Ez volt a legerősebb szabadkőműves utalás az épületen. Aki tudta, hogy mit szimbolizál, az összekötötte a mozgalommal, aki nem, az csak egy szokványos dísznek tartotta. Murányi György szabadkőműves testvér alkotását 1949-ben levették a homlokzatról, feltehetően egy szobortemetőben hever valahol, ám hogy pontosan hol, a mai napig rejtély.

A Galilei-páholy székháza belülről sokkal inkább árulkodott a titkos társaságról, mint a homlokzat, ám ez természetes, hiszen a vendégek többségükben beavatottak voltak. A páholy leírása szerint a lépcsőfeljárók, termék falait szabadkőműves tárgyú metszetek, rajzok, festmények díszítették, a díszteremben pedig a páholy főmestereinek, nevezetes tagjainak portréi, valamint mellszobrai díszeltek.

„Az épületben egy múzeum is működött, amelyben számos szabadkőműves tárgyi emléket őriztek, ezt szintén csak a testvérek látogathatták” – mondja Vári László, és azt is hozzáteszi, hogy az épület egy nagy része a „civiléké” maradt. Ahogy korábban a palotaként és bérházként is funkcionáló épületeket megrendelő arisztokraták, úgy

A Galilei páholyak alig néhány „gondtalan” év adatott meg. 1919. március 24-én a II. kerületi munkástanács utasítására lefoglalták a páholy helyiségeit és átadták a nyomdászok szakszervezetének, s így a találkozók innentől kezdve lehetetlenné váltak. Vári László kutatásaiból kiderül, hogy ez a lefoglalás egy Goffits Dezső nevű férfi vezetésével történt. Ugyanez a férfi 1947-ben hosszú levelet írt az akkori nagymesternek, Supka Gézának, amelyben – ki tudja, milyen megfontolásból – „barátilag” elmesélte a lefoglalás részleteit. „Elnémult tehát a Galilei-páholy, csend állott be szentélyünkben, de a testvérek szívéből az emberszeretet érzését nem lehetett kiirtani. Alig múlt el néhány hét, a testvérek a kábulatukból kissé felocsúdva, néhányan utcai sétákon találkoztak. 1-2 hónap eltelte után pedig már többen, talán 10-15-en, kedd délutánonként kávéházakban jöttünk össze. Fejünket összedugva, kiki a maga módja szerint ábrándozott, mikor gyűjthetjük meg újra a lángokat az elsötétült műhelyben” – írták a páholy hivatalos weboldalán. A lángok fellobbanására végül soha nem került sor, legalábbis a régi épületben.

„Még egy ideig reménykedtünk, hogy szabadkőművesi munkánkat hamarosan megkezdhetjük, de elérkezett az a bizonyos 1920. május 20-a, amikor a Nagypáholy helyiségeit reggel 9 órakor, a Galilei-páholyét ugyanazonnap déltájban egy őrnagy vezetéséből álló kisebb tisztii különítmény lefoglalta. Ettől az időtől fogva a páholyház a Galilei-páholy számára véglegesen megszűnt létezni, és kezdetét vette az illegálitás kora.”

Később a szabadkőművességet ugyanúgy betiltotta a Horthy-rendszer (1920), majd a Rákosi-rendszer (1950). Egyidőben a Vasas Szakszervezet kapta meg a használati jogot, majd beköltözött egy kicsit a vidámság is az épületbe, mert már 1924–1925-ben Dienes Valéria tánciskolája volt itt, majd jött Cseh György tánciskolája, végül pedig 1962-től a Budai Táncklub, amely hihetetlen módon még ma is működik. A szabadkőművesek is bizonyították, hogy nem mindig alkalmazkodnak a táncrendhez. A rendszerváltás után a páholyok újra elkezdték a munkát, a budai központban azonban alighanem örökre kihunyott a fény.

TALÁLKOZÓ A TÖRTÉNETEK HŐSEIVEL A FIUMEI ÚTI TEMETŐBEN

Fények a Fiumei úti sírkert felett. Érdemes egy nagy sétát tenni itt, tavasszal az ébredő természet, ősszel a levélhullás teszi még különlegesebbé a látványt

Emlékezne egy pohár borral Budapest krónikására, a nyughatatlan Krúdy Gyulára? Vagy inkább az erős akaratú, de küzdelmes sorsú Szendrey Júlia és rövid életű fia emléke előtt tisztelgess? Meglátogatná a szeszgyáros Gschwindt család emlékművét? A Pesten mindig kicsit idegenül mozgó

Móricz Zsigmondot, a bölcsh Mikszáth Kálmánt vagy a Hotel Meteor egykori lakóját, bizonyos Ady Endrét? Megnézné, hogy a kötetben említett híres építészek, az oly sok mindent tervező Ybl Miklós, az alagutat megálmodó Clark Ádám, vagy az Anker-palotáért felelős Alpár Ignác hol alusszák örök álmukat? Esetleg egy főhajtással adózna a tragikus sorsú gyógyítók, Tauffer Vilmos és a Titanic orvosa, Lengyel Árpád életműve előtt? Elhelyezne egy virágot hollywoodi csillagunk, Gábor Zsazsa sírján? Egyetlen kellemes séta alatt megteheti mindezt. Bármennyire különbözők is a felsorolt legendás budapestiek, egyvalami közös bennük: mind a Fiumei Úti Sírkertben nyugszanak.

A „melyik kerület büszkélkedhet a legtöbb hírességgel?” kérdésre véleményem szerint könnyű a válasz: természetesen Józsefváros! A nyolcadik kerület földjében pihen a magyar politika, közélet, tudomány és kultúra legjava, a Fiumei Úti Sírkert – ahogyan azt találó szlogenjük is mondja – több mint temető.

Amikor az ember belép ide, egy gyönyörű és hatalmas kert, egy szoborpark és egy építészeti bemutatóterem közepén találja magát. Emellett pedig úgy kapkodja a fejét a hírességek láttán, mint egy fotós a cannes-i vörös szőnyeg szélén. Számomra van abban valami egészen különös, fel-emelő élmény, hogy egy-két méternyire állhatok azon emberektől, akik ma történelmünk részei, tereink névadói, legendáink. Hús-vér valónkban nem ismerhettük meg egymást, ám itt mégis közelebb kerülhetünk ezekhez az emberekhez – a szó minden értelmében. Ha csak egy rövid időre is, de a fizikai és térbeli síkok egy pillanatra összezsúsznak. Jókai Mór és én soha nem szoríthattunk kezét, a Fiumei úton azonban egy pillanatra összeér az életünk.

Szabó Viktor két erőteljes mozdulattal nyitotta ki a Batthyány-mauzóleum bejáratát. A mauzóleumokat csak szervezett túrák keretében lehet megtekinteni

A Batthyány-mauzóleum – akárcsak a többi jelentős síremlék – építészeti és lenyűgöző látványt nyújt

Szabó Viktor történész, a Nemzeti Örökség Intézetének idegenforgalmi osztályvezetője is szenvedélyesen szereti a sírkertet, ez érezhető minden szavából. Abban az első pillanatban egyetértünk, hogy a nyolcadik kerület szélén álló óriási park annyi emberi történetet és tanulságot rejt, hogy hetekig tudnánk sorolni a sztorikat. A kertben több tucat tematikus sétára lehet feliratkozni: van, amelyik a miniszterelnököket látogatja végig, másik a női sikertörténeteket, a művészeket, a nagy utazókat, a feltalálókat, vagy éppen a híres/elfeledett katonákat keresi fel.

Ha erre járunk, Vörösmarty Mihály sírját nem érdemes kihagyni, már csak azért sem, mert vele kezdődött a sírkert „felemelkedése”. „Egressy Béni volt az első híres ember, akit itt temettek el, de Vörösmartyhoz fűződik az első, tömegeket megmozgató temetés” – magyarázza Szabó Viktor. 1855-ben hunyt el a nagy tekintélyű költő, ekkor, a szabadságharc leverése utáni években a hatalom kemény kézzel fogta a magyarokat. Szigorú gyűlekezési tilalom volt érvényben, azonban a jogalkotók egy kiskaput véletlenül nyitva felejtettek, a temetésekre nem vonatkozott a rendelkezés. Tízezrek

vettek részt Vörösmarty utolsó útján, a néma sokaság nem csak a költőt, az országot is gyászolta egyben.

Szabó Viktor gyakorlott mozdulatokkal nyitja fel a temető egyik legjelentősebb mauzóleumának vasajtáját. Batthyány Lajost, az első felelős magyar miniszterelnököt 1849. október 6-án végezték ki abban a laktanyában, amely a mai Szabadság tér helyén állt. „Batthyányt megsejgyenítésül kötél általi halálra ítélték, ami akkoriban a közönséges bűnözőknek fenntartott kivégzési módszer volt. A politikus azt kérte feleségétől, Antóniától, hogy csempésszen be mérget a börtönébe. Ezt ugyan nem sikerült a cellájába juttatnia, egy tompa tört azonban igen. Batthyány a kivégzés előtti éjszaka ezzel próbálta meg felválni az ereit, majd megsebezni a nyakát” – magyarázta a történész, miközben a lépcsőkön a mauzóleum belsejébe tartottunk. Mivel nyaki sérülteket a szabályok szerint akasztani nem lehetett, sortűz végzett a magyar miniszterelnökkel. „A holttesttel a szekér a józsefvárosi temetőbe dőcögött, hogy egy jelöletlen sírba helyezték, azonban tisztelői kicsempézték onnan” – mondta Szabó Viktor. A mártírhálalt halt Batthyányt szerzetesek a Ferenccsek terén lévő templom egy alagsori kriptájába rejtették, ennek pontos helyét ma emléktábla őrzi.

A kiegyezés után, 1870-ben enyhült annyira a politikai helyzet, hogy a koporsót a Fiumei Úti Sírkertbe szállíthatták, első körben egyszerű síremléket kapott. Ferenc József volt ekkor az uralkodó, ugyanaz a személy, aki Batthyányt felségárulásért kivégeztette. A kellemetlenségek elkerülése érdekében sem a kormány, sem a főváros nem finanszírozhatta a mauzóleumot, így az végül közadakozásból épült meg. A tervezését Schickedanz Albert vállalta el, akinek a Műcsarnokot és a Szépművészeti Múzeumot is köszönhetjük – és nem melleleg szintén itt nyugszik. A mauzóleumba egyé- nileg nem, túravezetéssel azonban időnként benézhetnek a látogatók is.

A Batthyány-mauzóleum belülről. Ez az egyetlen jelentős mauzóleum a sírkertben, amelyben jól láthatók a koporsók. Képünkön balra a kivégzett miniszterelnök koporsója, jobbra a családtagjaié. Az apró koporsóban a politikus unokája, Lea nyugszik. Ezt a síremléket dúlták fel a rablók

Kossuth Lajos mauzóleuma a legmagasabb a sírkertben, még Deák Ferencét is túlszárnyalja

„Ez az egyetlen jelentős mauzóleum, amelyben jól láthatók a koporsók is” – meséli Szabó Viktor, és valóban, ott áll a politikus koporsója az egyik oldalon, míg a másik oldalon özvegye, Antónia, fia, Elemér, lánya, Ilona és unokája, az alig három évet élt Lea aprócska koporsója sorakozik. A kívülről monumentális mauzóleum belülről egyszerű, dísztelen, ám mégis tekintélyt parancsoló.

A tekintély sem volt elegendő a bűnözők elriasztásához. 1986 telén sír- rablók törtek be az építménybe, és értékek után kutatva felnyitották a ko-

porsókat is. A kivégzett politikus holtteste mellett semmit sem találtak, azonban Elemér ezüst díszkardját, és ékszereket vittek magukkal, valamint szétűrték a maradványokat. A sírok barbár kifosztását szakszerűtlenül végezték a tettesek, mert nem ők, hanem a rendőrök találták meg Ilona ruhájába csúsztatva azt a kis ékszeres dobozkát, amelyben gyémánt fülbevalók lapultak. A drágakövek értékéből négy lakást is lehetett volna venni akkoriban. A tetteseket lecsukták, a megmaradt értékek a Nemzeti Múzeumba kerültek, a mauzóleum pedig biztonsági

berendezéseket kapott. Elemér dísztöre és több más tárgy azonban továbbra is a feketepiacon kering valahol. A holttesteket antropológusok vizsgálták meg, majd a maradványokat elrendezve zárták vissza a koporsókat. Batthyány földi maradványait rossz állapotban találták meg, azonban családtagjai szinte mumifikálódtak az állandó hőmérsékleten. A hajuk, Elemér esetében a szakálla, ruhájuk is épen maradt a több mint másfél évszázad alatt.

Innen a legnagyobb és talán legdíszesebb mauzóleumba vezet az utunk, Kossuth Lajos nyughelyére, amely egy gondolattal ugyan, de magasabb Deák Ferencénél is. Nyilván szándékosan. Kossuthhoz senki sem érhetett fel. „A mauzóleum jól megmutatja a tizenkilencedik század végének, a huszadik század elejének elképesztő Kossuth-kultuszát. Az volt az általánosan

Míg a Batthyány-mauzóleum egyszerűségével tűnik ki a többi közül, Kossuth Lajos végső nyughelyének leírására aligha használnánk a puritán jelzőt. A szarkofág zöld ónixból készült, drágakő berakásokkal, a falakat borító mozaikokat pedig huszonnégy karátos arannyal fújták be

Jászai Mari az egykori Nemzeti Színház (a mai Astoriánál állt) kövéből állíttatott magának síremléket. Mivel a parcellát már életében megkapta, a színésznő néha még a barátnőivel is kilátogatott ide

elfogadott mondás, hogy Kossuth Lajosra holtában sem lenézni, inkább felnézni kell, ezért a pályázatot is úgy írták ki, hogy az emlékhely a lehető legnagyobb, leglátványosabb legyen” – magyarázza Szabó Viktor. A „magyarok Mózesé” mellett itt temették el a feleségét, húgát, leányát és két fiát is.

„A szarkofág zöld ónixból készült, amit állítólag Brazíliából hozattak, a díszítőkövek pedig drágakövek voltak egykor. Gyakran mondják, hogy nem mind arany, ami fénylik, ám ez ebben az esetben nem igaz, mert itt az aranszínű mozaikdarabkákat is huszonnégy karátos arannyal fújták be” – magyarázza a hűs mauzóleumban vendéglátóink. A második világháború idején a temető súlyos harcok helyszíne volt, keresztülvonult rajta az összes részt vevő haderő, így már nehéz visszakövetni, hogy kik vitték el a köveket és kik kaparták le a mozaikdarabkákat. A lényeg az, hogy ekkor az építményt számos értékétől megfosztották. A mauzóleum ma már riasztóval védett.

Mind Batthyány, mind Kossuth fél évszázaddal későbbi temetésén tömegek hömpölyögtek, és nem volt ez másként Ady Endre esetében sem. „Valóságos hisztéria alakult ki, úgy siratták, mint egy rocksztárt” – mondta a költőről Szabó Viktor. Hogy felesége és múzsája, Csinszka szándékosan felejtette el meghívni Ady rokonait, és valóban félredobta-e az asszony a poéta egykori szerelme, Léda koszorúját, az már valószínűleg örökre a múlt ködébe vész. Az viszont biztos, hogy a poéta jó „társaságba”, Jókai Mór és Blaha Lujza mellé került.

Blaha Lujzát kétszáz tagú cigányzenekar és hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára. A nemzet csalóányának szertartásán valamivel többen voltak, mint az ugyanabban az évben – 1926-ban – elhunyt pályatársa, Jászai Mari búcsúztatásán. A sírkert története szempontjából mégis Jászai esete az érdekesebb, a színésznő ugyanis már életében megkapta a parcellát, és gyakran ki is járt ide, hogy „szokja a helyet”.

„Jászai Mari olykor még a barátnőit is elhozta, állítólag piknikeztek, pezsgőztek, és ő maga írta meg a feliratot a sírjára. Sőt, az a kérése is teljesült, hogy a számára kedves első magyar Nemzeti Színház kövéből faragják

ki a síremlékét” – meséli Szabó Viktor. Ez a nemzeti teátrum az Astorián, a mai modern irodaház helyén állt, a mostani Astoria Szállodával szemben. Az épületet tűzveszélyre hivatkozva 1914-ben bontották le végleg, ám egy kódarabjának sorsát biztosan ismerjük, az bizony a temetőben áll. Jászai Mari is illusztris szomszédokat kapott: Lechner Ödön, a szecesszió csodáit megvalósító építész és Újházi Ede színész nyugszik mellette. Utóbbit kicsit elfeledte az utókor, már azt is csak kevesen idézik fel a vasárnapi ebédekkor, hogy ő az Újházi-tyúkhúsleves névadója.

A kertben tovább sétálva szobrok és változatos síremlékek tucatjai nyújtanak izgalmas, különleges látványt. Minden politikai éra számára kiemelt temető volt ez. Áll itt munkásmozgalmi panteon és Kádár János (koponya nélküli) sírja, de a szocialista vezetőt leváltó nemzedék, Antall József miniszterelnök, vagy éppen Mádl Ferenc egykori köztársasági elnök nyugvóhelye is a Fiumei úton van. Mi azonban két igen különböző életúttal megáldott ember sírja felé tartunk. Közös bennük, hogy mindketten Amerikában teljesedtek ki: a terézvárosi Szilárd Leó fizikus az atombomba atyjaként vált ismertté, ám közben azért küzdött, hogy a nukleáris erőt ne használják emberek ellen. Gábor Zsazsa is Budapest belvárosából hódította meg a világot, csak hogy ő maga volt a bombázó, a kor szexuális bálványa, a társasági élet

Az akadémiai parcella tudós sírjai mind egyformán néznek ki. Itt nyugszik Szilárd Leó hamvainak harmada is

Gábor Zsazsáé az egyik legújabb sír a temetőben. A születési dátum természetesen hiányzik a sírkőről

királynője. Szilárd Leót az akadémiai parcellában helyezték örök nyugalomra, az egyszerű és egyforma sírok azt a szimpatikus nézetet hirdetik, hogy a halálban mindannyian egyenlők vagyunk, és egyik tudományág sem nagyobb, fontosabb, jelentősebb a másiknál. A hihetetlenül színes élettel, tágas érdeklődési körrel bíró tudóst elhamvasztották, kérésére a hamvait három részre osztották. Az egyik harmadot az Egyesült Államokban, a másikat a szülővárosában, Budapesten helyezték örök nyugalomra. A fennmaradó

harmadikat pedig léggömbbel eresztették szélnek.

Gábor Zsazsáé az egyik legújabb síremlék, a hollywoodi sztár nyugvóhelyét stílszerűen egy csillag díszíti, ám a születési dátum hiányzik a márványról. A diva egész életében sikeresen titkolta, hány éves valójában, miért éppen a halálában lepleznék le a titkát? Kapott azonban egy DA-H-LIN'K feliratot, nem véletlenül, hiszen a „darling”, vagyis a kevesem volt a kedvenc szavajárása, amelyet enyhe magyar akcentussal, ilyen különlegesen ejtett.

Hazafelé még egy rövid főhajtásra megállunk Krúdy Gyula nyughelye előtt, szoba kerül, hogy Arany János sírjának

a kedvenc helyéről, a Margit-szigetről hozott fák lombjai adnak árnyékot, és elhaladunk József Attila sírköve mellett is. Szabó Viktor felhívja a figyelmünket a finom iróniára, hogy az „egyetem fura ura”, a költőt a szegedi tanintézményből eltanácsoló Horger Antal kiváló nyelvész és néprajzkutató tőle mindössze száz méterre fekszik. Akárcsak az élet, a halál is képes különös húzásokra.

Utunk itt a végéhez ért. De a város nem csupán rejtegeti, hanem tovább is írja a jó sztorikat. Nemcsak eltemeti, de ki is termeli a hőseit, antihőseit, és azokat, akikbe egy kicsi ebből és egy kicsi abból is jutott. Mert mind emberek vagyunk. Találkozunk legközelebb! Újabb titkokkal, újabb izgalmas helyszínekkel, újabb páratlan szereplőkkel várom majd önöket.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A szerző köszöni:

Reninek az első olvasást, a sok jótanácsot.

Bohus Csabának és Szalai Teréznek a profizmust.

Köszönet a szakértőknek, hogy megosztották velem tudásukat: 0036 MARK, Aranyossy Mihály, Bertényi Iván, Bogár Imre, Boris Kalnoky, Domokos Zsuzsanna, Fazekas János, Gajdó Tamás, Hajdu Katalin, Haris Gergely, Kéner Balázs, Kordos László, Lórik Tamás, Molnos Péter, Peternák Anna, Szabó Balázs, Szabó Viktor, Szegedy-Maszák Marianne, Tichy Andrea, Tichy Ildikó, Vári László, Viczián Zsófia, Völgyi Márta.

Köszönet az Astoria szálló, a Fiumei Úti Sírkert, a Törley pincészet, a Four Seasons Gresham Palace, valamint a Zeneakadémia csapatának is.

FORRÁSOK

Ahol Hofi is leborgonyzott

Az Anker-ház titkai. Heti Napló Sváby Andrással. <https://www.youtube.com/watch?v=qwCy-eVrCpl>

Bagi László: Na de, Ignác! Forbes, 2017. szeptember 1.

Fürdősz Zsanett: Giccsparádénak gondolták és közutálat tárgya volt: az Anker-palota története. WeLoveBudapest, 2021. április 15.

Sárközi Mátyás: A legpestibb utca. Kortárs, 2019/4. http://epa.oszk.hu/00300/00381/00246/pdf/EPA00381_kortars_2019_04_030-036.pdf

Vargha Balázs: Illyés Gyula Pesti hajszálgökörei IV. Budapest, 1973. szeptember

Vnoucek László: Ajtón belül. Négy évtized Hofi Géza mellett. Szold-2000 Kft., Budapest, 2005

Budapest Atlantisza

Fényes Gabriella: Wellness az ókorban. Budapesti Történeti Múzeum, 2016

<https://dunaiszigetek.blogspot.com/search/label/Fürdő-sziget>

Tamáská Máté: Az eltűnt sziget. A Földgömb, 2019. március-április, 84–85. o. [A Duna közepén. Budapest eltűnt szigetei]

Cicák, walesi herceg és Mikszáth

Borovitz Tamás: Macskák, pompa, multikulti – ilyen volt a bulinegyed 100 éve. 24.hu, 2021. szeptember 11.

Buza Péter – Sajdik Ferenc: Kószáltunk a régi Pesten. Múltidéző barangolás szövegben és rajzban. Panoráma, Budapest, 1986

Éji séták és éji alakok. Pesti Hírlap, 1881. december 15.

Jamrik Levente: Bejártuk a Király utca legendás bordélyait. Index, 2021. október 1.

Jamrik Levente: Egy nívós pesti bordélyházba jártak Európa uralkodói. Falanszter.blog.hu, 2017. április 20.

Sárközi Mátyás: Láttátok-e már Budapestet éjjel. Élet és Tudomány, 14. 2006. április 7.

Z. L.: Mozaik a főváros múltjából. Budapest, 1968. november

Lóháton a szalonban

Buza Péter: Pest-budai történetek. Rendhagyó városnéző séta. Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat, Budapest, 1983

Hazánk. Történelmi közlöny, 1884/2.

<https://www.sandorpalota.hu/hu/sandor-palota>

Zubreczki Dávid: Megújul az ördöglovas és a félmeztelenül párbajozó grófnő kastélya. Index, 2020. május 11.

Egy polcnyira az anyóستól

Dubniczky Zsolt: A pesti utca 1926-ban az írók szemével. PestBuda, 2021. december 25. https://pestbuda.hu/cikk/20211225_a_pesti_utca_1926_ban_az_irok_szemevel_hires_emberek_meseltek_a_lakohelyukrol

Jancsó Ágnes: A Fővám téri „rokonok”. Móricz Zsigmond. Híres emberek Budapestje, Lechner Tudásközpont. <https://lechnerkozpont.hu/oldal/hires-emberek-budapestje#moricz-zsigmond>

Nyáry Krisztián: Egy fiú halálára. <https://www.facebook.com/profile/614474854/search/?q=Egy%20fiu%20halalara>

Osztovits Ágnes: Megélni az irodalomból. Heti Válasz, 2016. július 14.

Vargha Balázs: Móricz Zsigmond pesti próbálkozásai II. Budapest, 1973. január

Boszorkányok találkozóhelye?

Csordás Lajos: Gellért-hegyi boszorkányságok. Népszabadság, 1998. december 12., 40. o.

Jajczay János: A Szent Gellért-hegy. Új Idők, 1939. július 9., 48–50. o.

Klaniczay Gábor: A Gellért-hegy és a Margit-sziget. A szentség természeti-térbeli hordozói a középkori Budán. Világosság, 1989/3., 209–217. o.

Száraz György: A boszorkányok hegye. Élet és Irodalom, 1980. december 13.

A dúsgazdag pasa, a nimfomán hűg és a díva

Csordás Lajos: Freystadtler Jenő pasa, a legendák lovagja. Népszabadság, 2000. november 6. <https://budapest100.hu/house/gutenberg-ter-2/>

Kővér György: Bujalkodástól a nymphomániáig: Freystadtler Flóra története. Holmi, 2001. július. <http://www.holmi.org/2001/07/kover-gyorgy-bujalkodastol-a-nymphomaniaig-freystadtler-flora-tortenetei>

Lukács István: Krózus – polgári lakásban. Ujság, 1938. augusztus 27.

Tizenhét pesti palotáját mulatta el a vörös báróné, Freystadtler Flóra. Újságmuzeum, 2021. december 4. <https://www.ujsgamuzeum.hu/freystadtler-flora/>

Ahol lelőtték a volt miniszterelnöket

Csere Péter: Gróf Tisza István meggyilkolása. Unicus Kiadó, 2013

Kovács Gábor Attila: A Róheim-villa titka: 99 éve gyilkolták meg Tisza Istvánt. PestBuda, 2021. február 11.

Szuhai Barbara: Róheim-villa: Egy otthon Budapesten, amit válogatott módszerekkel gyötört a múlt, ma mégis áll. Egy.hu, 2021. július 11.

Kádári kéjnlők a budai lankákon

Bezsenyi Tamás – Böcskei Balázs: A szocializmus bűnbarlangjai. Kossuth Kiadó, Budapest, 2020

Sz. G.: Ezt a bordélyt elszúrták. Szabad Föld, 2017. augusztus 1. <https://szabadjfold.hu/orszag-vilag/ezt-a-bordelyt-el-szurtak-267502/>

Sztankay Ádám: Oh, Sole Mio. 168 Óra, 1996. november 26.

Ungváry Krisztián – Tabajdi Gábor: Budapest a diktatúrák árnyékában. Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek. Jaffa Kiadó, Budapest, 2013

Elátkozott telek a város szívében

Bánd Dávid: Úgy maradt... A Rákóczi út 15 éves csontváza. Építészfórum, 2020. március 30.

Gábor Ármán Barna: Az utolsó nyilvános kivégzések. Patibulum, 2020. július 9. https://patibulum.blog.hu/2020/07/09/az_utolso_nyilvanos_kivegzesek

Gábor Ármán Barna: Vesztőhely a Rózsák terén. Patibulum, 2021. szeptember 25. https://patibulum.blog.hu/2021/09/25/vesztohely_a_rozsak_teren

Miklóssy János: Meggyilkolták az országbíró. Budapest, 1983. január

Sörpalotát és felhőkarcolószzerű szállodát építenek az „akasztott emberek” telkén a Rákóczi-uton. Új Magyarország, 1942. május 9.

Vincze Miklós: Ismeretlen Budapest: Kivégzőhely a város közepén. 24.hu, 2016. február 26.

Egy városrész, amely nincs többé

Domonkos Csaba: Nyolcvanöt éve tűnt el a régi Tabán. PestBuda, 2018. május 27. https://pestbuda.hu/cikk/20180527_taban_parkja_helyen

Tóth Judit: Egyszer volt egy Tabán. Kalandozás egy hajdani városrészben. Turista Magazin, 2021. október 31.

Vékás János: A régi és az új Tabán. Természettudományi Közlöny, 1966. április 1.

Hollywood, magyar tengerészet és bankrablók

Még az óperenciás tengeren is túl: az Adria-palota története. OTPédia, 2021 <https://www.otpedia.hu/lexikon/helyek/meg-az-operencias-tengeren-tul-az-adria-palota-tortenete/>

Paár Eszter Szilvia: A 120 éves Adria-palotában jártunk. Hamarosan felébredhet Csipkerózsika-álmából a szép épület. PestBuda, 2020. március 12. https://pestbuda.hu/cikk/20200312_paar-eszter-szilvia-a-120-eves-adria-palotaban-jartunk-hamarosan-felebredhet-csipkerozsika-almabol-a-szep-epulet

Varázscseruza: Szabadság tér 16. – Adria palota. Kép-tér blog, 2017. október 10. https://kep-ter.blog.hu/2017/10/10/szabadsag_ter_16_adria-palota#comment-form

Véres gengszterfilm bontakozik ki a bankrablók törvényszéki tárgyalásán. Nemzeti Ujság, 1935. február 12.

Kardnyelők, fakírok és Ady Endre két növel

A Meteor-szálloda. Tolnai Világlapja, 24., 1908. június 7., 933–934. o.

Bustya Endre: Ady kabaréversei. Korunk, 1971/12., 1911–1919. o.

Krúdy Zsuzsa: Apám Budapestje. Budapest, 1973. május, 20–21. o.

Móricz Zsigmond: Ady Endre napja. Nyugat, 1933/4.

Saly Noémi: Álló és hulló csillagok, sarki csillagocskák. In: Saly Noémi: Törzskávéházamból zenés kávéházba. Séta a budapesti körutakon. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 62–65. o.

A brutalitás fából tákoltt kolosszeuma

Fónagy Zoltán: „Vadak viadalát Hetznek híjják”. A kegyetlenség színházai. Litera, 2021. augusztus 4.

Jajczay János: A Hecc színház és a pest-budai állatviadatok. Élet és Tudomány, 1966. január–június, 750–753. o.

Várnai Sándor: A pesti vendégfő- és kávéipar első úttörői. Magyar Ipar, 37., 1906. szeptember 16., 753–755. o.

Fény az éjszakában

Bogáti Péter: Arizona-show. Új Tükör, 1982. május 2.

Kincses Károly: A Mai Manó-ház. <https://www.maimano.hu/kincses-karoly-a-mai-mano-haz>

Molnár Gál Péter: Az Arizona-story. Mozgó Képek, 1988. április 1.

Pásztor Imre: Miss Arizona szorgos élete és rejtélyes halála. Ország-Világ, 1982. április 21.

Szegő György: Mai Manóéból a fotográfia háza lett. Népszabadság, 1999. március 10., 30. o.

A 205-ös lakosztályban minden lehetséges

A Gresham-palota. Magyar Építőművészet, 1907. december

Csordás Lajos: Pávák palotája. Budapest, 2004. július

Mányai Csaba – Szelke László: Fejezetek a Gresham-palota történetéből. Századok, 1999/3.

A konzervkirály fegyvergyáros birodalmának központja

A csepeli gyár béketermekei. http://www.21keruleti-hirhatar.hu/index_cikk.php?hh=a-csepeli-gyar-beketermekei

Ficsor Benedek: „A munka mindent legyőz”. Weiss Manfréd egykori otthonát Tiborcz István butikhotellé alakítja.

Magyar Hang, 2018. október 1.

Longa Péterné: Karriertörténet a dualizmus korában. 150 éve született Weiss Manfréd. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2007/8.

Varga László: Egy fináncsökés karrier. A Weiss-család és Weiss Manfréd. Történelmi Szemle, 1983/1.

Zöldi Anna: Az Andrássy úti villa, ahol öt évvel hamarabb volt villany, mint az angol királyi palotában. Octogon, 2020. május 2.

Gyilkosság, és luxus a köbön

Kettős gyilkosság fényes nappal. Pesti Hírlap, 1885. április 3.

Nemes Márta: A régi Haris-bazár. Művészettörténeti Értesítő, 1992/1–4.

Szénássy Árpád: Egy budapesti keleti bazár 110 éves története. Műemlékvédelem, 1986/3.

Mátay Mónika: Egy prostituált lemészárlása: A város, a nő és a bűnöző. Médiakutató, 2003/3.

Szieben Rita: A Haris örökség. Barátság, 2005/5. <http://epa.oszk.hu/01200/01259/00020/pdf/Bar05.pdf>

A hely a húszszesről

Mikszáth Kálmán: A képviselőház és tájéka. Vasárnapi Ujság, 1903/18.

Ordasi Zsuzsanna: Régi képviselőház. In: Hidvégi Violetta – Maróty Katalin (szerk.): Ybl épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2014

Oswald György: A Tisztelt Ház a Sándor utcában. Budapest, 1982. január

Perehazy Károly: A régi Ház. Budapest, 1986. június

Műkincs műkincs hátán

A Batthyány Lajos Alapítvány honlapja

A Hatvány-villa elfelejtett kincsei. https://www.youtube.com/watch?v=Woh0_FaKFjM

Átadták a felújított Lónyay-Hatvány villát a budai Várhegyen. PestBuda, 2021. szeptember 5. https://pestbuda.hu/cikk/20210905_atadtak_a_felujitott_lonyay_hatvany_villat_a_budai_varban

Betekintés – Hatvány Ferenc otthona. Molnos Péter művészettörténész YouTube-csatornája, <https://www.youtube.com/watch?v=jO0yEp8tk4I>

Lévai Jenő: Megoldódik a Hatvány-képtár rejtélye? Magyar Nemzet, 1970. szeptember 5.

Molnos Péter: Elveszett örökség. Magyar műgyűjtők a 20. században. Kieselbach Galéria és Aukciósház Kft., Budapest, 2017

Ahova fegyver nélkül nem volt ajánlott betérni

Dubniczky Zsolt: A pesti mágánegyed kialakulása. Doktori disszertáció. ELTE Bölcsészettudományi Kar Történelem-tudományi Doktori Iskola, 2012

Barkóczi Péter: Barangolás régi vendéglőkben. Budapest, 1980. november

Gundelék nyomában. A Két Pisztoly. Magyar Nemzet, 1991. május 25., 3. o.

Katona Csaba: A Két pisztoly fogadó. Népszabadság, 1999. március 16., 34. o.

Rendőrfőnök monogramja és Krúdy Gyula szerelmi fészke

Csordás Lajos: Krúdy és a Pekáry-ház. A Király utcai épületre ráférne egy alapos felújítás. Népszabadság, 2000. április 26., 36. o.

<http://www.kitervezte.hu/epuletek/csaladihaz/pekary-haz-budapest?highlight=WyJwZWtcdTAwZTFyeS1oXHUwM-GUxeiJd>

Saly Noémi: Nekem soha nem volt otthonom... Budapest, 2012. január

Bizarr szekta Óbudán

Kolozsi Ádám: Nem fog már összeomlani a Pogánytorony. Óbudai Anziks, 2021. tavasz

Mihály László: A báránypaprikás „keresztelő” elmaradt a Pogánytoronymnál. Nemzeti Ujság, 1936. március 18.

Perlik a Pogánytoronyot. Magyarország, 1934. június 13.

Vincze Miklós: Ismeretlen Budapest, a budai hegyek titokzatos Pogánytornya. 24.hu, 2016. június 20.

Wagner Gábor: Budapest izgalmas, rejtett tornya, amin még a turáni átok sem fogott – A Pogánytorony. WeLoveBudapest, 2021. április 27. <https://welovebudapest.com/cikk/2021/4/27/latnivalok-es-kultura-budapest-rejtett-tornya-poganytorony>

Szendrey Júlia utolsó órái

Alexa Károly: Az emlékezet terei 1. Magyar Nemzet, 2019. március 9. <https://magyarnemzet.hu/lugas-rovat/2019/03/az-emlekezet-terei-1>

Buza Péter (szerk.): Bagolyröpte Pest felett. Szendrey Júlia nemzetsége. Budapesti Városvédő Egyesület, Budapest, 2016 [Budapest könyvek]

Buza Péter: Júlia ismeretlen kéziratai. Budapest, 2016. február

Dernői Kocsis László: Szendrey Júlia póre. Magyar Nemzet, 1968. október 13., 12. o.

Egy különös kapcsolat és egy világhírű kanca

Blaskovich Ernő halála. Magyarország, 1911. május 20.

Buza Péter-Sajdik Ferenc: Készültünk a régi Pesten. Múltidéző barangolás szövegben és rajzban. Panoráma, Budapest, 1986
Érdekes pereskedés indult meg Blaskovich Ernő ezüstjeiért. Amerikai Magyar Népszava, 1937. július 6.

Kiss Eszter: Ebben a belvárosi házban lakott Kincsem. Blaskovich Ernő palotája ma is áll a Reáltanoda utcában. Urbanista blog, 2017. március 18. https://index.hu/urbanista/2017/03/18/blaskovich_erno_palotaja_a_realtanoda_utca-ban_kincsem/

Nemes D. Nikolett: Felújítják a Kincsem palotát, irodaház lesz belőle. Építészforum, 2021. augusztus 20.

Forradalom az erkélyen, szocialista erkölcsök a lobbiban, buli a pincében

Anya és gyermek harca egy kétmillió örökségért. Magyarország, 1932. június 23., 3. o.

Csordás Lajos: Astoria-história. Népszabadság, 2014. augusztus 23.

<https://www.danubiushotels.com/hu/szallodak-budapest/danubius-hotel-astoria>

Titokzatos körülmények között vérmérgezésben meghalt Unger István, a hatalmas Unger-vagyon örököse. Függetlenség, 1934. június 22.

Unger Emil – Magyar Zoltán: Ungerék a Magyar utcában. Budapest, 1982. április

Wekerle Szabolcs: Mondhatnánk elegáns. Magyar Nemzet, 2014. március 22.

Egy orvos, aki nőket és gyerekeket mentett

Fekete Sándor: Tauffer Vilmos. Adatok a magyar szülészeti és nőgyógyászati történetéhez 1851-1934. Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár, Budapest, 1971

Tauffer Vilmos orvostanár öngyilkos lett. Pesti Hírlap, 1934. december 5.

Tauffer Vilmos orvosprofesszor meghalt. Ujság, 1934. december 5.

Berend Pál: Az orvos és a halál. Társadalmunk, 1934. december 7.

Egy korrupt rendőr és Gábor Zsazsa „találkozása”

Bálint Angelika: Háztól házig, utcától utcáig. Történetek a megújuló Palotanegyedről 2. Józsefvárosi Önkormányzat, Budapest, 2020

Buza Péter: Aqua Vitae. Budapest, 1980. május

Buza Péter: A rabló pandúr. Budapest, 1982. november

Csejtej Orsolya: A nyőckerben az élet vize. Népszava, 2020. március 13.

Kellér Andor: Bal 4-es páholy. Színházi Élet, 1937/14., 161-177. o.

Kiss György Mihály: A rendőrkapitány úr viselt dolgai. Népszabadság, 1997. március 24.

Körtvélyes Éva: És Zsa-Zsa rögtön felhívta: Sean, én imádom a sovíniszta férfiakat. Reform, 1989. október 20.

Lázár György: Zsazsa és Atatürk. Élet és Irodalom, 2010. május 28.

Lezárult a Gábor-mama és a Gábor-lányok budapesti tündöklésének kalandos története. Esti Ujság, 1944. május 6.

Prusinszki István: Az élet vizének titkát őrző palota. Népszabadság, 2002. január 28.

Az első filmszínész rejtőzködő élete

Jancsó Ágnes: Hamvadó cigarettavég a Nyáry Pál utcában (is). Karády Katalin. Híres emberek Budapestje, Lechner Tudásközpont, <https://lechnerkozpont.hu/oldal/hires-emberek-budapestje#karady-katalin>

Mezei András: Megkérdeztük Karády Katalint. Élet és Irodalom, 1980. február 2.

Molnár Gál Péter: Karády minden titka. Színházi Élet, 1990. május 27.

Tossenberger Adél: „Nem nézett ki nőnek, na.” Karády Katalin volt szomszédja mesélt. HVG, 2013. április 22.

KORDOS SZABOLCS több sikerkötet szerzője és egyben Budapest szerelmese is. A Palotanegyed titkai néven futó blogját rövid idő alatt rengetegen megkedvelték, követői hétről hétre figyelték a városi históriák folytatását. A könyv olvasóinak azonban nem kell várniuk. A szerző csupa új helyszínre repíti el őket – és nem csak szeretett városrészében. A kiindulópontot az épületek adják, ám a történetek valójában az emberekről szólnak. Kordos Szabolcs egykori újságíróként interjúk és a beszélgetőtársak segítségével hozta el az igaz budapesti meséket mindazoknak, akik könnyed, mégis tartalmas szórakoztatásra vágnak, és szívesen megismernék a város titkait.

Kordos Szabolcs (41) tíz riportkönyv és több ezer cikk szerzője, dolgozott a repülőtéren, újságíróként és lapszerkesztőként, jótékony-sági szervezetnél, élt Észak- és Dél-Amerikában, jelenleg pedig egy kommunikációs ügynökség társtulajdonosa.

KORDOS SZABOLCS különleges fotókkal illusztrált új könyvében Budapest számos szegletének, épületének, ismert és ismeretlen helyének titkait tárja fel. Elvisz bennünket az Anker kupolájába, Pest híres és hírhedt mágásainak palotájába, vagy éppen a Titanic-katasztrófa orvosának rendelőjébe. Bemutatja az eltűnt városrészeket, az egykor ünnepektől hírességek otthonait, és közben megismerjük azokat az embereket, sorsokat, történeteket, amelyek ezt a várost alakították.

Nem történelemkönyv ez, hanem vérbő, gyakran komikus, máskor tragikus privát kalandozás térben és időben. Megelevenedik a múlt, és megszólalnak a leszármazottak, a szakértők és a mai lakók. A könyv elolvasása után garantáltan nem tud majd végigsétálni úgy Budapest utcáin, hogy ne a város rejtvényeit keresse a homlokzatokon.

9 789635 683208

7990 Ft

fb.com/21szazadkiado
www.21.szazadkiado.hu

e-on

A könyv megjelenését
támogatta az E.ON